

**T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE ve DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN EĞİTİMİ BİLİM DALI**

**KADINLARIN KONU EDİLDİĞİ RİVAYETLERDE
ORTAYA KONAN DEĞERLERİN EĞİTSEL AÇIDAN
İNCELENMESİ**

Hatice AKKAYA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Doç. Dr. Muhiddin OKUMUŞLAR

Konya-2011

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

	Adı Soyadı	Hatice AKKAYA	
	Numarası	084245061003	
Öğrencinin	Ana Bilim / Bilim Dalı	Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı/ Din Eğitimi Bilim Dalı	
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒	Doktora ☐
	Tezin Adı	Kadınların Konu Edildiği Rivayetlerde Ortaya Konan Değerlerin Eğitsel Açından İncelenmesi	

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Öğrencinin imzası
(İmza)

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	Hatice AKKAYA		
	Numarası	084245061003		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı/ Din Eğitimi Bilim Dalı		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒	Doktora ☐	
	Tez Danışmanı	Doç. Dr. Muhiddin OKUMUŞLAR		
Tezin Adı		Kadınların Konu Edildiği Rivayetlerde Ortaya Konan Değerlerin Eğitsel Açından İncelenmesi		

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan Kadınların Konu Edildiği Rivayetlerde Ortaya Konan Değerlerin Eğitsel Açından İncelenmesi başlıklı bu çalışma 20/06/2011 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Ünvanı, Adı Soyadı	Danışman ve Üyeler	İmza
Doç. Dr. Muhiddin OKUMUŞLAR	Danışman	
Prof. Dr. Mustafa TAVUKÇUOĞLU	Üye	
Doç. Dr. Fikret KARAPINAR	Üye	

ÖNSÖZ

Allah (cc) tarafından kadın ve erkek olmak üzere iki farklı cinsten yaratılmış olan insanoğlunun bu dünyaya gelişinde hangi türden meydana geleceği kendi tercihinin bırakılmış bir durum değildir. Varoluşta insana herhangi bir muhayyerlik verilmediği halde tarihten günümüze “kadın” olgusu sorun telakki edilmek suretiyle sosyal hayat gündeminde olmuştur ve varlığı sürekli tartışılmıştır.

Eski Çin, Japon ve Hint toplumlarında, Yunan ve Roma medeniyetlerinde kadın daima erkekten farklı, ondan aşağı ve geri bir konuma düşürülmüş; bazen eşya ve hayvanlarla bir tutulmuş; pazarlarda alınıp satılmış; kendisine hukuki şahsiyet tanınmamış; daima bir erkeğin himayesi ve hâkimiyeti altında varlığını sürdürebilmiştir. Aslen, yaratılış itibariyle, erkeğe nazaran fiziki yapısı güçsüz olan kadının bir erkeğin himaye ve koruması altında olması onun fitratına aykırı değildir. Hoş olmayan ve problematiğe dönüşen husus, bu hâkimiyetin esarete dönüştürülüp, kadına köle hatta insan dışındaki herhangi bir varlığa verilen değer, daha münasibi değersizliğin layık görülmesidir.

İşte tam da bu noktada insanlık, kadının ruhunun var olup olmadığını, hatta onun insanlığını sorgularken, İslam kadına erkekle eşit hak ve sorumluluk vermiştir. En önemlisi kadına “insan” demiştir. Hz. Peygamber, kadınları değersizleştiren telakkiyi şiddetle kınamış ve bu hususta erkekleri uyarmıştır. O’nun hitap ettiği ilk nesil olan sahabe toplumunu ve takip eden diğer nesilleri büyük ölçüde tesiri altında bırakan Kur’an öğretisi, Hz. Peygamber’in örnekliği ile şekillenmiş; “Kadın değerlidir.” vurgusu toplumun hafızasına işlenmiştir.

Kadını layık olduğu konuma getirmeye çalışan Hz. Peygamber, onun eğitilmesi ve toplum içerisinde söz sahibi olabilmesi adına özen ve gayret içerisinde olmuştur. Bu çabaları gören hanım sahabiler ise ilim irfan yolunda üstün mesafeler kat etmiş; sosyo-ekonomik ve içtimai hayatta faaliyetlerde bulunarak hem kendi ailelerinin hem de İslam toplumunun ilerlemesine katkı sağlamışlardır. Hatta İslami ilimlerin kaynağının oluşmasında başı çekenler olmuşlardır.

Üç bölümü ihtiva eden çalışmanın ilk kısmında, İslam’dan sonra kadınların kazanmış oldukları hak ve özgürlüklerin boyutunu idrak edebilmek adına, İslam öncesi eski medeniyetler ve bilhassa Cahiliye döneminde kadınların toplum

içerisindeki konumu anlatılmaya çalışılmıştır. İkinci bölümde ise, asıl konu olan Hz. Peygamber'den ulaşan kadınlarla ilgili hadis rivayetlerindeki eğitsel değerleri tespit edebilmek için, ilk dönem İslam toplumunda kadının eğitimine verilen önem incelenmiştir. Tüm bu bilgiler ışığında son bölümde “Kütüb-i Sitte” den seçilmiş olan kadınlarla doğrudan ya da dolaylı olarak ilgisi bulunan bazı hadis rivayetleri eğitsel açıdan irdelemeye tabi tutulmuştur.

Çalışmanın asıl amacı, Hz. Peygamber kadınla ilgili bir hadisi söylerken, kadına ya da erkeğe, nasıl bir eğitsel değer vermek istemiş bunu yakalamaya çalışmaktır. Zira hadislere bu perspektiften bakıldığında karşımıza farklı bir tablo çıkabilmektedir. Ayrıca günümüzde münakaşa sebebi olan bazı hadislerin zahiri anlamının dışında eğitsel değer taşıdığı muhtemeldir. Bu noktada Hz. Peygamber'in sözlerinin bazen yanlış algılanabilmiş olma ihtimali incelenmeye çalışılacaktır.

Çalışma esnasında yönlendirmelerde bulunmak suretiyle yardımlarını esirgemeyen danışmanım Doç. Dr. Muhiddin Okumuşlar'a, ilgili kaynak bulma ve hadisleri değerlendirme hususunda bilgisinden istifade ettiğim Doç. Dr. Fikret Karapınar'a, başından beri maddi ve manevi tüm desteğini benden esirgemeyen eşim Ümit Akkaya'ya, yine yardımlarıyla çalışmaya destek olan dayım Ekrem Acar'a, eniştem Safi Çatal'a, manevi desteğini daima üzerimde hissettiğim annem Hülya Deyirmenci ve Babam Vacip Deyirmenci'ye teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Hatice AKKAYA

Konya-2011

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Hatice Akkaya	Numarası: 084245061003
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı/Din Eğitimi Bilim Dalı	
	Danışmanı	Doç. Dr. Muhiddin OKUMUŞLAR	
Tezin Adı		Kadınların Konu Edildiği Rivayetlerde Ortaya Konan Değerlerin Eğitsel Açından İncelenmesi	

ÖZET

Hz. Peygamber kadın ve erkek olmak üzere her iki cinse beraber gönderilmiş bir tebliğci-uyarıcı konumundadır. İslam gelmeden önce tarihi süreçte, istisnai bazı durumlar olmakla beraber, kadına yeterince değer verilmemiştir. İslam'ın ilk dönemlerinden itibaren Hz. Peygamber, kadının eğitimi, sosyal hayattaki yeri ve konumu hususunda özen ve gayret içerisinde olmuştur. Kadınlarda bir kusur yahut yanlış bir tutum gördüğünde ise onları uyarmak, kendilerine öğüt vermek yahut korkutmak suretiyle onların doğru yolu bulmalarına öncülük etmiştir. Bununla birlikte erkekleri kadınlara muameleleri noktasında ayrıca uyarmış; yaptıkları kötü davranışları kınamıştır. Bazı hadislerde ise kadın-erkek her ikisine ortak mesajlar vermiştir. Söylemiş olduğu bu hadislerde kadınlarla ilgili hem erkek hem kadına ayrı bir eğitsel mesaj ileterek mü'minleri eğitime gayretinde olmuştur. Bütün bunlar göstermektedir ki İslam, kadına öncelikle insan olması münasebetiyle gerekli değeri vermiştir. Eğitim noktasında ise en az erkeklerin ki kadar eğitimlerine ihtimam göstermiştir. Bir kadının eğitilmesi bir erkeğin eğitilmesi anlamına gelmektedir ki kadın "anne" dir.

Anahtar Kelimeler: Hz. Peygamber, Hadis, Kadın, Eğitsel Değer

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Hatice AKKAYA	Numarası 084245061003
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı/ Din Eğitimi Bilim Dalı	
	Danışmanı	Doç. Dr. Muhiddin OKUMUŞLAR	
Tezin İngilizce Adı		Investigation of the Values in the Traditions being related to women in term of Education	

SUMMARY

Prophet Muhammad has been in a position of a messenger and warner sent to both gender women and men together. Not enough value had been given to women, save exceptional circumstances, in the historical period before Islam came. The Prophet had done everything in his power, starting from the early periods of Islam, for education of women, their place and position in social life. He guided them to find the righteous path when he saw a fault or a wrong attitude in women, by warning, advising or discouraging them. In addition to that, he had also warned men about their conduct towards women and condemned their ill manners. In some hadiths, he had given common messages to both women and men alike. In that hadiths, he had strained for educating believers by giving separate educational messages regarding women to both man and woman. All of them reveal that Islam had given a high value to women, first of all as a human being. As for education, education of women had been handled with due diligence as that of men. Educating a woman means educating a man because a woman is a “mother”.

Key words: Prophet Muhammad, Hadith, Woman, Educational Values

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK SAYFASI	1
YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU	2
ÖNSÖZ	3
ÖZET	5
SUMMARY	6
İÇİNDEKİLER	7
KISALTMALAR	10

GİRİŞ

1. PROBLEMLER.....	12
2. KONUNUN KAPSAMI VE SINIRLILIĞI	12
3. KONUNUN YÖNTEMİ	13

BİRİNCİ BÖLÜM

İSLAM ÖNCESİ ESKİ MEDENİYETLERDE KADININ KONUMU

1. Tarihi Süreçte Kadının Konumu.....	15
2. Cahiliye Toplumunda Kadının Konumu	20

İKİNCİ BÖLÜM

İLK DÖNEM İSLAM TOPLUMUNDA KADININ EĞİTİMİNE VERİLEN ÖNEM

1. İlk Dönem İslam Toplumunda Kadının Yeri ve Sosyal Konumu	28
2. Hz. Peygamber Döneminde Kadının Eğitimi.....	37
2.1. Kur'an ve Sünnette İlimin Her İki Cins İçin Önemi.....	37
2.2. Hz. Peygamber'in İlim Öğrenmekle İlgili Söylediği Hadislerde Cinsiyet Ayrımı Olmaması ve Kadınların Eğitilmesine Verdiği Önem.....	40
3. Hz. Peygamber Döneminde Kadınların Faaliyet Gösterdikleri Meslek Kolları ve Hz. Peygamber'in Onları Teşviki	51

3.1. Ticaret Yapan Hanımlar	52
3.2. Mesleği Saç Bakımı Olan Hanımlar	54
3.3. Derileri İşleyip Bundan Gelir Elde Eden Hanımlar	55
3.4. Sağlık-Tıp Alanında Çalışmış Hanımlar	55
3.5. Dikiş Diken ve İp İmalatı Yapan Hanımlar.....	58
3.6. Diğer Mesleki Faaliyetlerde Hanımlar	59
4. İlimi ve Kültürel Faaliyetlerde Kadınların Yeri	61
4.1. İlim Öğrenmek ve Öğretmekle Meşgul Olmuş Hanım Sahabeler.....	61
5. Raşid Halifeler Döneminde Kadınların Eğitimine Toplu Bir Bakış.....	67

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KADINLARIN KONU EDİLDİĞİ BAZI RİVAYETLERDE ORTAYA KONAN DEĞERLERİN EĞİTSEL AÇIDAN İNCELENMESİ

1. Hadisleri Eğitsel Açıdan Değerlendirme	71
2. Kadınların Konu Edildiği Rivayetlerde Ortaya Konan Değerlerin Eğitsel Açıdan İncelenmesi.....	73
2.1. Hz. Peygamber'in Kadınların Ahlaken Hoş Olmayan Ve Dinen Yasak Olan Fiilleri Yapmaları Durumunda Cehenneme Gideceklerini Bildirmesi; Onları İyiliğe ve Hayra Teşvik Etmesi	73
2.2. Hz. Peygamber'in Kadınların Hassas Yapıda Olduklarına Dikkat Çekmesi .	83
2.3. Kadınların Devlet Başkanlığı Meselesi.....	92
2.4. İlgili Rivayetler Bağlamında Eşlerin Birbirlerine Karşı Hak ve Sorumluluklarının Eğitsel Bir Şekilde İfade Edilmesi	99
2.4.1. Kocanın Eşine Karşı Sorumlulukları	100
2.4.2. Kadının Kocasına Karşı Sorumlulukları.....	105
2.4.3. Karşılıklı Hak ve Sorumlulukların Ayet ve Hadisler Işığında Eğitsel Açıdan İfade Edilmesi.....	109

2.5...Hz. Peygamber'in Kadınlara Sabrı Tavsiyesi ve Karşılığında Onları Cennetle Müjdelemesi	112
2.6. Hz. Peygamber'in Kusur Sebebiyle Taklidi, Lakap Takmayı ve Gıybeti Yasaklamak Suretiyle Kadın-Erkek Her Müslüman'ı Eğitmesi	118
2.7. Hz. Peygamber'in Kötü Muameleye Dahi Latif Bir Dille Mukabele Edilmesini Öğütlemesi.....	124
2.8. Hz. Peygamber'in Kadınlara, Gerekli Hususlara Riayet Etmeleri Şartıyla, Mescitlere Gidebileceklerini Belirtmesi	128
2.8.1. Kadınların Mescide Gitmelerine İzin Verilmesini Emreden Rivayetler ...	128
2.8.2. Kadınların Mescide Gitmelerine İzin Veren Fakat Namazlarını Evde Kılmalarına Teşvik Eden Rivayetler.....	129
2.8.3. Hz. Aişe'nin Kadınların Mescide Gitmelerini Hoş Görmediğini Belirten Rivayeti	129
2.9. Yahudilerin Aksine İslam'da Kadınların Hayızlı Olduklarında Manen ve Madden Temiz Kabul Edilmesi ve Bundan Ötürü Sosyal Hayattan Dışlanmaması	137
2.10. Hz. Peygamber'in Kadınlarla İstişare Etmesi.....	142
SONUÇ.....	145
BİBLİYOGRAFYA	149
ÖZGEÇMİŞ	160

KISALTMALAR

(s.a)	Sallallahü Aleyhi ve Sellem
(cc)	Celle Celalühü
(r.a)	Radiyallahu Anhü
age.	Adı Geçen Eser
agm.	Adı Geçen Makale
ay.	Aynı Yer
AÜİFD	Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
b.	Bin
bkz.	Bakınız
bl.	Bölüm
c.	Cilt
Çev.	Çeviren
DEÜİFD	Dokuz Eylül İlahiyat Fakültesi Dergisi
DİB	Diyanet İşleri Başkanlığı
DİD	Diyanet İlmi Dergi
ET.	Erişim Tarihi
H.	Hicri
Hz.	Hazreti
HTD	Hadis Tetkikleri Dergisi
İAD	İlmi Araştırmalar Dergisi
İHAD	İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi
İİAV	İslami İlimler Araştırma Vakfı
M.S	Milattan Sonra
md.	Madde
MÜİFD	Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
OMÜİFD	On Dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
s.	Sayfa
SÜİFD	Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
ŞAD	Şarkiyat Araştırmaları Dergisi
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı

thk.	Tahkik
tr.	Tercüme Eden
ts.	Tarihsiz
vb.	Ve Benzeri
yy.	Basım Yeri Yok
Yay.	Yayımları
YYÜİFD	Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
ÇÜİFD	Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
SÜSBE	Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

GİRİŞ

1. PROBLEMLER

Cumhura göre, güvenilir hadis kaynaklarında yer almasına rağmen, salt olarak bakıldığında, kadınlarla ilgili bazı rivayetlerin Kur'an ve Hz. Peygamber'in ruhuna ters düştüğü düşüncesiyle bu rivayetler ya reddedilmiş yahut İslam karşıtı farklı kesimlerce İslam'ın kadına değer vermediği, onu aşağıladığı, onun okumasına, eğitilmesine karşı olduğu düşüncesi için temel kabul edilmiştir. Halbuki insanlık tarihi boyunca hor görülen, aşağılanan, kendisine değer verilmeyen kadın, hak ettiği muameleyi İslam'la bulmuştur. Ayrıca Kur'an ve onun yaşayan tezahürü niteliğindeki Hz. Peygamber, insan olması münasebetiyle kadını eğitime en az erkek kadar layık görmüştür.

Hz. Peygamber'in kadınlarla ilgili uygulamalarıyla, bu hadislerin anlam ve maksatlarının çelişmesinin mümkün olmayacağı aşikârdır. O halde bu rivayetleri incelerken benzetme sanatı yahut mecaz anlam gibi söz sanatlarından faydalanılmış olma ihtimalini yahut hadislerin direk muhatabı olan kişilerin fitri özelliklerinin Hz. Peygamber'ce dikkate alınmış olma olasılığını hesaba katarak, daha geniş bir perspektifte ele almak ve bu hadislerdeki eğitsel mesajları yakalayabilmek daha uygun görünmektedir. Nitekim İslam'ın dolayısıyla Hz. Peygamber'in yanlış ve yersiz yorumlanmasının neticesi olan bu fikriyâtın manasız bir çaba olduğunu ileri sürmek maksadıyla, öncelikle Hz. Peygamber'in sonra da vahyin inzaline ve Hz. Peygamber'in uygulamalarına şahit olmuş sahabenin davranış ve tutumlarını öğrenmek, bu hadislerdeki eğitsel yönü görebilmek adına yerinde bir davranış olacaktır. Bu düşünceler bu konuyu araştırıp, netice itibariyle doğru bilgi ışığında daha yerinde ve objektif tahliller yapabilme arzusunu oluşturmuştur.

2. KONUNUN KAPSAMI VE SINIRLILIĞI

Dine muhatap olma açısından kadın ve erkek eşit konumdadır. Kimi hadisler tüm inanırları muhatap kabul ederken bazıları da kadın ve erkek cinsine özel olarak hitap eder. Burada sadece kadını konu edinen hadislerle birlikte yine muhatabı ortak olan bazı rivayetler ele alınmıştır.

Konuyla ilgili değerlendirmeye tabi tutulan temel hadis rivayetleri Kütüb-i sitte hadisleri ile sınırlandırılmıştır. Kütüb-i sitte hadisleri de rivayetlerin kadınlarla doğrudan ya da dolaylı olarak ilgili olanlarının bazıları ile daraltılmaya çalışılmıştır. Bunu ifade edebilmek için tezin başlığında ‐ilgili rivayetler‐ lafzı kullanılmıştır. Fakat konunun gidişatı sebebiyle, delil göstermek ve açıklamak amacıyla zaman zaman Kütüb-i sitte dışında da güvenilir kaynaklarda yer alan hatta bazen kadınlara ilgisi olmayıp sadece konuyu daha anlaşılır kılabilmek adına kullanılmış hadisler de mevcuttur.

3. KONUNUN YÖNTEMİ

Araştırmanın alanı olan din eğitimi anabilim dalı, kendisine has usulleri ve yöntemleri olmakla birlikte, adı üzerine, eğitimi gerçekteşirdiği alanın din olması münasebetiyle dini ilimlerin hepsini; dinlerin tarih içerisinde gelmiş olması sebebiyle de ilgili tarihi ilimlerin kaynaklarını kullanmaktadır. Burada Hz. Peygamber’in kadınlara ve kadınlarla ilgili erkeklere yönelik eğitim faaliyetleri ele alındığı için din eğitimi yanında direk hadis ve tarih bilimi ile ilişki kurulmak durumundadır. O yüzden araştırmanın birincil kaynağı, din eğitimi biliminin de kaynaklarından biri olan güvenilir hadis kaynakları olmuştur.

Bu çalışmada literatür tarama yöntemi kullanılmıştır. Bu yönleme göre değerlendirilen hadislerin farklı tüm varyantları, çalışma esnasında birebir verilmemiş olsa da, bulunmuş ve değerlendirmeye tabi olmuştur. Öncelikle, İslam öncesi ve sonrası kadının değeri ve yerini kıyaslayabilmek, söz konusu hadislerin anlaşılabilmesine yardımcı olabilmek maksadıyla İslam öncesi dönemde kadının sosyal konumu kısaca ele alınmıştır. Akabinde İslam’la gelen hak ve sorumluluklar, aynı zamanda Hz. Peygamber döneminde kadının eğitimine verilen önem anlatılmaya çalışılmıştır. Tüm bunlarla ilgili rivayetler, güvenilir hadis kaynaklarından tespit edilip, konularına göre başlıklandırılmıştır. Bu ilgili rivayetlerin sadece Türkçe metinlerine yer verilmiştir. Rivayetlerin tespitinde benzer rivayetlerden sadece bir tanesi alınırken aynı konuyla ilgili başka rivayetler varsa onlar da kullanılmıştır. İlgili rivayetler incelenmeden önce çeşitli şerhlere ve İslam âlimlerinin bu hadislerle ilgili eserlerine bakılmıştır. Yine konuyla ilgili ayet olması durumunda, bu ayetler de çalışmada temel ve tamamlayıcı unsur olmuştur. Ayrıca

araştırma sırasında konuyla ilgili hem hadis hem de din eğitimi alanındaki akademisyenlerin görüşlerine başvurularak, onların öneri ve tavsiyeleri dikkate alınmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

İSLAM ÖNCESİ ESKİ MEDENİYETLERDE KADININ KONUMU

İslam öncesi dönemlerde kadının değerini ve toplumdaki yerini irdelemek, Hz. Peygamber'in İslam'ı tebliğ etmesiyle değişen kadının her alandaki konumunu, şahsiyetini, sosyal hayattaki yerini daha iyi kavrayabilmek adına yerinde bir çalışma olacaktır. Bundan ötürü ilk kısımda, geçmiş medeniyetlerin ve Cahiliye döneminin kadına bakışı, incelenen kaynaklar ışığında kısaca ele alınmaya çalışılacaktır.

1. Tarihi Süreçte Kadının Konumu

Eski çağlarda hemen bütün toplumlarda kadının hiçbir hak ve değere sahip olmadığı genel bir kanıdır. Bu görüş ışığında uygarlığın beşiği olarak görülen Eski Yunan medeniyeti incelendiğinde görülmektedir ki bu medeniyet kadına hiçbir değer vermemiş, aynı zamanda onu ahlaksal açıdan aşağılık bir varlık olarak telakki etmiş ve ona insana yakışan hiçbir muamelede bulunmamıştır.¹ Yine bu medeniyette bir erkeğin bir kadınla evlenmesinin en önemli amacı, erkeğin ihtiraslarını tatmin; erkek çocuk dünyaya getirmek ve mal mülk üzerine bir bekçi, hizmetçi tayin etmek olmuştur.²

Yunan Medeniyetinde kanuni açıdan kadının, çarşıda alınıp satılan bir eşyadan farksız durumda olduğu görülmüştür. Bu devirde kadının eşinin, çocuklarının ya da babasının mirasından herhangi bir pay alması mümkün olmamıştır.³ Eğer erkek kısır ve eşi doğurgan bir kadın ise, soyun devamını sağlamak adına kocasının akrabalarıyla ya da başka erkeklerle münasebete zorlanmıştır.⁴ Tüm bu aşağılamalar mitolojilere ve hikâyelere yansımıştır. Ünlü Yunan hikâyecisi “Hesiod” a göre ilk kadın “Pandora”, topraktan ve sudan

¹ Geniş bilgi için bkz. Ebu'l A'la el-Mevdudi, *Hicab*, Çev: Harun Ünal, 2. Baskı, İstanbul: Ağaç Yay. 2004, s. 14-19; Bkz. İbrahim Canan, *Hz. Peygamber'in Sünnetinde Terbiye*, 2. Baskı, İzmir: Işık Akademi Yay. 2010, s. 387.

² Bkz. Bekir Topaloğlu, *İslam'da Kadın*, 20. Baskı, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2008, s. 26.

³ Geniş bilgi için bkz. Canan, *age.* s. 387; Geniş bilgi için bkz. Mehmet Dikmen, *İslam Hukukuna Göre Aile'de ve Toplumda Kadın*, İstanbul: Cihan Yay. 2010, s. 12-13.

⁴ Bkz. Topaloğlu, *age.* s. 26.

yaratılmıştır. Bu kadın kötülüklerin hiç açılmamış kapalı kapılarını açmış ve onların tüm dünyaya yayılmasına sebep olmuştur.⁵ Eflatun'a göre kadın “*Orta malı olarak elden ele gezmeli!*” idi. Aristo ise “*Kadın yaratılıştta yarım kalmış bir erkektir.*” sözünü söylemiştir.⁶

Yunan'da zamanla evlilik kurumu da iyice değerini yitirmiş, iffet kavramı hiçe sayılmaya başlamıştır. Bununla birlikte zevkler noktasında aşırılıklara gidilmiş, evlenme akdi iyice önemsizleşmiştir. İnsanlar Yunan mitolojisine göre tanrıça sayılan, kendisi bir ilahın eşi olmasına rağmen başka üç ilahla ilişkisi bulunan “Afrodit”e tapmışlardır. Medeniyetin başlarında tamamen aşağılanan kadın, bu sefer de iffetsizliğin timsali olmuş; iffetsizlik ise “Afrodit”e tapınma olarak bir kadın kimliğinde kutsallaştırılmıştır.⁷

Bir diğer misal olarak Romalılar döneminde görülmüştür ki, erkek başlarda kadının eğiticisi ve dolayısıyla efendisi hükmündedir.⁸ Efendilik ise babanın kızını damadına vermesi ve onunla el sıkışmasıyla beraber damadına geçmiştir. Onlara göre kadın, korunması gereken bir varlık olmuştur.⁹ Aynen Yunan medeniyetindeki gibi bu devirde kadın üzerinde mutlak bir hâkimiyet söz konusu olmuştur. Aynı zamanda namus kavramı başlarda Romalılar için çok önemlidir.¹⁰ Çünkü iffet, şerefli ve sağlıklı olabilmenin bir ölçüsü sayılmıştır. O dönemde kadın ve erkeğin nikâhsız yaşaması hoş karşılanmamıştır. Ancak zamanla Romalıların ilerleme kaydetmesi, medeniyet ve uygarlık alanında kendilerini göstermesi vesilesiyle kadınlar hakkındaki düşünceleri değiştirmeye başlamıştır.¹¹ Hâlbuki bu pozitif değişimin, kadınların konumunu yükseltmesi gerekmez miydi? Ne yazık ki böyle olmamış; evlilik bağının önemini iyice yitirmesi, kadının zarar görmesine ve toplum nezdinde iyice değersizleşmesine yol açmıştır.

⁵ Bkz. Melahat Aktaş, *İslam Toplumunda ve Çağımızda Kadın*, İstanbul: Ölçü Yay. 1985, s. 32; Bkz. Mevdudi, *age.* s. 14.

⁶ Topaloğlu, *age.* s. 18.

⁷ Geniş bilgi için bkz. Mustafa Sıbai, *el-Mer'e Beyne'l-Fıkh ve'l Kanun*, Çev: İhsan Toksarı, İstanbul: Nida Yayınevi, 1969, s. 14; Geniş bilgi için bkz. Mevdudi, *age.* s. 14-19.

⁸ Bkz. Canan, *age.* s. 387.

⁹ Bkz. Nevzat Tarhan, *Kadın Psikolojisi*, 51. Baskı, İstanbul: Nesil Yayınevi, 2010, s. 115.

¹⁰ Geniş bilgi için bkz. Dikmen, *age.* s. 12-13.

¹¹ Geniş bilgi için Bkz. Mevdudi, *age.* s. 20-25.

Roma medeniyetinin başlarında, kadının ne mülk edinme ne de miras edinme hakkı varken; Justinianus (M.S 527-565) zamanında bir kanun çıkarılmış ve kadınlara miras edinme gibi bazı haklar tanınmaya başlanmıştır.¹² Bu tarihten sonra kadın oldukça serbest bırakılmış, kadın egemenliği sınır tanımaz hal almaya başlamıştır. Kadına özgürlük, olumlu bir yaklaşım gibi telakki edilmesine rağmen, zamanla aşırı serbesiyet durumunda, kadınların birden fazla erkekle evlenmesine dahi göz yumulmuştur. Gün geçtikçe, bilim adamları, toplumun ileri gelen şahsiyetleri dahi zina olgusunu olağan karşılar hale gelmişlerdir.¹³

Eski Çin'e bakıldığında kadın, kocasının kölesi sayılmış; onun çocukları ve kocasıyla aynı sofraya dahi oturması hoş karşılanmamıştır. Nitekim kendisi ayakta durarak ancak onların hizmetini görmüştür.¹⁴ Burada, insan olup olmadığı, ruhunun var olup olmadığı yıllarca tartışılıp, en sonunda insan olamayacağına karar verilen kadına¹⁵ isim dahi konmamış, kendisine “bir, iki, üç...” diye hitap edilmiştir. Bu dönemde kız çocukları ise domuz diye anılmıştır.¹⁶ Ayrıca bu insanlar maddi eksiklik hissettiklerinde kızlarını ve eşlerini para ile satabilmişlerdir.¹⁷

Japon medeniyeti, Çin medeniyetinden pek uzak olmasa da kendisinde bazı farklar mevcut olmuştur. Mesela “Geysa” olarak adlandırılan kadın grubu resmi izinli olarak zina edebilmiş hatta erkeklerin zevklerine nasıl daha iyi hizmet edebiliriz düşüncesiyle bu hususta okullarda kendilerine eğitim verilmiştir.¹⁸

Üstün seviyelere erişip ilerlemiş bir medeniyet haline gelen Eski Mısır'da ilk zamanlarda kadınlar, erkeklerle eşit haklara sahip olmuşlarsa da sonraları Firavun bu hakları kadınların elinden almış ve onları köleleştirmiştir.¹⁹ Yüksek bir medeniyetten beklenen, kadına üstün değerler vermesi ve onu koruyup kollamasıdır. Lakin dönem incelediğinde, bunu pek de başardıkları görülmemektedir. Bu devirde kadınlar, yine

¹² Bkz. Sıbai, *age.* s. 15; Geniş bilgi için bkz. Mevdudi, *age.* s. 20-25.

¹³ Bkz. Dikmen, *age.* s. 15; Geniş bilgi için bkz. Mevdudi, *age.* s. 20-25.

¹⁴ Geniş bilgi için bkz. Mehmet Emin Birekul, *Peygamber Günlerinde Kadın*, 1. Baskı, Konya: Yediveren Kitap, 2004, s. 49-50; Bkz. Tarhan, *age.* 336.

¹⁵ Bkz. Seyyid Muhammed Reşid Rıza, *İslam'da Kadının Hukuku*, 2. Baskı, Malatya: Nida Yay. 2008, s. 16.

¹⁶ Geniş bilgi için bkz. Birekul, *age.* s. 49-50.

¹⁷ Bkz. Abdulhalim Mahmud, *Müslüman Kadının Şahsiyeti Kültür ve Daveti*, Çev. Veysel Bulut-Mustafa Nuhoglu, 2. Baskı, İstanbul: Ravza Yay. 2001, s. 24.

¹⁸ Bkz. Mahmud, *age.* s. 35.

¹⁹ Bkz. Salih Akdemir, “Tarih Boyunca ve Kur'an'ı Kerim'de Kadın”, *İslami Araştırmalar*, 1997, c. X, sayı: 4, s. 249.

erkeklerin zevklerine hitap eden bir araç olarak görülmüş; kendilerine miras, mülk edinme gibi haklar verilmediği gibi, tek başına çarşı pazara çıkarken dahi yanlarında silahlı adam bulundurma zorunluluğu hissedecek kadar güvensiz bir şekilde yaşamaya mecbur bırakılmışlardır.²⁰

Babil Medeniyetinde erkekler, evlenme çağına gelen kızlarını her sene erkeklerin toplandığı bir yere getirmek suretiyle, güzelden daha az güzele doğru pazarlamışlardır. Boşanma ise sadece erkeğe tanınmış bir hak olarak görülmüştür. Eğer kadın kocasına karşı “*Sen kocam değilsin.*” gibi bir ifadede bulunursa boğularak öldürülmeye mahkûm olmuştur.²¹

Sasani Devleti’nde (İran) kız kardeşle evlenmek normal görüldüğü gibi insanlar birbirlerini buna teşvik etmekte bir beis görmemişlerdir.²²

Türk tarihine bakıldığında bunun tam aksi görülmektedir. Tarihçiler Türklerin kadınlara değer verdiğini, onları saygın bir yere koyduklarını söylemişlerdir. Örnelemek gerekirse Hunlar, devleti eşleriyle beraber yönetmişlerdir. Bir yere giderken onları arabaya bindirip yahut kendi ardından yürütmüşlerdir. Hanımlarına mal-mülk hakkı verdikleri gibi ayrıldıkları zaman da çocukların velayetini paylaşmışlardır. Ayrıca Hunlar çok evliliğe karşı durmuşlardır.²³

Eski medeniyetlerde karşılaşılan bu kötürüm tabloda, onlara kaynaklık etmiş olan dini inanışların etkili olmadığını söylemek doğru olmayacaktır. Bu dinler içinde en başta gelen, tahrif edilmiş haliyle Hıristiyanlık ve Yahudilikte yine aynı tabloyla karşılaşılmaktadır.²⁴ Öyle ki Yahudi erkekler her sabah inanışları gereği yaptıkları dualarında, Allah’ın Kendilerini kadın olarak yaratmadığı için, O’na şükretmişlerdir.²⁵ Ayrıca Yahudilikte ibadetler, başlangıçta ancak belli merkezlerde yani havralarda yapılabileceği düşüncesiyle merkezleştirilmiştir. Mabedin kutsallığından dolayı girişte dinî temizlik, yerleşimde ise cinsiyet ve statüye dayalı bir ayırım yapılmıştır. Bunun yanı sıra Ortadoks Yahudilerine göre ibadetler erkeklere mahsus görüldüğü için, ibadethaneleri olan sinagoglarda kadınların ibadet

²⁰ Bkz. Mahmud, *age.* s. 24.

²¹ Bkz. Mahmud, *age.* s. 27.

²² Bkz. Topaloğlu, *age.* s. 26.

²³ Bkz. Akdemir, *agm.* s. 252.

²⁴ Bkz. Birekul, *age.* s. 51.

²⁵ Bkz. Mehmed Said Hatiboğlu, *Müslüman Kültürü Üzerine*, 1. Baskı, Ankara: Kitabiyat, 2004, s. 184; Bkz. M. Tayyib Okiç, *İslamiyet’te Kadın Öğretimi*, Ankara: DİB Yay. 1978, s.7.

edebilmeleri yasaklanmıştır. Onlar ancak başları örtülü olarak, sinagogun ya dış avlusundan yahut bayanlara tahsis edilmiş özel bölümünden ayini izleyebilme, duaya iştirak edebilme hakkına sahip olmuşlardır.²⁶

Tevrat'ta boşanma hakkı yalnızca kocaya tanınmış olup kadın ise böyle bir hakka sahip değildir. Erkek gerektiğinde Tevrat'ın bildirdiği koşullar altında karısını boşayabilmektedir. Bu konuyla ilgili Tevrat'ta geçmekte olan: *“Eğer bir adam evlendiği kadında yakışsız bir şey bulur, bundan ötürü ondan hoşlanmazsa, ‘boşanma belgesi’ yazıp ona verir ve onu evinden kovar...”*²⁷ bölümleri örnek olarak verilebilir.

Hıristiyanlık aslen Avrupa'da son noktaya gelen ahlaksızlığı tedavi etmek istemiş ve ilk zamanlarda da önemli mesafeler kat etmiştir. Fuhuşun yollarını kapamaya, çıplaklığı önlemeye gayret göstermiştir. Fakat papazların savunmuş oldukları fikirler, kadın-erkek ilişkileri bağlamında haddi aşacak noktalara gelmiştir.²⁸ Bu papazlar, insanları saran ahlaksızlık sonsuz derecelere ulaştığında; tüm bunlara kadınların sebebiyet verdiğini, her türlü fenalık ve isyanın kadından kaynaklandığını, erkekleri tahrik edenin ve günahlara sürükleyeninin yine kadınlar olduğunu ileri sürmüşlerdir.²⁹ İlk din adamlarından olan Papaz Tertullian'ın kadın hakkında kurduğu teori şu şekildedir:

*“O, insanın nefesine şeytan sokandır. O, erkeği Allah tarafından yasaklanmış ağaca yaklaştırmıştır. Allah'ın kanunlarını bozmuş erkeği çirkinleştirmiştir.”*³⁰

Hıristiyan din adamlarına göre kadın, erkek için cehennem kapılarından bir kapı kabul edilerek, lanetlenmiştir.³¹ Aynı zamanda onun necis olduğu düşünülmüş ve kutsal kitaplara dahi dokunmasına izin verilmemiştir.³² Yine Hıristiyan din adamları M.S 5. Asırda kadının asli unsurunu tartışmışlar; bu mülahazalar ise şu soruları içermiştir:

²⁶ Bkz. Fikret Karapınar, “Die Beziehung Zwischen Frauen Und Moscheen In Der Zeit Des Propheten Und In Historischen Perspektive”, Bochum: 2010, 1.

²⁷ Yasa, 24/1.

²⁸ Geniş bilgi için bkz. Mevdudi, *age.* s. 25-29.

²⁹ Bkz. Dikmen, *age.* s. 18.

³⁰ Geniş bilgi için bkz. Mevdudi, *age.* s. 25-26; Sıbai, *age.* s. 20.

³¹ Geniş bilgi için bkz. Tarhan, *age.* s. 335-336.

³² Mevdudi, *age.* 25-26; Sıbai, *age.* s. 20.

“*Kadın soyutsuz bir cisim midir? Yoksa ruhu var mıdır?*” Nihayetinde ise şu karar alınmıştır:

“*Kadınlar, Mesih’in annesi hariç, hiçbiri cehennem azabından kurtulucu değildir.*”³³

Hıristiyanlık geleneğinde de kadın belli kalıpların, rollerin içine oturtulmaya çalışılmıştır. Kadına biçilen rol, erkekten üstün olmaması, bilgi edinmeyi arzulamamasıdır. Onun en önemli görevi ise çocuk doğurmak, erkeğe itaatte kusur etmemektir. Hıristiyanlık dünyası, uzun asırlar boyunca kadını murdar bir mahlûk bilmiş; bu yüzden kilise papazları evliliği kötölemişlerdir.³⁴

Kadının tarih içerisindeki konumu kısaca irdelenen bu bölümde görülmektedir ki o, hak ettiği değeri bir türlü elde edememiştir. Genel olarak bakıldığında kadınların aşağılandığı, temel işlevinin ise sadece doğurganlık ve erkeğe eşlik görevi olduğu belirtilmektedir. Geline bu aşamada İslam öncesi devirler içerisinde son olan, Cahiliye dönemini incelemek, İslam sonrası değişen kadının konumunu anlamak adına yardımcı olacaktır.

2. Cahiliye Toplumunda Kadının Konumu

İslam gelmeden evvelki Arap toplumunun içinde bulunmuş olduğu “Cahiliye dönemi”³⁵ incelendiğinde görülmektedir ki bu devir de diğer dönemler gibi kadının hor görüldüğü, aşağılandığı, haklarının gasp edildiği bir dönem olmaktan kendini sıyıramamış; ileri adımlar yerine daha da acı noktalara varılmıştır.

Ataerkil hayatın hâkim olduğu Arabistan’da kadın, topluluğun bir uzvu değil, erkek zümresinin ihtiraslarını tatmin ve hizmetlerini ifa için yaratılmış bir mahlûk olarak telakki edilmiştir. Adet görme zamanında kadına gösterilen muamele, Arap cemiyetinin kadına karşı telakkisinin açık bir ifadesidir. Bu milletin insanları, adet görme zamanlarında kadınlarla beraber oturmamış, onunla birlikte yiyip içmemiştir.

³³ Bkz. Dikmen, *age.* s. 19; Bkz. Tarhan, *age.* s. 336.

³⁴ Bk. Akdemir, *age.* s. 262.

³⁵ Cahiliye: Arapların İslam’dan önceki inanç, tutum ve davranışlarını İslami devirlerden ayırt etmek için kullanılan bu kavram; gayr-ı medenilik anlamına gelir. Ayrıca İslam’a uymayan her türlü söz, fiil ve davranışı da ifade eder. Bkz. Fikret Karaman, İsmail Karagöz vd. *Dini Kavramlar Sözlüğü*, Ankara: DİB Yay. 2006, s. 79; Ayrıca bkz. Ali İmran, 3/154; Maide, 5/50; Feth, 48/26; Ahzab, 33/33.

Hatta fitratlarının gereği olan bu dönemlerinde kadınlar, obalarından, çadırlarından, evlerinden çıkarılmak suretiyle sosyal hayattan dışlanmışlardır.³⁶

Cahiliye Araplarının kadına karşı mutlak bir hâkimiyeti söz konusu olmuştur. Bazı erkekler boşandıkları halde kadınlara eziyet amacıyla onların tekrar evlenmelerine mani olmuşlardır. Kadın bu dönemde, hiçbir hususta erkeğe denk görülmemiş, bir iş hakkında erkek gibi söz sahibi olamamıştır.³⁷

Arap kabilelerinde erkeğe nispetle, kadının daha az rağbet görmesinde, ona daha aşağı kıymet verilmesinde, yaşadıkları muhitin özelliklerinin büyük tesirleri olduğunda şüphe yoktur. Kabileler halinde yaşayan Araplar, çöl hayatının zarureti olarak, her an mücadele ve savaş durumları ile iç içe olmaya mahkûm bulunmuşlardır. Devamlı boğuşma içinde olan Arap topluluklarında, hâkimiyetin kadına nazaran güçlü kuvvetli olan erkekte olması olağan bir durum olarak da görülebilir.³⁸

Araplara göre erkek çocuk sahibi olmak; savaşlarda galip gelmek için güç, kudret sahibi olmak anlamına gelmiş, onur vesilesi sayılmıştır. Bu yüzden her erkek evlat dünyaya gelişinde şenlikler verilmiş; kız çocuk doğması ise Araplar için utancı, fakirlik korkusunu, ayıplanma duygusunu temsil etmiştir.³⁹ İçlerinde barındırdıkları tüm bu korkular, kızları diri diri gömme âdetini ortaya çıkarmış ve bu adet gittikçe yaygınlaşmıştır.⁴⁰

Kız çocuklarının öldürülmesi, bazı kabile ve kişiler tarafından uygulanabilir olmasına rağmen, toplumun tamamında uygulanan bir durum değildir. Bu bağlamda,

³⁶ Geniş bilgi için bkz. M. Şemseddin Günaltay, “İslam’dan Önce Araplar Arasında Kadının Durumu, Aile ve Türlü Nikâh Şekilleri”, *Marife Dergisi*, 2002, sayı: 3, s. 190-191. Arapların, adet gördüğü dönemlerde kadına davranışı 3. bölümde ayrıntılı olarak ele alınacağından burada kısaca değinmeyi uygun gördük.

³⁷ Bu umumi durum dışında istisnalar da yok değildir. Hz. Muhammed zamanında Mekke’ nin en ileri gelen eşrafından Utbe b. Rebia’ nın kızı ve ilk Emevi halifesi Muaviye’ nin annesi Hind’ in, Ebu Süfyan’ ı nüfuzu altına aldığı ve Mekke’de Müslümanlara karşı açılan mücadelede erkekler kadar rol oynadığı siyer kitaplarında geçmektedir. Tabiki Hind ile kıyaslanamayacak diğer bir istisna Hz. Hatice’nin ticaretle bilfiil uğraştığı ve Mekke’de söz sahibi bir hanım olduğu da göz ardı edilmemelidir. Geniş bilgi için bkz. Günaltay, *agm.* s. 190-191.

³⁸ Bkz. Günaltay, *agm.* s. 191.

³⁹ Bazı Arap kabileleri için kız çocuğunu gömmenin birçok sebeplerinden bazıları da şunlardır: Bir kısım aileler sırf namuslarına halel geleceği ya da kendilerine şeref dışı bir durum geleceği endişesi taşımıştır. Bazıları, mavi gözlü, siyah tenli, çok tüylü, cüzamlı, kambur ve topal çocuklardan nefret ettiği için kızlarını gömmüşlerdir. Bkz. Seyyid Kutup, *Kur’ an’ ın Gölgesinde Kadın*, Çev. Mustafa Nuhoğlu, 5. Baskı, İstanbul: Ravza Yay. ts. s. 63; Bkz. Akdemir, *agm.* s. 263.

⁴⁰ Bkz. En’ am, 6/137, 140, 151; İsrâ, 17/31; Mümtehine, 60/12; Zuhruf, 43/17; Tekvir, 81/8-9.

kız çocuklarının öldürülmesine engel olmayı görev edinen, onları kurtarıp bakımlarını üstlenen, diğer insanları bu çirkin eylemden alıkoymaya çalışan kişilerin varlığından da bahsedilmiştir.⁴¹

Kız evlada sahip olmayı utanç vesilesi sayan ve onu diri diri gömen⁴² bu zihniyet, Kur'an-ı Kerim'de şöyle beyan edilmektedir:

“Onlardan biri, kız ile müjdelendiği zaman içi öfke ile dolarak yüzü simsiyah kesilir! Kendisine verilen kötü müjde yüzünden(!) halktan gizlenir. Şimdi onu, aşağılanmış olarak yanında tutacak mı, yoksa toprağa mı gömecek? Bak ne kötü hüküm veriyorlar.”⁴³

Hız. Peygamber sırf bu telakkilerin yanlışlığını vurgulayıcı mahiyette kız çocuklarına bilhassa ilgi göstermiş, daha küçük yaşlardan itibaren onların şahsiyetli bir birey olarak topluma kazandırılmalarını sağlamıştır.⁴⁴

Kadınlar bu dönemde toplumun hakir görülen fertleri sayılmış; kendilerine çoğu zaman ne bir söz hakkı ne siyasi ya da sosyal bir konuda fikir beyan etme yetkisi verilmiştir.⁴⁵ Yine bu dönemde onlar erkeklerin yediklerinden yeme hakkına sahip değildir. Helaller ve haramlar noktasında kadın erkek ayrımına gidilmiştir.⁴⁶ Yaptıkları bu ayrımcılığın Allah'a nispet edilmeye çalışıldığını ayeti kerimede görmekteyiz:

“Bir de dediler ki: ‘Şu hayvanların karınlarındaki yavrular (canlı olursa) sırf erkeklerimize aittir. Karılarımıza ise haramdır. Eğer ölü olursa o vakit onda hepsi, ortaklırlar. Allah onların bu tür nimetlerinden cezasını verecektir. Şüphesiz O, hüküm ve hikmet sahibidir, hakkıyla bilendir.”⁴⁷

Hür kadınlar ancak bir erkek çocuk doğurursa çadırdaki diğer kadınlar arasında üstün bir mevki sahibi olabilmişlerdir. Cariyelerin veya gazvelerde gasp

⁴¹ Bkz. Neşet Çağatay, *İslam Dönemine Dek Arap Tarihi*, 4. Baskı, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay. 1989, s.136.

⁴² Diri diri gömme usulü birkaç şekilde vuku bulmuştur. Bazı kişiler çocuklarını altı yaşına kadar beklendikten sonra bir gün annesine: “Giydir ve süsle ben onu anneannesinin yanına götüreceğim.” deyip, kuyunun başına geldiğinde ani bir hareketle çocuğu kuyunun içine itivermişlerdir. Diğer bir kısım kişiler ise kadının doğumu yaklaşınca kadını kuyunun başına oturtmuş, eğer kızsaa hemen kuyuya atıvermişlerdir. Kutub, *Kur'an'ın Gölgesinde Kadın*, s. 56.

⁴³ Nahl, 16/ 58-59.

⁴⁴ Bkz. Ebu Davud, Edeb, 121/5146, 5147, 5148; Bkz. Birekul, *age.* s. 54.

⁴⁵ Birekul, *age.* s. 53.

⁴⁶ Bkz. Mehmet Alagaş, *Kadının Onuru*, 12. Baskı, İzmir: İnsan Dergisi Yay. 2009, s. 32.

⁴⁷ En'am, 6/ 139.

edilen hür kadınların ise, ne kabiledede ne de çadırda hiçbir itibar ve değeri olmamıştır.⁴⁸ Araplar cariyeleriyle dışı develerini bir tutmuş hatta bazı kişiler güzel cariyeleri toplayıp, onlara para karşılığı zorla zina yaptırmışlardır.⁴⁹

İslamiyet'ten evvel bazı Arap kabilelerinde, insanlık haklarına layık görmedikleri için kadınlara, anne, babasına ya da kocalarına mirasçı olma hakkı tanınmamış⁵⁰ fakat bu durum genele şamil bir durum da olmamıştır. Erkeğe eşit olmasa da kadınlara bazen az çok bir şeyler verildiği de olmuştur.⁵¹

Bu çağda bir baba kızını isteyen birisi olduğunda, isteyenin yaşına bakmadan, kızına dahi sormadan, evladını onunla para karşılığı evlendirebilmiştir. Eğer bu baba evliliğe razı gelirse mehir tayin edilmiş ancak bundan sonra evlenme vuku bulmuştur.⁵² Kızı almak için verilen bu mehir İslam'daki gibi kıza değil onun babasına, eğer babası yoksa ondan sonra gelen en yakın erkek akrabasına verilmiştir.⁵³

Bu dönemde erkekler istedikleri sayıda eşle evlenebilme hakkına sahip olmuşlardır.⁵⁴ Aynı zamanda bu devirde birçok nikâh şekli mevcuttur. Bunlardan birkaçı şu şekildedir: Mekke eşrafı arasındaki nikâh şekli, kızın bir bedel mukabilinde satılması mahiyetinde bir alış verişten ibaret olmuştur. Diğer bir nikâh şekli: Karısı hayızdan temizlenen adamın karısını soylu bir adama göndermesi, onunla cima yapmasını istemesi ve hamile kalana kadar karısına yanaşmaması şeklindedir.⁵⁵ Bir diğer nikâh şekli ise, iki erkeğin eşlerini değiş tokuş yapmalarındır.⁵⁶

⁴⁸ Bkz. Günaltay, *agm.* s. 193.

⁴⁹ Hz. Peygamber'in İslam dinini tebliğ başladığı sırada Yesrib' de bu yüzden hayli servet sahibi olan Abdullah b. Ubeyy Hz. Peygamber'in buraya hicretinden sonra, bu ahlak dışı ticareti sürdürmeye devam etmiştir. Münafıkların başı olarak bilinen bu şahsın ismen Müslüman olduktan sonra da bu çirkin ticarete devam ettiğini, Müslim'in *Müsned*'indeki bir hadis-i şeriften öğrenmekteyiz. Bu hadisi şerife göre Abdullah b. Ubeyy altı cariye olarak, bu kişilere zina yaptırmak suretiyle para kazanıyormuş. Bu cariyelerden ikisi Hz. Peygamber'e gelip bu işe kendilerinin rızası olmadığını belirterek şikâyetle bulunmuşlardır. Bunun üzerine Hz. Peygamber: "*Dünya hayatının geçici menfaatlerinden elde etmek için iffetli olmak isteyen cariyelerinizi fuhşa zorlamayın. Kim onları buna zorlarsa bilinmelidir ki hiç şüphesiz onların zorlanmasından sonra Allah (onları) çok bağışlayıcıdır, çok merhametlidir.*" (Nur, 24/33) ayetini tebliğ ederek, Müslümanları bu ticaretten menetmiştir. Bkz. Günaltay, *agm.* s. 193.

⁵⁰ Bkz. Fazlur Rahman, *İslami Yenilenme Makaleler I*, Çev. Adil Çiftçi, Ankara: Ankara Okulu Yay. 2004, s. 39.

⁵¹ Bkz. Ramazan Altıntaş, "Cahiliye Arap Toplumunda Kadın", *DİD*, 2001, sayı: 1, s. 80.

⁵² Bkz. Reşid Rıza, *age.* s. 16; Bkz. Dikmen, *age.* s. 23.

⁵³ Bkz. Günaltay, *agm.* s. 196.

⁵⁴ Bkz. Kutub, *Kur' an' ın Gölgesinde Kadın*, s. 63; Bkz. Dikmen, *age.* s. 22.

⁵⁵ Bkz. Kutub, *Kur' an' ın Gölgesinde Kadın*, s. 60.

Cahiliye devrinde kadın, eşi öldükten sonra bir mal gibi miras bırakılabilmiş hatta eşinin oğlu kendisiyle evlenme hakkına sahip olmuştur.⁵⁷ Onun hürriyetini kazanmasının tek yolu eşi ölür ölmez, kocasının velisi kadının üzerine elbisesini atmadan kaçıp kendi kabilesine sığınması olmuştur.⁵⁸ Çünkü elbise atmak, atan kişi dışında kimseyle evlenemeyeceği anlamına gelen bir davranış olarak bilinmiştir.⁵⁹

Eğer bir kız yetim kalmış ise onun velisi bulunan erkekten iki türlü ihanet görebilmiştir. Bunlar sahip olduğu mala velisinin göz dikmesi ve mehirinde yapılan hiledir. Şöyle ki gelen haberler, şayet kızla velisi evlenecek olur ise, yetimin hem malını hem de mehirini yeme hakkını kendinde görür, eğer o kişi, yetim kızı evlenecek kadar güzel bulmamışsa, onunla evlenmediği gibi kızın malına sahip olamamak kaygısıyla başka bir adamla da evlenmesine izin vermezdi.⁶⁰

Cahiliye devrinde kadınların, Kâbe'yi çıplak bir şekilde tavaf ettikleri gelen haberler arasındadır. Bu dönemde kadının namusuna saygı, çölde yaşayan bedevilerin hayatında bir nebze daha fazla ise de şehirdeki medeni hayat bunun tam tersini yansıtmıştır.⁶¹

Eğitim ve çalışma açısından Cahiliye dönemi değerlendirmek istendiğinde görülmektedir ki Araplar, dini ve ilmi bir geleneğe, hukuki bir düzene sahip olmamalarına rağmen, gözardı edilemeyecek kadar güçlü bir edebi geleneğe sahip olmuşlardır. Çünkü bu millet, buldukları bölge itibarıyla, hem birbirleriyle, hem komşularıyla ve ticari münasebetleri sebebiyle uzak beldelerle sıkı ilişki içerisinde bulunmuşlardır. İşte bu ilişkiler neticesinde, kendi tecrübeleri ve kaynaştıkları diğer

⁵⁶ Bkz. Günaltay, *agm.* s. 197.

⁵⁷ Bkz. Ebu Davud, *Nikâh*, 22/2089; Cahiliye döneminin ileri gelenlerinden olan Eş'as b. Kays ve Kenane b. Huzeyme bu tip evlilikten dünyaya gelmiştir. Bkz. Reşid Rıza, *age.* s. 16; Bkz. Günaltay, *agm.* s. 197.

⁵⁸ Bkz. Kutub, *Kur' an' ın Gölgesinde Kadın*, s. 335. Cahiliye' deki bu duruma binaen Nisa suresi 127. ayetin indiği Hz. Aişe tarafından bildirilmiştir: “Kadınlar hakkında senden fetva istiyorlar. De ki: ‘Onlar hakkında size fetvayı Allah veriyor.’ Kitapta kendilerine verilmesi farz kılınan (miras) ı vermediğiniz ve evlenmek istediğiniz yetim kızlara, zavallı çocuklara ve yetimlere adil davranmanıza dair, size okunmakta olan ayetler de bunu açıklıyor. Ne hayır yaparsanız şüphesiz Allah onu bilir.”

⁵⁹ Kadınların rızaları dışında evlendirilmeleri Nisa suresi 19. ayetle men edilmiştir: “Ey iman edenler kadınlara zorla mirasçı olmanız size helal olmaz...”

⁶⁰ Bkz. Fazlur Rahman, *age.* s. 50.

⁶¹ Bkz. Dikmen, *age.* s. 21. Araf suresi 31. ayetle bu durum men edilmiştir: “Ey Âdemoğulları! Her mescitte ziynetinizi takının (Güzel ve temiz giyinin). Yiyin, için fakat israf etmeyin. Çünkü O İsrâf edenleri sevmez.”

kültürler yardımıyla birçok ilim, marifet ve maharet elde etmişlerdir.⁶² Buna rağmen toplumun edebi ve ilmi dünyasında yazının değeri yok denecek kadar az olması ilgi çekicidir.⁶³ Doğal olarak okuma yazma bilenlerin sayısı da azdır. Zaten az miktarda okuryazarı olan bir toplum olduğundan kadınların da okuma yazma bileni bir hayli az olmuştur. Belazuri, Sa'd b. Ebi Vakkas (r.a)'ın kendi kızı Aişe'ye okuma ve yazma öğrettiğini kaydetmiştir. Bu dönemde okuma yazma bilen hanımlardan bazıları şöyledir: Fatma Binti Hattab, Şifa binti Abdilleh el-Adeviye, Fatma Binti Hattab, Ümmü Gülsüm Binti Ukbe, Aişe Binti Sa'd, Kerime Binti Mikdad.⁶⁴

Araplar kitabı olan bir dinin mirasçıları olmadıkları için, kendilerinin dini kitapları ve buna bağlı literatürleri olmadığı bilinmektedir.⁶⁵ Bunun yanında, şiir konusunda çok ileri gitmiş; bu sahada dil ve edebi yönden hatırı sayılır merhaleler kat etmişlerdir.⁶⁶ Şairlik ve şarkıcılık bu dönemde oldukça gelişmiştir. Kadınların, şairlik noktasında erkeklerden daha ileri durumda olmasını, Ukaz panayırında, şiir dalında yarıştığı erkekleri geri bırakmasıyla ilgili rivayetlere bakarak söylemek mümkündür. Ayrıca Asma bint Mervan'ın İslam ve Müslümanların aleyhine şiirler irşad ettiği ve yine Mekke'de bazı kadınların Hz. Peygamber'i yeren şarkılar söyledikleri gelen rivayetler arasındadır.⁶⁷

Bu rivayetlerin yanında Hz. Peygamber'in annesinin de şiir okuduğu edebi araştırmalarca tespit edilmiştir. Hz. Âmine, vefat etmek üzereyken yanı başında her şeyden habersiz oynayan ve sadece altı yaşında olan Hz. Muhammed'e hitaben şiir söylemiştir.⁶⁸

Ticaret hayatına kadınların bizzat katıldığını, Kureyş kabilesinin zenginlerinden olan Hz. Hatice'nin Şam'a erkekler ile eşit mal göndermiş

⁶² Bkz. Hanefi Palabıyık, "Cahiliye Dönemi ve İslam'ın İlk Yıllarında Okuma Yazma Faaliyetleri", *AÜİFD*, 2007, sayı: 27, s. 36.

⁶³ Bkz. Neşet Çağatay, *age.* s. 141.

⁶⁴ Geniş bilgi için bkz. Şakir Gözütok, *İlk Dönem İslam Eğitim Tarihi*, 1. Baskı, Ankara: Fecr Yay. 2002, s. 73, 91-93.

⁶⁵ Arapların ilk yazılı Arapça eserinin Kur'an-ı Kerim olduğu bilinmektedir. Bkz. Muhammed Hamidullah, "Allah'ın Elçisi (s.a) ve Sahabe Devrinde Yazı Sanatı", Çev. Hasan Çağlar, *İslami Araştırmalar*, 1998, c. II, sayı: 7, s. 95.

⁶⁶ Bkz. Gözütok, *age.* s. 73.

⁶⁷ Geniş bilgi için bkz. Rıza Savaş, *Hz. Muhammed Devrinde Kadın*, 3. Baskı, İstanbul: Ravza Yay. 1991, s. 25-26.

⁶⁸ Bkz. Kadri Yıldırım, "Yakın Çevresini Oluşturan Kadın Şairlerin Hz. Peygamber Hakkındaki Şiirleri Üzerine Analitik Bir İnceleme", *DİD*, 2009, c. XIV, sayı: 1, s. 129.

olmasından anlayabilmekteyiz. Kaynaklar bu devirde güzel kokular satan kadınlardan da bahsetmektedir. Kâbe'nin İslam'dan önceki son tamirinde, erkeklerin yanı başında kadınların da yer alarak görev almaları, ebelik mesleği yanında kız çocuklarını sünet etmeleri kadının çalışma hayatındaki durumunu anlamak açısından örnek teşkil eder niteliktedir.⁶⁹

Bu tablo içinde kadının konumuna dair, farklı sahalarda geçerli tek tip yargıda bulunmak yanıltıcı olabilir. Öncelikle alt ve orta tabakadan bir kadınla soylu, ileri gelenler sınıfından bir kadının sosyal statü olarak oldukça farklı konumlara sahip oldukları söylenmelidir. Bu dönemde ender rastlansa bile kabile reisliği, ordu komutanlığı, kâhinlik -O dönem için kâhinliğin, neredeyse yöneticilik kadar itibar gördüğü, bazen yargıçlık anlamına geldiği göz önünde bulundurulmalıdır- gibi görevler üstlenen kadınların bulunduğu dair verilere rastlamak mümkündür. Soylu, itibarlı ailelerin kızlarının halk tabakasındaki erkeklerden daha seçkin konumda yer alabildikleri de bir gerçektir.⁷⁰ Bazı kabilelere ve su kaynaklarına isimleri verilen kadınların mevcudiyeti, sayıları sınırlı da olsa toplumda belli bir mevki elde etmiş kadınların varlığının işaretlerindedir.⁷¹

Kadının toplumsal statüsü tarih boyunca çok fazla iniş çıkışlar yaşadığı halde bu konuda ciddi bir gelişme olduğunu söylemek güçtür. İslam'ın doğuşuna kadar hemen hemen medeniyetlerin çoğunda onun hakları yok edilmiş, hukuku elinden alınmıştır. Yahut ancak belli rollerdeki kadınlara bazı statüler verilmiştir. Yüce yaratıcının erkeğe olduğu gibi kadına da haklar verdiği gerçeği yok sayılmıştır. Kadını sosyal hayat içerisinde hiçe sayan bu baskın, ataerkil yapı, aile içerisinde fitratı gereği üzerine düşen görevleri yerine getirmesi hususunda dahi onun önüne taşlar koymuştur.

Kur'an, kadınların statüleri ve toplumun onlara bakış açısı ile ilgili devrim niteliğinde pek çok yenilikler getirmiştir. Hz. Peygamber tebliğe başladığı andan itibaren bu yeniliklerin, Allah'ın (cc) kanunlarının yegâne savunucusu olmuş; ancak toplum bu yenilikleri kolay kolay kabullenememiş, İslam'ın yayılması ise bir hayli

⁶⁹ Geniş bilgi için bkz. Savaş, *Hz. Muhammed Devrinde Kadın*, s. 27-28.

⁷⁰ Bkz. Altıntaş, *age.* s. 63.

⁷¹ Bkz. Altıntaş, *age.* s. 65.

zaman almıştır. Bu bölümde, ilk dönem İslam toplumunda kadının birçok açıdan değişen konumu ifade edilmeye çalışılacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

İLK DÖNEM İSLAM TOPLUMUNDA KADININ EĞİTİMİNE VERİLEN ÖNEM

1. İlk Dönem İslam Toplumunda Kadının Yeri ve Sosyal Konumu

İlk dönem İslam toplumunda kadının sosyal konumuyla ilgili esaslı değişikliklerin vuku bulması için öncelikle onu esir kabul eden zihniyetin (Cahiliye) temel öğelerinin ortadan kaldırılması vesilesiyle onun, toplumun esaslı bir bireyi olduğu fikri topluma yerleştirilmeye çalışılmıştır.⁷² Elbette ki bu geçiş süreci, toplumun kaldırabileceği ölçüde belli aşamaları ihtiva etmiş; tedricen yapılan uygulamalar sonucunda, toplumda kalıcı nitelikte etkiler bırakabilmiştir.⁷³ İslam'ın gelmesiyle birlikte kadın, layık olduğu birçok alandaki yerini almış; gerek insanlık alanında (insan kabul edilme), gerek tüm tezahürleriyle sosyal hayatta ve gerek lehine yapılan birçok düzenleme ile hukuki alanda, toplum tarafından varlığı kabul edilen bir birey haline dönüşmüştür.⁷⁴

Kadının layık olduğu yeri alması için atılan tüm adımların temel gerekçesi Kur'an'ı kerimde yer alan ilgili ayetlerdir. *“Biz, gerçekten insanı en güzel bir biçimde yarattık.”*⁷⁵ ifadesini buyuran yüce Rabbimiz, kusursuz yaratılışa vurgu yaparken, *“Biz erkeği en güzel yarattık.”* dememiş; kadın ve erkeğin her ikisinin de yaratılışının mükemmeliyetini ortaya koymak suretiyle herhangi bir ayrımda bulunmamıştır. Kur'an-ı Kerim'in tüm insanlık adına gelmiş olması, yeryüzünde Allah'ın (cc) halifesi olması bakımından kadın ve erkeği, eşit derecede sorumlu kılar.⁷⁶ İman ve ibadet; amel edip bunun karşılığını almak hususunda her iki cins

⁷² Bkz. Birekul, *age.* s. 58.

⁷³ Bkz. Günaltay, *age.* s. 199.

⁷⁴ Bkz. Cihan Aktaş, “Kadının Toplumsallaşması ve Fitne”, *İslami Araştırmalar*, 1991, c. IV, sayı: 4, s. 252; Birekul, *age.* s. 58.

⁷⁵ Tin, 95/4.

⁷⁶ Bu husus Kur'an'da şöyle geçer: *“Hani, Rabbin meleklere, ‘Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım’ demişti. Onlar, ‘Orada bozgunculuk yapacak, kan dökecek birini mi yaratacaksın? Oysa biz sana hamd ederek daima seni tesbih ve takdis ediyoruz.’ demişler. Allah da, ‘Ben sizin bilmediğinizi bilirim’ demişti.”* Bakara, 2/30.

arasında hiçbir fark olmayışı da yine âyeti kerimelerden anlaşılmaktadır.⁷⁷ İster dünyada ister ahirette olsun, çalışan kadın ve erkeğin amellerinin ecrini mutlaka alacağını bildiren ayette şöyle buyrulmaktadır:

*“Rableri onlara şu karşılığı verdi: Ben, erkek olsun, kadın olsun, sizden hiçbir çalışanın amelini zayi etmeyeceğim. Sizler birbirinizdensiniz. Hicret edenler, yurtlarından çıkarılanlar, yolumda eziyet görenler, savaşanlar ve öldürülenlerin de andolsun, günahlarını elbette örteceğim. Allah katından bir mükâfat olmak üzere, onları içinden ırmaklar akan cennetlere koyacağım. Mükâfatın en güzeli Allah katındadır.”*⁷⁸

İslam dini kadını erkekle aynı çağrının muhatabı saymış;⁷⁹ ona tam bir hak ve vazife ehliyeti getirmiştir. Birey olarak kadınlara toplumda kimliklerini ortaya koyabilme şansını tanımış, kadın-erkek her ferde toplumsal sorumluluklarını bu surette gerçekleştirebilme imkânı sağlamıştır.⁸⁰ İslam öncesi dönemlerde birçok sahada aşağı kabul edilip, tüm kötülüklerin kaynağı hatta Hz. Âdem’in cennetten kovulmasının müsebbibi sayılan, bin bir türlü kötü muameleye maruz kalan kadını⁸¹ yükseltmek suretiyle erkeğin seviyesine çıkarmış ve ona eş yapmıştır.⁸² Cennetten kovulma meselesinde Kur’an, tahrif edilmiş diğer dinlerin aksine Hz. Âdem ile Havva’nın her ikisinin birden şeytan tarafından aldatılarak yasak ağacın meyvesinden yedirildiği ve böylece cennetten kovulmalarına sebep olduğu açıklamasını getirir.⁸³ Bazı ayetlerde ise yapılan hata, sadece Hz. Âdem’e isnad edilmiştir.⁸⁴ Yine Kur’an, Hz. Âdem ve Hz. Havva’nın yapmış oldukları bu hatadan dolayı beraberce Allah’a (cc) tövbe ettiklerini ve tövbelerinin birlikte kabul

⁷⁷ “Şüphesiz Müslüman erkeklerle Müslüman kadınlar, mü’min erkeklerle mü’min kadınlar, itaatkâr erkeklerle itaatkâr kadınlar, doğru erkeklerle doğru kadınlar, sabreden erkeklerle sabreden kadınlar, Allah’a derinden saygı duyan erkekler, Allah’a derinden saygı duyan kadınlar, sadaka veren erkeklerle sadaka veren kadınlar, oruç tutan erkeklerle oruç tutan kadınlar, namuslarını koruyan erkeklerle namuslarını koruyan kadınlar, Allah’ı çokça anan erkeklerle çokça anan kadınlar var ya, işte onlar için Allah bağışlanma ve büyük bir mükâfat hazırlamıştır.” Ahzab, 33/35.

⁷⁸ “Mü’min olarak, erkek veya kadın, her kim salih ameller işlerse, onlar cennete girerler ve zerre kadar haksızlığa uğramazlar.” Nisa, 4/124.

⁷⁹ Bkz. Veysel Uysal, *Türkiye’de Dindarlık ve Kadın*, 1. Baskı, İstanbul: Dem Yay. 2006, s. 18.

⁸⁰ Bkz. Birekul, *age*. s. 49.

⁸¹ Bkz. Kutub, *Kur’an’ın Gölgesinde Kadın*, s. 27.

⁸² Geniş bilgi için bkz. Osman Eskicioğlu, “İslam’da Kadının yeri”, *DEÜİFD*, 1994, sayı: 8, s. 87-93.

⁸³ Bkz. Bakara, 2/36.

⁸⁴ Bkz. Taha, 20/121.

edildiğini beyan etmiştir.⁸⁵ Dolayısıyla Hz. Âdem'i (as) kandırması sebebiyle Havva'nın (as) cihetinde kadınların lanetlenmesinin gerekçesi asılsız gibi görünmektedir. Nitekim iddia edildiği gibi "Hz. Havva'nın kandırması" söz konusu olsa dahi, onların af dilemeleri ve bağışlanmaları tekrar tekrar suçlanmalarını önleyici bir sebeptir ki böyle olmasaydı dahi bu suç tüm kadınlara atfedilemezdi.

Yaratılış, itikad, vicdan hürriyeti ve ahiret hayatı bakımından kadının İslam'daki yerini belirtirken şunu da dile getirmek gerekir ki; Kur'an'ı Kerim'de "Nisa"⁸⁶ (kadın) isimli müstakil bir surenin olması, Hz. İsa'nın annesine atfen "Meryem" suresinin bulunması ayrıca Hz. Musa ile Hz. İsa'nın validelerine çok derin anlamlı, nazik ve duyarlı hitaplar yapılması, İslam'ın kadına verdiği değeri gözler önüne seren örneklerdir.⁸⁷

Ayeti kerimelerde, daha dünyaya gözlerini açar açmaz, sırf kız olması vesilesiyle onu hor gören hatta diri diri toprağa gömen erkek zümresi kınanmıştır.⁸⁸ Kızları insan yerine koymayan Arap zihniyetine Hz. Peygamber şöyle hitap eder:

*"Kimin bir kız çocuğu olur, onu (diri diri) gömmez, hor ve hakir görmez ve oğlan çocuğunu ona tercih etmezse, Allah (cc) bu kız çocuğu sebebiyle onu cennetine koyar."*⁸⁹

Ayrıca O, kendi fiilleriyle bu aşırı nefrete muhaliflik sergiler; kızların ne kadar değerli olduğuna vurgu yapar. Şöyle ki O'nun tıpkı erkek torunlarını taşıdığı gibi kız torunu olan Ümame'yi de omuzları üstünde zaman zaman mescide götürdüğü, o sırtındayken namaz kıldığı, ilk dönem kaynaklarınca rivayet edilmektedir.⁹⁰

Toplumun en küçük yapı taşı olan ailenin temelini oluşturan kadının, yine bu ailenin sağlam temeller üzerinde oturtulması yönündeki rolü göz ardı edilemeyecek kadar büyüktür. *"Beşiği sallayan el, dünyayı sallar."* sözü toplum içerisinde kadının

⁸⁵ Bkz. A'raf, 7/23; Bkz. Dikmen, *age.*, s. 33.

⁸⁶ Arapların, dini, içtimai, iktisadi ve siyasi hayatında büyük inkılab meydana getiren İslamiyet, Cahiliye devrinin kadın hakkındaki görüşü ve bu telakkinin doğurduğu örf ve adetleri yıkmış, cemiyeti yeni bir anlayışa göre düzenleyen yeni esaslar kurmuştur. İşte Kur'an'ın büyük surelerinden biri olan Nisa suresi, bu yeni esasları ihtiva etmektedir. Bkz. Günaltay, *agm.* s. 199.

⁸⁷ Bkz. Topaloğlu, *age.* s. 32; Bkz. Dikmen, *age.* s. 42.

⁸⁸ Bkz. Enam 6/140; Nahl, 16/58-59.

⁸⁹ Ebu Davud, Edeb, 121/5146.

⁹⁰ Bkz. Celal Yeniçeri, *İslam Ailesi ve Ev İdaresi*, 1. Baskı, İstanbul: Çamlıca Yay. 2009, s. 49.

oldukça fazla roller taşıdığını aynı zamanda onun hayati ehemmiyetini ifade eder niteliktedir. O sebepten İslam dini kadını, aile nazari noktasında mübarek ve şerefli kılmıştır.⁹¹ Bu hususta Hz. Peygamber'in, kadının toplum içerisindeki konumunu yüceltmek için beyan ettiği: "*Cennet annelerin ayakları altındadır.*"⁹² hadisini hatırlatmak yerinde ve tabii olacaktır. O yüce Peygamber bu itibarla, kız olsun erkek olsun insanı doğuran, sonra da onu en büyük fedakârlıklarla büyütüp terbiye eden kişiye saygı göstermemizi emretmektedir.⁹³

İslam kadına gereken değeri verdiği gibi ona, düşünce özgürlüğü, bağımsız ibadet yapma hakkı; eşine ve çocuklarına karşı da bazı haklar tanımıştır.⁹⁴ Bunun yanında manevi sahada, yani Allah'ın (cc) indinde makbul bir kul olma; ona ibadet ve itaatte bulunma gibi hususlarda erkekle eşit haklara İslam'la sahip olan kadın, dünyevi hükümlerde de gereken hak ve eşitliğe mazhar olmuştur. Öyle ki dünyaya ait cezalar hususunda kadınla erkek arasında fark yoktur. Kadına karşı işlenmiş olan bir suç, ister kadının şahsına olsun, ister mal veyahut şerefine karşı olsun, erkeğe karşı vuku bulan bir suç gibi ceza görmektedir.⁹⁵ Yine İslam'a göre kadın tek başına mülk edinme ve mülkünde tasarrufta bulunma hakkına sahiptir. Kocasının onun mülkünden izni ve bilgisi haricinde az ya da çok alma yetkisi yoktur.⁹⁶ Bununla birlikte evli kadının nafakası, giyimi ve meskeni kocası tarafından temin edilmek zorundadır.⁹⁷ Harcamalarını karşılayamayacak durumda olan kadının giderlerini ise devlet karşılamalıdır. Ayrıca İslam, kadının ekonomik özgürlüğünü sağlamak için bazı düzenlemeler yapmıştır. Mesela, İslamiyet'ten önce kadın, anne-babasının malından miras alma hakkına sahip değilken, İslamiyet kadına miras hakkı

⁹¹ Bkz. Uysal, *age.* s. 22.

⁹² İbn Mâce, Cihad, 12.

⁹³ Bkz. Hamidullah, *İslam Peygamberi Hayatı*, Çev. M. Said Mutlu, İstanbul, İrfan Yay. 1966. I, 109.

⁹⁴ Bkz. Yeniçeri, *age.* s. 64.

⁹⁵ Bkz. Birekul, *age.* s. 59.

⁹⁶ Bkz. Kutub, *Kadın ve Aile*, s. 39; Bkz. Dikmen, *age.* s. 51.

⁹⁷ Bkz. Kutub, *Kadın ve Aile*, s. 39; "Eğer bir eşin yerine başka bir eş almak isterseniz öbürüne (mehir olarak) yüklerle mal vermiş olsanız dahi ondan hiçbir şeyi geriz almayın. İftira ederek ve açık günaha girerek mi verdiğinizi geri alacaksınız." Nisa, 4/20, 21; "Hem siz eşlerinizle birleşmiş ve onlar da sizden sağlam söz almış iken, onu nasıl geri alırsınız?"; "...Erkeklere kazandıklarından bir pay vardır. Kadınlara da kazandıklarından bir pay vardır..." Nisa, 4/32.

⁹⁸ Bkz. İbn Mace, Nikâh, 3.

getirmiştir.⁹⁸ Yine evlenirken, İslam öncesinde babaya fakat İslam gelince kadına verilen mehir, onun ekonomik hürriyetini sağlayan önemli bir gelir olmuştur.⁹⁹

İslam dini evleneceği kişiyi seçme hususunda da kadının düşüncelerine ve fikirlerine önem vermekte, onun onayını istemektedir. Onun istemediği bir erkekle evlendirilmesi nikâhı fasid kılan bir durumdur ki bu tür evlilikleri Hz. Muhammed bozmuştur. Ayrıca kadının onayı alınarak yapılan evliliğin devamı sırasında ortaya çıkan ve evliliği çekilmez hale getiren sebepler yüzünden kadın, kocasından ayrılma isteğinde bulunma hakkına sahiptir.¹⁰⁰ Hz. Peygamber, bu tarz konularda düşünceleri kendi görüşleriyle uyuşmasa da kadınların görüşlerini tercih etmiştir.¹⁰¹

Cahiliye döneminde erkekler serveti ve kudretince kadınla evlenebilmiş, maddi durumu el verdiği müddetçe bunlara istediği kadar da cariye ekleyebilmişlerdi. Bu durum Nisa suresinde¹⁰² kısıtlanmak suretiyle, en fazla dört eş alınabileceği fakat bu eşler arasında adalet tesisi mümkün olamayacağına kanaat getirenin tek eşle evlenmesinin adalet, hak ve ahlak bakımından tek saadet yolu olduğu belirtilmiştir.¹⁰³

İslam'ın doğduğu dönemde, yaygın olan kölelik ve cariyelik hususunda ayetler inmiş; onlara iyi muamelede bulunulması hatta hürriyetlerine kavuşturulması emredilmiştir.¹⁰⁴ Yine yüce Yaratıcı, yetim kızların malları hususunda Müslümanların çok titiz davranmalarını emretmiş ve onların haklarına tecavüzü yasaklamıştır.¹⁰⁵

Kadınlara hak ve özgürlüklerin verilmesi sonucunda insanlık tarihinde kadının toplumdaki rolünün en hızlı gelişim dönemi başlamıştır.¹⁰⁶ Bu devirde kadınlar, Hz. Peygamber'i bir yardımcı, sığınacak müşfik bir zat olarak görmüşlerdir. Bu yüzden kocalarının kendilerine hafif anlamdaki baskılarını bile şikâyet olarak Hz. Peygamber'e götürebilmişlerdir. O'nun sağlığında erkekler, hanımlar bizi şikâyet

⁹⁸ Bkz. Nisa, 4/7.

⁹⁹ Bkz. Nisa, 4/4.

¹⁰⁰ Bkz. Savaş, *Hz. Muhammed Devrinde Kadın*, s. 17.

¹⁰¹ Bkz. Ebu Davud, Talak, 19/2231.

¹⁰² Bkz. Nisa, 4/3.

¹⁰³ Bkz. Günaltay, *agm.* s. 199.

¹⁰⁴ Bkz. Nisa, 4/25, 92; Maide, 5/89; Mücadele, 58/3; Beled, 90/13.

¹⁰⁵ Nisa, 4/2, 6, 10; En'am, 6/152; İsra, 17/34.

¹⁰⁶ Bkz. Tarhan, *age.* s.122.

eder korkusuyla, eşlerine karşı daha dikkatli davranmışlardır.¹⁰⁷ Nitekim Hz. Ömer bir gün şöyle demiştir:

*“Hz. Peygamber sağ iken biz kadınlara daha iyi davranırdık; çünkü her an ayet gelebilir diye endişe duyardık ancak Hz. Peygamber’in ölümüyle biz istediğimizi konuşur, ileri ger söz ederdik.”*¹⁰⁸

Demek ki o dönemde, “Kadınlara değer verin ve ona göre davranın” izlenimi çok kuvvetli bir şekilde uyanmıştır.

İslam gelinceye kadar insan yerine konmayan, bir fikir beyan etmek istediğinde sözlerine itibar edilmeyen kadın, İslam’ın gelişiyle birlikte kendisinin bağımsız bir birey olduğu bilincine varmış ve bu sebeple yeri geldikçe erkeklerle birlikte, bazı hakları elde etmek amacı güderek, girişimlerde bulunabilecek kadar değişime odaklanabilmiştir.¹⁰⁹ Mesela bu dönemde kadınlar, kendilerine uygulanan “zıhar”,¹¹⁰ “ıla”,¹¹¹ vb. haksız uygulamaların kaldırılması yolunda gayret sarf etmişlerdir.

Hz. Peygamber’e ilk inanan kişi bir kadındır. Hz. Peygamber ilk mü’min olan Hz. Hatice için şöyle buyurmuştur:

*“Allah bana Hatice’den hayırlı bir kadın vermemiştir. Bütün insanlar beni yalanlarken, o beni tasdik etmiştir; insanlar benden kaçarken, o beni malı ile desteklemiştir. Ve Allah bana başka hanımlarımdan değil, ondan çocuk nasip etmiştir.”*¹¹²

Hz. Peygamber’in yanında yer almak ve ona hizmet amacıyla Mekke’den Medine’ye göç eden ilk kadın Ebu Süfyan’ın kızı Fari’a’dır.¹¹³ Yine İslam adına

¹⁰⁷ Bkz. Mevdudi, *age.* s. 297.

¹⁰⁸ Buhari, *Libas*, 46.

¹⁰⁹ Geniş bilgi için bkz. Birekul, *age.* s. 58-59.

¹¹⁰ Zıhar: Erkeğin eşine, onu kendisine haram kılmak maksadı güderek, “Sen bana anamın sırtı gibisin.” demesidir. Karaman vd. *age.* s. 715.

¹¹¹ İla: Erkeğin hanımına dört ay veya daha fazla yaklaşmayacağına dair yemin etmesidir. Geniş bilgi için bkz. Karaman vd. *age.* s. 308; İlgili ayette şöyle geçer: “Eşlerine yaklaşmamağa yemin edenler için dört ay bekleme süresi vardır. Eğer (bu süre içinde) dönerlerse şüphesiz Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.” Bakara, 2/226.

¹¹² İbn Hanbel, *Müsned*, VI, 118; Tüm bunlarla birlikte Hz. Hatice tebliğ vazifesinde bulunmuştur. Hristiyan yeğeni Varaka’nın İslam’a olan meyli; Mekkeli bir başka Hristiyan olan Addas’ın İslam’ı kabulü Hz. Hatice’nin çabalarının neticesidir. Ayrıca o evinde hizmet görmekte olan erkek ya da kadın tüm kölelerine İslam’ı anlatmıştır. Bkz. Hamidullah, *Hz. Peygamber’in Hayatı*, I, 110.

¹¹³ Bkz. Seyyid Halil Haliliyan, *Kur’an’da Kadının Görüntüsü*, Çev. Süleyman Demir, 1. Baskı, İstanbul: İnsan Yay. 2008, s. 70.

şehit olmuş ilk Müslüman olan Sümeyye Hatun, Ebu Cehil'in mızrağı altında can vermiştir.¹¹⁴

Kadınlar, Mekke döneminin ilk yıllarından itibaren Hz. Peygamber'in maddi ve manevi her yönde destekçisi olmuşlar; İslam'ın hızla yayılması ve inanırları artırmak maksadıyla tebliğ faaliyetlerine katılmışlardır.¹¹⁵ Bu hususta ismini anmadan geçilemeyecek olan hanım sahabilerden bazıları şunlardır: Lubabe bint Hâris,¹¹⁶ Guzeyye,¹¹⁷ Ümmü Şerik, Fatıma bint Hattab, Şifa bint Abdullah, Sa'de bint Kurayz, Ümmü Habibe ve Sevde.¹¹⁸

Yine bu dönemde kadınlar savaflara katılmışlar;¹¹⁹ harp alanlarında düşmanla çarpışmakla birlikte, silah taşıma, yaralıların yaralarını sarıp tedavi etme, yaralıları ve şehitleri geriye çekme, yiyecek temin etme, su taşıma gibi çok çeşitli umumi hizmetlerde bulunmak suretiyle cihada iştirak etmişlerdir.¹²⁰ Diğer sahabe hanımları gibi savafların çoğuna katılıp, her birinde önemli hizmetlerde bulunan hanımlardan birisi Hz. Peygamber'in süt teyzesi Hz. Ümmü Süleym'dir. Kendisi bilfiil Uhud, Hayber ve Huneyn savaflarına katılmış; çarpışmış, savaşmış ve kırba dikmiştir.¹²¹

İslam'ın ilk sıkıntılı devrine bizzat şahit olmuş bu kadınlar, açlık ve susuzluk çekmişler, sırf dinlerini daha iyi yaşayabilmek adına hicret zahmetine katlanmak durumunda kalmışlardır.¹²² Mekke döneminde olduğu gibi Medine döneminin özellikle ilk yıllarında, Müslümanların ekonomik sıkıntılar içerisinde olduğu

¹¹⁴ Bkz. Dikmen, *age.* s. 234; Hatiboğlu, *Müslüman Kültürü Üzerine*, s. 49.

¹¹⁵ Ali Osman Ateş, *Hadis Temelli Kalıp Yargılarda Kadın*, 2. Baskı, İstanbul: Beyan Yay. 2006, s. 28.

¹¹⁶ Hz. Hatice'den sonra Müslüman olmuş ikinci hanımdır. Hamidullah, *İslam Peygamberi Hayatı*, I, 110.

¹¹⁷ Bedevi asıllı olup Mekke'ye sonra'dan yerleşmiş olan bu hanım, Mekkeli birçok hanımın Müslüman olmasına vesile olmuştur. Faaliyetlerini fark eden müşrikler kendisini çok elim işkenceye maruz bırakmışlar ve sürgün etmişlerdir. Bkz. Hamidullah, *İslam Peygamberi Hayatı*, I, 110.

¹¹⁸ Bkz. Hamidullah, *İslam Peygamberi Hayatı*, I, 111.

¹¹⁹ Kadınlar savafla katılmakla mükellef değildirler. Onların annelik gibi kutsal bir görevleri vardır ki eğer savafla katılmak zorunda olsalardı insanlığın geleceği için evlatlarını yetiştirememiş olurlardı. Fakat bu, kadının hiçbir surette savafla katılamayacağı anlamını taşımamaktadır ki nitekim gerektiğinde orduya yardımlarını esirgememişlerdir.

¹²⁰ Savaflara katılan Müslüman kadınlardan bazılarının isimleri: Hz. Aişe, Ümmü Umare, Ensar kadınlarından Ümmü Seliyye, Milhan el-Ğumeys'in kızı ve Enes b. Malik'in annesi Ümmü Süleym, Ümmü Haram, er-Rübeyye, Yine Ensar kadınlarından Ümmü Atıyye, Yezid b. el- Seken'in kızı Esmâ, Hummete bint Cahş, Hz. Peygamber'in amcası Abdulmuttalib b. Hişam'ın kızı Safiye, Ebu Hakem'in kızı Emame, İkrime b. Ebu Cehl'in eşi Ümmü Hâkim. (Mahmud, *age.* 275-280).

¹²¹ Bkz. Müslim, Cihad, 47-48.

¹²² Bkz. Dikmen, *age.* s. 234; Mahmud, *age.* s. 273.

zamanda ve ihtiyaç duyulduğu her en inanan kadınlar, Hz. Peygamber'e maddi destek için ellerinden gelen yardımı yapmaktan geri durmamışlardır. Misal olarak ilk Cuma namazı kılınan mescidin "Atike Mescidi" olduğu rivayetine bakılarak bu mescidin arsasını Atike isimli bir kadının bağışlamış olduğu düşünülebilir.¹²³

Hz. Peygamber, yine Medine'ye hicret ettikten sonra Medineli Müslüman kadınlar, onun huzuruna girip: "Ey Allah'ın Rasulü erkeklerimiz sana bey'at"¹²⁴ ettiler, biz de bey'at etmeyi çok istiyoruz." demişler ve Hz. Peygamber'e bey'at etmişlerdir.¹²⁵ Kur'an'ı Kerim bu bey'atten şöyle bahseder:

*"Ey Peygamber! Mü'min kadınlar, Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmamak, hırsızlık yapmamak, zina etmemek, çocuklarını öldürmemek, elleriyle ayakları arasında bir iftira uydurup getirmemek, hiçbir iyi işte sana karşı gelmemek konusunda sana biat etmek üzere geldikleri zaman, bey'atlerini kabul et ve onlar için Allah'tan bağışlanma dile. Şüphesiz Allah, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir."*¹²⁶

Ayette söz konusu edilen bey'atin içeriği hayati bir önem taşıdığı kadar, bu akdin tarafları da Kur'an'ın mesajı açısından oldukça dikkat çekicidir. Her şeyden önce kadını, kol gücünün zayıflığı ve ömrünü süslenmekle geçiren bir varlık olduğu, düşüncesiyle horlayan bir toplumun¹²⁷ bu kadar kısa zaman zarfı içerisinde onu Peygamber ve devlet başkanı ile yapılan bir sözleşmenin taraftarları olarak kabullenebilir hale gelmesi Kur'an'ın gerçekleştirdiği zihniyet inkılâbının en belirgin göstergelerinden sayılabilir. Esasen Hz. Peygamber kadın olsun erkek olsun gerekli, durumlarda bey'at almış olmakla birlikte Kur'an'ın bu hususu ayrıca tescil etmesi, kadının toplumsal yapı içerisinde olması gereken yeri ısrarla belirtme ve bu konunun önemine bir vurgu anlamı taşıyabilir.¹²⁸

¹²³ Bkz. Savaş, *Hz. Muhammed Devrinde Kadın*, s. 70.

¹²⁴ Bey'at: Bağlılık ve itimat bildirmek anlamına gelir. Hz. Peygamber, kendini tasdik edenlerden sadakat yemini almıştır. Ancak bu sadakat aslında Hz. Peygamber aracılığıyla Allah'adır. Karaman vd. *age*. s. 69.

¹²⁵ Bkz. Savaş, *Hz. Muhammed Devrinde Kadın*, s. 71.

¹²⁶ Mümteherine, 60/12.

¹²⁷ Zuhruf, 43/18.

¹²⁸ Mustafa Çağrırcı-Hayreddin Karaman vd. *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, Ankara: DİB Yay. 2007, c. V, s. 326.

İslam, kadınlara insani ve hukuki alanlarda vermiş olduğu kazanımların sosyal hayattaki tezahürlerinin titizlikle tatbikini de zorunlu kılmıştır.¹²⁹ İslam'a gönül vermiş Müslüman kadınlar, kendi takat ve iffetlerinin imkân verdiği birçok sahada, topluma hizmette bulunmaktan imtina etmemişlerdir. İslami kaynaklarda, ilmi çalışmaların yanı sıra, siyasi askeri faaliyetlerde bulunmuş, en yüksek idari mevkilere gelmiş, tebliğ faaliyetlerine ve ibadet hayatına bilfiil katılmış olan hanımlara rastlanıyor olması, İslam'ı hakkıyla anlamanın normal neticesi olarak görülebilir.¹³⁰

Toplum içerisindeki kadın erkek ilişkileri de kadını iffet sınırları içerisinde, toplumdan tecrit etmeme yönünde, titizlikle düzenlenmiştir. Düşünülen aksine kadınlar bu dönem içinde, gerekli olduğunda, ve ölçülü bir şekilde erkeklerle konuşmuşlar, selamlaşmışlar; hatta kendi düğünlerinde yabancı erkeklere bizzat hizmet etmişlerdir. Mesela bir defasında Hz. Peygamber'in katıldığı bir düğünde Ebu Useyd es-Saidi ile evlenen Ümmü Useyd, davet edilen erkeklere hizmette bulunmuştur.¹³¹ Yine kadınların bayramlarda ve bazı özel günlerde düzenlenen eğlencelere, kendi aralarında olduğu müddetçe katılmalarında bizzat Hz. Peygamber tarafından bir engel getirilmemiştir.¹³²

Bu dönemde kadınların cenaze törenlerine de katıldıkları kaydedilmektedir. Bizzat hemcinslerinin cenazelerini yıkamada, cenaze namazında¹³³ ve defin işlerinde yer almışlardır.¹³⁴

¹²⁹ Bkz. Birekul, *age.* s. 60.

¹³⁰ Geniş bilgi için bkz. Hatiboğlu, *Müslüman Kültürü Üzerine*, s. 49-50.

¹³¹ Bkz. Buhari, *Nikâh*, 77, 78.

¹³² Bkz. İrfan Aycan, "İslam Toplumunda Eğlence Sektörünün Ortaya Çıkışı", *AÜİFD*, c. XXXVIII, s. 159.

¹³³ Başlarda kadınlara serbest olan cenaze törenine katılma, Medineli kadınların, Cahiliye döneminden kalma ağıt yakma, yaka ve bağırklarını yırtma, yanaklarına vurma, feryat figanla ortalığı velveleye verme gibi alışkanlıkları ayrıca cenaze ile ilgili birçok işin erkekler tarafından yapılması sebebiyle kadınların cenaze alayına katılmaları nehiy edilmiştir. Ümmü Atiyye bu nehiy, haram kılınma şeklinde olmadığını vurgularken, bu yasaklamanın kendi hatalarından kaynaklandığını söylemeye çalışıyor olmalıdır. Zira bu nehiy, daha sonra uygulamadan kaldırılmıştır. Hatta bu nehiy esnasında bir seferinde Hz. Peygamber'in, definden sonra ölü evinden çıkan kızı Fatıma ile karşılaştığı ve cenazeyi takip ederek mezarlığa gelip gelmediği hususunda kendisini sorguya çektiği kayıtlara yansımıştır. Bir başka rivayette de Hz. Peygamber'in cenazeyi takip eden ihtiyar bir kadını geri çevirttiği yer almaktadır. Levent Öztürk, "Hz. Peygamber Döneminde Cenazeler ve Kabirler: Baki'a Uçan Vucud-i Cavidaniler", *İstem*, 2004, sayı: 4, s. 140.

¹³⁴ Bkz. Ateş, *age.* s. 31.

Bu hususlarda kadının iffet ve namusunun korunması ön planda tutularak, halvette kalma, teşhir edici kıyafet giyme gibi durumlarla fitneye sebebiyet verebilecek, eşler arasında huzursuzluğa neden olacak tüm yollar kapatılmak suretiyle, dengeli ve tabii bir yol izlenmeye çalışılmıştır.¹³⁵

2. Hz. Peygamber Döneminde Kadının Eğitimi

2.1. Kur'an ve Sünnette İlimin Her İki Cins İçin Önemi

“Oku” emriyle vahyolunmaya başlayan Kur'an, ilme yaptığı bu ilk vurguyu, daha sonra “bilenle bilmeyenin bir olmadığını”¹³⁶ beyanla devam ettirmiştir. Düşünme ve akletme konusunda yapmış olduğu ısrarlı teşviklerle, ilmin hocası olan insanın merakını sürekli faal tutmuş ve bütün bu faaliyetleri, ilim talebini öğretme gayesinde olan şu duayla taçlandırmıştır: “*Rabbim, ilmimi arttır.*”¹³⁷

İnsanlığı düştüğü delalet çukurundan kurtarmak için gelmiş olan,¹³⁸ “oku” emrinin verildiği “Alak”¹³⁹ suresi evrenseldir ve bu emir verilirken herhangi bir cins ayrımı yapılmamıştır. Kur'an'ı Kerim'in yaklaşık 780 yerinde “ilim” kökenli ayet bulunmaktadır. “Hikmet” kökünden yaklaşık 117 ayet; “okuma” anlamına gelen 87 ayet olmakla beraber yine 68 yerinde okumayı telkin eden “Kur'an” kelimesi geçmektedir. Ayrıca “kitap” kelimesinin geçtiği 320 ayet bulunmakta, bundan başka “yazmak” anlamına gelen 336 kelime, “akıl ve akli kullanma” ile ilgili olan 49 kelime yer almaktadır. Tefekkürle ilgili ise 18, düşünmeyi teşvik edip, “zikir” kelimesinden türemiş 370 ayet olduğu tespit edilmiştir.¹⁴⁰ Tüm bu ayetler göstermektedir ki İslam dini, bilim, eğitim ve öğretime bir hayli önem vermektedir.¹⁴¹ Yine görülmektedir ki bu ayetlerin hiç birisinde kadın erkek ayrımı

¹³⁵ Bkz. Ali Toksarı, “Hz. Peygamber Devrinde Kadın”, *DİD*, 1993, c. XXIX, sayı: 4, s. 80.

¹³⁶ De ki: “Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu? Ancak akıl sahipleri öğüt alırlar.” *Zümer*, 23/9.

¹³⁷ “Gerçek hükümdar olan Allah yücedir. Sana vahyedilmesi tamamlanmadan önce Kur'an'ı okumakta acele etme. Rabbim! İlmimi arttır de.” *Ta-ha*, 16/114.

¹³⁸ Geniş bilgi için bkz, Topaloğlu, *age*. s. 246-250.

¹³⁹ Alak suresinin ilk ayetleri şu şekildedir: “Yaratan Rabbinin adıyla oku! O, insanı “alak” tan yarattı. Oku! Senin Rabbin en cömert olandır. O kalemle yazmayı öğretendir, insana bilmediğini öğretendir.” *Alak*, 96/1-5.

¹⁴⁰ Bkz. Ateş, *age*. s. 142.

¹⁴¹ Bkz. Fahrettin Kayadibi, “İslam Dininin Eğitim ve Öğretime Verdiği Önem”, *İÜİFD*, 2002, sayı: 4, s. 33-38.

yapılmamış,¹⁴² ilmin sorumluluğu her iki cinse ortak verilmiştir.¹⁴³ Bunun sebebi yine kulluğun getirdiği mesuliyetlerin ortak oluşu olabilir. Çünkü kadın ve erkek, Allah'ın (cc) emirlerini yerine getirme hususunda eşit derecede sorumlu; yaptıklarının karşılığını alma hususunda denk;¹⁴⁴ Allah (cc) ile münasebet açısından ise aynı konumdadırlar.¹⁴⁵ Yüce Yaratıcı insanları, servet, milliyet, cinsiyet yahut tarihsel konum açısından değil, takva açısından ayrıma tabi tutar. Ayeti kerimede: “...Allah katında en değerli olanınız, takvaca en üstün olanınızdır...”¹⁴⁶ buyrulur. Burada takva davranış ve tutum yönüyle anlaşılabilirken, kadın erkek arasındaki bütün farklılıklar bu bakış açısıyla ele alınabilir.¹⁴⁷

Kitap ve peygamberiyle bu yüce dinin gayesi, nerede ve hangi devirde olursa olsun, her nevi cehaleti yok etmek, Yaratıcı'ya kulluk vazifesini ilim ışığında sağlamaktır. İlk Müslümanlar, ilahi hitabı işte bu çerçevede değerlendirmişler; İslam ile tanıştıkları günden itibaren kadını ve erkeğiyle bu kutsal davanın yolcusu olmuşlardır.¹⁴⁸ İslam'da cehaletin zıddı olan ilim,¹⁴⁹ öncelikle dini öğrenmekle başlar ki, bu kutsal dini seçen her şahıs dinin vecibelerini öğrenmek zaruretindedir. Bu yüzden, kadın erkek arasında ilmin eğitimi ve öğretimi hususunda bir ayrım gözetilmemesi daha uygundur. Bilmeyenlerin bilenlere sorup öğrenmelerini tavsiye eden ayet, aslen ilmin anahtarını bize sunmaktadır. Çünkü kadın erkek herkes ancak sorup öğrenmek¹⁵⁰ yahut dinin kaynaklarını okumak, anlamak suretiyle ilme vakıf

¹⁴² Arap dilinin özelliklerinden dolayı erkeklere yapılan hitaplar, aynı zamanda kadınlara da yapılmış kabul edilir. Çünkü kadın ve erkeklere yapılacak ortak hitaplarda müzekker sigası kullanılır. Bkz. Savaş, *Hz. Muhammed Devrinde Kadın*, s. 41.

¹⁴³ Bkz. Ateş, *age*. s. 142; Abdullah Özbek, “İslam Eğitiminin Genel Özelliklerine Bir Bakış”, *SÜİFD*, Konya: 1990, sayı: 3, s. 276; Amina Vedud-Muhsin, *Kur'an ve Kadın*, Çev. Nazife Şişman, İstanbul: İz Yay. 2005, s. 62.

¹⁴⁴ Bkz. Reşid Rıza, *age*. s. 27; Vedud-Muhsin, *age*. s. 148.

¹⁴⁵ Bkz. Vedud-Muhsin, *age*. s. 62.

¹⁴⁶ Hucurat, 49/13.

¹⁴⁷ Bkz. Vedud-Muhsin, *age*. s. 66.

¹⁴⁸ Bkz. Hatiboğlu, *Müslüman Kültürü Üzerine*, s. 49.

¹⁴⁹ Kur'an'ı Kerim'de hâkim ifade olan “ilim” kavramı, sadece vahiy veya salt insan aklı ile yani tecrübe ile elde edilen bir bilgi değildir. İlim, hem vahiy yoluyla hem beşeri çabalarla öğrenilen ve öğretilen teknik, sanat, fiziki yani müspet ilimler, devlet idaresi, dini açıdan değerli kültür ve bilgi, canlı ve cansız varlıklara ait ilim, özetle dünya ve ahret saadetine ulaştıran her türlü bilgi ve beceri manasını taşıyan çok geniş anlamlı bir kavramdır. Diğer bir deyişle, Allah'tan başlayıp, insan ve diğer varlıkları kuşatan, sürekli tekâmül eden onlarla yürüyen ve nihayetinde yine Allah'la buluşan bir süreçtir. Bkz. Musa Bilgiz, “Kur'an'da İlim Kavramı”, *DİD*, Ankara: DİB Yay. 2010, c. XXXXVI, sayı: 1, s. 118.

¹⁵⁰ Bkz. Nahl, 16/43.

olabilir.¹⁵¹ Fert ve toplumun maddi manevi alanda yükselmesi, mesafe kat etmesi, ancak sağlam ve kaliteli bir eğitimle gerçekleşebilir.¹⁵² Gerçek ve sağlam ilim, sahibini imana ulaştırırken, hakiki iman ise ilme kapı açmaktadır. Şu halde iman ile ilim birbirlerini tamamlayan iki ortak, birbirlerini destekleyen iki kardeştir.¹⁵³ Hz. Peygamber, ahabını ve onlardan sonra gelenleri ilim talep etmeye ve ilmi konularda ilerlemeye teşvik edip cehaletten dolayısıyla cehaletin kişinin başına getireceği dünya ve ahiret pişmanlığından sakındırmaya çalışmıştır. O'nun en yakın arkadaşlarından olan Hz. Ömer (r.a) demiştir ki:

*“Ey insanlar, ilim elde etmeye bakın. Muhakkak Allah'ın (cc) muhabbet elbisesi vardır. Kim ilimden bir bölüm öğrenirse Allah (cc) bu sayede o elbiseyi kendisine ikram eder.”*¹⁵⁴

Kur'an-ı Kerim'deki ayetlerde “oku” emrinin hem kadına hem de erkeğe verilmiş olması bir yana, Hz. Peygamber'in hadis-i şeriflerinde de okumak, ilim sahibi olmak öğütlenirken, eğitimin önemi vurgulanırken, herhangi bir ayırım yapılmamış, Hz. Peygamber'in hitabı ve tatbikatı da hep bu doğrultuda olmuştur.¹⁵⁵ Kur'an-ı Kerim'in kadına bakışıyla Hz. Peygamber'in söz, uygulama ve onayları tabii olarak aynı minval üzeredir. İlimle ilgili ayetlerin kadın erkek ayrımı ihtiva etmemesi ve dini sorumluluk hususunda Allah'ın (cc) her iki cinsi eşit sayarak, üstünlük konusunda takvayı esas alması İslam'ın kadının eğitime karşı olmadığını, bilakis sorumluluklarını yerine getirmesi açısından onun eğitilmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

¹⁵¹ Geniş bilgi için bkz. Eskicioğlu, *agm.* 87-93.

¹⁵² Geniş bilgi için bkz. Kayadibi, *age.* s. 33-35

¹⁵³ Yusuf el-Kardavi, *Hz. Peygamber ve İlim*, Çev. Dilaver Selvi, yy. Şule Yay. 1991, s. 29; Eskicioğlu, *agm.* s. 87-93.

¹⁵⁴ Geniş bilgi için bkz. Kardavi, *age.* s. 19-23.

¹⁵⁵ Bkz. Mehmet Tütüncü, “Kur'an ve Hadislerde Eğitim Esasları”, *DİD*, c. XX, sayı: 4, s. 4.

2.2. Hz. Peygamber'in İlim Öğrenmekle İlgili Söylediği Hadislerde Cinsiyet Ayrımı Olmaması ve Kadınların Eğitilmesine Verdiği Önem

Hz. Peygamber, dini tebliğ etmekle görevlendirildiği ilk andan itibaren eğitim ve öğretim faaliyetine girişmiş; bu çalışmalara öncelikle yakın çevresinden başlayıp¹⁵⁶ her geçen gün ilim dairesini merkezinden çevresine doğru genişletmiştir.

Kendi evinde olduğu gibi başka bir takım evlerde, panayırarda, açıkçası fırsat bulduğu her mekân ve koşulda insanlarla birebir görüşerek yahut topluluklara hitap ederek dinin esaslarını onlara öğretmeye çalıştığı gelen haberler arasındadır. Mekke döneminde maruz kalınan akıl almaz işkencelere ve karşı duruşlara rağmen O, eğitim-öğretim görevini en verimli biçimde sürdürmeyi başarmış; bu hususta hiçbir zaman gevşeklik göstermediği gibi gayet hassas davranmıştır.¹⁵⁷

Kur'an'ı Kerim, Hz. Peygamber'in, ümmiliğine ve çöl bölgesinde yaşamış olmasına rağmen, bütün beşerin rehberi ve eğiticiyi olduğunu belirtirken¹⁵⁸ aynı zamanda O'na bir nevi görevini hatırlatmakta ve Mü'minlere de Peygamberlerinin konumunu işaret etmektedir. Nitekim bazı ayetlerde Hz. Peygamber, Allah'ın (cc) ayetlerini insanlara okuyan, kitabı ve hikmeti, bilmediklerini öğreten; onları sapıklıktan kurtarıp temizleyen (iyi insanlar haline getiren), olarak tanımlanmıştır.¹⁵⁹

İslam'ın ilk devrinde, günümüzdeki anlamda, kapsamlı kurumsal eğitim müesseselerinin bulunmadığı rivayet edilir. Eğitim; Daru'l-Kurrâ'larda, camilerde, küttap¹⁶⁰ denilen mahalle mekteplerinde ve hocaların evlerinde yapılmıştır.¹⁶¹ Bunun yanında Mekke devrinde Hz. Peygamber, Safa Tepesi'nde yer alan Daru'l

¹⁵⁶ “Önce yakın akrabaları uyar.” Şu'ara', 26/214.

¹⁵⁷ Bkz. Şevki Aydın, *İslam'da İnsan Modeli ve Hz. Peygamber Örneği (Kutlu Doğum Haftası: 1993)*, “Ben Ancak Muallim Olarak Gönderildim! Diyen Peygamber”, Ankara: TDV Yay. 1995, s. 184.

¹⁵⁸ Bkz. Abdulfettah Ebu Gudde, *Bir Eğitici Olarak Hz. Muhammed ve Öğretim Metodu*, Çev. Enbiya Yıldırım, İstanbul: Yasin Yayınevi, 2001, s. 15.

¹⁵⁹ Bkz. Bakara, 2/129; Ali İmran, 3/164; Cum'a, 62/2.

¹⁶⁰ İslam öncesi döneme ait olan bu eğitim kurumu daha sonra Müslümanlarca da benimsenmiştir. Kimi araştırmacılar, Küttap olarak hem okuma yazma öğrenimi yapılan, hem de Kur'an hıfzına çalışılan ve dini bilgiler öğrenilen sadece bir tip mektebin olduğunu söylemişlerdir. Bazıları da bu mekteplerin bir kısmında sadece çocuklara yönelik okuma-yazma öğreniminin yapıldığını ve diğer bir bölümünde ise dini bilgilerin tedris edildiğini ileri sürmüşlerdir. Bunun dışında Medine'de şahıslara ait Küttapların da olduğu söylenmektedir. Bkz. Aydın, *agm.* s. 185.

¹⁶⁰ Geniş bilgi için bkz. Ebu Gudde, *age.* s. 13-15, 61.

¹⁶¹ Bkz. Nusreddin Bolelli, *Kadınların Hadis İlmindeki Yeri*, İstanbul: İrfan Yay. 1998, s. 197.

Erkam'da tebliğ faaliyetini sürdürürken kadın-erkek, tüm Müslümanların orada hazır bulunmak suretiyle O'nu dinledikleri işaret edilmektedir.¹⁶²

Hz. Peygamber'in hicreti her bakımdan olduğu gibi eğitim ve öğretim açısından da bir dönüm noktası olmuş; bu dönemde faaliyetler hızlanmış, yoğunlaşmış ve yaygınlık kazanmıştır. Medine'de Hz. Peygamber öncelikle bir mescid¹⁶³ yaptırmıştır. Herkese açık bu mescidi yaptırmasının en önemli sebeplerinden birinin ise, eğitim-öğretim faaliyetini daha verimli biçimde yürütmek olması muhtemeldir. Bu mescitte ibadet yapılan alan dışında, sırf eğitim-öğretim için ayrılmış, Suffa adında bir bölüm de yer almıştır.¹⁶⁴ Hz. Peygamber'in, Medine'de başka mescitler, ilk mektep veya hazırlık okulu biçiminde farklı okullar da yaptırması suretiyle eğitim-öğretim yerleri ve imkânları alabildiğine artırılmıştır.¹⁶⁵

Hz. Peygamber, bizzat kendisi erkek ve kadınlara okuma yazma dersi verdiği gibi, Ubade b. Sabit'i ve Said b. As'ı öğretmenlik görevi ile görevlendirmiştir. Aynı zamanda Bedir savaşında esir alınan Mekkeli müşriklerden okuma yazma bilenlerin, on Müslüman'a okuma yazma öğretme karşılığıyla serbest bırakılması Hz. Peygamber'in bu konuya verdiği ehemmiyeti göstermektedir.¹⁶⁶

Yüce Yaratıcı'nın, iman sahiplerinin, "*Hayırlı olana çağırın, çirkenden alıkoyan bir toplum*"¹⁶⁷ haline gelmelerini emrettiği, bu hedefe ise ancak ilmin ışığında ulaşılabileceği içindir ki, İslami devrin ilk yılları, Kur'an'ı öğrenmeye ve öğretmeye yönelik faaliyetler içinde geçmiş, bu ilahi kültür hizmetinde kadınlar ve erkekler birbirleriyle yarış içerisinde olmuşlardır. Müslüman hanımlar Hz. Peygamber'e sorunlarını bizzat kendileri yahut bir aracı ile sormaya çalışmışlar; savaşların olmadığı barış dönemlerinde günümüzün mektebi, konferans salonu vazifesini gören Mescid-i Nebevi'ye devam etme hususunda hassasiyet göstermişlerdir.¹⁶⁸ Sabah namazlarında erkek saflarının arkasında bir sıra da kadın

¹⁶² Bkz. Savaş, *Hz. Muhammed Devrinde Kadın*, s. 125.

¹⁶³ Medine'de inşa edilen ilk mescid, Mescid-i Nebevi'dir. Geniş bilgi için bkz. Hamidullah, *İslam Peygamberi Hayatı*, I, 113-117.

¹⁶⁴ Bkz. Buhari, *Salât*, 58; Müslim, *İmare*, 147; Ebu Davud, *İcare*, 36/3416.

¹⁶⁵ Bkz. Aydın, *agm.* s.184.

¹⁶⁶ Bkz. Hamidullah, *İslam Peygamberi*, Çev. Salih Tuğ, 5. Baskı, İstanbul: İrfan Yayıncılık ve Ticaret, 1993, I, 245.

¹⁶⁷ Ali İmran, 3/104.

¹⁶⁸ Ümmü Hişam, Cuma hutbelerine devam ederken, minberde her Cuma okunan Kaf suresini bizzat Hz. Peygamber'in tilavetinden ezberlemiş olduğunu açıklamıştır. Bkz. Müslim, *Cuma*, 51-52. Ayrıca

safının oluşturulduğu¹⁶⁹ hatta hanımların bayram ve Cuma namazlarına katıldıkları¹⁷⁰ gelen rivayetler arasındadır. Bir gün Ümmü Seleme, evinde saçlarını tarattığı bir sırada Hz. Peygamber'in minberden: “*Ey insanlar...*” diye hitap etmeye başladığını duyduğu vakit saçını taramakta olan kadına: “*Bırak, sonra tararsın.*” demiş, Kadın: “*O erkekleri çağırıyor, kadınları çağırıyor.*” dediği zaman ise Ümmü Seleme: “*Ben de insanlardanım.*” demek suretiyle konuşmayı dinlemeye gitmiştir.¹⁷¹ Bu misalde görüldüğü gibi, sahabeden kadın veya erkek olsun herkes, Hz. Peygamber'in söylemiş olduğu, “*İlim talep etmek, her Müslüman'a farzdır.*”¹⁷² hadisi şerifini anlamaya mazhar olup, öğrenmeye büyük bir iştirak göstermişlerdir. Çünkü Hz. Peygamber, ilmin farz kılınmasını, kişinin erkek olsun kadın olsun Müslüman olmasına bağlamıştır. O halde Müslüman olan her şahıs ilimle taçlanmak zorundadır.¹⁷³ Cinsiyet ayırımına gitmeden her Müslüman'ın hayatına geçirmek durumunda olduğu iman, amel ve ahlaka dair hüküm ve meseleleri (ilmihal bilgisi) öğrenmesi farz-ı ayın¹⁷⁴ dır.¹⁷⁵

İlimle donatılmış, kendisini en iyi şekilde eğitmiş bir hanım, hem ibadetlerini daha doğru şekilde yapabilir hem de yüce Yaratıcı'nın kendisine hediye ettiği, ulvi bir görev olan anneliği, hakkıyla yerine getirmeye daha layık olur. Annelik, kadına Allah (cc) tarafından verilmiş kutsal bir sorumluluk; yaşamı boyunca tatilsiz icra edilen bir meslek, hatta bir sanattır.¹⁷⁶ Nitekim çocuğun kişiliğinin belirlenmesinde en önemli etken aile; özellikle de günün büyük kısmını daha çok yanında geçirdiği, birebir temas hali içerisinde bulunduğu “anne”dir. Bu yüzden o en güzel bir terbiyeci konumundadır. Çocuğa mükemmel bir terbiye vermek için kadının tahsil görmesi, pratik terbiye ve ahlak ilmine vakıf olması şarttır.

Cuma günü bu şekilde Kaf suresini ezberleyen diğer bir hanım sahabinin ise Amre b. Abdurrahman'ın kız kardeşi olduğu rivayet edilmiştir. Müslim, Cuma, 50.

¹⁶⁹ Hz. Aişe'den rivayet edildiğine göre, kadınlar erkeklere görünmemek için sabah namazında örtülerine bürünürler ve onlardan önce çıkarak evlerine giderlerdi. Bkz. Buhari, Mevakitu's-Salât, 9; Müslim, Mesâcid, 5.

¹⁷⁰ Bkz. Buhari, İdeyn, 15.

¹⁷¹ Bkz. İbn Hanbel, Müsned, VI, 297.

¹⁷² İbn Mâce, Mukaddime, 17.

¹⁷³ Bkz. Ebu Gudde, *age.* s. 23.

¹⁷⁴ Farz-ı Ayın: Allah (cc) ve Rasulü tarafından kesin bir delille emredilmiş fiil ve amel olup, her mükellefin yapması gereken sorumluluklar demektir. Karaman vd. *age.* s. 172.

¹⁷⁵ Zekeriya Güler, *Hadis Günlüğü*, 3. Baskı, Konya: Nükte Yayınevi, 2006, s. 53.

¹⁷⁶ Betül Tunç, “Kur'an'ı Kerim'de Anne kavramından hareketle Eğitimde Anne-Çocuk ilişkisi”, *DEAD*, 1998, sayı: 5, s. 232.

Hiz. Peygamber'den rivayet edildiği iddia edilen: “Kadınları köşklerde oturtmayınız, onlara yazı yazmayı öğretmeyiniz, ancak yün eğirmeyi ve Nur suresini öğretiniz.”¹⁷⁷ mealindeki sözlerin mevzu olduğuna dikkat çekmekte fayda vardır. Bu rivayeti bildirmiş olan Hakîm et-Tirmizi'ye göre Hiz. Peygamber, kadınların dışarıdaki erkeklere bakmamaları ve gözlerinin dışarıda kalmaması için onların, evlerin üst katlarına veya yüksek yerlerine oturtulmamaları noktasında uyarılmış; bu uyarı ile de onların namuslarını korumayı amaçlamıştır. Çünkü kadınlar erkeklere gözükmeme hususunda nefislerine hâkim olamaz, hatta onlar erkeklerden yaratıldıkları için onları arzularlar. Yazı yazma konusunda da Hakim et-Tirmizi kadınların yazı yazmayı bilmeleri halinde, istedikleri erkekle mektuplaşmak suretiyle haberleşebileceklerini ileri sürmekte ve böylece onların fitne ve fesada düşebileceklerine inanmaktadır. O, Hiz. Peygamber'e atıf yaptığı bu uyarısının sebebinin de yine kadınları korumak olduğunu ifade etmektedir.¹⁷⁸

Mevzu olduğu açıkça bildirilen bu haberi, değişik bir şekilde yorumlayan Hakîm et-Tirmizi'nin ileri sürdüğu gerekçeler ve sakıncalar, aslında sadece hanımlara mahsus değil, bilakis erkekler için de geçerli hususlardır. Ayrıca kadınları potansiyel birer suçlu gibi görmek, İslam'la da bağdaşmadığı gibi, günümüzde okuma yazma bilmeyen pek çok kadının çeşitli entrikalarla haksızlığa uğratarak mağdur edildiği bilinen bir gerçektir. O halde bu tip sakıncalı durumlara çözümünü, yasaklamakta aramak yerine, sağlam bir din eğitimi vermekte aramak gerekmektedir.¹⁷⁹ Çünkü Hiz. Peygamber'in tatbikatı bu doğrultuda değildir. O, kadınların eğitimini teşvik ve emretmiştir. Yazı yazmak ve okumak ilmin, eğitimin olmazsa olmaz bir vasıtası konumundadır.

Hiz. Peygamber'in eğitim konusuna ne kadar ehemmiyet verdiği, öncelikle kendi eşlerinin eğitimine oldukça fazla özen göstermesinden; bu yüzden eğitimin en önemli aracı olan yazıyı hanımlarının öğrenmesine teşvik etmesinden anlaşılmaktadır. Rivayetlere göre Hiz. Peygamber, Hiz. Hafsa ile evlendikten sonra,

¹⁷⁷ Bu rivayet Hâkim'in *Müstedrek* adlı eserinde, Hiz. Aişe'ye nispetle geçmektedir. *Müstedrek* adlı eserin içindeki rivayetleri kontrol maksadıyla yazılmış olan ez- Zehebi'nin, “Telhisu'l Müstedrek” adlı eserinde bu rivayetin mevzu olduğunu gerekçeleriyle belirtmiştir. Ateş, *age.* s. 143.

¹⁷⁸ Bkz. Karapınar, “Rivayetlerde İşari Yorum”, *HTD*, 2007, c. V, sayı: 2, s. 97; Hatiboğlu, *Müslüman Kültürü Üzerine*, s. 173-174.

¹⁷⁹ Bkz. Karapınar, *agm.* s. 97.

meşhur hanım sahabi, eş-Şifa bint Abdillâh el- Adeviyye'ye: “*Hafsa'ya, yazmayı öğrettiğin gibi, Rukyetü'n-nemli (karınca duası) de öğret!*” buyurmuştur.¹⁸⁰ Ayrıca onların eğitimi sadece kendileri için önemli değildir. Hanım sahabelerin Hz. Peygamber'e direk soru sormaları ya da Hz. Peygamber'in onlara vaazlar yapmasının dışında, eğitilmelerinin en önemli yollarından biri de Hz. Peygamber'in hanımlarına başvurup dini bilgileri onlardan öğrenmeleri olmuştur. Bu sebeple onların herkesten önce yazı yazmayı, okumayı, farz olan ilimleri öğrenmeleri bir nevi şarttı. Nitekim bu onlar için bir emirdi. Çünkü yüce Yaratıcı Hz. Peygamber'in özellikle ailesine, mahrem meseleleri tebliğ etme görevini yüklemiştir. Kur'an'ı Kerim'de şöyle buyrulur:

“*Evlerinizde okunup duran Allah'ın ayetlerini ve hikmeti hatırlatın ve nakledin.*”¹⁸¹

Sahabe devrinde, O'nun hanımlarıyla birlikte daha birçok bilgin hanım sahabinin mevcut olduğu bilinmektedir. Bu vesileyle uzak bölgelerdeki erkekler, dini meselelerde, bu bilgili, kültürlü hanımlara yazıyla başvurup yine yazılı cevaplar alabilmişlerdir. Buna rağmen, hanımları ilim hayatından uzaklaştırmak, yazıyı yasaklamak, dolayısıyla cahil bırakmak suretiyle fitneyi yok edebilecekleri fikrine kapılan ve bu yolda Hz. Peygamber'i istismar eden kişilerin mevcut olması, özellikle de o kişilerin Müslümanların içerisinde yer alması İslam ve insanlık adına kötü bir durumdur.¹⁸² İlim, kadınlara da farz olduğuna göre, ilmin yegâne vazgeçilmez vasıtası olan yazının yasak olması, sünnetin ruhuna uymayacak, yanlış bir hükümdür.¹⁸³

Hz. Peygamber'in, bütün insanlara gönderilmiş bir tebliğci olmasının tabii sonucu olarak, İslam dininin emir ve nehiyelerini anlatırken kadınları ihmal etmediği anlaşılmaktadır. Fakat hanım sahabiler, hem cemaatte her zaman bulunamadıkları, hem erkeklerden kendilerine çok sıra gelmediğini düşündükleri için; kendilerine özel hususları ayrıntılı bir şekilde sormadıklarını dile getirerek Hz. Peygamber'den

¹⁸⁰ Ebu Davud, Tıbb, 18/3887; İbn Hanbel, *Müsned*, c. VI, 84.

¹⁸¹ Ahzâb, 33/34. Hz. Peygamber'in hanımlarının eğitime katkıları bir sonraki başlıkta daha ayrıntılı ele alınacaktır.

¹⁸² Bkz. Hatiboğlu, “Kadına Dinin Verdiğini Fazla Bulanlar”, *İslamiyat*, 2000, c. III, sayı: 2, s. 10.

¹⁸³ Bkz. Canan, *Hz. Peygamber'in Sünnetinde Terbiye*, s. 407.

kendileri için gün tahsis etmesini istemişlerdir. Bu konu güvenilir kaynaklardan olan, Buhari'nin Sahih'inde şu şekilde yer almaktadır:

Ebu Said el-Hudri'den (r.a) rivayet edildiğine göre bir kadın Rasulullah'a (s.a) gelerek:

“Ya Rasulellah! Erkekler senin sözlerini ve konuşmalarını (hadisleri) alıp götürmekte (ve seni dinlemek için bize fırsat düşmemekte) dir. Bize bir gün ayır, o gün sana gelelim de Allah'ın sana öğrettiklerinden bize öğretirsin, dedi.” Rasulüllah da (sav): *“Şu gün (şu yerde) toplanın”, buyurdu. Bunun üzerine kadınlar toplandılar. Rasulüllah (s.a) onların yanına gelerek, Allah'ın kendisine öğrettiklerinden onlara bir şeyler öğretti.”*¹⁸⁴

Kadınlara ayrı gün tahsis edilmesi meselesine kısaca değinilecek olursa görülmektedir ki, İslam dini, aralarında doğal olarak bazı fizyolojik ve psikolojik farklılıklar bulunan kadın ile erkeği insan olmaları bakımından eşit, değişik rolleri yönüyle de birbirini tamamlayan varlıklar olarak kabul eder. Bu iki cins insan olmaları yönünden müşterek olsa dahi, duygular ve davranışlar yani kişilik yönünden farklılık arz ederler. Çünkü insanlar tek tip yaratılmamışlardır.¹⁸⁵

Yaratılışları itibariyle kadınlara ve erkeklere kazandırılması gereken bilgi, kültür, sanat, yetenek ve alışkanlıklarda değişik hususlar söz konusudur. Bu durumda bazen bir cinsi ilgilendiren, onun için faydalı, hatta öğrenmesi zaruri olan bir husus, diğer cins için faydasız olabileceğinden onu pek de ilgilendirmeyecektir.¹⁸⁶ Bu sebeptendir ki, kadın ve erkeğe aynı konuları benzer şekilde anlatmak bir yerde zaman kaybına yol açmak ve fitratın kanunlarını zorlamak anlamına gelecektir. Meydana gelen bu durum, faydasız ve “olmasa da olur” dediğimiz bazı bilgilerin öğrenilmesini mecbur kıldığından, bazen erkek, bazen de kadın öğrencilerde stres ve huzursuzluk meydana getirebilecektir.¹⁸⁷ Hz. Peygamber, insanların farklı duygu, düşünce ve karakterlerini dikkate almış ve bunu eğitimine yansıtmıştır. Örneğin O'nun, kadınların fitraten süslenmeye meyilli olduklarını bilmesi ve eşlerinin yanında

¹⁸⁴ Buhari, İlim, 34.

¹⁸⁵ Bkz. Tarhan, *age.* s. 20.

¹⁸⁶ Geniş bilgi için bkz. Canan, *Hz. Peygamber'in Sünnetinde Terbiye*, s. 401-402.

¹⁸⁷ Tarih boyunca Müslüman eğitimciler, hatta bazı Batılı düşünür ve pedagoglar tarafından, her iki cinsin eğitim ve öğretiminde ayrı mekânların tahsis edilmesi, başarı ve verimin artırılması için önemli bir faktör olarak değerlendirilmiştir. Bkz. Güler, *Kırk Hadiste Kadın ve Aile*, 3. Baskı, Konya: 2005, s. 17.

süslenmelerine karşı gelmediği gibi kendilerini teşvik de etmesi gelen rivayetler arasındadır. Yine O'nun altın ve ipek kullanımında erkek ve kadın ayrımı yapması, kız torunlarına altın yüzük hediye etmesi, Hz. Aişe'nin bir bayram günü mescitte eğlenen Habeşlileri seyretmesine izin vermesi¹⁸⁸ gibi tutum ve davranışları, kadınların fitratını iyi bildiğini aynı zamanda eğitimde bu farklılıkları göz önünde bulundurduğunu gösteren bazı örneklerdir. Diğer bir örnek de, bir gün Hz. Aişe Hz. Peygamber onun evindeyken yemek gönderen diğer bir hanımını kıskanmış, tabağı hizmetçinin elinden alarak yere atmış, Hz. Peygamber eğilip yere düşenleri toplamış ve sadece “Anneniz kıskandı.” buyurmak suretiyle, söz konusu davranışın, sebebinin kıskançlık olduğunu, bunun da normal olabileceğini belirtmek istemiş olabileceği muhtemeldir.¹⁸⁹ İşte tüm bunlar kadınların fitraten farklı olduğunu ve onun eğitiminin özel ihtimam istediğini gösterir. Nitekim Hz. Peygamber, dini meseleleri öğrenme hususunda son derece istekli ve gayretli olan¹⁹⁰ bu hanımların isteklerini geri çevirmeyip derhal değerlendirmeye tabi tutarak uygulamaya koymuş; onlara ayrılmış olan bu özel günlerde, umumi konuların yanı sıra kadınlara has konuları da onlara anlatmıştır.

Kadınlara özel düzenlenen bu toplantılarda hanımlar kendilerini ilgilendiren problemleri, fihhi meseleleri bazen gayet açık bir şekilde, doğrudan Hz. Peygamber'e sormuşlar; bazen de Hz. Peygamber'in hanımları, başta Hz. Aişe, vasıtasıyla sorularını iletip bilgi edinmişlerdir.¹⁹¹ Bir gün Hz. Aişe'nin yanında Ümmü Süleym varken Hz. Peygamber'e bir adam soru sorar. Olayı Hz. Aişe şöyle rivayet etmiştir:

“Rasulüllah'a (s.a) ihtilâm olduğunu hatırlamadığı halde (çamaşırında) ıslaklık bulan adam (ın durumu) soruldu. Efendimiz: “Gusleder (gusletsin)” buyurdular. İhtilâm olduğunu gören fakat ıslaklık bulmayan kişi (nin durumu) soruldu: “Ona gusl gerekmez” buyurdu. Ümmü Süleym: “Bunu gören kadına da gusl icabeder mi?” diye sordu. Rasulüllah (s.a): “Evet çünkü kadınlar erkeklerin benzeridirler.” buyurdu.¹⁹² Bunun üzerine Hz. Aişe:

¹⁸⁸ Bkz. Buhari, Salât, 69; Nikâh, 114; Müslim, İdeyn, 17-20, Nesai, İdeyn, 35.

¹⁸⁹ Geniş bilgi için bkz. Selçuk Coşkun, “Yetişkin Eğitimi Bağlamında Hz. Peygamber'in Kadınları Eğitim Siyaseti”, *AÜİFD*, 2006, sayı: 26, s. 82-84, 93.

¹⁹⁰ Bkz. İsmail Lütfi Çakan, *Müslüman Kimliği*, 2. Baskı, İstanbul: Nesil Yay. 2003, s. 140.

¹⁹¹ Bkz. Güler, *Kırk Hadiste Kadın ve Aile*, s. 16.

¹⁹² Ebu Davud, Tahare, 94/236.

*“Ensar kadınları ne iyi kadınlardır. Hayâ duyguları ve mahcup yapıları onların, dinlerini sormalarına ve dinde derin anlayış sahibi olmalarına engel olmamıştır.”*¹⁹³

Kadınların Hz. Peygamber’e rahatça, fakat edep sınırları içerisinde sorular yöneltmeleri ayrıca Hz. Peygamber’in onlara vaazlar yapması ya da bireysel sorularına cevap vermesi, ihtiyaç duyulduğu anlarda bir kadının kendisine namahrem olan bir erkekle de konuşabileceği anlamına gelebilmektedir.

Kadınların eğitimini ve terbiyesini vurgulayan diğer bir hadis-i şerif de şöyledir:

*“Erkek ailesinin çobanıdır ve aile efradından sorumludur, kadın kocasının evinin çobanıdır ve onlardan sorumludur, buyurduktan sonra hepiniz çobansınız ve güttüklerinizden sorumlusunuz.”*¹⁹⁴

Hz. Peygamber bu sözleriyle, toplumun en küçük birimi olan aile kurumunun eğitiminden ilk önce babanın sorumlu olduğunu vurgulamayı amaçlamış olabilir. Baba eşini güzel şekilde eğitecek ya da eğitim almasına olanak sağlayacak; hanım ise dünyaya getirdiği evlatlarını aldığı bu ilim ve ahlak sayesinde terbiye edip hayırlı şekilde büyütecektir. Nitekim Hz. Peygamber bu konuda: *“Hiçbir baba, çocuğa güzel terbiyeden daha değerli bir bağışta bulunamaz.”*¹⁹⁵ demek suretiyle kız olsun erkek olsun çocukların eğitilmesinden, terbiye edilmesinden daha ehemmiyetli bir hâdise olmadığını beyan etmiştir. Bahsedilen bu hadisle Tahrim suresi 6. ayet birbirini desteklemektedir. Allah (cc) bu ayette, ailenin en önemli unsurlarından biri olan kadının ve kız çocuğunun eğitimine işaret ederken, iman edenleri şu şekilde uyarır:

*“Ey iman edenler! Kendinizi ve ailenizi, yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyun. O ateşin başında gayet katı, çetin, Allah’ın kendilerine verdiği emirlere karşı gelmeyen ve kendilerine emredilen şeyi yapan melekler vardır.”*¹⁹⁶

Bu ayet tefsir edilirken çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Diyanet işleri başkanlığının “Kur’an Yolu” tefsirinde, burada Hz. Peygamber’in özel hayatından

¹⁹³ Buhari, İlim, 51; Müslim, Hayız, 13.

¹⁹⁴ Buhari, Cum’a, 1; Ahkâm, 1; Müslim, Emarat, 20.

¹⁹⁵ Tirmizi, Birr, 33.

¹⁹⁶ Tahrim, 66/6.

verilen örnek ışığında mü'minlerin aile sorumluluğuyla ilgili bir uyarı yapılmak istendiği geçmektedir. Ana fikir ise, bir Müslüman'ın manevi mesuliyetinin sırf kişisel hayatıyla sınırlı olmadığını bilmesi gerektiğidir.¹⁹⁷ İbn Kesir ise bu ayetin nefsi ve aileyi terbiye etmek ve gerekli bilgileri öğretmek manasına geldiğini ifade etmektedir.¹⁹⁸ O halde anlaşılabilir ki hem kadınlar hem erkekler, ilim kapısını aralamadıkça, öncelikle kendi nefislerini sonra da yakınlarındakileri ateşten koruyamazlar.

Kur'an'ı Kerim'in "*Ailene namazı emret, sen de kılmaya devam et.*"¹⁹⁹ ayeti indikten sonra Hz. Peygamber'in her sabah kızı Hz. Fatıma ve Hz. Ali'yi namaza uyandırdığı rivayet edilmektedir.

Hz. Peygamber'in "*Kimin üç kızı veya kız kardeşi yahut iki kızı veya iki kız kardeşi olur da onları terbiye eder, evlendirir ve onlara iyi davranırsa, ona cennet vardır.*" hadisiyle bir aile reisinin geleceğin anaları ve yarınki toplumun kurucuları olan kız çocuklarına sohbet ve eğitim ortamı hazırlaması gerektiğini vurgulamak istemiş olması muhtemeldir. Bu eğitim faaliyetleri, İslam'ın ahlak ve fazilet esaslarına göre yürütülmek suretiyle, hayırlı nesil ve erdemli toplumun inşası için önemli bir adım atılmış olacaktır.²⁰⁰ Fakat bir aile reisinin görevi sadece eş-çocukları ile son bulmamaktadır. Nitekim Hz. Peygamber buyuruyor ki:

*"Üç kişinin ikişer (iki kat) sevabı vardır. Ehli kitaptan (Yahudi ve Hıristiyanlardan) olup, hem kendi peygamberine hem de Muhammed'e inanan kişi, hem Allah'ın hem de efendilerinin hakkını yerine getiren köle, bir cariyesi olup da güzelce terbiye eden ve ona güzelce (ilim) öğreten sonra da onu azat ederek onunla evlenen kişi."*²⁰¹

Görüldüğü üzere Müslüman bir erkeğin aile fertleriyle birlikte yanında bulunan cariyesini dahi ilimle donatması ve terbiye etmesi lazım gelmektedir. Nitekim Müslümanlar, bu konudaki hadislere riayet ederek eğitim ve öğretimine önem verdikleri cariyeler, Kur'an, hadis, fıkıh, edebiyat ilimleri ile değişik bilim ve

¹⁹⁷ Bkz. Çağrı vd. *age.* V, 409.

¹⁹⁸ Bkz. İbn Kesir, *Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, Çev. Bekir Karlıağa-Bedrettin Çetiner, İstanbul: Çağrı Yay. 1994, IV, 391.

¹⁹⁹ Taha, 20/132.

²⁰⁰ Bkz. Güler, *Kırk Hadiste Kadın ve Aile*, s. 20.

²⁰¹ Buhari, İlim, 83.

sanat dallarında önemli hizmetlerde bulunmuşlardır. Tarih ve rical kaynakları, çeşitli ilim dallarında şöhret kazanmış cariyelerin hal tercümeleri ve ilmi faaliyetlerinin misalleri ile doludur.²⁰²

Hadis-i şeriflerden ve ayet-i kerimelerden öğrenebilecek birden çok değer olmakla birlikte burada sadece ilimle ilgili kısım değerlendirilecek olunursa; öncelikle görülmektedir ki ilimle ilgili doğrudan ya da dolaylı olarak buyrulan ayetlerde ve hadisi şeriflerde herhangi bir cins ayrımına gidilmemiş, netice itibariyle ilmin hem kadına hem erkeğe farz olduğu anlaşılmıştır. Farz olan ilmihali ilim olmakla birlikte, kadınların diğer alanlardaki ilimleri, fitratlarına ters düşmeyecek şekilde, uygun ortamlarda tahsil etmelerinde bir beis yoktur. Bilakis bir kadının Allah'ın emirlerinden haberdar olması, faydalı ilimlerle donatılması, öncelikle ibadetlerini daha düzgün eda edebilmesine, hayırlı evlatlar yetiştirmesine vesile olacağı gibi; kötü niyetli insanların Müslüman hanımları kandırıp, onlara zarar vermelerine de engel teşkil edecektir. Aile reisi hükmündeki baba, eşinden, çocuklarından ve hizmetçisinden dahi sorumludur ki, onların eğitimini sağlamalı ve gayri dini bir durum hâsıl olduğunda onları uyarmalıdır. Çünkü sorumluluk bu noktada bireysel değildir. Örneğin, çocuklarına namaz kılmayı öğretmeye çalışan anne babanın, namaza kalkmaları gereken vakitte evladını uyandırmaya kıyamaması, kendisi namazını kılıp, görevini tamamladığını düşünmesi yanlış bir tutumdur. Bu durumda kişi evladını ateşten koruyamadığı gibi sorumluluğunu yerine getirmemesinden sebep kendisini de kurtaramayabilir.

Anlaşılabacağı üzere, temel insan hakları konusunda önemli düzenlemeler getiren İslam dini, öncelikle kadına hak ettiği değeri vermeyen çarpık anlayışı düzeltmek gayesiyle, kızın da erkek gibi Allah'ın bir lütfü olduğuna dikkat çekmek istemiştir. Hz. Peygamber, kadının toplumda ezilmemesi, haklarının ihlal edilmemesi ve psikolojik yönden dahi olsa hiçbir şekilde baskı altında tutulmaması için gayret göstermiş; onun cahil bırakılmasına razı olmamıştır. Nitekim tahsil görmek kadın için, onun insanlığını idrak edebilmesinin ilk şartıdır. Bu konudaki ayet ve hadisler, adeta Cahiliye'nin kadın tasavvurunu yıkmak adına; kız çocuğuna, hanımına, cariyesine değer verip eğiten erkeğe en büyük ödülü, yani cenneti vaat etmektedir.

²⁰² Bkz. Bolelli, *age.* s. 37.

Zamanımızda, kısmen bazı yerlerde görüldüğü gibi, kız çocukları okutmama yanlışlığına düşülmüşse ve bu durum dine, dolayısıyla Hz. Peygamber dönemindeki uygulamalara dayandırılmaya çalışılmışsa; muhtemelen bu kişiler Hz. Peygamber'i yeterince tanımamışlar, onun hadislerini yeterince idrak edememişler yahut icraatlarını hiç işitmemişlerdir. Nitekim Hz. Peygamber'in kadın-erkek ayrımı gözetmeksizin gerçekleştirdiği rabbani ve nebevi bir özellik taşıyan eğitim çalışmaları, şüphesiz vahyin gözetiminde devam etmiştir.²⁰³ Dolayısıyla yanlış uygulamaların zuhur etmesinin evveliyatında yanlış din algılaması yahut ataerkil zihniyetin izleri yer alabilir.

Kız çocuğuna aynı zamanda kadına verilen olası değer ve bunun neticesi olan eğitim hakkı görmezden gelinemez bir gerçektir. Daha önce de ifade edildiği üzere bu eğitim sadece dini alanla sınırlı kalmamalıdır. Nitekim kadın da erkek gibi bu hayatı sürdürmekte ve yeri geldiğinde her türlü sıkıntıya erkekle beraber ya da ona yardımcı olmak suretiyle bir şekilde göğüs germektedir. Hatta bazı zamanlarda eşi, babası, erkek kardeşi yanında olmadığı için çocuklarına yahut yaşlı anne babasına kendisi bakmak zorunda kalabilir. Bir kadın aynen erkek gibi, öncelikle Allah'a iman ve ona kulluk noktasında dini ilme ve o dini ilmin vasıtası olan okuma-yazma bilgisine vakıf olmalıdır. Bu dini ilim ayrıca onun eşine, anne-babasına, eşinin yakınlarına dolayısıyla sosyal hayattaki tüm çevresine karşı tavırlarını değiştireceği gibi çocuklarını yetiştirmesi konusunda da kendisine sağlam bir rehber olabilecektir. İlk adımı dini bilgiyi öğrenmek suretiyle aşan kadın, yaşamını sürdürmekteyken bilfiil içinde bulunduğu pratik hayat bilgilerini de öğrenmek durumundadır.

İlk dönem İslam toplumu yetişkin eğitimi bağlamında incelendiğinde kadınların, din eğitimi ve onun olmazsa olmazı durumundaki okuma-yazma dışında da farklı alanlarda eğitime tabi tutuldukları anlaşılmaktadır. Mesleki eğitim, sağlık, ekonomi, ticaret eğitimi, ev hanımlarına yönelik eğitim, sosyal aktiviteler vs. bunlardan bazılarıdır.²⁰⁴ Hz. Peygamber Müslümanların erkek-kadın, yaşlı-geç hiçbir ayırım yapmadan insan hayatını ilgilendiren bütün ilimlerle meşgul olmalarını

²⁰³ Bkz. Bünyamin Erul, *Sahabe'nin Sünnet Anlayışı*, Ankara: Diyanet Vakfı Yay. 1999, s. 100.

²⁰⁴ Geniş bilgi için bkz. Coşkun, *age.* s. 86-87.

istemmiş ve bunu telkin etmiştir.²⁰⁵ Kadının bu döneme kadar gereken değeri elde edememesi, yok denecek kadar az bir hakka sahip olması hatırlanacak olursa o, İslam'la birlikte kendini ifade etme özgürlüğüne kavuştuğu gibi hayatın birçok alanında kendisine yer edinebilmiştir.

Bu noktada, ilk dönem İslam toplumuna yetişkin eğitimi açısından bakıldığında, kadınların eğitime tabi tutuldukları farklı alanların sosyal yaşamlarını ne şekilde etkilediği anlaşılmaya çalışılacaktır. Nitekim onların bilfiil icra ettikleri mesleki faaliyetlerin, sosyo-ekonomik ve iktisadi yaşama katkılarını daha iyi anlayabilmek için, Hz. Peygamber'in bizzat bu hanımlara karşı eğitici ve öğretici tutumunu irdelemenin faydalı olacağı muhtemeldir.

3. Hz. Peygamber Döneminde Kadınların Faaliyet Gösterdikleri Meslek Kolları ve Hz. Peygamber'in Onları Teşviki

Hz. Peygamber döneminde kadınlar, çeşitli mesleklere yönelmiş; ekonomik hayatın belirli kademelerinde rol alarak ailelerine ve dolayısıyla topluma, manevi hayatta olduğu gibi maddi olarak da katkıda bulunmuşlardır. Zamanlarının kıymetini bilen bu hanımların kimileri alım-satım işlerinde, bir kısmı saç bakımında, diğer bir kısmı kıyafet dikiminde, kimileri de dericilik ya da sağlık gibi alanlarda faaliyet göstermişlerdir. İlk dönem İslam toplumu içerisinde, bu konuda herhangi bir kısıtlamaya tabi tutulmayan bu hanımlar, kimi zaman icra ettikleri mesleki ürünlerini Hz. Peygamber'e takdim etmişler; O da bu özenli çalışmalarını kabul etmek vasıtasıyla kendilerini taltif ve teşvik etmiştir. Bazı zaman da Hz. Peygamber kadınlara uğraş verdikleri alanlarda küçük müdahalelerde bulunarak onların daha iyi ürünler meydana getirmelerini sağlamak suretiyle ilerlemelerine ve kendilerini geliştirmelerine yardımcı olmuştur. Hz. Peygamber'in bir devlet başkanı ve peygamber olarak bu yapıcı tutum ve davranışları, halen belirli meslekleri icra eden kadınların bu uğraşlarını devam ettirmelerine olanak sağladığı gibi, diğer bazı kadınların da farklı alanlarda meslek icra etmeleri açısından yönlendirici nitelikte

²⁰⁵ Geniş bilgi için bkz. Mehmet Ali Kapar, "Hz. Peygamberin Gerçekleştirdiği Toplum Yapısı ve Özellikleri", *DİD (Özel Sayı)*, 2003, s. 74-75.

olmuştur.²⁰⁶ Kadınların özel mülkiyetleriyle ilgili konularda karar almada ve serbest ticaret yapmada ne kadar özgür görüldüğüne dair işaretler taşıyan şu rivayet konu açısından ilgi çekicidir:

Esmâ bint Ebu Bekir'den (r.a): ...*Bir adam gelip bana şöyle dedi: "Ey Ümmü Abdillâh! Ben fakir bir adamım, senin evinin gölgesinde mal satmak istiyorum."* "Sana izin verirsem Zübeyr kabul etmez. Zübeyr burada iken gel!" dedim. Sonra Zübeyr evde iken tekrar geldi ve: "Ey Ümmü Abdillâh! Senin evinin gölgesinde mal satmak istiyorum." dedi. "Benim evim dışında Medine'de ev mi yok?" dedim. Bunun üzerine Zübeyr: "Fakir bir adamı evin gölgesinde satmaktan neden alıkoyuyorsun?" dedi. Adam satmaya başladı ve para kazandı, ben de ona cariyemi sattım. Parası kucağımda iken Zübeyr içeri girdi ve: "Onu bana ver!" dedi. Ben de "Onu tasadduk ettim." dedim.²⁰⁷

Burada izin alan şahıs, bir kadının fikrini almanın gerekli ve yeterli olduğu kanaatine sahip olmasaydı, başlangıçta eşiyle görüşmeyi talep edebilirdi. Kocasının onayını almak istemesi ise tedbirli olmak maksadıyla bayanın gerekli gördüğü bir husus gibi anlaşılabilir. Cariyesinin satışını yaparken kendi başına hareket eden bu hanımın, sattığı malın bedelini isteyen kocasına olumsuz yanıt verebilmesi malı üzerindeki tam hâkimiyetinin delilidir. Bu da demek oluyor ki toplum nazarında kadının özel mülkiyeti üzerinde söz sahibi olduğu anlayışı bu dönemde oldukça hâkimdir. Özel mülkiyet hususunda bu hürriyete sahip kadın, gerektiğinde kendisini ticari hayatın içerisinde bulmuş; ilgi alanlarının ve ihtiyaçların farklılığına binaen birçok mesleki alanda faaliyet gösterebilmiştir.

Bu noktada hanımların, sosyo-ekonomik olguya çeşitli alanlarda yapmış oldukları katkılar, Hz. Peygamber'in teşvik edici ve eğitici uyarımları ve tavsiyeleri ışığında, sunulmaya çalışılacaktır.

3.1. Ticaret Yapan Hanımlar

Hz. Peygamber döneminde alım-satım işleriyle uğraşmak suretiyle hem ailesine hem de sosyo-ekonomik hayata katkıda bulunan kadınlardan birisi güzel

²⁰⁶ Bkz. Coşkun, *agm.* s. 88.

²⁰⁷ Müslim, Selam, 14.

koku satan, Ebu Cehil'in annesi Esmâ bint Muharribe olarak bilinmektedir. Bu hanımın oğlunun Yemen'den koku gönderdiği, onun da Medine'de bu kokuları satarak para kazandığı rivayet edilir.²⁰⁸ Onun dışında yine koku satan kadınlardan birisi, Müleyke Ümmü Saib es- Sakafiyye, bir diğeri de Havla bint Tuvayt'tir.²⁰⁹

Bu dönemde diğeri bir alım-satım vesilesi ise süt ve süt ürünleri olmuştur. Nitekim Mikdam b. Ma'dikerib adlı sahabenin sahip olduğu bir cariyesi süt satımı yapıp yerine yağ satın almış. O'na: “*Sübhânallah! Süt satıp yağ mı alıyorsun?*” denildiğinde, “*Evet. Bunun ne sakıncası var, Ben Rasülullah'tan: 'Öyle bir zaman gelecek ki, o zamanda dinar ve dirhemden başka bir şey fayda vermeyecek.'* dediğini duydum.” demiştir.²¹⁰

Küçük çapta alım-satımlar dışında daha geniş kapsamlı satışlar da bu dönemde kadınlarca icra edilmiştir. Medine'de Müslüman kadınların ticaret maksadıyla gittikleri, Beni Kaynuka Yahudilerine ait Kaynuka Çarşısı'ndan söz edilmekte ve ticaretle uğraşan bu kadınların arasında Kayle el-Enmariyye isimli bir sahâbi hanımın da ismi zikredilmektedir.²¹¹ Bu kadın, Merve'de Hz. Peygamber'in yanına gelmiş, oturmuş; “*Ya Rasülallah! Ben, alım-satımla uğraşan bir kadınum.*” deyip, ticaretle ilgili aklına takılan bazı sualleri sormuştur. Kadının şöyle dediği rivayet edilir:

“*Ey Allah'ın Rasülü! Ben alış veriş yapan bir kadınum. Bir şey satın almak istediğimde, düşündüğümden az bir ücret veriyorum. Daha sonra normal ücretine yükseltiyorum. Bir şey satmak istediğim zaman da onun normal ücretinden fazla talep ediyorum. Daha sonra normal değerine indiriyorum.*”

Bunun üzerine Hz. Peygamber ona alışverişle ilgili bazı tavsiyelerde bulunmak suretiyle şunları söylemiştir:

“*Ey Kayle böyle yapma! Bir şey satın almak istediğinde onun normal ücretini teklif et. Ya alırsın ya alamazsın. Bir şey satmak istediğin zaman da yine malın normal ücretini iste. Ya satarsın ya da satamazsın.*”²¹²

²⁰⁸ Bkz. İbn Hacer el-Askalani, *Ebu'l-Fazl Şehabeddin Ahmed, el-İsabe fi Temyizi's-Sahabe*, Beyrut: Daru'l Kütübi'l İlmiyye, ts. IV, 232.

²⁰⁹ Bkz. İbn Hacer, *İsabe*, IV, 270.

²¹⁰ İbn Hanbel, IV, 133.

²¹¹ Bkz. Ateş, *age*. s. 33.

²¹² Bkz. Coşkun, *age*. s. 89.

3.2. Mesleği Saç Bakımı Olan Hanımlar

Bu dönemde gelinleri gerdek gününe hazırlamak maksadıyla onların saçına şekil veren hanım sahabilerin mevcut olduğu bilinir.²¹³ Gelinleri süsleyen bu hanımlara Araplar arasında “maşıta” ya da “mukayyine” denmiştir.

Saç bakımı konusunda bilgili olup bu mesleği icra eden hanımlardan bir tanesinin, Ümmü Ri’le olduğu rivayet edilir. Fasih bir dile sahip olup kendini rahatça ifade edebilen bu hanım bir gün Hz. Peygamber’e gelir ve: “*Ben hanımların saç bakımlarını yapar, onları kocaları için süslerim. Bunun bir sakıncası var mı?*” diye sorar. Hz. Peygamber de bunun üzerine; “*İhtiyaç duyduklarında onları süsle.*” buyurmuştur. Ayrıca Hz. Peygamber’in hanımlarından saçlarına bakım yaptırmak için bu hanımları çalıştırmak suretiyle yanında tutanların da mevcut olduğu gelen haberler arasındadır. Nitekim Hz. Peygamber’in ilk eşi Hz. Hatice’nin, Ümmü Züfer adıyla bilinen ve saç bakımıyla uğraşan bir yardımcısının olduğu, yaşlı olduğu halde Hz. Peygamber’le görüştüğü²¹⁴ yine Hz. Peygamber’in “*Bu hanım Hz. Hatice zamanında eve gelir giderdi.*” sözlerinden anlaşılmaktadır.²¹⁵

Hz. Aişe’nin gelin olması ile ilgili rivayetlerde ise kendisinin annesi Ümmü Ruman tarafından bir odaya alındığı, orada bir takım kadınlar tarafından saçlarının yıkanıp süslendiği bildirilmiştir.²¹⁶

Hidayete ermek suretiyle Müslümanlığı kabul edip gelin oluncaya kadar Hz. Safiye, Ümmü Süleym’in evinde kalmak üzere emanet bırakılmıştır. Zamanı geldiğinde Ümmü Süleym gelini süsler, saçlarını yapar ve her işini yoluna koyup hazırlar.²¹⁷ Yine Hacc mevsiminde erkeklerin saçlarını kesen, Kaysoğullarına mensup bir hanımın olduğu gelen rivayetler arasındadır.²¹⁸

Hz. Peygamber’e sorulduğu zaman, bu süslenme işine cevaz vermesi, bir eğitimci olarak kendisinin muhatabının fitri ve psikolojik durumunu ne derece göz

²¹³ Bkz. Dikmen, *age.* s. 225.

²¹⁴ Bkz. Buhari, Nikâh, 65.

²¹⁵ Geniş bilgi için bkz. İbn Hacer, *İsabe*, IV, 449-450, 453.

²¹⁶ Bkz. Nebi Bozkurt, “Sünnette Düğün”, *Mehir Dergisi*, 1999, sayı: 3, s. 31.

²¹⁷ Bkz. Ahmed b. Hanbel, VI, 138.

²¹⁸ Bkz. Buhari, Hacc, 125.

önüne alıp ona göre davrandığının bir göstergesidir. Nitekim kadınlar süse ve süslenmeye meyilli varlıklardır.

3.3. Derileri İşleyip Bundan Gelir Elde Eden Hanımlar

Kadınların içtimai hayata bilfiil iştirakinin sağlandığı bu dönemde, Rayta bint Abdullah'ın dericilikle meşgul olduğu bilinmektedir.²¹⁹ Hatta kendisi bir gün Hz. Peygamber'e: "*Ya Rasulellah! Ben zanaatkâr bir kadını, kocamın ve çocuğumun bir şeyleri yok. Zanaatımla elde ettiğim ürünleri satıyorum.*" der ve ailesine yapmış olduğu harcamaların sevabı olup olmadığını sorar. Hz. Peygamber ona: "*Onlara yaptığın harcamalarda sana elbette sevap vardır.*" diye cevap verir.²²⁰

Yine bu dönemde sadece evcil hayvanların derilerini değil, yabani hayvanlarınkileri de işleyen ve bu derilerden eşlerine elbiseler diken hanımların mevcut olduğu gelen rivayetler arasındadır.²²¹ Mü'minlerin annelerinden Hz. Zeynep bint Cahş ve Hz. Sevde de deri işler bunları satar ve elde ettikleri gelirleri Allah (cc) yolunda tasadduk ederlerdi.²²² Hz. Peygamber, eşlerinin icra etmiş olduğu bu sanata ve karşılığında maddi kazanç elde etmelerine hiçbir surette mani olmamıştır.

3.4. Sağlık-Tıp Alanında Çalışmış Hanımlar

Asr-ı Saadet'te kadınların, yaşadıkları topluma fayda sağlamak, en önemlisi de Allah (cc) rızası için savaşılan erkekleri iyileştirmek suretiyle yine Allah'ın (cc) rızasını umarak yerine getirdikleri en önemli görevlerden birisi şüphesiz sağlık alanında ifa edilen hizmetlerdir. Daha önce de belirtildiği üzere bu dönemde kadınlar, savaş zamanlarında ve savaş sonralarında yaptıkları tıbbi yardımlarla hayati ehemmiyete sahip olmuşlardır. Nitekim Hendek savaşı sırasında Hz. Peygamber'in Medine'deki mescidinde kurulmuş olan hasta ve yaralı çadırında, Kuaybe bint Sa'd'ın gazileri tedavi ettiği rivayet edilmiştir.²²³

Her biri derinlemesine tıbbi bilgi sahibi olmasa da kadınlar, kazandıkları tecrübe ve pratik bilgilere dayanarak savaşlarda erkeklerin yaralarını iyileştirmeye,

²¹⁹ Bkz. Müslim, Nikâh, 9; Ahmed b. Hanbel, VI, 370.

²²⁰ Buhari, Zekât, 49; Nafakat, 13; Ahmed b. Hanbel, III, 503.

²²¹ Bkz. Buhari, Libas, 28.

²²² Bkz. Hamidullah, *İslam Peygamberi*, II, 737; İbn Hacer, *İsabe*, IV, 133.

²²³ Bkz. Ahmet b. Hanbel, VI, 56.

tedavi etmeye çalışmışlardır. İslam'ın yayılması adına hizmet etmiş bu fedakâr ve çalışkan hanımlar arasında, Şifa bint Abdillah,²²⁴ Ümmü Eymen,²²⁵ Leyla el-Gıfari,²²⁶ Rufeyde el- Ensari,²²⁷ Ümmü Ziyad²²⁸ ismini saymak mümkündür. Bu hanım sahabilerin dışında Hz. Peygamber ile savaşa katılıp, yaralılara su veren, onlara yardım eden, ölü ve yaralıları Medine'ye gönderdiği bilinen diğer bir şahsın er-Rubeyyi' bint Muavviz olduğu bilinmektedir.²²⁹ Ayrıca Ümmü Atiyye el-Ensari Cahiliye devrinde Arapların tabiplerindendi. Müslüman olduktan sonra kendisi, yaralıları tedavi konusunda meşhur bir hanım olmuş; Hz. Peygamber ile beraber savaflara gitmiş ve yaralıları tedavi etmiştir. Ümmü Sinan el-Eslemî ise Hz. Peygamber'den Hayber'e gidip hasta ve yaralıları tedavi etmek, su taşımak üzere izin alan hanımlardandır.²³⁰

Cihad zamanı ve sonrası dönemlerde hayati öneme haiz olan bu hanımların dışında insan neslinin sağlıklı şekilde devamına katkıda bulunabilmek adına görev ifa eden, o dönemde ebelik yaptığı, Hz. Peygamber'in oğlu İbrahim'i, hem de Hz. Fatıma'nın çocuklarını doğurttuğu bilinen Selma adında bir hanımın var olduğu rivayetler arasındadır.²³¹ Yine Hz. Peygamber'in doğumunu yaptıran hanımın, Abdurrahman b. Afv'in annesi olan eş-Şifa bint Abdilmuttalip olduğu bilinmektedir.²³²

İlk Müslümanlardan olan ve kocası Cafer b. Ebi Talib ile beraber Habeşistan'a hicret eden, Esmâ bint Umeys adlı sahabenin derin tıp bilgisine sahip olduğu gibi, değişik bitkilerden ilaç yaptığı ve o döneme göre iyi bir tabip olduğu rivayet edilmektedir.²³³ Nitekim Hz. Peygamber vefat ettiği zaman insanlar O'nun öldüğüne inanmamış, Esmâ elini, O'nun iki omuzu arasına koyarak muayene ettikten

²²⁴ İbn Hacer, *İsabe*, c. VII, s. 277; Sahabeden olan bu hanıma tıbbi bilgisinden ötürü Şifa dendiği tahmin edilmektedir.

²²⁵ İbn Hacer, *İsabe*, VII, 531.

²²⁶ İbn Hacer, *İsabe*, VIII, 121.

²²⁷ İbn Hacer, *İsabe*, VII, 646.

²²⁸ İbn Hacer, *İsabe*, IV, 435.

²²⁹ Bkz. Buhari, *Tıbb*, 2.

²³⁰ Bkz. Coşkun, *age*. s. 90.

²³¹ Bkz. Coşkun, *age*. s. 90.

²³² Bkz. İbn Hacer, *İsabe*, VII, 729.

²³³ Bkz. Savaş, *Hz. Muhammed Devrinde Kadın*, s. 226; Ateş, *age*. s. 31.

sonra, vefat etmiş olduğunu bildirmiş ve insanlar ancak o zaman inanmışlardır.²³⁴ Böyle mühim bir meselede onun bilgisine başvurulması, alanında ehil ve güvenilir bir insan olduğunun en güzel delilidir. Aynı zamanda bu güven, Hz. Peygamber'in topluma kazandırmaya çalıştığı, kadınlara değer verilmesi ve onların önemsenmesi gerektiği mesajını, ne kadar iyi vermiş olduğunun en güzel timsalidir.

İlmi ve kültürel faaliyetlerde kadınların yeri" konusunda da görüleceği üzere birçok ilmi faaliyette bulunan, oldukça duru bir zekâ ve hafızaya sahip olan Hz. Aişe'nin tıbbi bilgiye de haiz olduğu, sahabe'den Urve'nin babasından gelen rivayetlerden ayrıca onun Hz. Aişe'ye sorularından ve akabinde verilen cevaplardan anlaşılabilir. Öyle ki Hişam bin Urve (r.a), babasından naklettiğine göre babası: "*Tıbbi, fıkhi ve şiiri Aişe'den daha iyi bilen birini görmedim.*" demiş,²³⁵ Urve de Hz. Aişe'ye; "*Anacığım! Senin kavrayışına hayret etmiyorum, çünkü Rasûlüllah'ın hanımı, Ebu Bekir'in kızıdır. Şiir ve tarih bilgine de hayret etmiyorum. Çünkü Ebu Bekir'in kızıdır ve o da bu işleri çok iyi bilirdi. Fakat senin tıp bilgine hayret ediyorum. Bu nasıl veya nereden?*" diye sormuş, o da ellerini Urve'nin omuzlarına vurarak; Hz. Peygamber'in ömrünün son zamanlarında rahatsız olduğunda, O'nu tedavi etmek üzere heyetlerin geldiğini, kendisinin de bu bilgileri onlardan görüp öğrendiğini ifade etmiştir.²³⁶

Bir nevi sağlık alanı içerisinde sayabileceğimiz sünnetçilik (kızlar için) de dönem itibariyle Arap yarımadasında kadınlar arasında icra edilen meslek kolları arasında bulunmuştur. Ümmü Emmar adında bir kadının Mekke'de, Ümmü Atıyye'nin de Medine'de bu görevi ifa ettiği kaynaklarda mevcuttur. Hz. Peygamber'in Ümmü Atıyye'ye bu konuda titiz davranması ve dikkatli olması hususunda emirler verdiği bilinmektedir.²³⁷ Yine bu mesleği Hint b. Amr'ın da yürüttüğü gelen rivayetler arasındadır.²³⁸

Netice itibariyle, bu dönemde sağlık alanında verilen hizmetlere bakıldığında bunların: ebelik ve doğum yardımı, hamilelik ve doğum sonrası bakım, bazı cerrahi müdahaleler, savaşlarda yaralananların bakımı, savaşlarda ordunun yemek

²³⁴ Bkz. Savaş, *Hz. Muhammed Devrinde Kadın*, s. 227.

²³⁵ İbn Hacer, *İsabe*, IV, 360.

²³⁶ İbn Mâce, *Ticaret*, 29

²³⁷ Bkz. Savaş, *Hz. Muhammed Devrinde Kadın*, s. 224.

²³⁸ Bkz. Birekul, *age*, s. 78.

ihtiyacının karşılanması, günlük yaralanmaların ve bazı hastalıkların tedavisi, hayvan ısırıklarının tedavisi, psikolojik tedavi, diyetle ilgili uygulamalar, sağlık ve güzellik bakımı, bazı çocuk hastalıklarının tedavisi, cinsel terbiye, cenaze yıkama ve tekfin hizmetleri şeklinde verildiğini rivayetlerden anlamakla birlikte,²³⁹ konunun uzayıp başka alanlara kaymaması amacıyla burada ne şekilde ve nasıl yapıldıklarının derinliklerine girilmeyecektir.

3.5. Dikiş Diken ve İp İmalatı Yapan Hanımlar

Hız. Peygamber'in eşi Zeynep bint Cahş ve sahabi hanım, Esmâ bint Umeys'in, günümüzdeki anlamını tam karşılama da bir nevi terzilik mesleğini icra ettikleri rivayet edilmektedir.²⁴⁰ Dikiş işleri yanında hanımların uğraş verdiği diğer bir alan olan dokumacılığa ait tezgâhların, Arap yarımadasının güneyinde ve kuzey batısında bulunduğu, kadınların buralarda kumaş ürettiği zikredilmektedir.²⁴¹ Ayrıca küçük çapta olsa da Medine'de de dokuma tezgâhlarının bulunduğu söylenmektedir.²⁴²

Ahmed b. Hanbel'in kaydına göre, Hayber'in muharebe sahasına giren hanımlar, çeşitli işler yanında, iplik de eğirmekteydiler. Kendileri bu durumu: “İplik eğiriyor ve bu sayede Allah yolunda savaşa yardımcı oluyoruz.” şeklinde ifade etmişlerdir.²⁴³ Nitekim Hız. Aişe: “Kadının elindeki ip eğirme aleti (kirman, iğ, teşi), Allah yolundaki mücahidin elindeki mızraktan daha güzeldir.” demek suretiyle kadının yaptığı bu işi tasvip etmiş ve onu teşvik edici davranmıştır. Çünkü beceri ve maharet isteyen bu mesleki faaliyet, toplumun en önemli ihtiyaçlarından olan örtünmeyi sağlamaktadır. Ehemmiyet verdiği gibi bu mesleği kendisi de bilfiil icra eden Hız. Aişe'nin eğirdiği yünlerle kendi iç çamaşırlarını bizzat kendisinin diktiği rivayet edilmektedir.²⁴⁴

Diğer bir rivayete göre hanım sahabilerden biri, kendisi bir hırka imal eder ve bunu Hız. Peygamber'e getirip ona hediye ederken şöyle der:

²³⁹ Bkz. Levent Öztürk, *Hız. Peygamber Döneminde Sağlık Hizmetlerinde Kadınların Yeri*, İstanbul: Ayışığı Kitapları, 2001, s. 169-206.

²⁴⁰ Müslim, Nikâh, 9; Ebu Davud, Libas, 22/4074; Ahmed b. Hanbel, VI, 370.

²⁴¹ Bkz. Savaş, *Hız. Muhammed Devrinde Kadın*, s. 225.

²⁴² Buhari, Buyu, 31.

²⁴³ Ahmed b. Hanbel, VI, 371.

²⁴⁴ Bkz. Savaş, *Hız. Muhammed Devrinde Kadın*, s. 224-225.

“Ya Rasulellah! Bu hırkayı elimde dokudum ve sana giydirmek için getirdim.”²⁴⁵

Öyle anlaşılıyor ki bu devirde kadınlar, öncelikle yünleri eğirip ip elde etmişler, sonra bu iplerden kumaş dokuyup bu kumaşlarla da eşlerine, kendilerine ve çocuklarına elbiseler dikmişlerdir.

3.6. Diğer Mesleki Faaliyetlerde Hanımlar

Hz. Peygamber dönemi kadınlarının faaliyet alanları oldukça geniş bir yelpazede yer almaktadır. Aktarmaya çalışılan diğer alanların dışında yer alan meslek kollarından birisi düğünlerde icra edilen “muğannilik” tir. Nitekim bu dönemde düğünlerde eğlence tertiplenir, muğanniler eve çağırılırdı. Hz. Peygamber Hicretten sonra Medine’de ilk vefat eden Ebu Umame Es’ad b. Zurare’nin kendisine emanet ettiği kızlarından Fariğa’yı Nübeyt b. Cabir ile evlendirirken Hz. Aişe’ye Ensar’ın eğlenceyi sevdiğini, bir muğanniye gönderilip gönderilmediğini sormuş ve olumsuz yanıt alınca düğünlerde şarkı söyleyen Erben’in gönderilmesini söylemiştir.²⁴⁶ Yine bu dönemde Semra bint Nuheyk el-Esediyeye bir nevi günümüzdeki zabıtalığa benzer şekilde çarşı denetlenmekle görevlendirilmiş bir hanım olarak karşımıza çıkmaktadır.²⁴⁷

Bunların dışında, kadının fitratına en yatkın görevlerden birisi olan “çocuk bakıcılığı” (dadılık) ve “sütannelik”in bu dönemde gözde bir meslek olduğu, özellikle çölden uzak, serin bölgelerden gelen dadı ve sütannelere, bakmaları için çocuklar emanet edildiği bilinmektedir. O gün için çok yaygın olduğu rivayet edilen bu durum, gelen bu haberlere göre özellikle çocukların sağlıklı gelişimi ve fasih bir dil kullanmaları için önem arz etmekteydi. Bazen bir kişinin sütanneliğini ve bakıcılığını aynı kişi yapabilmekteydi. Ancak yaygın olanı herkesin kendi çocuğuna bakmış olmasıdır.²⁴⁸

Bu dönemde kadınların “mesleki” olmayıp evlerinde yaptıkları işlerin başında beslenme ile ilgili çalışmalar gelmiştir. Bununla birlikte hanımlar kendi evlerinde el

²⁴⁵ Buhari, Cenaiz, 29.

²⁴⁶ Bkz. Öztürk, *agm.* s. 31.

²⁴⁷ Bkz. Hamidullah, *İslam Peygamberi*, II, 959.

²⁴⁸ Bkz. Savaş, *Hz. Muhammed Devrinde Kadın*, s. 230.

değirmeni ile yaptıkları undan ekmekler yaparlardı.²⁴⁹ Kadının en önemli işlerinden birisi de doğal olarak yemek pişirmek olmuştur. Ayrıca Medine’de sebze yemekleri ile meşhur kadınların olduğu gelen rivayetler arasındadır.²⁵⁰

Hz. Peygamber döneminde kadınların çoğunlukla yaptığı işler arasında “hizmetçilik” de yer almıştır.²⁵¹ Bu mesleği daha çok cariyeler ifa etmişlerdir.

İlk dönem İslam toplumunda kadınların yine kadınlara “imamlık” yaptığına, hatta Hz. Aişe’nin bu görevi zaman zaman ifa ettiğine dair ilk dönem hadis kaynaklarında rivayetler mevcuttur.²⁵²

Anlatılanlar, ilk dönem İslam toplumunda kadınların birçok alanda aktif olduğunu, mesleklerini icra edecek ortamlarının kendilerine öncelikle Hz. Peygamber tarafından sunulduğunu, yine onun tarafından kendilerinin cesaretlendirilip, onların eğitildiğini gösteren küçük misallerdir. Nitekim Hz. Peygamber boş durmayıp çalışmanın; kendi elinin emeğini yemenin ne kadar güzel bir davranış olduğunu şu sözleriyle ifade eder:

*“Hiç kimse elinin emeği ile elde ettiği kazançtan daha güzel bir kazanç sağlamamıştır. İnsanın kendi nefesine, ailesine, çocuğuna ve hizmetçisine harcadığı şeyler kendisi için sadakadır.”*²⁵³

Fakat görüldüğü gibi, bu mesleklerden bazıları ekonomik karşılıkla icra edilmiş değildir. Kadınların imamlık yapmasını, savaşlarda yarılılara ettiği yardımları vs. ekonomik değil sosyal hayata katkı olarak algılamak gerekmektedir.

Netice itibarıyla Hz. Peygamber’in kamusal alanda bazı hizmetlere hanımları getirmesi, ya da onları desteklemesi, ayrıca toplumsal mukavele sayılan veda hutbesinde²⁵⁴ (ki bir nevi bildirgedir) kadın haklarına temas etmesi, hem nazari, hem tarihi ve kültürel bakımdan Müslümanlık düşüncesinin ne kadar ileride olduğunu açık ve net bir göstergesidir.²⁵⁵

²⁴⁹ Müslim, Zikir ve Dua, 19.

²⁵⁰ Bkz. Savaş, *Hz. Muhammed Devrinde Kadın*, s. 231.

²⁵¹ Bkz. Savaş, *Hz. Muhammed Devrinde Kadın*, s. 231.

²⁵² Bkz. Yakup Mahmudoğlu, “Namazlarda Kadının İmametini”, *İHAD*, 2008, sayı: 11, s. 287.

²⁵³ İbn Mâce, Ticaret, 1.

²⁵⁴ Ebu Davud, Hac, 56/1905; Tirmizi, Rada’, 11; İbn Mâce, Nikâh, 3.

²⁵⁵ Geniş bilgi için bkz. Hatiboğlu, “İslam’ın Kadına Bakışı”, *İslami Araştırmalar*, Ekim 1991, c. V, sayı:4, s. 234-235.

4. İlimi ve Kültürel Faaliyetlerde Kadınların Yeri

4.1. İlim Öğrenmek ve Öğretmekle Meşgul Olmuş Hanım Sahabeler

İslam'ın ilk dönemlerinde okuma yazma bilenlerin sınırlı olduğu, zamanla sayının artmasıyla birlikte ilmi faaliyetlerin de bu doğrultuda geliştiği bilinen bir gerçektir. Bu dönem içerisinde eğitim görmüş kadınlar, toplumsal kültürün diğer bireylere aktarılması hususunda önemli gayretler sarf etmişlerdir. Kültürün toplumsallaşmasına farklı alanlarda hizmet vermiş olan bu kadınlar, özellikle onun en önemli unsurlarından olan dil ve yazıda kendilerini göstermişlerdir.²⁵⁶ Nitekim mektup yazmakta usta oldukları gibi,²⁵⁷ muhtelif problemleri de not etmişlerdir.²⁵⁸

Meşhur sahabi eş-Şifa b. Abdillah el-Adeviyye'nin, daha İslam gelmeden önce okuma yazma bildiği rivayetler arasındadır.²⁵⁹ Daha önce kızı Hafsa'ya öğretmiş olduğunu da belirttiğimiz üzere birçok sahabiye okuma yazma öğretmek suretiyle İslam'ın ilk yazı öğretmeni olmuştur.²⁶⁰ Dolayısıyla Hz. Hafsa da ilk dönemde okuma yazmayı öğrenenler arasındadır. Yine rivayetlere göre o dönemde eş-Şifa ve Hz. Hafsa dışında Müslüman kadınlar arasında sadece okuma, sadece yazma ve her ikisini de bilen, Hz. Aişe, Hz. Ümmü Seleme, Ümmü Gülsüm b. Ukbe, Kerime b. Mikdad ve Aişe b. Sad da bulunmaktaydı.²⁶¹ Bunun yanında ilk dönemde, Fatma Bint Hattab'ın okuma yazma bilmesi imkânsız karşılanmamalıdır. Keza kendisi Hicretten önce Mekke'de oturduğu sırada vahiy henüz inmeye devam ediyorken, Kur'an'ın bazı sayfalarının kendi yanında yazılı olarak bulunduğu bilinmektedir.²⁶²

²⁵⁶ Bkz. Birekul, *age.* s. 93.

²⁵⁷ Buhari'nin *Edebül Müfred* adlı eserinde "Kadınlara mektup ve kadınların mektuba cevabı" bölümü bulunmaktadır. Orada geçtiği üzere Aişe bint Talha (r.a) şöyle der: "Ben Aişe'nin himayesinde idim. Muhtelif yerlerden kendisine mektuplar ve hediyeler gelirdi." Aişe'ye: "Teyzeciğim falandan mektup ve hediye geldi derdim." O da bana, "Kızım ona cevap yaz ve hediyesine karşılık ver. Şayet sende hediye olarak verecek bir şey yoksa ben veririm!" derdi. Buhari, *Edebül Müfred*, Ed: Muhammed Nasıruddin el- Elbani, Çev. Rauf Pehlivan, İstanbul: Motif Yay. 2005, s. 471.

²⁵⁸ Geniş bilgi için bkz. N. M. Shaikh, *İslam Toplumunda Kadın*, Çev. Ali Zengin, İstanbul: Fikir Yay. 1983, s. 43-47.

²⁵⁹ Ebu Davud, *Tıbb*, 18/3887.

²⁶⁰ Bkz. Hamidullah, *İslam Peygamberi*, II, 760-761.

²⁶¹ Bkz. Okiç, *age.* s. 22.

²⁶² Bkz. Hamidullah, *İslam Peygamberi*, II, 761.

Cahiliye dönemi anlatılırken de ifade edildiği üzere İslam öncesi Araplar arasında okuma-yazma yaygın değildi. Arapların ilk yazılı eserlerinin Kur'an olduğu düşünülürse, bu dönemde yazılı kültürün İslam öncesi neredeyse hiç olmadığına kanaat getirilebilir. Lakin Araplar fesahat, belağat gibi dil unsurlarına çok önem veren bir millet olduğundan, sırf daha düzgün konuşmayı öğrensinler diye çocukları, dilin daha duru, ifadelerin daha düzgün cümlelerle ifade edildiği bölgelerdeki sütannelere gönderdikleri daha öncede belirtmişti.

Yazının yok denecek kadar az olduğu Cahiliye toplumunda insanların duygu ve düşüncelerini ifade edebilmelerinin en etkili aracı şiir olmuştur. Şiirin tesiri İslam geldikten sonra da değerini yitirmemiş; Hz. Peygamber devrinde de şiirle meşgul hanımlar mevcut olmuştur. Bu edebi aktarım biçimini seçen ve alanında başarı göstermiş hanım sahabilerden ikisi Hz. Peygamber'in sütanesi Hz. Halime ve onun kızı, yani Hz. Peygamber'in sütkardeşi Şeyma'dır. Kendisinin, Hz. Peygamber'i koruması ve O'na uzun bir ömür nasip etmesi için Allah'a yapılmış dua içerikli şiiri okuduğu rivayet edilmektedir.²⁶³ Yine Hz. Peygamber'in sevgili kızı Fatıma'nın da O vefat ettiğinde mersiye türünde şiir okuduğu aynı zamanda bu şiirle Hz. Peygamber'in ölümüyle ortaya çıkan bazı problemleri dile getirdiği bilinmektedir. Bu iki kişi dışında Hz. Peygamber'in yakın çevresinde olup da şiirle ilgilenenlerden bir kaç Ümmü Eymen ve güçlü bir belağatı olup diğer kardeşleri gibi Müslümanları şiirleriyle savunan Erva bint Muttalip; Hz. Peygamber'in halası olup güçlü bir şair olan Sabiyye bint Abdulmuttalip'tir.²⁶⁴

Hz. Peygamber'in eşlerine gelince, onlar arasında ilme en fazla düşkünlüğüyle bilinen eşi Hz. Aişe idi.²⁶⁵ O'nun Müslümanların, özellikle de hanımların eğitimine katkısının çok büyük olduğu göz ardı edilemez bir gerçektir.²⁶⁶ İlmi şahsiyetinin oluşmasında, o günün Arap toplumunda özellikle nesep ilmi gibi bazı konularda bilgisine başvuru alan âlim bir babanın evinde doğup büyümesinin, Hz.

²⁶³Rabbimiz Muhammed'i bizim için sağ bırak
Ta ki göreyim onu olgunlaşmış ve toy olarak
Sonra göreyim onu başkan seçilmiş bir lider
Düşmanlarına ve kıskananlara birden dert ver
Kendisine sonsuza kadar sürecek bir şeref ver! Yıldırım, *agm.* s. 132.

²⁶⁴ Bkz. Yıldırım, *agm.* s. 133-143.

²⁶⁵ Bkz. Buhari, *ilim*, 36.

²⁶⁶ Bkz. İbrahim Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, Ankara: DİB Vakfı Yay. 2001, s. 282.

Peygamber'le beraber olmasının büyük rolü olduğu rivayet edilmektedir.²⁶⁷ Kendisi mescide bitişik ve kapısı da mescide açılan bir evde oturduğundan, Hz. Peygamber'in bütün sohbetlerini, vaaz ve hutbelerini dinleme fırsatı bulmuştur. Mükemmel zekâsı, kuvvetli hafızası ve güzel konuşmasıyla Hz. Peygamber'in takdirini kazanmıştır. Bu sebeple Hz. Peygamber onunla konuşmaktan, bitmek tükenmek bilmeyen sorularına cevap vermekten zevk duymuş, onun herhangi bir hatasını gördüğünde ise derhal uyarmıştır.²⁶⁸ Hz. Aişe, bir ayet indiği ve Hz. Peygamber bunu aktardığı zaman, o ayetin ifade ettiği helal, haram, emir ve yasağı iyice kavramaya çalıştıklarını kendisi bizzat dile getirmiştir.²⁶⁹

Musa bin Talha: "*Hz. Aişe'den daha belagatli kimseyle karşılaşmadım.*"²⁷⁰ demiştir. Yine onun ilme ne kadar vakıf olduğunu Ebu Musa el-Eş'ari'nin (r.a) şu rivayetinden anlıyoruz:

*"Rasulullah'ın (s.a) ashabı olan bizlere her ne zaman bir hadis müşkülât arz edecek olsa, hemen Hz. Aişe'ye sorardık, o bize bu hususta mutlaka bir bilgi sunardı."*²⁷¹

Hz. Aişe o müşkül oluşturan durumu ya başka bir hadisle açıklar, ya kendisi bir tevil yapar veyahut o konuyla birebir ilgili bir hadis söyleyerek açıklığa kavuştururdu.²⁷² Şahsının ilmi bilgisi sadece hadis nakilciği ve açıklayıcılığı hususunda olmayıp, aynı zamanda kendisi müfessir, fakih ve hatip özelliklerine sahipti.²⁷³ Yaşadığı devrin Arap tarihi, hiyerarşisi, ensab;²⁷⁴ şiir, edebiyat ve tıp alanlarında derin bir bilgi birikimine haizdir. Rivayet ettiği hadislerin şuuruna ermiş olduğu gibi kendisine gelen bu rivayetleri yüksek İslami kültürüne göre

²⁶⁷ Bkz. Abdullah Kahraman, "Kadın Fakihlerin Öncüsü Hz. Aişe", *DİD*, 2009, c. XXXXV, sayı: 2, s. 77.

²⁶⁸ Bkz. Seyit Avcı, "Peygamber Eşlerinin Faziletleri", *DİD*, 2009, c. XXXXV, sayı: 2, s. 29; Hz. Aişe bazen hiç kimsenin düşünmediği soruları sorar ve tefsirini öğrenirdi. Bunlardan biri İbrahim suresi 48'de geçen: "*O gün yer, başka bir yere, gökler de başka göklere dönüştürülür...*" ayeti hakkında "Peki bu sırada insanlar nerededir." diye sorduğunda Hz. Peygamber: "*Bunu senden önce immetimden hiç kimse sormadı. İnsanlar o gün sırat üzerindedir.*" diye cevaplamıştır. Müslim, Fedail, 1.

²⁶⁹ Bkz. Savaş, *Hz. Muhammed Devrinde Kadın*, s. 129.

²⁷⁰ Geniş bilgi için bkz. Savaş, *Hz. Muhammed Devrinde Kadın*, s. 129-159.

²⁷¹ Tirmizi, Menakıb, 63.

²⁷² Bkz. Canan, *Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi*, Ed: Ahmet Hikmet Ünalı, İstanbul: Akçağ Yay. 1988, c. XIII, s. 45.

²⁷³ Geniş bilgi için bkz. Hatiboğlu, "Hz. Aişe'nin Hadis Tenkitçiliği", *AÜİFD*, 1973, c. 19, s. 59-61.

²⁷⁴ Ensab: Hadis ravilerinin ve muhaddislerin kimliklerini açıklayan ilim dalına denir. Bkz. Karaman, vd. *age*. s. 149.

değerlendirmiş ve hadislerin ravileri kim olursa olsun bunlardan yanlış ya da eksik bulduklarını düzeltme vazifesini hakkıyla ifa etmiştir.²⁷⁵

Sahabelerin görüşlerinden de anlaşılacağı üzere Hz. Aişe'nin hadis ilmindeki otoriteliği bilinen ve kabul gören bir gerçektir. Ayrıca hadis ilmindeki etkisi sadece kendi yaşadığı dönemle sınırlı kalmış değildir. Kendisi rivayet ilimlerinin tedvininde hayati bir rol oynayan İbn-Şihab ez-Zühri'nin ve Amre binti Abdurrahman'ın hocalığını yapmıştır. Hz. Aişe'nin talebeleri Şu'be bin el-Haccac gibi hadis rivayetinin bel kemiğini oluşturan isimlerin haber kaynağını teşkil etmiştir. Yine bu kuşağın sembol isimlerinden biri olan Ümmü Derda es-Suğra lakaplı kişi Hz. Aişe'nin talebelerinden olmuştur.²⁷⁶

Hz. Peygamber'in kendisini "Hümeyra" lakabıyla çağırdığı Hz. Aişe, rivayet ettiği 2210 hadisle, en çok hadis rivayet eden dolayısıyla "müksirun" ünvanına sahip yedi sahabenin arasında dördüncü sırada yer almıştır. Kendisinden hadis nakledenlerin sayısının ise 200'den fazla olduğu ve öğrencilerinin en az dörtte birinin kadın olduğu gelen rivayetler arasındadır.²⁷⁷ Rivayet ettiği hadislerin çokluğu yanında, sünnetin yanlış anlaşılmasının karşısında duruşuyla örnek bir şahsiyet olmuştur.²⁷⁸

Hadis ilmi dışında tefsir ilmine de vakıf olduğu belirtilmiş olan Hz. Aişe; gerek Kur'an'ın nüzulüne şahit olması ve gerekse inen ayetlerin manaları konusunda Hz. Peygamber'e sık sık sorular sorması sebebiyle tefsir konusunda önemli bir seviyeye gelmiştir. Tüm bunların yanında kendine göre bir yöntem oluşturmuş, bu vesileyle tefsirde de meşhur konumda olan sahabiler arasında yer almıştır.²⁷⁹

Birçok fıkhi mesele hakkında görüş beyan edip, fetva verdiğiinden diğer ilimlerde olduğu gibi fıkıh ilminde de Medine'nin yedi meşhur fakihi arasında yer

²⁷⁵ Geniş bilgi için bkz. Shaikh, *age.* s. 43-47; Said Hatiboğlu, "Hz. Aişe'nin Hadis Tenkitçiliği", s. 59-61.

²⁷⁶ Bkz. Mehmet Emin Özafşar, "Hadis Tarihinde kadın Gerçeği Üzerine", *İslami Araştırmalar*, 2000, c. XIII, sayı: 2, s. 87.

²⁷⁷ Bkz. Erul, "Hadiste Eleştirel Yaklaşımın Öncüsü Olarak Hz. Aişe", *İslamiyat*, 2000, c. III, sayı: 2, s. 111; Kahraman, *agm.* s. 78.

²⁷⁸ Geniş bilgi için bkz. Erul, "Hadiste Eleştirel Yaklaşımın Öncüsü Olarak Hz. Aişe", s. 111-112.

²⁷⁹ Bkz. İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Tarihi*, Ankara: DİB Yay. 1998, I, 90.

almıştır.²⁸⁰ Ata b. Ebi Rebah: “Hz. Aişe, *ashab* içinde en çok fıkıh bilen, isabetli rey bakımından en ileri gelen bir kimse idi.” demiştir.²⁸¹

Hz. Peygamber’in diğer eşi Hz. Ümmü Seleme’nin okuma-yazmayı ilk eşi olan Abdillah b. Abdilese’den öğrendiği zannedilmektedir. Nitekim bu ilk eşin, İslam’ın ilk dönemlerinde okuma yazma bilen 17 kişiden biri olduğu rivayet edilmektedir.²⁸²

O dönemde Hz. Ümmü Seleme’nin okuma yazmayla birlikte şairlikte de ehil olduğu bilinmektedir.²⁸³ Hz. Peygamber’in eşleri arasında ilmi faaliyetlere katkısı Hz. Aişe’den sonra ikinci sırada gelen bu eş, Hz. Peygamber’den 378 hadis rivayet etmiştir.²⁸⁴ Kendisinden hadis rivayet edenlerin sayısı ise, 126’sı erkek, 31’i kadın olmak üzere toplam 157 kişidir.²⁸⁵

Hz. Peygamber’in ilk eşi olan Hz. Hatice’nin Kendisinden hadis rivayet edilmediği bilinmekle birlikte, kendisi hakkında muhtelif hadis kaynaklarında rivayetler mevcuttur.²⁸⁶

Dindarlığı, çok sadaka vermesi, çok ibadet etmesi, ölümünden sonra Hz. Peygamber’e ilk kavuşan olması, nikâhının Allah (c.c) tarafından kıyılmış olması ile bilinen Hz. Peygamber’in eşi Hz. Zeynep,²⁸⁷ 11 hadis rivayet etmek suretiyle sünnetin aktarılmasına katkıda bulunmuştur.²⁸⁸

Hz. Peygamber’le dört yıl evli kalan, onun vefatından sonra otuz yıl yaşamış olan Muaviye’nin kardeşi²⁸⁹ Hz. Ümmü Habibe’nin ise 65 tane hadis rivayet ettiği kaynaklarda mevcuttur.²⁹⁰

²⁸⁰ Bkz. Kahraman, *agm.* s. 79.

²⁸¹ Geniş bilgi için bkz. Mustafa Çelik, *Fıkhu’s Sahabe (Tarih)*, “Hz. Aişe”, <http://www.darulkitab.com/oku/>, ET: 19. 04. 2011.

²⁸² Bkz. Suzan Yıldırım, *agm.* s. 105.

²⁸³ Bkz. Hamidullah, *İslam Peygamberi*, II, 681.

²⁸⁴ Ahmed b. Hanbel, VI, 289-324.

²⁸⁵ Bkz. Yıldırım, *agm.* s. 156.

²⁸⁶ Bkz. Ömer Sabuncu, “Hz. Peygamber’in İlk hanımı Hz. Hatice’nin Hayatı ve Kişiliği”, *DİD*, 2009, c. XXXXV, sayı: 2, s. 70.

²⁸⁷ Bkz. Ayten Koç, “Hz. Zeyneb bint Cahş’in Hayatı”, *DİD*, 2009, c. XXXXV, sayı: 2, s. 120.

²⁸⁸ Ahmed b. Hanbel, VI, 324, 428-429.

²⁸⁹ Bkz. Âdem Apak, “Ezvac-ı Tahirattan Ümmü Habibe”, *DİD*, 2009, c. XXXXV, sayı: 2, s. 126.

²⁹⁰ Ahmed b. Hanbel, VI, 325-328.

Hz. Peygamber'in diğeri bir eşi olan Hz. Hafsa'nın 60 hadis rivayet ettiği,²⁹¹ Hz. Meymune'nin 76,²⁹² Hz. Safiye'nin 10²⁹³ hadis rivayet etmiş olup ilme katkıda buldukları kaynaklarda yer almaktadır.

Hz. Peygamber'in, Hz. Hatice'nin ölümünden sonra, Hz. Aişe'den sonra nikâhlandığı fakat ondan önce evine aldığı hanımı Sevde bint Zem'a'nın²⁹⁴ hadis rivayet edip etmediği bilinmemektedir.

Hz. Peygamber'in vefatından sonra, dokuz kişilik, "Ümmehatul Mü'minin" vasfıyla anılan O'nun hanımlarının hepsi de ümmetin kadınları ve erkekleri için birer muallim ve birer fetva makamı olmuşlardır. İnsanlara din hükümlerini, evlilik adabı ve kurallarını, peygamberlik hükümlerinden bilmedikleri hususları öğretmişlerdir. Aynı zamanda onlar, hayırda ve iyi davranışlarda kendi yaşayışlarıyla güzel ve salih örnekler teşkil etmişlerdir.²⁹⁵

Hz. Peygamber'in hanımları dışında yine onun ailesinden, halası Hz. Safiye'nin de ilmi faaliyetlere katkıları rivayetler arasındadır. Konunun başında üstün belağatli oluşu belirtildiği gibi, onun yazdığı bu şiirler tefsir ilminde delil olarak kullanılmıştır. Yine hanımların kimlerin yanında örtünmelerinin gerektiği hususunda onun davranışları örnek teşkil etmiştir. Hareketli bir hayat yaşamasına ve her zaman Hz. Peygamber'in yakın çevresinde olmasına rağmen, onun rivayet ettiği hadislerin pek azı bizlere ulaşmıştır. Kendisinden hadis nakleden raviler arasında oğlu ez-Zübeyr ile Hind bint el-Haris adlı bir hanımın ismi zikredilmiştir.²⁹⁶

Bu dönemde Hz. Peygamber'in eşleri ve halasından başka hadis rivayet eden hanım sahabilerin de mevcut olduğu bilinmektedir. Bunlar arasında, Hz. Peygamber'in bizzat kendisini ziyaret ettiği bilinen Rübeyyi' bint Mu'avviz,²⁹⁷

²⁹¹ Ahmed b. Hanbel, VI, 283-288.

²⁹² Ahmed b. Hanbel, VI, 329-336.

²⁹³ Ahmed b. Hanbel, VI, 336-338.

²⁹⁴ Bkz. Avcı, *agm.* s. 27.

²⁹⁵ Bkz. Reşid Rıza, *age.* s. 86.

²⁹⁶ Bkz. Aynur Uraler, "Hz. Peygamber'in Ailesinden Bir Hanım: Halası Safiye bint Abdilmuttalib", *DİD*, 2009, c. XXXXV, sayı: 2, s. 126.

²⁹⁷ Bkz. Hasan Cirit, "Hz. Peygamber'in Ziyaret Ettiği Hanım Sahabi: Rübeyyi' Bint Mu'avviz", *DİD*, 2009, c. XXXXV sayı: 2, s. 142.

Ümmü Abd, Esmâ bint Ebu Bekr, Fatıma bint Kays, Dürre bint Ebi Leheb, Ümmü Haram bint Milhan, gibi isimler sayılabilir.²⁹⁸

Bazı hanım sahabiler ise, şifahi rivayetin yanı sıra, hadisleri yazmak ve yazdırmak suretiyle bu ilme hizmet etmişlerdir. Mesela Ata b. Yesar, Hz. Meymune'ye mesh konusunda bir hadis sorar cevabını deftere kaydetmiştir. Yine Ebu Seleme, Fatıma b. Kays'tan onun boşanması ile ilgili hadiseyi öğrenip yazmıştır. Sa'd b. Havle'nin, hanımı olan Sübey'a el-Eslemiyeye'den; Abdullah b. Utbe, Amr b. Utbe, Ömer b. Abdillâh ve Mesruk hadis yazmışlardır. Ve yine Esmâ b. Umeys'in yanında Hz. Peygamber'in bazı hadislerini içeren bir sahifenin bulunduğu bildirilmiştir.²⁹⁹

Görüldüğü üzere bir tek sahâbi hanımın hayatı incelendiğinde dahi Müslüman kadınların cahil, bir kenara itilmiş, zavallı kimseler olmadığı ortaya çıkmaktadır. Onlar bizzat hayatın içinde ve hayatın bir parçası olmuşlardır. Ruhi ve fiziki özelliklerine, kabiliyetlerine göre istedikleri etkinliklerin içerisinde, İslâm Dini'nin koyduğu kurallarla aykırı olmamak koşuluyla, rol almalarında herhangi bir engel yoktur.³⁰⁰

5. Raşid Halifeler Döneminde Kadınların Eğitimine Toplu Bir Bakış

İslâm'ın tebliği ile başlamış olan Hz. Peygamber dönemi, eğitim faaliyetleri açısından; Hz. Ebu Bekir'le başlayıp, otuz yıl süren ve Hz. Ali'nin katledilmesiyle nihayete eren "Raşid halifeler dönemi"ne kaynaklık etmiştir. Bu dönem, siyasi ve iktidari uygulamaların farklılık arz etmesiyle beraber, eğitim öğretim faaliyetleri açısından Hz. Peygamber döneminin uzantısı sayılmıştır.³⁰¹

Bu dönemde toplumda önemli bir yeri olan ve görüşlerine ehemmiyet verilen hanımlardan birisi Fatıma b. Kays'tır. Yine kendisinden daha önce, Hz. Hafza'ya ve diğer sahabilere yazı yazmayı öğretmesi; İslâm'ın yazı'yı ilk bilen hanım sahabisi olması; aynı zamanda ilk hanım öğretmeni olması sebebiyle bahsettiğimiz eş-Şifa bu

²⁹⁸ Ümmü Haram bint Milhan, Kıbrıs'ta vefat etmiş olup, Larnaka civarına defnolunmuştur. Kıbrıs Müslümanları tarafından türbesinin önemli bir ziyaret yeri olarak görüldüğü bilinmektedir. Okiç, *age*. s. 22, 23.

²⁹⁹ Bkz. Mehmet Eren, "Kadınların Hadis İlmine Katkıları", *AÜİFD*, 2003, sayı: 1, s. 86.

³⁰⁰ Geniş bilgi için bkz. Uraler, *agm*. s. 137-139.

³⁰¹ Geniş bilgi için bkz. Bahaüddin Varol, "Hulefa-i Raşidin Dönemi Eğitim ve Öğretim Faaliyetlerine Genel Bir Bakış (I)", *SÜİFD*, 2000, sayı: 10, s. 479-480.

devirde, Hz. Ömer'in şahsına fikir danıştığı, hatta bazı çarşı işlerinde memur ettiği bir sahabedir.³⁰²

Üstün zekâsı ve yüksek derecede ilmi bilgisinden bahsedilen Hz. Aişe Raşid Halifeler döneminde de genç kızların ve kadınların eğitimi hususunda oldukça önemli bir rol üstlenmiştir. Hz. Aişe' nin yetiştirdiği kız öğrenciler dönemin en ünlü ilim erbabından olmuşlardır. Öyle ki İbn. Şihab, Hz. Ebu Bekir'in torunu el- Kasım b. Muhammed b. Ebu Bekir'in şöyle dediğini nakletmektedir:

*“Eğer Aişe'nin hadislerini öğrenmek istiyorsan Amre bint Abdurrahman'a müracaat et, çünkü o insanların en bilgelisidir. Bunun sebebi onun Hz. Aişe'nin terbiyesinde yetişmesidir.”*³⁰³

Muhakkak ki Amre'nin ilmi bir şahsiyete sahip olmasında onu yetiştiren Ümmü Seleme ve Hz. Peygamber'in diğer hanımlarının da katkısı olmuştur. Yine Kardeşi Abdurrahman'ın yetim kalan kızları da Hz. Aişe'nin terbiyesi altında eğitimlerini almışlardır. Bir başka önemli kadın âlim Aişe bint Sa'd Ebi Vakkas'ın, Hz. Peygamber'in altı hanımına yetiştiği ve onlardan hadis öğrendiği nakledilmektedir.³⁰⁴

Kendilerine İslam'la fikirlerini ifade özgürlüğü verilen bu devrin hanımlarından birisi ile Hz. Ömer arasında konuşma vuku bulur. Peygamber'in minberine çıkıp hutbe okumakta olan Hz. Ömer hutbesinde Müslümanlara, evlenirken mehri fazla vermemelerini söyler. Bunun üzerine kadın: *“Ey Ömer, bunu söylemeye hakkın yoktur.”* der ve Kur'an'ı Kerim ayetlerinden delil gösterir.³⁰⁵ Bunun üzerine Hz. Ömer: *“Allah Allah! Kadın, Ömer'le tartışmış ve onu susturmuştur.”* diyerek sözünü geri almıştır.³⁰⁶

Bu tabloda görülmesi gereken şey aslında cahiliye döneminde bahsedilmiş olan, hiçbir değer ve mevkiye sahip olmayan kadın ile şu konumdaki kadının arasındaki uçurumdur. Adaleti ve Hz. Peygamber'e yakınlığı ile bilinen Hz. Ömer, sert mizaca sahip olup kendisinden korku duyulan bir şahsiyettir ki bunu şu misalden de anlayabilmekteyiz: Hz. Ömer bir gün Hz. Peygamber'den içeri girmek için izin

³⁰² Bkz. Hatiboğlu, *Müslüman Kültürü Üzerine*, s. 52; İbn Hacer, *İsabe*, VII, 728.

³⁰³ Bkz. Savaş, *Raşid Halifeler Devrinde Kadın*, s. 88.

³⁰⁴ Bkz. Savaş, *Raşid Halifeler Devrinde Kadın*, s. 89.

³⁰⁵ Bkz. Nisa, 4/20.

³⁰⁶ Bkz. Reşid Rıza, *age*. s. 22.

istemmiş ve içeri girmiştir. O sırada bazı Kureyş kadınları o anda yüksek sesle konuşmaktadır. Hz. Ömer'in izin istediğini duyduklarında perdenin arkasından kaçışmaya başlarlar. Nihayet Hz. Ömer izinden sonra içeri girmiştir. Hz. Peygamber (kadınların haline) gülmektedir. Duruma şaşırıp sebebini sorup öğrenen Hz. Ömer, kadınlara çıkışır ve onları azarlar. Hz. Peygamber'den değil de kendisinden korkmalarının sebebini sorar. Onlar da onun Hz. Peygamber'den daha katı ve ağır sözlü olduğunu, bu sebeple böyle davrandıklarını söylerler.³⁰⁷

Bu durumda görmekteyiz ki, kadınların Hz. Peygamber'in yanındayken, normal şartlarda dahi çekindiği, aynı zamanda halife ve devlet başkanı konumunda olan Hz. Ömer'e, bu sahabe hanımın, sözlerinin yanlışlığı konusunda ikazda bulunması, takriben bir asır bile süre geçmemiş olmasına rağmen, Hz. Peygamber'in kadın hakları hususunda toplumu ne derece etkilediğinin en güzel delilidir.

Diğer taraftan bu dönemde, Hz. Ömer tarafından Medine'de iki kari (imam) tutulduğu, bunlardan birinin kadınlara diğerinin erkeklere namaz kıldırması olduğu gelen rivayetler arasındadır. Keza Hz. Ali'nin de cemaatleri ayırıp kadınlar için ayrı imam tayin ettiği, "İmamı'n nisa" adlı bu göreve Arfece adlı sahabe'yi görevlendirdiği bilinir. Ayrıca bu vazifenin özellikle ramazan ayı için verildiği tahmin edilmektedir."³⁰⁸

"İlmi ve kültürel faaliyetlerde kadınların yeri" bölümünde değinilmiş olan, edebiyat ve şiir alanlarında ilim sahibi olmuş hanımların dışında da bu dönemde bazı hanımlar mevcuttur. Bunlardan biri Hz. Ömer vefat ettiği vakit üzüntüsüyle okuduğu şiirden şair olduğu anlaşılan, onun eşi Atike b. Zeyd b. Amr b. Nufeyl dir.³⁰⁹

Raşid Halifeler devrinde kızların eğitim ve öğretimi konusunda ailelerin de önemli katkıları olduğu bilinen bir gerçektir. Mesela babası ünlü bir şair olan kızların da, şiir konusunda önemli yerlere geldikleri görülmüştür. Meşhur Şair Lebid b. Rebia'nın kızının şiirleri edebiyat kitaplarında genişçe yer almaktadır. Yine Hansa'nın kızı Amre bint Mirdas'ın da annesi gibi şiir konusunda söz sahibi olduğu gelen rivayetlerden anlaşılmaktadır. Ayrıca Hz. Peygamber'in şairi Hassan b.

³⁰⁷ Buhari, Fadaulu'l-Ashab, 6; Müslim, Fadaulu's-Sahabe, 22.

³⁰⁸ Bkz. Canan, *age*. s. 400.

³⁰⁹ Bkz. Muhammet Hekimoğlu, "Raşid Halifeler Döneminde Şiir", *Nüşa: ŞAD*, 2001, c. I, sayı: 1, s. 116.

Sabit'in kızı Leyla'nın da babasının bir şiirini tenkit edecek kadar edebiyatın bu sahasında söz sahibi olduğu bilinmektedir.³¹⁰

Raşid halifeler devrinde Ümmü Yakup isimli bir kadının Kur'an'ın muhtevası konusunda Abdullah b. Mes'ud'la tartışacak kadar kendisini yetiştirdiği görülmüştür. İbn Sad, et-Tabakatu'l-Kübra isimli eserinin kadınlara ayırdığı kısmında “*Hz. Peygamber'den rivayet etmeyip onun hanımlarından ve başka kadınlardan rivayet eden kadınlar*” başlığı altında doksan dört kadın rividen bahsetmektedir. Bu rakam Raşid Halifeler devrinde kızların ve kadınların eğitiminde Hz. Peygamber'in eşlerinin katkılarını ve bu sahada yetişen diğer kadınların çabalarını ortaya koymaktadır.³¹¹

Kadın erkek ilişkilerinde Raşid Halifeler devri dikkate alındığı zaman halifelerin anlayışlarına göre bazı farklılıklar görülmüştür. Hz. Ömer (r.a) kendi hilafeti zamanında kadınların mescitlere gitmeleri hususunda bazı yeni uygulamalar getirmiştir. Kadınların mescidlere gitmeleri için onlara özel yeni bir kapı yaptırmıştır. Ramazan ayında teravih kılmaları için özel imam tahsis etmiştir. Hz. Ömer'i (r.a) bu ve benzeri konularda bazı tedbirler almaya yönelten sebep muhtemelen, toplumda kadın erkek arasındaki bazı gayri meşru ilişkilerin artmış olmasıdır.³¹²

Hz. Osman'ın (r.a), kendi halifeliği devrinde şehit edilmesi sonucu İslam âleminde siyasi, içtimai, ahlaki çalkantıların baş göstermesiyle hanımları toplumun çirkinliklerinden korumak niyetinin, onların ibadet, eğitim sahasındaki hürriyetini kısıtladığı düşünülmektedir.

³¹⁰ Bkz. Savaş, *Raşid Halifeler Devrinde Kadın*, s. 90.

³¹¹ Geniş bilgi için bkz. Savaş, *Raşid Halifeler Devrinde Kadın*, s. 88-94.

³¹² Bkz. Savaş, *Raşid Halifeler Devrinde Kadın*, s. 242.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KADINLARIN KONU EDİLDİĞİ BAZI RİVAYETLERDE ORTAYA KONAN DEĞERLERİN EĞİTSEL AÇIDAN İNCELENMESİ

1. Hadisleri Eğitsel Açıdan Değerlendirme

Kadınların konu edildiği hadis rivayetlerinde ortaya konan değerleri eğitsel açıdan incelemek maksadıyla başlanmış olan araştırmanın buraya kadar ki kısmında, ilgili rivayetlerin değerlendirilmesine, İslam öncesi ve sonrası kadınların konumlarının farklılığı anlatılmak suretiyle zemin hazırlanmaya çalışılmıştır. Nitekim İslam gelmeden önce kadınların sosyal hayattaki yerini bilmeden Hz. Peygamber'in bu alandaki faaliyetlerini ve hadislerindeki temel eğitsel mesajı yeterince anlayabilmek mümkün olamazdı.

İnsanları günahlardan arındırmak; Kitabı, hikmeti ve bilmediklerini onlara öğretmekle görevli olan³¹³ Hz. Peygamber'in söz, uygulama ve takrirleri bir bütün halinde, insanları istenilen davranışlara sahip bireyler haline getirmeyi amaçlamaktır. Bu sebeple hadislerin anlaşılmasında eğitsel ve pedagojik bir yöntem izlemenin, Hz. Peygamber'in sünneti ile amaçlanan esaslara uygun davranış şekillerinin gerçekleştirilmesine yardımcı olması muhtemeldir.³¹⁴

Kur'an'dan sonra İslam'ın ikincil kaynağı konumundaki sünnetin aktarım şekli olan hadisler, "din eğitimi" olması hasebiyle çalışmanın alanına da kaynaklık etmektedir. Nitekim araştırmada, din eğitimine kaynaklık eden bu hadis literatüründeki kadınlarla ilgili bazı rivayetler ele alınacaktır.

Hz. Peygamber'in sözlerindeki eğitsel nitelikleri ve O'nun sahabe ya da eşleriyle yaşadığı hâdiselerin sahabe tarafından anlatıldığı rivayetler incelenirken birincil maksat bu ifadelerin ihtiva ettiği fıkhi hükümleri ortaya koymak değildir. Bununla birlikte amaç, hadiste verilmek istenen temel prensipleri, amaç ve gayesine

³¹³ Bkz. Bakara, 2/151.

³¹⁴ Bkz. Muhiddin Okumuşlar, "Hadislerin Anlaşılmasında Eğitsel Yorumun Önemi", *HTD*, 2007, c. V, sayı: 2, s. 124.

uygun şekilde, zaman ve mekân olgusundan sıyrılarak, evrensel değerlerle ortaya koymaktır. Zaman ve mekân olgusunu aşmak demek, hadislerdeki olayları o devre göre değil, tüm zamanlara göre değerlendirmek anlamı taşımamaktadır. Aksine bu hadislerin söylendiği ilk dönem İslam toplumundaki sosyo-ekonomik şartları, içtimai yapıyı, insanların yapmış oldukları fiilleri ve muhatabın özellikleri gibi bazı temel öğeleri göz önünde bulundurmamak gerektiği, ancak Hz. Peygamber'in söylediği sözün zaman ve mekânları aşan yönünü tespit etmek anlamına gelmektedir. Mesela Hz. Peygamber'in “*Biriniz sabahleyin kalktığında ellerini yıkamadan su kabına daldırmasın.*”³¹⁵ hadisini anlamaya çalışırken, çoğunlukla çeşme kullanıp su kaplarından avuçla su almak zorunda olmayan günümüz insanları için rivayetin bir anlamı olmadığını, Hz. Peygamber'in bu hadisi o devrin şartlarına binaen söylemiş olduğunu düşünmek yersiz olabilecektir. Nitekim Hz. Peygamber'in buradaki kastı, “insanların sabah kalktıklarında öncelikle ellerini yıkaması gerektiği”³¹⁶ olup, “su kabı” burada sadece vesiledir.

Rivayetleri değerlendirirken dikkat edilmesi gereken bazı temel hususlar şöyledir:

1. Sünnet, Kur'an'da'ki konuların uygulama örneği olduğuna göre, hadislerde anlatılanlar öncelikle, Kur'an'ın bakış açısıyla ele alınmalı ve değerlendirilmelidir.³¹⁷

2. Değerlendirmeye tabi olan hadisin tüm rivayetleri beraberce incelenmeli, özellikle hepsinde ortak olan kavram ve mesajlar tespit edilmelidir.³¹⁸

3. Hadis metinlerinin dil ve üslup özellikleri göz önüne alınmalıdır.³¹⁹ Terimlerin anlamları ise amaçlar bağlamında anlaşılmalıdır.³²⁰

4. Hz. Peygamber'in muhatabı insan olduğundan, insan merkezli bir eğitim öngörmektedir. O halde hadislerde anlatılanlarda insanüstü yahut insan fitratını zorlayan bir davranış talep edilmiş olamaz. Bir hadisi anlama gayreti gösterirken

³¹⁵ Buhari, Vudu, 26.

³¹⁶ Bkz. Okumuşlar, *agm.* s. 130.

³¹⁷ Bkz. Okumuşlar, *agm.* s. 130.

³¹⁸ Bkz. Hayri Kırbaçoğlu, *Alternatif Hadis Metodolijisi*, 2. Baskı, Ankara: Kitabiyat, 2004, s. 168.

³¹⁹ Bkz. Kırbaçoğlu, *age.* s. 168.

³²⁰ Bkz. Okumuşlar, *agm.* s. 130.

“Bu hadis insan için neler ifade etmektedir?” sorusunu cevaplayabilmek gerekmektedir.³²¹

5. Hadisler bir yandan belli konulardaki kuralları dile getirirken aynı zamanda hem o konuda hem de başka bir konuda eğitsel bir yaklaşım ortaya koyabilir. Bu yüzden hadisler tek yönlü ele alınmamalıdır.³²²

6. Hadislerde emir ve tavsiye edilen hususlar, sabit ve değişken unsurlar açısından ele alınmalıdır. Hz. Peygamber’in söz ve davranışlarında sabit unsurlar, inanç esasları, ibadetler, muamelat ve ahlak ilkeleri gibi esaslar ile bunların yapılış amaçlarıdır. Değişken unsurlar o zaman ve mekânın özel şartlarıdır.³²³

İfade edilen genel prensipler çerçevesinde ele alınacak kadınlarla ilgili rivayetlerin bazıları, İslam’ın Hz. Peygamber’den sonraki tarihi boyunca tartışmalara neden olabilmiş rivayetlerdir. Bu hadisler yorumlanırken genelde onların zahiri manaları anlaşılmış; Kur’an’la bağdaşmadığı düşüncesiyle de bugünün kimi yorumcuları tarafından ret yoluna gidilmiştir.³²⁴ Halbuki Kur’an ve Sünnet bütünlüğü içerisinde bu hadisler düşünülse ve Hz. Peygamber’in vermek istediği temel eğitsel esaslar ortaya çıkarılmaya çalışılsa o vakit ret için bir sebep kalmayabilir. Ayrıca Hz. Peygamber’in sözleri ve fiillerinin tezatlık oluşturması mümkün olmadığından bu bakış açısını değiştirmekte fayda olabilir.

2. Kadınların Konu Edildiği Rivayetlerde Ortaya Konan Değerlerin Eğitsel Açısından İncelenmesi

2.1. Hz. Peygamber’in Kadınların Ahlaken Hoş Olmayan Ve Dinen Yasak Olan Fiilleri Yapmaları Durumunda Cehenneme Gideceklerini Bildirmesi; Onları İyiliğe ve Hayra Teşvik Etmesi

- İbn Abbas’dan (r.a) nakledildiğine göre Rasulullah (s.a) şöyle buyurmuştur:

³²¹ Bkz. Okumuşlar, *agm.* s. 130.

³²² Bkz. Okumuşlar, *agm.* s. 130.

³²³ Bkz. Okumuşlar, *agm.* s. 130.

³²⁴ Bkz. Tuksal, *Kadın Karşıtı Söylemin İslam Geleneğindeki İzdüşümleri*, Ankara, Kitabiyat Yay. 2001, s. 57-65; Ateş, *age.* s. 98.

“Ben cehennemi gördüm de, ekseriyetle cehennemliklerin küfreden kadınlardan oluştuğunu gördüm.” buyurdular. Ashabdan:

“Onlar Allah’ı mı inkâr ederler.” diyenler oldu,

“Onlar kocalarına ve iyiliğe karşı nankörlük ederler, onlardan birine ilelebet iyilik etsen, sonra senden bir şey görse hemen: ‘Senden hiç bir hayır görmedim.’ der, buyurdu.”³²⁵

• Üsâme b. Zeyd’den rivâyet edildiğine göre Rasulüllah (s.a) şöyle buyurmuştur:

“Cennetin kapısında durdum. Gördüm ki, oraya girenler hep fakirlerdir. Mevki sahipleri mahpuslardır. Yalnız cehennemlikler müstesna! Onlar cehenneme (götürülmeye) emrolunmuşlardır. Bir de cehennemin kapısında durdum. Gördüm ki, Umumiyetle oraya girenler kadınlardır!”³²⁶

• Abdullah b. Ömer’den, o da Rasulüllah’tan (s.a) işitmiş olmak üzere haber verdi. Efendimiz (s.a):

“Ey kadınlar cemaati! Sadaka verin! İstiğfarı da çok yapın! Çünkü ben ekseriyetle cehennemliklerin sizlerden olduğunu gördüm.” buyurmuşlar. Bunun üzerine o kadınlardan akli başında biri: “Ya Rasulallah! Acep biz ne yapmışız ki cehennemliklerin ekserisi bizden olmuş.” demiş. Rasulüllah (s.a):

“Çünkü siz çok lanet eder; kocalarınıza karşı küfran-ı nimette bulunursunuz. Akıl ve dini.” noksan olanlardan hiç birinin akıllı bir kimseye sizin kadar galebe çaldığını görmedim buyurmuştur. Kadın: “Ya Rasulellah! Akıl ve dinin noksanlığı nedir?” diye sormuş. Rasulüllah (s.a):

“Akıl noksanlığına gelince: iki kadının şahitliği bir erkeğin şahitliğine muadildir. İşte aklın noksanlığı budur. Kadın günlerce namaz kılmaz; ramazanda (bir müddet) oruç tutmaz. Dinin noksanlığı da budur.” buyurmuşlar.³²⁷

Farklı varyantları bir arada verilen, öz itibariyle kastettiği mana, sunmak istediği mesaj ortak olan bu hadis-i şerif, Buhari ve Müslim’in her ikisinde yer almış

³²⁵ Buhari, İman, 20.

³²⁶ Buhari, Nikâh, 86; Rikâk, 51; Müslim, Rikâk 1.

³²⁷ Müslim, İman, 36.

olmakla beraber, diğ er bütün güvenilir hadis kaynaklarında da rivayet edilmiştir.³²⁸ Dolayısıyla bu rivayetin, İslam dininin temel kaynağı olan Kur'an'ı Kerim'in muhtevasına ve ilkelerine ayrıca Hz. Peygamber'in tutum ve davranışlarına ters olduğunu düşünerek uydurma olduğuna karar vermek o kadar basit bir durum değildir. Nitekim günlük yaşantıda dahi bir olayı değerlendirirken, tarafların içinde bulunduğu psikolojik-fizyolojik şartları göz önünde bulundurmamak, daha sağlıklı sentez yapıp doğru kararlar verebilmek için gerekli bir tutumken; Hz. Peygamber'in sözlerini o zamanın sosyal yapısına, insanların davranış ve tutumlarına bakmadan yargılamak ayrıca üslup özelliklerini incelemeden karar vermek olayların özüne inilmesini engelleyebilecektir.

Rivayetlerin uydurma olduğu iddiasında bulunanlara göre, burada kastedilen mana şudur: Kadınların büyük çoğunluğu cehennemliktir. Kadınların akıllı erkeklerden eksik yani zayıftır. Dolayısıyla bütün erkekler kadınlardan daha zekidir. Kadınlar hayız günlerinde namaz gibi ibadetleri yapamadıkları için, namaz kılan bir erkeğe nazaran onların dini eksiktir. Yani o ne kadar uğraşsa mü'min bir erkekle eşit sevaba ve dereceye ulaşamaz. Bu yüzden de rivayet Hz. Peygamber'e ait olamaz. Hz. Peygamber bu şekilde bir sözle kadınları aşağılamış olamaz.

Aslında evet! Gerçekten de mü'minlerin tanıdığı olduğu rahmet ve şefkat Peygamberinin, bu şekilde kadınları üzecek, kıracak, incitecek manadaki sözleri, üstelik kendisinin bütün Müslümanların neşe içinde olmasını istediği bayram günü sarf etmesi inanılması güç bir hadisedir. Peki, o zaman Hz. Peygamber burada ne demek istemiş, bu sözleri söyleme ihtiyacını neden hissetmiş ve buna gerek duymuştur? Bu soruların cevaplarını bulmak, Hz. Peygamber'den gelen bu sahih rivayetlerin daha doğru yorumlanmasına yardımcı olabilecek temel unsurlar gibi görünmektedir.

Burada Hz. Peygamber'in farklı bir amaç ve gaye için böyle bir yol izlemesi muhtemeldir. O Allah'ın (cc) kendisine verdiği göreve, eğitici ve öğretici kimliğine binaen, gördüğü bir yanlışlığı ikaz etmek, uyarmak yahut teşvik etmek suretiyle muhataplarına tebliğ etmek durumundaydı. Karşımıza çıkan bu manzarada, O'nun

³²⁸ Bkz. Ahmed Davudoğlu, *Sahih-i Müslim Tercemesi ve Şerhi*, 2. Baskı, İstanbul: Sönmez Neşriyat, 1977, I, 347-352.

kadınlarda görmüş olduğu bazı hatalı davranışları düzeltmek, onları iyiliğe, güzelliğe sevk etmek, kulluğa teşvik etmek ve ameli-ahlaki bir olgunluğa erişebilmelerini sağlamak maksadıyla korkutma ve ikaz etme yolunu izleyerek böyle bir üslubu kullanmış olabileceğini düşünmek mantıklı görünmektedir.³²⁹

Hayat arkadaşına nankörlük etmek manasına gelen bu hadiste, küfür kelimesi Allah'ın inkâr dışında yine nankörlük manasında kullanılmıştır.³³⁰

Hz. Peygamber'in kadınlara yapmış olduğu bu uyarılar sebebiyle kadınların çoğunun cehennemlik olduğunu söylemek doğru görünmemektedir. Nitekim bir kimsenin renginden dolayı arkadaşını ayıplayan sahabeye Hz. Peygamber'in: “*Sende Cahiliye adetlerini görmekteyim.*” demesi sahabenin yapmış olduğu bu hatadan dolayı küfürle vasıflandırılması anlamına gelmemektedir.³³¹ Cahiliye adetlerinin ayeti kerimelerde ne derece kınandığı ve bu hareketlere devam edilmesi durumunda gidilecek yerin cehennem olduğu çalışmanın başlarında da belirtilmişti. Anlaşılacağı üzere burada kasıt, örnek vermek ve korkutmak suretiyle uyarmak olabilir. Konu olan hadiste geçen hallerden dolayı Hz. Peygamber korkutma üslubu ile kadınları hayra ve iyiliğe sevk etmeye çalışmış olabilirken, aksi takdirde cehennemde çoğunluğu oluşturacaklarını ikaz etmiş olabilir. Burdaki uyarının üç sebebinden ilki, kadınların kocalarını incitecek ağır sözler kullanmak suretiyle onları üzmesi ve onlara çokça lanet okumasıdır. Arap kadınlarının o dönemde her şeye lanet etmeyi alışkanlık haline getirmiş olmaları dikkate alınacak olursa,³³² Hz. Peygamber'in bu sözü söylemekteki maksadı daha iyi anlaşılabilir. Bu hususta erkekle kadın arasında bir kıyaslama yapılırsa, günlük yaşantıda kadınların erkeklere oranla daha çok lanet okuduklarını gözlemlemek hiç de güç olmayacaktır.

Kadınların fiziki olarak daha güçsüz fitrata sahip olmaları, kimi zaman kendilerini savunmalarını zor kılabilir. Ayrıca sahip olduğu fiziki güç ve kuvveti yanlış algılamış kimi erkekler eşleriyle tartıştıklarında bu kudretlerini hanımına karşı kullanabilmektedirler. Bu anlamda eşinden ya da başkasından kötü muameleyle karşılaşan bir kadın eğer o kişiyle başa çıkacak donanıma sahip değilse elinden gelen

³²⁹ Bkz. Güler, *Kırk Hadiste Kadın ve Aile*, s. 67.

³³⁰ Bkz. Sofuoğlu, *age.* I, 184.

³³¹ Bkz. Kamil Çakın, “Kadınlar İle İlgili Bir Hadis ve Değerlendirilmesi”, *İslami Araştırmalar*, Mayıs 1998, c. I, sayı: 1, s. 24.

³³² Bkz. Davudoğlu, *age.* I, 349.

belki tek şeyi, laneti silah olarak kullanmayı yeğleyebilmektedir. Belki onlar için bu tutum bir türlü savunma mekanizması kabul edilmektedir. Muhtemeldir ki Hz. Peygamber o devirde de kimi kadınların bu kötü alışkanlığına şahit olmuş ve onları uyarmak istemiştir. Fakat ne o devirdeki ne de günümüzdeki kadınların bazılarının çokça lanet etmesi bu fiili gerçekleştirilmeyen diğer kadınların da cehenneme gireceğini göstermektedir.

Hadis-i şerifte cehenneme vesile olan diğer iki husus ise kadınların kocalarına, kendilerine sundukları nimetlere rağmen, nankörlük etmeleri ve basiretli bir erkeğin aklını çelmeleridir. Nitekim Nevevi, Allah'ın (cc) hayat yoldaşına ve ihsana karşı nankörlüğü ateşle tehdit etmesi sebebiyle bu fillerin büyük günahlardan olduğunu ifade eder.³³³

İster lanet okumak, ister nankörlük etmek veya tahrik suretiyle erkeklerin şehvi duygularını kabartmak olsun bunlar büyük günahlar içerisinde yer almaktadır. Bu sebeple cehennem insan için kaçınılmaz olur.³³⁴ Ayet ve hadis-i şeriflerden bu hasletlerin mü'mine yakışmadığı idrak edilebilmektedir. Nitekim Kur'an'da şöyle buyrulmaktadır:

*“Kullarıma söyle: (İnsanlara karşı) en güzel sözü söylesinler. Çünkü şeytan aralarını bozar. Çünkü şeytan insanın apaçık bir düşmanıdır.”*³³⁵

*“Her kim şan ve şeref istiyorsa bilsin ki, şan ve şeref bütünüyle Allah'a aittir. güzel sözler ancak ona yükselir. Salih ameli de güzel sözler yükseltir. Kötülükleri tuzak yapanlar var ya, onlar için çetin bir azap vardır. İşte onların tuzağı boşa çıkar.”*³³⁶

*“Allah, faiz malını mahveder, sadakaları ise artırır (bereketlendirir). Allah hiçbir günahkâr nankörü sevmez.”*³³⁷

*“Nimetlere karşı nankörlük etmeleri sebebiyle onları işte böyle cezalandırdık. Biz (bu şekilde) ancak nankörleri cezalandırırız.”*³³⁸

“Allah, sizin tövbenizi kabul etmek istiyor. Şehvetlerine uyanlar ise sizin

³³³ Bkz. Sofuoğlu, age. I, 184.

³³⁴ Bkz. Güler, “Kadın Akıl ve Din Bakımından Eksik midir.”, *Mehir Bülteni*, Konya: 1998, sayı: 2, s. 16.

³³⁵ İsra, 17/53.

³³⁶ Fatır, 35/10.

³³⁷ Bakara, 2/276.

³³⁸ Sebe, 34/17.

büyük bir sapıklığa düşmenizi istiyorlar.”³³⁹

Hız. Peygamber ise şöyle söylemiştir: “*Mü’mine lanet etmek onu öldürmek gibidir.*”³⁴⁰

“*Herhangi bir kadın, kocasının yüzüne tebessüm eder ve yaptıklarına teşekkür ederse, kıyamet gününde Allah ona (rahmet ile) nazar eder.*”³⁴¹

“*... Kırula döküle yürüyen kadınlar cennete giremezler ve onun kokusunu da duyamazlar.*”³⁴²

“Hız. Peygamber ile yaptığı bir yolculuk sırasında kadınlardan birinin devesi ağır hareket etmekteydi. Bunun üzerine kadın deveye lanet etti. Bunu duyan Hız. Peygamber devenin salıverilmesini istedi. Çünkü ‘*Deve lanetlenmiştir.*’ dedi”³⁴³

Ayet ve hadislerde görüldüğü üzere Hız. Peygamber’in kadını şiddetle uyarılmış olduğu konular büyük bir öneme haizdir. Şayet O’nun, kadınları ameli ve ahlaki noktalarda eğiterek, güzelliğe teşvik etmek suretiyle onların kemale ulaşmalarını sağlamak istemiş olması muhtemeldir.

Kadınlara akıl ve din bakımından eksik olması konusuna gelince: Hız. Peygamber’in vermek istediği mesajın dışında bazı İslam âlimleri, konuyu ihtiva eden hadis-i şerif ve Kur’ an’da kadının şahitliği ile ilgili ayet-i kerimeyi,³⁴⁴ ön yargılı bir tutumla değerlendirmişlerdir. İlgili ayetlerden erkeğin kadından üstün olduğu yargısını çıkarmışlardır. Söz konusu ayet-i kerimeyi erkeğin kadına üstün kılınmasının açık göstergesi olarak kabul eden Razi, ve İbn Kesir, şahitlik hususunda iki kadının şart koşulmasının gerekçesini, kadının ontolojik niteliklerinden hareketle, unutmamanın onun akli eksikliğinden kaynaklanan genel yapısı olmasıyla

³³⁹ Nisa, 4/27.

³⁴⁰ Buhari, Edeb, 44.

³⁴¹ Bkz. Abdülmelik bin Habib el Maliki, *Kitabul Gaye Ven Nihaye (Kitabu Adâbün-Nisa)*, trc: Seyfullah Erdoğmuş, Ankara: 2002, s. 85, www.rahmet.org, ET. 11. 03. 2011.

³⁴² Müslim, Libas, 25.

³⁴³ İbn Hanbel, IV, 43; Bkz. Nuriye Çeleğen, *Peygamberimiz Kadınlara Nasıl Davranırdı?*, İstanbul: Nesil Yay. 2009, s. 65.

³⁴⁴ “*Ey iman edenler! Belli bir süre için birbirinize borçlandığımız zaman bunu yazın. Aranızda bir yazıcı adaletle yazsın. Yazıcı, Allah’ın kendisine öğrettiği şekilde yazmaktan kaçınmasın, (her şeyi olduğu gibi dosdoğru) yazsın. Üzerinde hak olan (borçlu) da yazdırsın ve Rabbi olan Allah’tan korkup sakınsın da borçtan hiçbir şeyi eksik etmesin (hepsini tam yazdırsın). Eğer borçlu, aklı ermeyen veya zayıf bir kimse ise, ya da yazdıramıyorsa, velisi adaletle yazdırsın. (Bu işleme) şahitliklerine güvendiğiniz iki erkeği; eğer iki erkek olmazsa, bir erkek ve iki kadını şahit tutun. Bu onlardan biri unutacak olursa, diğerinin ona hatırlatması içindir.*” Bakara, 2/282.

açıklamışlardır.³⁴⁵ İbn Kesir’e göre kadının akli melekelerinin eksik ve yaratılış itibariyle zayıf olması, kadını erkekten aşağı, noksan bir varlık kılar. Bir erkeğe karşılık iki kadın şahit istenmesi erkeğin kadına olan üstünlüğünün bir sonucudur. Kadının şahitliği yarım şahitlik olduğundan ikinci kadın, birinci kadını şahitlikte bir erkeğe tamamlar.³⁴⁶ Serahsi durumu daha farklı yorumlar ve ona göre kadının hiçbir şekilde şahitlikte bulunmaması gerekir. Nitekim onların akılları ve dinleri eksiktir. Ayrıca kadınlar arzu ve hevalarına hemen kapılabilmektedirler. Kadının bu eksik ve olumsuz nitelikleri tanıklıkta töhmete sebep olur. Bu sebeple erkeğin tanıklığı kadına göre her zaman daha evladır. Ayrıca erkeğe denklik yönünden iki kadın şarttır.³⁴⁷

Netice itibariyle zikredilen âlimlere göre iki sayısı tıpkı zekâta olan nisab miktarı gibi şahitlik hususunda kadınların nisabıdır. Hâlbuki ilgili ayet şahitlik nisabını düzenlemek için değil, vadeli borçlar konusunda meydana gelecek bazı mağduriyetleri önlemek arzusuyla, bir takım tavsiye ve öneriler bildirmek için nazil olmuştur ki ilgili ayetler bir bütün olarak ele alındığında bunun böyle olduğu görülecektir.³⁴⁸ Çünkü bu konudaki diğer ayetlerde³⁴⁹ kadın erkek sayısı ile ilgili herhangi bir sınırlama veya şart koşulmamıştır.³⁵⁰ Zina iftirası ve fuhuş suçunun cezasından bahseden ayetlerde “sizden dört kişi” ifadesi kullanılmıştır. Her ne kadar ifade müzekker sigası ile gelmişse de bu sadece erkeklere hasr edilemez. Nitekim erkeklere yönelik hitabın içerisinde kadınların da dâhil edildiği bilinen bir gerçektir.³⁵¹ Borçlar konusunda, iki kadının şahit olarak istenmesi onun erkeğe nazaran duygusal yönünün³⁵² çok daha ağır basması nedeniyle olabilir. Adaleti yerine getirmek maksadıyla iki kadının şahit olması istenmiştir ki kadınlardan birinin unutması söz konusu olduğunda diğeri ona hatırlatmalıdır. Borç hususunda bir erkek

³⁴⁵ Geniş bilgi için bkz. Fahrüddin Razi, Ebu Abdullah Fahreddin Muhammed b. Ömer, *Tefsir-i Kebir-Mefatihü'l Gayb*, Çev. Suat. Yıldırım-Lütfullah-Cebeci-Sadık Kılıç-Sadık Doğru, Ankara: Akçağ Yay. 1989, VI, 55-56.

³⁴⁶ Geniş bilgi için bkz. İbn Kesir, *age*, III, 1121-1122.

³⁴⁷ Bkz. Şemsü'l Eimme Ebu Sehl Ebu Bekir Muhammed b. Ahmed Serahsi, *Mebcut*, Editör, Mustafa Cevat Akşit, ter. S. Duman-O. Güman, tashih: H. Döndüren-F. Atar, İstanbul: Gümüşev Yay. 2008, XVI, 216.

³⁴⁸ Geniş bilgi için bkz. Akdemir, *agm*, s. 266-267.

³⁴⁹ Nisa, 4/15; “Kadınlarınızdan fuhuş (zina) yapanlara karşı içinizden dört şahit getirin.” Nur, 24/6-9.

³⁵⁰ Geniş bilgi için bkz. Akdemir, *agm*, s. 266-267.

³⁵¹ Geniş bilgi için bkz. İsmail Acar, “İslam Ceza Hukukunda Kadının Şahitliği”, *İslamiyat*, Nisan-Haziran, 2000, c. III, sayı: 2, s. 81-82.

³⁵² Bkz. Abdulaziz Bayındır, “Kadın, Kur’an mesajı”, *İAD*, 1999, c. II, sayı: 13-14-15, s. 135.

yerine iki kadın şahit istenmesi meselesini tarihi şartlar bağlamında değerlendirmekte fayda vardır.³⁵³ Nitekim o dönemde kadınların, her ne kadar “kadınların mesleki faaliyetlerde konumu” bölümünde bahsedildiği üzere, içlerinden alım-satım, ticaret işleriyle meşgul olanlar bulunsa da onların sayısı erkeklere nispetle azdır. Kadınların borç kavramına İslam’ın ilk devirlerinde yabancı yahut daha az ilgili oldukları bilinmektedir. Mesela gazetede bir haberi binlerce kişi okumuş olsa bile belli bir zaman sonra o bilgi unutulmaya yüz tutar.³⁵⁴ Ancak o habere herhangi bir şekilde özel ilgisi bulunan kişi daha kolay hatırlayabilir. Yahut televizyonda haber izlendiği vakit, bir kişi haberi baştan sona dinlese dahi, ancak ilgisini çeken hususları dikkate alır ve onu unutması daha zor olur. Öyle ki siyasetten hoşlanmayan bir kadın ya da bir adam, haberlerin bu bölümünü seyretmiş bulunsa da o haber aklında kalmayabilir. Aslında algıda seçicilik kavramı da bununla ilgilidir. Kadınların genel olarak o günün Arap toplumunda ticari hayata erkeklerden daha az aşına olmaları ve bu nedenle ticari konularda hata yapmaya daha yatkın olabilmeleri sebebiyle onlardan iki şahit istenmiş olması muhtemeldir. Ayette yer alan “*Biri unutursa, diğeri ona hatırlatsın.*” ifadesi bu durumu doğrular niteliktedir.

Yine yaratılış itibarıyla kadınlar erkeklere nazaran daha duygusaldır. Şahit oldukları bir olaya duygularını yansıtmaları da olağandır. Duygusallık da unutkanlığa sebebiyet veren bir olgudur. Lakin bu durum onların aklının eksik olduğunu gösteren bir nitelik değildir. Aksine Bakara suresi 182. Ayette de belirtildiği üzere kadınlar ve erkekler birbirlerinin elbiseleridir. Birbirlerinin kusurlarını eksiklerini örten, birbirlerini tamamlayan olarak yaratıldıkları için fiziki ve ruhi meziyetlerinin farklı olması her ikisi için de eksiklik değil; hatta evlilikle oluşan bütünün tezahüründen bu onlar için pozitif bir durumdur. Mesela erkeğin kadına göre daha az merhametli olması da onu kusurlu kılmaz. Şayet bu ayırım cinsiyetle alakalı olmayıp, unutmama ile ilgilidir. Erkeklerin ticari konulardaki tecrübesi ve meşguliyeti bu konularla alakasız olan kadınlara oranla daha ileri düzeydedir. Unutmak insanın, özellikle de kadınların doğasında var olan bir olgudur. Kim unutursa diğerine nazaran noksan kabul edilir ve bu noksanlık ikinci kişiyle giderilebilir.

³⁵³ Geniş bilgi için bkz. Muhammed Hüseyin Fadlullah, *İslami Açıdan Kadın Sorunu*, Çev. Ali Kaya, 3. Baskı, İstanbul: Ağaç Yay. 2005, s. 21-22.

³⁵⁴ Geniş bilgi için bkz. Alagaş, *age.* s. 156-157.

Kişinin ölmeden önce yaptığı vasiyeti hususunda, şahitlikten söz eden Maide 106-108. ayetlerde, mesele cinsiyetle ilişkilendirilmemiş, Müslüman olan iki kişinin tanıklığı yeterli kabul edilmiştir. Hatta vasiyet, yolculuk esnasında yapılmış ise bu defa şahitlerin Müslüman olmasına dahi gerek görülmemiştir.³⁵⁵ Yine Hz. Peygamber, iki kişinin nikâhlarını kıydıktan sonra gelen bir kadının, gelinin ve damadın sütanesi olduğunu beyan etmesi neticesinde, tek bir kadının şahitliğini kabul etmek suretiyle, sahabeden Ukbe b. El-Haris'in nikâhını iptal etmiştir.³⁵⁶ Ayrıca bilinmektedir ki, kadınların bazı ihtisas sahibi olduğu konularda, fıkıh âlimlerinin de belirttiği üzere, bir tek kadının şahitliği muteber ve ispat için yeterli görülmüştür. Mesela bir çocuğun kime ait olduğu konusunda bir karışıklık vuku bulmuş ise, tek başına bir “ebe”nin şahitliği, aksine bir delil olmadığı sürece, nesebi ve mirasın ispatı için yeterlidir.³⁵⁷

Ayeti kerimeye sosyal açıdan bakıldığında görülmektedir ki, ticaret hayatında pek de yer almayan kadın, aslında bu ayeti kerime ile ekonomik hayatın içerisine dâhil edilmek istenmekte; bir nevi kendisine hukuki ve ticari sorumluluklar yüklenmiş olabilmektedir.³⁵⁸ Ayet-i kerime şahitlik meselesine, sadece mali konularda sınır getirmekle birlikte; şartların olgunlaşması durumunda, erkek olmaksızın kadının şahitliği de yeterli olabilecektir. Ayrıca bir erkek şahit ve iki kadından oluşan birlikteliğin ikiye bir formülüne eşit olması mümkün değildir. Çünkü iki erkek şahidin yerine dört şahit geçebilirdi. Fakat Kur'an böyle bir formül sunmamıştır. Şahitliklerin türü ne olursa olsun şahitlik yapabilecek özelliklere sahip olan herkes şahit olma hakkına sahiptir.³⁵⁹

Hız. Peygamber'in hadis-i şerifte akıl eksikliğini zikretmesi muhtemelen kadının ticari faaliyetlerde yer almaması, duygusal bağlamda ayrıca heyecan reaksiyonlarında erkeğe nazaran aşırı tepki vermesi ve bir anda zihninin bulanabilme ihtimalinin olmasından kaynaklanabilmektedir. Nitekim başta da defaatle belirtildiği üzere Hz. Peygamber asla bir kadını aşağılayıcı olmamıştır. Aksine onun şerefini,

³⁵⁵ Geniş bilgi için bkz. Mehmet Okuyan, “Kadına Yönelik Şiddete Kur'an'ın Bakışı”, *OMÜİFD*, Samsun: 2007, sayı: 23, s. 105-106.

³⁵⁶ Bkz. Buhari, İlim, 26, 29.

³⁵⁷ Bkz. Fahri Demir, “İslam ve Kadın”, *DİD*, 1994, c. XXX, sayı: 3, s. 9.

³⁵⁸ Geniş bilgi için bkz. Ali Bulaç, “Makasidü’ş-Şeria Bağlamında Kadının Şahitliği Konusu”, *İAD*, 1991, c. V, sayı: 4, s. 301-302.

³⁵⁹ Geniş bilgi için bkz. Vedud-Muhsin, *age*. s. 147-148.

haysiyetini ve şahsiyetini her zaman yücelttiği Hz. Peygamber'in fiillerinden anlaşılmaktadır.

Dinin noksan olması konusuna gelince: Kadınların kılmadıkları namazları, tutmadıkları oruçları gibi bazı ibadetleri yapmamaları hususu için söylemiş bu söz, onların tamamen yaratılışlarıyla ilgili olan hayız durumundan kaynaklanmaktadır. Çünkü kadının belli zamanlarda namaz kılmaması, oruç tutmaması, ibadetin özünde var olan temizlik ile bedeni temizlik halinin uyum içerisinde olmadığı için kadına tanınan bir kolaylıktır. Belki de kadınlar özel hallerinde öyle bir ruhi bir çöküntü yaşıyorlar ki yapılması gereken ibadetlerin kendisinden düşmesi için Allah'a niyazda bulunuyorlar. Fakat dua, tefekkür ve zikir gibi ibadetlerle meşgul olabilmeye hakkına sahiptirler.³⁶⁰ Böylece ruhen hissettikleri eksikliği telafi edebiliyorlar. Aslında "eksiklik" izafi bir keyfiyet arz eder. Yani kâmil olan daha mükemmel olana göre eksiktir. Hayız halinde olan kadın da, hayız olmayan ve oruç tutabilen namaz kılabilen kadına göre eksiktir.³⁶¹

Hz. Peygamber kendisine yöneltilen sorulara farklı zaman ve mekânlarda farklı cevaplar verebilmiştir. Bunun sebebi muhatabın içinde bulunduğu psikolojik ve sosyolojik nedenler olabilmıştır. Bundan hareketle özellikle bir bayram günü kadınların morallerini bozacak bir konuşma yapması (herkesin sevinç ve neşe içinde olduğu bir zamanda) kadınlara sosyal bir mesajın verilmesi ihtimalini kuvvetlendiriyor. Çünkü bayramlar fakirlerin, yetimlerin daha fazla sevindirilmesi ve onların yanında olunması gereken değerli zaman dilimleridir. Nitekim Hz. Peygamber bayramlar dışında da kadını aşağılama ve eleştirme gayreti içerisinde olmamıştır. O, din ve akıl eksikliğine dikkatleri çekmekten ziyade, kadınların genelde önem göstermedikleri ve çoğu zaman ihmal ettikleri durumlara onların dikkatini çekmek istemektedir.³⁶² Netice itibarıyla Hz. Peygamber, hedefine ulaşmış, kadınları motive edebilmiş ve böylece yanında bulunan Hz. Bilal'in eteği sadakalarla dolmuştur.³⁶³

³⁶⁰ Bkz. Fadlullah, *age*. s. 22.

³⁶¹ Bkz. Güler, *agm*. s. 20.

³⁶² Bkz. Mehmet Sait Yıldırım, *Kur'an Açısından Kadının Şahitliği ve Mirastaki Konumu*, Basılmamış YLT, *SÜSBE*, Konya: 2007, s. 54-55.

³⁶³ Buhari, *İdeyn*, 8,19

Kadınların aklının kıt ve unutkan olmalarının, akli yetersizliklerinin bir göstergesi olduğunu kabul edenlerin öncelikle sahabe dönemindeki kadınların “hadis rivayetlerini” reddetmeleri gerekmez miydi? Hâlbuki Hz. Aişe'nin muksirun hadisçiler içerisinde olduğu çalışmanın baş kısımlarında belirtilmişti.³⁶⁴ Hz. Peygamber'in bazı kişilerde hatalı davranışlar gördüğünde bunu karşısındakinin yüzüne değil, genel olarak bütün insanlara hitap ederek söylediği ve şu şu davranışların dinen uygun olmadığına dikkatleri çektiği onun bilinen bir üslubudur. Kadınlara yapmış olduğu hitapta “Kadınlardan çoğunu cehennemde gördüm.” ifadesini kullanması,³⁶⁵ hitap ettiği kadınların hepsinin cehennemlik olduğunu göstermediği gibi kıyamete kadar yaşayacak olan tüm kadınları da kapsamaz. İfadede belirtilen kusurları taşıyanların daha dikkatli olması gerektiği anlatılmak istendiği gibi; terğib (teşvik) ve terhib (sakındırma) üslubuyla diğer kadınlar, iyiliğe ve güzelliğe teşvik edilmeye çalışılmış olması muhtemeldir.

Sonuç itibariyle bu hadisin rivayetlerine bütün olarak bakıldığında hiç bir şekilde kadını aşağılayıcı, kötüleyici bir mana yoktur. Aksine onların iyiliği için uyurma, teşvik etme gibi anlamlar çıkarılabilir.

2.2. Hz. Peygamber'in Kadınların Hassas Yapıda Olduklarına Dikkat Çekmesi

- Ebu Hureyre (r.a): Allah Rasülü (s.a) buyurdu:

*“Kadınlar hakkında birbirinize hayır tavsiye ediniz. Zira kadın eğri kaburga kemiği gibi yaratılmıştır. Kaburğanın en eğri yeri de üst kısmıdır; onu doğrultmaya kalkarsan kırarsın; (hâli üzere) bırakırsan eğri kılmakta devam eder. Kadınlar hakkında birbirinize hayır tavsiye edin.”*³⁶⁶

- Bir başka rivayette: “Onu kırmak boşamaktır.”³⁶⁷ lafzı geçmektedir.

Buhari, Müslim vd.³⁶⁸ gibi güvenilir hadis kaynaklarında rivayet edilen, öz itibariyle benzer olmakla birlikte, bazı ifade farklılıklarını ihtiva eden bu hadis,

³⁶⁴ Bkz. İsmail Lütfi Çakan, *Hadis Usulü*, 9. Baskı, İstanbul: MÜİF Vakfı Yay. 2001, s. 85.

³⁶⁵ Bkz. Çakan, *Hadislerde Görülen İhtilaflar ve Çözüm Yolları*, İstanbul: İİAV, 1982, s. 117.

³⁶⁶ Buhari, Nikâh, 80; Müslim, Rada, 18.

³⁶⁷ Müslim, Rada, 18.

³⁶⁸ Müslim, Rada', 18; Buhari, Nikâh, 80; Tirmizi, Talak, 12; Ahmed b. Hanbel, II, 428, 449, V, 164, VI, 279, 497.

büyük tartışmaları da bünyesinde barındırmış; İslam'da kadının konumunun sıkça sorgulanmasına sebep olmuştur. Rivayetler arasındaki temel lafız farkı, bir kısmında “kadının kaburga **kemiğinden** yaratılmış” olması; diğer bir kısmında ise, “kaburga **kemiği gibi** yaratılmış” olması şeklinde ortaya konmaktadır.

Tespit edilebildiği kadarıyla bu konuda temelde iki; sonuç itibariyle üç farklı görüş mevcuttur. Öz itibariyle yapılan ayırım, rivayeti “kabul” ve “ret” şeklinde tezahür etmiştir. Bu üç farklı görüşten ilki,³⁶⁹ kadının kaburga kemiğinden yaratılmış olduğunu kabul edip kaburga kemiğinin de eğri olması hasebiyle, kadının da öz itibariyle kusurlu olduğunu düşünenlerdir. İkinci grup bu rivayeti, kadın ve erkeğin yaratılışının ayetlerde açıkça belirli olup kaburga kemiğinden yaratılmış olmasının mümkün olmayacağını ayrıca bu rivayetin muhtevası itibariyle Kur'an ve sünnete ters olduğunu savunarak tamamen reddedenlerdir. Bu ikinci kesimin reddinin temel nedeni, birinci gruptaki klasik yorumlardır. Çünkü birinci grubun düşüncesi olan kadınların akıl ve ahlak yönünden eksik yaratılmış olması ikinci gruba ters gelmektedir. Üçüncü düşünce ise, bu konudaki tüm rivayetlerin bir bütün şeklinde ele alınması gerektiği savıdır ki, bu daha doğru görünmektedir. Buna göre Hz. Peygamber'in burada yaratılış maddesinden değil, benzetme sanatından faydalanarak kadınların bazı özelliklerine vurgu yapmak suretiyle önemli eğitsel mesajlar vermek istediği muhtemeldir.³⁷⁰

İşin gerçeği bu rivayet okunduğunda, daha iyi anlamak adına şerhler ayrıca bu hadisle ilişkilendirilen ayetlerin bazı tefsirleri incelendiğinde zihinlerde “Kadınları aşağılayan, kötüleyen bir Peygamber ve dolayısıyla İslam” algısı oluşması muhtemeldir. Fakat bilinen hatta araştırmanın ilk bölümlerinde icraatları sıkça aktarılmaya çalışılan; ilahi vahiyle terbiye edilip, tüm insanlığa tebliğ vazifesiyle gönderilmiş olan bir Peygamber portresinin, yaptıklarının ve konuştuklarının çelişkili olması imkânsızdır. Nitekim rivayeti reddedenlerle ortak olunan tek nokta burasıdır. O halde ortada ya onların dediği gibi uydurma bir rivayet yahut sahîh kabul edilmekle birlikte eksik ve tarihsel bir yorumlama söz konusudur. Konuya daha iyi hâkim olabilmek ve objektif sonuçlara ulaşabilmek adına burada her üç görüşten bazı

³⁶⁹ Bkz. Davudoğlu, *age.* II, 420.

³⁷⁰ Bkz. Okumuşlar, *age.* s. 132-133.

örnekler sunmak faydalı olabilir.

Klasik şerhlerden birinde bu rivayetten çıkarılan hükümler şu şekildedir:

1. Hz. Havva, birçok fukahanın ortak görüşüne binaen Hz. Âdem'in kaburga kemiğinden yaratılmıştır.³⁷¹

2. Müslüman'a yakışan hareket daima hayırlı ve faydalı şeyler konuşmaktır.

3. Kadınlara güzel muamele gösterilmeli, onların eğrilik ve hırçınlıklarına sabır ve tahammül edilmelidir.

4. Kadınların eğriliğini doğrultmanın mümkünatı yoktur. Kadını ne pahasına olursa olsun, doğrultmaya çalışan onu kırar. Onu kırmak demek ise boşamaktır.³⁷²

Özetle kadının eğriliği, ahlaken hırçın, aklen zayıf olması, sebepsiz olarak boşanmak istemesi, kocasına tahammül edilemeyecek tekliflerde bulunması, dedikodu yapması gibi şeylerdir. Erkek hiç bir zaman kadından müstağni kalamayacağına göre, geçinmenin çaresini bulmak, metin ve sabırlı olmak ona düşen bir vazifedir.³⁷³

Dolayısıyla pek çok temel kaynakta farklı lafız ve tarîklerle nakledilen “kaburga kemiği” hadisi klasik şerhlerce, genellikle kadının yaratılışı ve eğriliği/zaafiyeti olarak değerlendirilmiştir.³⁷⁴ Kadın ile kaburga kemiği arasında kurulan bu ilişki, kimi rivayetlerde kadının kaburga kemiğinden yaratılmış olduğu fikrine, kimilerinde ise, bu bağlantıya binaen kaburga kemiği gibi eğri olduğu savına dayandırılmıştır.

Nisa suresi birinci ayetteki “nefsi vâhide” ve “minnefsihê” kavramına dayanarak bazı müfessirler bu ayeti kerimeyi konumuzu oluşturan rivayetle ilişkilendirirler.

“Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan ve ondan da eşini yaratan; ikisinden birçok erkek ve kadın (meydana getirip) yayan Rabbinize karşı gelmekten sakının. Kendisi adına birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allah'a karşı gelmekten ve akrabalık bağlarını koparmaktan sakının. Şüphesiz Allah üzerinizde bir

³⁷¹ Bkz. İbn Kesir, *age.* IV, 1541; Ömer Nasuhi Bilmen, *Kur'an'ı Kerim'in Türkçe Meali Alisi ve Tefsiri*, İstanbul: Akpınar Yay. 1992, II, 540; Davudoğlu, *age.* II, 420.

³⁷² Bkz. Davudoğlu, *age.* II, 420.

³⁷³ Bkz. Davudoğlu, *age.* II, 420.

³⁷⁴ Bkz. Karapınar, *Anlatım Özellikleri Açısından Sahih Hasen Rivayetler ve Mevzu Haberler*, 1. Baskı, Konya: Adal Ofset, 2009, s. 150.

gözetleyicidir.”

Kadın-erkek ilişkisi, aile hayatı ve akrabalık bağlarını ihtiva eden bu ayeti kerimede temel vurgu tüm insanların aynı kökten yaratıldığıdır.³⁷⁵ Nitekim Allah (cc) Hz. Âdem’i topraktan, sonra ondan da (minnefsihê) Hz. Havva’yı yaratmıştır.

İbn Kesir bu ayetteki “...ondan da eşini yaratan...” ifadesiyle konu olan rivayetin birbirlerini tamamladığını ve Allah’ın (cc) Hz. Âdem uyuduğu sırada onun sol arka kaburga kemiğinden Hz. Havva’yı yarattığını ifade eder. Fakat İbn Kesir bu tefsirde kadının eğriliğine dair bir söylemde yahut yorumlamada bulunmaz.³⁷⁶

Ömer Nasuhi Bilmen, İbn. Kesir’le kaburga kemiği meselesinde aynı fikre sahiptir fakat düşüncesini ilgili rivayetle ya da herhangi bir hadisle temellendirmemiştir.³⁷⁷

Kadının kaburga kemiğinden yaratıldığını savunan tefsirciler bu kadar değildir. Nitekim Taberi,³⁷⁸ Razi,³⁷⁹ gibi âlimler de aynı görüştedir.

Farklı bir bakış açısıyla olaya yaklaşan Reşid Rıza, ayetteki nefsin hiçbir şekilde Hz. Âdem olamayacağını, dünyada her ırkın bir âdeminin bulunabileceğini ifade ederken, ona göre buradaki hitaptan maksat her ırk için bir ilk can olabileceği düşüncesidir. Ayetin devamındaki “*Onlardan pek çok erkek ve kadın meydana getirmiştir.*” beyanı da bu yorumu destekler mahiyettedir. Çünkü eğer maksat onlar olsaydı ayetin metni “*Bütün erkek ve kadınları o ikisinden yarattı.*” şeklinde olmalıydı.³⁸⁰

Müfessirlerin farklı görüşler sunmasına vesile olan Nisa birinci ayetteki “sizi bir tek nefisten yaratan” ifadesinden sonra “ondan da eşini yaratan” lafzının zikredilmiş olmasının, kadının kaburga kemiğinden yaratıldığı tezi için bir gerekçe oluşturduğu görülmektedir. Nitekim ayette kaburga kemiği ifadesi kesinlikle kullanılmış değildir. Müfessirler, kaburga lafzı bulunmadığı için, bu yorumu konuyu teşkil eden rivayete dayandırmaktadırlar ki, bu da muhtemelen onların hadisin kastettiği mecazi yönü dikkate almadıklarını yahut bunu ikinci plana attıklarını

³⁷⁵ Bkz. Çağrı vd. *age.* II, 10.

³⁷⁶ Bkz. İbn Kesir, *age.* IV, 1541.

³⁷⁷ Bkz. Bilmen, *age.* II, 541.

³⁷⁸ Bkz. Okuyan, *agm.* s. 99.

³⁷⁹ Bkz. Tuksal, *age.* s. 58-60.

³⁸⁰ Bkz. Okuyan, *agm.* 94.

göstermektedir.

İnsanların her birisinin anne-babası olduğuna ve her birey belirli üreme kanunları çerçevesinde dünyaya geldiğine göre bu ayetteki “nefisten ve ondan yaratan” sözünü “onun bir parçasından, mesela kaburgasından değil”; “onun özünden, ona benzer olan asıldan ve kökten, cinsten (buradaki ifadeye göre nefisten) yaratan” şeklinde anlamak daha münasip görünmektedir.³⁸¹ Nitekim: “*Onlara ısınıp kaynaşasınız diye size kendi türünüzden (nefislerinizden) eşler yaratıp aranızda sevgi ve şefkat tohumları yerleştirmesi de O’nun kanıtlarındandır.*”³⁸² mealindeki ayette de bu kelime aynı mana da kullanılmıştır. “Ondan da eşini yarattı.” ifadesinde kök, cins, asıl, öz kastedildiğine delil olan diğer iki ayet Nahl 72 ve Şura 11’de şöyle geçer:

*“Allah size kendi cinsinizden eşler var etti. Eşlerinizden de oğullar ve torunlar verdi ve sizi temiz şeylerden rızıklandırdı...”*³⁸³

“O, gökleri ve yeri yaratandır. Sizkendinizden eşler, hayvanlardan da (kendilerine) eşler yaratmıştır. Bu sûretle sizi üretiyor...”

Bütün bu ayetlerdeki kullanımlar kadın ile erkeğin aynı türden, özden, cinsten yaratıldığına delil olabilmekle birlikte; bu ifadelerde kadının kaburga kemiğinden yaratılıp eğri olduğuna dair bir delil bulunmamaktadır. Yalnız şu da mümkündür: kadının kaburga kemiğinden yaratılmış olması tezi kabul görse bile bu imkânsız bir durum değildir. Bu ise kadının kötü ahlaklı, hırçın, aklen zayıf olması, sebepsiz olarak boşanmak istemesi, kocasına tahammül edilemeyecek tekliflerde bulunması, dedikodu yapması gibi kötü özelliklerle nitelendirilmesini gerekli kılmaz. Şayet kaburga kemiği de kendi görevini ifa etmesi maksadıyla, yüce Allah’ın (cc) yaratmış olduğu bir memurdur.

İlgili hadislere mana verilirken öncelikle Kur’an’ın kadınlarla ilgili tüm insanlığa verdiği mesaj, Hz. Peygamber’in misyonu, vizyonu, şahsiyeti, icraatları göz önünde bulundurulmamış ve bir takım ön kabullerle yorumlamalar yapılmış olabilir. Nitekim Hadisi reddedenlerin sebeplerinden birisi rivayetin Kitab-ı Mukaddes’in şu bölümüne benzerliği ve etkilenilmiş olması düşüncesidir:

³⁸¹ Bkz. Çağrıcı vd. *age.* II, 11.

³⁸² Rum, 30/21.

³⁸³ Nahl, 16/72.

“...Fakat adam için kendisine bir yardımcı bulunmadı. Ve Rab Allah, adamın üzerine derin bir uyku getirdi ve o uyudu ve onun kaburga kemiklerinden birini aldı ve yerini et kapladı ve Rab Allah adamdan aldığı kaburga kemiğinden bir kadın yaptı ve onu adama getirdi ve adam dedi: Şimdi bu benim kemiklerimden kemik ve etimden ettir, buna nisa denilecek, çünkü o insandan alındı...”³⁸⁴

Hadis ile Tevrat’ın ifadelerinin birbirine lafzen benzedikleri görülse de kaynaklarda sahih olarak geçen bu hadisin, benzerliğinin alıntıdan kaynaklanıp kaynaklanmadığı tespit edilmesi zor ve tartışmaya açık bir durumdur ki bu hadisi ret için yeterli bir sebep değildir.³⁸⁵

Kaburga kemiği hadisi rivayetlerini reddeden günümüz akademisyenlerinden Hidayet Şefkatli Tuksal durumu şu şekilde açıklar: Tuksal’a göre bu şerh ve yorumlarda ataerkil zihniyetin izleri mevcuttur. Zira ayetlerin çok açık bir şekilde ortaya koyduğu üzere, erkek-kadın, insan soyunun “malül” kılındığı nankörlük, acelecilik, ihtiras, bilgisizlik, zanna uyma, içgüdülerine esir olma ve duyarsızlık gibi zaaf lar, sadece kadın cinsine özgü değildir. Belki sosyal ve cinsel rollerin etkisiyle, bu temel zaaf ların, kadın ve erkek davranışları üzerindeki tezahürleri farklılaşsa da; mahiyetlerinin bir olduğunda kuşku yoktur. Dolayısıyla buralardan kadının fitrat itibarıyla erkek cinsine göre daha kusurlu, daha zayıf olduğuna dair veri elde etmek pek de mümkün görünmemektedir.³⁸⁶

Anlaşıldığı kadarıyla Tuksal, çalışmada da savunulduğu üzere rivayetlere, Kur’an ve sünnet penceresinden bakmak prensibini uygularken; lafızları amaçlanan kasıtle değil, zahiri anlamıyla yorumlamayı tercih etmiş olabilir. Yahut bu tarz yorumlamaları baz alabilmiştir. Bu açıdan edinilen izlenime göre, ilgili rivayetlere sıhhatliği hususunda zıt pencereden bakan “kabul” ve “ret” taraflarının hemfikir oldukları nokta rivayetlerin kastettiği ana fikrin aynı olmasıdır. Yukarıda da ifade edildiği gibi bazı ön kabullerle yorumlama yapmış olmaları muhtemeldir.

Hadise menfi yaklaşanların başvurdukları temel yöntem, metin tenkididir. Hadiste bu yöntem ise, son dönemde, her araştırmacının rivayetleri reddetmek için

³⁸⁴ Tekvin, 2/ 20-23.

³⁸⁵ Bkz. Karapınar, *Anlatım Özellikleri Açısından Sahih Hasen Rivayetler ve Mevzu Haberler*, s. 151.

³⁸⁶ Bkz. Tuksal, *age.* s. 57-65; Tenkitler hakkındaki değerlendirmeler için bkz. Cemal Ağırman, *Kadının Yaratılışı*, İstanbul: Rağbet Yay. 2001, s. 231-241.

kolayca başvurdukları bir yol olmuştur. Halbu ki onların öncelikle hadisin tahricini yaparak lafız farklılıklarını tespit etmeleri, metindeki teşbih ve istiare sanatlarını diğer bir deyişle üslup inceliklerini dikkate almaları metni yanlış anlama ve yorumlamalarına engel olabilirdi. Aynı zamanda klasik şârihlerin metni İsrâiliyat kültürünün tesiriyle, genel olarak kadının yaratılışı ve eğriliği anlamında ele almaları, hadisi reddedenleri haklı olarak böyle davranmaya sevk etmiş olabilir.³⁸⁷

Nitekim klasik şerhlerin fakihleri ve Nisa suresi birinci ayetle bu hadisi bağdaştıran tefsircilerin görüşlerine göre rivayetin özünü “kadındaki fitri kötülük” problemi oluşturur. Onların ifadelerde bu şarihlerin rivayetlerini de göz önünde bulundurmaları suretiyle; günümüzde hadis rivayetini reddedenlerin kastettiği, anlam da bu şekildedir ki zaten sırf bu yüzden direk ret yoluna gitmeyi tercih etmişlerdir.

Hâlbuki Hz. Havva’nın ve dolayısıyla kadınların eğri kaburga kemiğinden yaratıldığını ifade eden hadisler, kadınla erkeğin tabii (fitri) olan ve değişmemesi gereken farklılıklarını ve özelliklerini anlatmak maksadıyla yapılmış bir benzetme; ifadelerin mana ve kastı ise mecazidir.³⁸⁸ Rivayetlerin bir kısmında doğrudan “*kaburga kemiği gibidir*” ifadesinin yer alması da bu düşünceyi desteklemektedir.³⁸⁹

Temel insani özellikleri açısından bir fark bulunmayıp fakat Allah’a karşı sorumluluk ve teklif bağlamında eşit olan kadın ve erkeğin, yaratılış itibarıyla birbirinden ayrıldığı yönler de bulunmaktadır. Farklı özellikleri itibarıyla erkek ve kadına kendi fitri özelliklerine göre bazı sorumluluklar yüklenmiştir. Nitekim bu hadis, kadın ve erkeğin farklılıklarına dikkat çekmekte; erkeklerin kadınlar konusunda eğitilmesini amaçlamaktadır.³⁹⁰ Dolayısıyla hadisi reddedenlerin iddia ettiği gibi kadını aşağılamamakta, hor görmemekte; bilakis onun yararını gözetmektedir.

Hadiste belirtilen kaburga kemiğinin biyolojik yapısı incelendiğinde kavisli bir yüzeye sahip olduğu görülecektir. Bu kemik ancak bu sayede yaratılış gayesine uygun, sağlam ve kâmil olur. Nitekim akciğeri koruması itibarıyla düz olması düşünülemez. Eğer düzleştirilmeye çalışırsa akciğerin şekline uymadığı için onu

³⁸⁷ Bkz. Karapınar, *Anlatım Özellikleri Açısından Sahih Hasen Rivayetler ve Mevzu Haberler*, s. 151.

³⁸⁸ Bkz. Ağırman, *age.* s. 132; Çağrııcı vd. *age.* II, 11.

³⁸⁹ Bkz. Okumuşlar, *agm.* s. 133.

³⁹⁰ Bkz. Okumuşlar, *age.* s. 133.

koruma görevini ifa edemez.³⁹¹ O halde onun kavisli ve diğer kemiklere göre bir nevi eğri olması kendisi için kusur olarak telakki edilemez. Bilakis yaratıcı tarafından emrolunan görevini yerine getirmesinin en büyük şartı budur. “Düz olan iyidir.” düşüncesiyle düzeltilmeye çalışılması ise onun bozulması, kırılması dolayısıyla kendine has özelliğini yitirmesi anlamına gelir. Nitekim hadiste kastedilen mana, kadının fitratı gereği erkekten farklı olan özellikleri “kusur” olarak nitelendirilemez ki eğer erkek bunu değiştirmeye çalışırsa kadını kırmış, bozmuş, yaralamış olur.

Kadın ve erkeğin kişiliklerinin dolayısıyla psikolojik, fizyolojik yapısının aynı olmadığı oldukça belirgin bir yaradılış özelliğidir.³⁹² Nitekim istisnaları olmakla birlikte erkekler cesaret, metanet, sabır, soğukkanlılık, ihtiyat, güç-kuvvet gibi özelliklere sahipken; kadın şefkat, merhamet, duygusallık, heyecan, hayâ, nezaket gibi niteliklerle donatılmıştır.

Aslen düşünüldüğünde kadın-erkek arası iletişimsizliklerin, anlaşmazlıkların temel nedeni tarafların birbirini kendisi gibi düşünmeye sevk etme arzusudur. Nitekim kadınların daha detaycı, ayrıntıcı yapıya sahip olduğu muhakkaktır. Erkeklerin ise olayların inceliklerine takılmayıp sonuca odaklandıkları bir gerçektir. Bu sebeple kadınlar sıradan bir olaya dahi duygusal yapıları nedeniyle üzülebilirken; erkek o olayın bile farkında olmayabilir. Kadın psikolojisi üzerine çalışması bulunan Psikiyatris Nevzat Tarhan, kadınların üzüldüğü vakit sorunu sadece eşiyile paylaştıklarında dahi, çözüme ulaşmalar bile psikolojik olarak rahatladıklarını; fakat erkeğin eşine konuyu abarttığını ve çok konuştuğunu söylediği anda kadının kendini ihmal edilmiş ya da yalnız hissettiğini belirtir. Bunun temel sebebi üzüntü anında kadın ve erkeğin beyninin farklı çalışmasıdır. Erkek bir şeye üzüldüğünde konuşmak yerine, sessizleşir, kendi kabuğuna çekilmeyi tercih eder, düşünmek ona konuşmaktan daha iyi gelir. Bir çözüm bulduğunda ise sessizliğini bozar. Kadın ise güvendiği birisine derdini anlatıp paylaşmak suretiyle kendisini daha iyi hisseder.³⁹³ Bu durumda erkeğin, kadının fitri özelliği olan duygusal yapısını göz önüne almadan, sıradan bir olayı dert ettiği için onu suçlaması; eşine destek vermek yahut sorununa çözüm bulmak yerine onu üzecek, incitecek davranışlarda bulunması ve hayatı

³⁹¹ Çağrı vd. *age.* II, 11.

³⁹² Bkz. Tarhan, *age.* s. 20.

³⁹³ Bkz. Tarhan, *age.* s.23-24.

paylaştığı kişinin yanında olmadığını düşündürmesi sebebiyle derdinin artmasına vesile olacaktır. Nitekim erkeklerin kadınları olduğundan daha farklı bir yapıya büründürmek suretiyle, yaratılışının dışında bir hale sokmak istemesi, onu kırmak anlamına gelmektedir.

Tüm bu sebeplere binaen hadiste kadının yaratılış maddesi ve eğriliğinden ziyade Hz. Peygamber, kaburga kemiğine benzetme yaparken, aynı zamanda bu kemiğin kırılğan ve hassas yapısını düşünüp, benzetme suretiyle kadının daha ince ruhlu, kırılğan ve hassas yapıda olduğuna dikkat çekmek istemiş, burada kadın ile erkek arasındaki farklılıklar bir benzetme ile anlatılmak istenmiştir. Hz. Peygamber bu vesileyle erkekleri bir nevi uyarmıştır. Kadın ve erkeğin ancak kendi yapısının özelliklerini göstermek vesilesiyle, aile birliğinin devamı, hayırlı evlatların yetişmesi ile mutlu bir ailenin sağlanabileceğini düşünmüş olabilir ki bu sebeple erkekleri bu hususta eğitmek istemiştir.

Başta da belirtildiği üzere iki cins arasındaki farklılığı sadece ruhi olarak algılamak yanlış olur. Çünkü fiziki olarak kadın erkeğe nispetle daha güçsüzdür. Onun kuvvetinin az oluşu ise yaradılıştaki adaletsizliği değil aksine toplumun temelini oluşturan ailenin kurulmasının ve sürekliliğinin bir gereğidir. Nitekim kendisinde bulunan bu meziyet, ailesini dış mihraplara karşı koruma, onların maiyetlerini sağlama ve kendilerini eğitmek suretiyle cehennem ateşinden kurtarma adına erkeğin sorumlu kılınma ve yuvanın reisi olma sebeplerinden birisidir. Öyle ki onun tüm bu yapıcı özellikleri ailenin diğer fertlerinin kendisine itaatkâr ve saygılı olmasına basamak oluşturur.³⁹⁴

Netice itibariyle hadisteki önerileri şöyle yorumlamak mümkündür: aile içerisinde görev ve sorumluluklar farklıdır. Herkes kendi üzerine düşen görev ve sorumluluğun idrakinde olmalıdır.³⁹⁵ Mesela erkek kendisine düşen görevi yerine getirmeyip çalışmamak suretiyle bu görevi eşinden bekler, kadın da kendi fitratına ters düşen işlerde çalışmak zaruretinde kalırsa, fiziki ve ruhi yapısı ağır şartlara dayanamayabilir ve kadının kendilerinin terbiyesinden birinci derece sorumlu olduğu çocuklar da bu durumdan olumsuz etkilenir. Nitekim yine o, Hz. Peygamber'in bu

³⁹⁴ Nisa, 4/34.

³⁹⁵ Bkz. Karapınar, *Anlatım Özellikleri Açısından Sahih Hasen Rivayetler ve Mevzu Haberler*, s. 152.

hadiste kastettiği gibi, fitratının bozulması suretiyle kırılmış olur. Sonuç itibariyle erkekler, kadınların yaratılış itibariyle sahip oldukları farklı özellikleri unutmamak suretiyle eşlerine fiziki ve ruhi kaldıramayacağı yükleri yüklememelidirler.

2.3. Kadınların Devlet Başkanlığı Meselesi

- Ebu Bekir (r.a) dedi ki: Cemel vakası günlerinde Cemel savaşına katılmış bulunanlara yetişip, onlarla birlikte savaşmaya tam gidecekken, Rasulüllah'tan (s.a) işitmiş olduğum bir söz ile Allah beni faydalandırmıştır. Rasulüllah'a (s.a) Farslıların başlarına Kisra'nın kızını hükümdar yaptıkları haberi ulaşınca şöyle buyurmuştu:

*“İşlerini yönetmek üzere başlarına kadın getiren bir toplum iflah olmaz.”*³⁹⁶

Buhari'nin, bahsi geçen hadisi, “Fiten” kitabında zikretmesinin sebebi, Hz. Aişe ve Hz. Ali arasında vuku bulan Cemel savaşını bir fitne sebebi olarak görmesidir.³⁹⁷ Rivayetin muhtemel tarihi gerekçesi şöyledir: Hz. Peygamber'in mektup gönderdiği Hüsrev Perviz, oğlu Şirveyh tarafından öldürüldükten sonra, yerine geçen Şirveyh ancak altı yıl yaşamış ve kendisi de ölmüştür. Erkek evladı bulunmadığından, İran tahtının onun soyunun elinden çıkmasını hoş görmeyen halk, Şirveyh'in kızını tahta geçirmiştir. Kaynaklarda bu Kırالیçenin adı “Buran” ya da “Boran” diye yer almaktadır.³⁹⁸

Bu hadisten ve bazı ayetlerden yola çıkarak İslam âlimlerinin bir kısmı kadının devlet başkanı olamayacağı noktasında hemfikirdirler. Bu âlimler, Kur'an'ı Kerim'de geçen: *“Allah'ın insanlardan bir kısmını diğerlerine üstün kılmasına bağlı olarak ve mallarından harcama yapmaları sebebiyle erkekler kadınların yöneticisi ve koruyucudurlar.”*³⁹⁹ ayetini, hadiste bahsi geçen konuya delil olarak sunmuşlardır. Nitekim İbn Kesir, erkeğin kadından daha hayırlı olduğunu; bu sebeple peygamberliğin erkeğe verildiğini; idarecilik ve hâkimlik vasfının erkeğe haiz bir görev olduğunu zikretmektedir.⁴⁰⁰ Gazali ise kadının devlet başkanlığı vasfına sahip

³⁹⁶ Buhari, Megazi, 84.

³⁹⁷ Bkz. Harun Reşid Demirel, “Bazı Fiten, Melahim ve Siyasi Hadislerin Gaybi Haberler Açısından Değerlendirilmesi”, *Yüziüncü Yıl Üniversitesi Dergisi*, Van: 2000, sayı: 3, s. 112.

³⁹⁸ Bkz. Sofuoğlu, *agm.* IX, 4124.

³⁹⁹ Nisa, 4/34.

⁴⁰⁰ Bkz. İbn Kesir, *age.* IV, 1679.

olmadığı için bu görevi ifa edemeyeceğini söylemektedir.⁴⁰¹ Buna göre alimler: “İşlerini yönetmek üzere başlarına kadın getiren bir toplum iflah olmaz.”⁴⁰² hadisinin önemli bir kamu kuralı ortaya koyduğunu;⁴⁰³ İslam hukukunda amme vekâleti denilen devlet teşkilatı başkanlığının, ancak bir erkek vatandaş tarafından temsil olunacağını ve kadın fitratının devlet idareciliğine uygun olmadığını savunmuşlardır.⁴⁰⁴ Yine bu hadisten yola çıkmak suretiyle kadınların da devlet başkanı olabileceğini savunan içtihatlar da mevcuttur.⁴⁰⁵

Klasik yorumlara değindikten hemen sonra bu noktada, konuya kaynaklık eden rivayeti reddetme gereği hissedenlerin gerekçelerini öğrenmenin daha objektif bir yaklaşım sergilemek adına, yararlı olacağı muhtemeldir.

Hadisin sadece bir kişi tarafından rivayet edilmesi; böyle bir konunun başka bir ravi tarafından zikredilmemesi, onun sahihliği noktasında bazı akademisyenlere şüphe uyandırmıştır. Ayrıca Hanefilere göre, insanların devamlı karşılaştıkları veya belli aralıklarla yapageldikleri iş ve ameller konusunda herkesin bir bilgisi olmalıdır. Eğer herkes tarafından bilinmiyorsa bu aktarılan rivayet, haber-i vahiddir. Bu sebeple Hanefi mezhebince haber-i vahid makbul sayılmamıştır.⁴⁰⁶

Ayrıca hadisi kabul etmeyenler Kur’an’da kadının idareci olamayacağına dair bir nas bulunmadığını; Kur’an’da belirtilen genel ilkenin, herhangi bir işin, o işi yapabilecek olan ehil kişiye teslim edilmesi gerektiği şeklinde olduğunu savunmaktadırlar. Nitekim Kur’an’da buyrulmaktadır ki:

“Allah size emanetleri mutlaka ehline vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emrediyor. Doğrusu Allah bununla size ne güzel öğüt veriyor. Şüphesiz ki Allah hakkıyla bilen ve işitendir.”⁴⁰⁷

Reddiye sebeplerine göre, Kur’an bu konuda ne erkeğe ne de kadına otorite açısından herhangi bir sınırlama getirmez. Sadece toplumdaki işlerin en iyi şekilde

⁴⁰¹ Bkz. Gazali, Ebu Hamid Hucet’ül İslam Muhammed b. Muhammed, *Bâtıniliğin İç Yüzü*, Çev. Avni İlhan, Ankara: TDV Yay. 1993, s. 114.

⁴⁰² Bkz. Buhari, Megazi, 84.

⁴⁰³ Bkz. Sofuoğlu, *agm.* IX, 4124.

⁴⁰⁴ Bkz. Aflazurrahman, *Siret Ansiklopedisi*, Çev. Heyet, İstanbul: İnkılab Yay. 1988, I, 362.

⁴⁰⁵ Bkz. Hayrettin Karaman, *İslam’ın Işığında Günün Meseleleri*, İstanbul: İz Yayıncılık, 2003, III, 303.

⁴⁰⁶ Bkz. İ. Hakkı Ünal, *Ebu Hanife’nin Hadis Anlayışı ve Hanefi Mezhebinin Hadis Metodu*, Ankara: DİB Yay. 2010, s. 176.

⁴⁰⁷ Nisa, 4/58

yerine getirilmesini arzu eder. Bu sebeple en uygun kişi, kadın-erkek ayrımı olmaksızın, devlet başkanlığında bulunabilir.⁴⁰⁸ Ayrıca Nisa süresi 34. ayette geçen “Kavvam” kelimesi, erkeğin sadece aile reisi olmasına delalet etmekte ve bu ayet sadece karı-koca ilişkilerinde söz konusu olmaktadır ki kadının maddi ihtiyaçlarını erkek karşılamaktadır. Her alanda erkeğin kadına hükmetmesi mümkün değildir.⁴⁰⁹

Hadis-i şerifi sahih kabul etmekle birlikte bu konudaki diğer bir telakki, hükmün dönem şartları içinde geçerli olduğu; Kur’an-ı Kerim’de kadın bir yöneticiden bahsedildiği ve bu sebeple kadınların yönetici olabileceği savıdır. Kur’an’da Sebe kraliçesi Belkıs’tan söz edilip; onun hakkında herhangi bir olumsuz ifade bulunmamış olması, kadının yönetici olabileceği hususunda verilen bir misaldir.⁴¹⁰ Nitekim Belkıs, Hz. Süleyman tarafından gönderilen mektup karşısında emri altındaki devlet adamları ile istişare etmiştir. Bu kraliçe aklını ve keskin zekâsını en güzel şekilde kullanmış; Hz. Süleyman’ı imtihana tabi tutmuş ve bunda da başarılı olmuştur. Yanındaki devlet adamlarının önermiş oldukları “Bizler savaşıyoruz, savaşalım.” teklifini kabul etmeyen Belkıs; bu tavrıyla kadının erkekten daha basiretli davranabileceğini de göstermiştir.⁴¹¹

Yine bu mevzuda tek başına hadisten yola çıkarak kadının yönetici olamayacağına yönelik söylemde bulunulmasının yeterli bir kanıt olarak görülemeyeceğini ifade edenler mevcuttur. Rivayete lafızcı ve parçacı yaklaşımlar göstermek suretiyle; genel geçer hükümlerde bulunmak pek doğru değildir. Bir konu hakkında hüküm konulacaksa bunun Kur’an’ın ruhuna aykırı olmamasına dikkat etmek gerekir.⁴¹²

Daha önce de belirtildiği üzere insan, Allah (cc) tarafından yeryüzünün halifesi olarak yaratılan bir varlıktır.⁴¹³ Bu halifelik insanın yeryüzüne sahiplik etmesi; onun yönetimini elinde bulundurması manasını taşımaktadır. Ancak insan, bu görevi sorumsuzca hareket etmek ve başına buyruk olmak suretiyle değil; Allah’ın

⁴⁰⁸ Bkz. Wedud-Muhsin, *age.* 136.

⁴⁰⁹ Bkz. Akdemir, *agm.* s. 268.

⁴¹⁰ Bkz. Hamidullah, “İslam Hukuku Ana Kaynakları Açısından Kitabı Mukaddes”, Çev. İbrahim Canan, *AÜİFD*, İslami İlimler Enstitüsü, 1979, sayı: 111, s. 15.

⁴¹¹ Geniş bilgi için bkz. Çağrı vd. *age.* 194; Neml, 27/ 29-35.

⁴¹² Bkz. Kadir Gürler, “Kadının Yöneticiliği Meselesi”, *Dini Araştırmalar*, 2001, c. IV, sayı: 11, s. 92-93.

⁴¹³ Bakara, 2/30.

ortaya koyduğu ilkeler dâhilinde sürdürmekle mes'uldür. Bu görevi yerine getirebilecek olan insan; gerekli yetenek ve yetkilerle donatılmıştır. Şayet İnsan, yeryüzünde fesat çıkarmak, zorbalık etmek değil; yeryüzünü onarmak, yaşanılır bir hale sokmak ve ona adaletle hükmetmekle sorumludur.⁴¹⁴ Nitekim Kur'an'da şöyle buyrulmaktadır:

*“Ona dedik ki: Ey Dâvûd! Gerçekten biz seni yeryüzünde halife yaptık. İnsanlar arasında hak ile hüküm ver. Nefis arzusuna uyma, yoksa seni Allah'ın yolundan saptırır. Allah'ın yolundan sapanlar için hesap gününü unutmaları sebebiyle şiddetli bir azap vardır.”*⁴¹⁵

İnsana yüklenen özel sorumluluklarından, özgür iradesinden ve her şeyin iyisini yapmaya olan eğiliminden dolayı kadın ve erkeğin bu halifelik görevini beraberce hak ettiği de söylenebilir. Yalnız unutulmamalıdır ki, insanın, Kur'an'da belirtildiği üzere zayıf yönleri de bulunmaktadır. Kişinin zayıf yaratıldığı,⁴¹⁶ hırsına düşkün ve sabırsız olduğu,⁴¹⁷ haramı-helali pek de gözetmediği⁴¹⁸ ve kimi zaman Allah'a düşman kesildiği⁴¹⁹ ayetlerde ifade edilmektedir. Bunun yanında daha önce de bahsedildiği üzere kadın ve erkeğin bir takım sorumlulukları olduğu ayetlerde belirtilmiştir:

*“Mü'min erkekler ve mü'min kadınlar birbirlerinin dostlarıdır. İyiliği emreder, kötülükten alıkoyarlar. Namazı dosdoğru kılar, zekâtı verirler. Allah'a ve Rasûlüne itaat ederler. İşte bunlara Allah merhamet edecektir. Şüphesiz Allah mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir.”*⁴²⁰

Hz. Peygamber'in “Mü'minler bir kısmı diğer bir kısma destek olan yapılar gibidirler.” derken parmaklarını birbirine kenetlemesi;⁴²¹ yine bir vücudun azaları gibi dayanışma ve etkileşim içerisinde olup sevinç ve huzuru olduğu gibi

⁴¹⁴ Bkz. Erdoğan Pazarbaşı, “Kur'an'a Göre Halifelik ve Toplumsal Süreklilik”, *Bilimname: Düşünce Platformu*, 2003/1, c. I, sayı: 1, s. 23.

⁴¹⁵ Sa'd, 38/26.

⁴¹⁶ “Allah sizden (yükümlülükleri) hafifletmek istiyor. Çünkü insan zayıf yaratılmıştır.” Nisa, 4/ 28.

⁴¹⁷ “Şüphesiz insan çok hırslı ve sabırsız olarak yaratılmıştır.” Me'aric, 70/19.

⁴¹⁸ “Helal haram demeden mirası alabildiğine yiyebiliyorsunuz.” Fecr, 20/89; Tarhan, age. s. 20.

⁴¹⁹ “İnsanı nutfeden yarattı. Böyle iken bakarsın ki o Rabbine açık bir hasım kesilmiştir.” Nahl, 16/4.

⁴²⁰ Tevbe, 9/71.

⁴²¹ Buhari, Salât, 88; Müslim, Birr, 65.

sıkıntı ve acıyı da tüm vücudun hissettiği bünyeye⁴²² benzetmesi, bu sorumluluğun ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

Toplumda meydana gelen olaylar ferdi değil içtimaidir. Kadın-erkek toplumda vuku bulan acı veya tatlı olayların çözümünde katkı sağlamakla görevlidir.⁴²³ Nitekim kadınların zaman zaman toplumsal olaylara veya gelişmelere müdahale ettiğini müşahede etmekteyiz. Mesela, Hz. Peygamberin eşleri Hz. Ebu Bekir'in halifeliği döneminde Hayber ve Fedek arazilerinin kendilerine miras olarak verilmesini talep etmişlerdi. Fakat Hz. Aişe bu noktada devreye girerek Hz. Peygamber'in miras bırakmadığını, ondan geriye kalanların sadaka olduğunu⁴²⁴ söylemiş; babasının bu doğrultuda almış olduğu kararı desteklemiştir. Yine Hz. Osman'ın halifeliği döneminde yapılan yanlış uygulamaları, Hz. Aişe eleştirmiştir. Kufe valisi olan Velid b. Ukbe'nin sarhoş olarak namaz kıldırması üzerine halk Hz. Osman'a şikâyette bulunmuş ama o hiçbir yaptırımında bulunmamıştır. Olay Hz. Aişe'ye intikal ettiğinde O: "*Osman hadleri iptal, şahitleri tehdit etti.*" diye bağırarak suretiyle onu ikaz etmiştir. Halk bu sözleri duyunca mescitte toplanmış ve kimisi Hz. Osman'ı kimisi de Hz. Aişe'yi haklı bulmuştur. Tartışmanın hararetlenmesi birbirlerine ayakkabılarını atmalarına kadar varmıştır. Sonunda Hz. Aişe'nin baskısı ile Hz. Osman, Velid'i valilikten almak zorunda kalmıştır.⁴²⁵ Örneklerde belirttiğimiz üzere Hz. Peygamber döneminden hemen sonra, kadının siyasi alanda zaman zaman aktif olduğunu müşahede etmiş bulunmaktayız.

Tüm bu anlatılanlar, Hz. Peygamber'in söylemiş olduğu bu hadisi tarihsel bağlamda değerlendirmek gerektiğini göstermektedir. O günkü İran'ın bulunduğu hal, örf ve adetleri göz önünde bulundurarak, Hz. Peygamber'in bu sözleri söylemiş olduğu muhtemeldir. Fakat buradaki tarihsellik hadisin sadece o dönem için geçerli olduğu anlamına da gelmemelidir. Şayet başta da belirtildiği gibi, hadisi o dönem içinde değerlendirirken evrensel yönünü de unutmamak gerekmektedir.

⁴²² Buhari, Edeb, 27; Birr, 66.

⁴²³ Bkz. M. Bahaüddin Varol, "Raşid Halifeler Dönemi Toplumsal Değişme Üzerine Bazı Değerlendirmeler", *İstem*, 2005, sayı: 6, s. 196.

⁴²⁴ Buhari, Feraiz, 3.

⁴²⁵ Bkz. Demirel, "Hz. Aişe ve Siyaset", *YYÜİFD*, 2000, sayı: 3, s. 128-137.

İran kraliçesi Boran'ın halktan alınan vergileri kaldırması⁴²⁶ sebebiyle iyi bir yönetici olduğu kanaatinde olanların fikrine katılmak pek mümkün değildir. Çünkü bilinmektedir ki devletin en büyük kaynağı halktan alınan vergilerdir. Hazineye para namına bir şey olmayınca halka hizmet vermek kolay olmayacağı için, ileriye dönük bir kalkınma projesi içinde böyle bir uygulamanın olması riskli görünmektedir.

Bir devletin yönetiminde bulunmak insanın çok fazla enerji harcamasına sebep olabilecek bir durumdur. Kadının duygusal yapısının erkeğe göre yoğun olduğu dikkate alınırsa onların devlet yönetiminde harcayacakları yoğun hareketlilik ve enerji kendilerinde ruhsal çöküntülere sebep olabilecektir.⁴²⁷ Ayrıca kadının devlet yönetimine talip olması bazı şeyleri feda etmesini gerektirecektir. Zaman zaman ailesinden, eşinden, kocasından ve çocuğundan vazgeçmek durumunda kalabilecektir.⁴²⁸ Nitekim kadının en büyük fitri özelliği olan annelik, onu daha da hassas yapar; kadın anneyken yaşamını çocuklarını büyütme, koruyup kollamak üzere inşa eder.

Kadınlar ve erkeklerin yaratılış itibariyle farklı özelliklere sahip olmasına, diğer rivayetler değerlendirilirken de sık sık değinme ihtiyacı hissedilmişti. Erkekler fiziken daha güçlüyken, kadınlar daha güçsüzdür. Bunun yanında kadınlar erkeklerden daha ince ve nazik yaratılışlıdır. Devlet başkanlığı ise kadın için çok meşakkatli bir görevdir. Bir devlet başkanı her türlü ortama girebilir; her çeşit insanla karşılaşabilir. Günümüz şartlarında seyahat, iletişim daha kolay olmaktadır lakin İslam'ın ilk yılları düşünüldüğünde, ulaşım, can güvenliği, iletişimin zor şartlar altında gerçekleştiği bilinmektedir. Bu tarihi koşulları kadın açısından değerlendirmek lazım gelmektedir.

Mesela bir devletin başka bir ülkeyle savaştığını düşünelim; devletin başkanı o devirde savaşta ordunun komutanı hükmünde ya da en azından ordusuyla beraber savaşta bulunmak durumundadır. Kadın için bunlar bir hayli zor olduğu gibi kadının fitratına da aykırıdır. İlk dönem İslam toplumu anlatılırken kadınların da savaşlara iştirak edebildiği görülmüştü. Zorunlu durumlarda savaşa katılmak ve erkeklere

⁴²⁶ Bkz. Mehmet Azimli, "Kadınların İdareciliği Konusundaki Rivayete Tarihsel Bağlamda Eleştirel Bir Yaklaşım", *İslami Araştırmalar*, 2002, c. XV, sayı: 3, s. 421.

⁴²⁷ Bkz. Tarhan, *age.* s. 150; Dikmen, *age.* 238-239.

⁴²⁸ Bkz. Tarhan, *age.* s. 172-173.

yardımcı olmakla savaş komutanı olmayı aynı kefeye koymak mümkün değildir. Şayet fiziki olarak bir kadın, kendisini dahi yabancı güçlere karşı koruma gücüne sahip değilken; bir savaş komutanı olarak ülkesini koruması, imkânsız olmamakla birlikte, bir hayli güçtür.

Güçlü, kuvvetli bir devlet başkanı, güçlü bir milleti temsil etmektedir. Bir hükümdarın gücü ve bu sebeple ortaya çıkan duruşu başka ülkelerin o ülkeye karşı oluşturdukları strateji açısından önemli bir psikolojik kaynaktır. Nitekim erkek olmak, tüm milletlerce gücü simgeleyen bir olgudur. Aynı zamanda ne kadar güçlü olursa olsun aynı simgeyi bir kadının oluşturması daha zordur. Bu durum kadının aşağılanması anlamına hiçbir zaman gelmemelidir. Zira kadının fitraten farklılığı günümüzdeki çalışma alanları açısından da kendisini göstermektedir. Herhangi bir kadının gidip de çok zor şartlara sahip olan inşaat işçiliğini yapması genelde istisnadır. Yahut yüzlerce kiloluk eşyaların taşındığı hamallığı tercih etmesi olanaksız gibi görünmektedir. İşte tüm bunlar erkeğin fiziksel gücünün daha fazla olduğunu göstermektedir. Bir devlet başkanının savaş yapmasa dahi, diğer ülkelere karşı görüntüsünün korunması, devletin itibarı açısından her zaman fiziken güçlü görünmesi, o ülkenin dış mihraplarca istilasını engellemesi açısından pozitif bir olgu gibi görünmektedir.

Kadınların fitratı gereği duygusal zekâsının daha ileri seviyede olduğu daha önce de belirtmişti. Bir devlet başkanının ise olaylara kin, nefret, sevgi, acıma, üzüme gibi duyguları katması ülkesinin menfaati açısından hiç de iyi olmayacaktır. Bu demek değildir ki devlet başkanı gaddar, astığı astık, kestiği kestik olmalıdır! Aksine zalimlik de diğer duygular gibi kararları etkileyebilen öteki tür bir duygu çeşididir. Tabi ki bu özellikler bütün kadınlarda ve erkeklerde eşit derecede mevcut değildir. Öyle ki söylenenin aksine bazen bir erkek bir kadından daha duygusal olabilir. Fakat zaten devlet başkanı olabilecek bir erkeğin de sadece erkek olması onun başkan olması için yeterli bir nitelik değildir.

Kadının fitratına yöneticilik uygun değilmiş gibi görünmesine rağmen Kur'an'da adı geçen Sebe kraliçesi Belkıs'ın devletin başında olması kadının devlet başkanlığı görevini ifa edebileceğinin de bir göstergesidir. Kur'an ve hadis-i şerifleri değerlendirerek kadının devlet başkanı olamayacağını savunmak sadece toplumun örf-adet ve insanların düşünce ve yorumundan kaynaklanmaktadır.

Sonuç olarak kadınların yaratılışlarındaki inceliği, hassaslığı, fiziken erkeklerden daha güçsüz oluşu, onun devlet başkanı olabilmesini güçleştirmektedir. Fakat bu asla devlet başkanı olamaz anlamına da gelmemektedir. Bu hadisi tarih çerçevesi içinde mülhaza etmemiz bu açıdan daha uygun olacaktır. Nitekim Hz. Peygamber'in bu sözü, kadını hiçbir suretle aşağılama amacı gütmeyeceği gibi; "kaburga kemiği" hadisinde olduğu üzere, onun fitratına uygun davranılmasının kendisinin yararına ve faydasına olacağı anlaşılmaktadır.

2.4. İlgili Rivayetler Bağlamında Eşlerin Birbirlerine Karşı Hak ve Sorumluluklarının Eğitsel Bir Şekilde İfade Edilmesi

Kişiyi ahiret yurduna kavuşturacak olan hayat yolundaki imtihanı beraber aşabilmek, sorunlara birlikte göğüs gerip, mutluluğu beraber yaşayabilmek, Hz. Peygamber'in sünnetine mazhar olup,⁴²⁹ insanlığın devamını sağlamak amacıyla kurulmuş olan aile birliğinin temel unsurları olan karı-kocanın birbirlerine karşı vazifeleri, öncelikle Yüce Allah (cc) tarafından bildirilmiştir. Binaenaleyh bu husus Hz. Peygamber'ce ümmete bilfiil tebliğ edilmiştir. Hz. Peygamber'in ilk günden beri sürdürmüş olduğu faaliyetler, O'nun aile birliğinin sağlıklı bir şekilde devamına verdiği ehemmiyeti sergiler niteliktedir. Özellikle İslam'ın kemale erdiği, artık ümmetine son kez hitap ettiği, bir nevi "evrensel bildirge" niteliği taşıyan "Veda Hutbesi"nde, Peygamberliği boyunca anlattıklarını özetler şekilde karı-koca haklarını tekrar edip bilhassa ümmetin, cahiliyenin kadınla ilgili tasavvurlarına geri dönmeleri endişesiyle Hz. Peygamber'in "kadın haklarına" vurgu yapması mesaj vericidir. Nitekim O şöyle buyurmuştur:

- *"(Ey Ashabım!) Kadınlarınıza karşı iyi olmanızı tavsiye ederim. (Bu tavsiyeme riâyet ediniz). Çünkü onlar sizin yanınızda (sizlere bağlılık bakımından) esirler (gibi) dir. Şu malum karı-koca ilişkisi dışında onların hiç bir şeyine mâlik değilsiniz. Ancak onlar apaçık bir hayâsızlık yapacak olurlarsa onların yataklarında yalnız bırakın ve şiddetli olmaksızın canlarını yakmayacak, bedeninde iz bırakmayacak şekilde (son çare olarak) dövün, dövebilirsiniz. Eğer bundan sonra size itaat ederlerse artık onların aleyhine başka bir yol, onların üstüne varmak için*

⁴²⁹ İbn Mace, Nikâh, 1.

bahane aramayın (Geçmiş kusurları bağışlayın). Şüphesiz karılarınızdan (istediğiniz birtakım) hakkınız vardır. Karılarınızın da üzerinizde (birtakım) hakları vardır. Karılarınız üzerindeki hakkınıza gelince; karılarınız sizin hoşlanmadığınız hiç bir kimseyi evlerinize alıp onlarla konuşmasınlar ve hoşlanmadığınız hiç bir kimsenin evlerinize girmesine izin vermesinler. Dikkat edin! Karılarınızın sizin üzerinizdeki hakkı ise onları giydirmek ve yedirmek hususunda onlara İyi davranmanızdır.”⁴³⁰

Çalışmanın başından beri beyanına özen gösterilen Hz. Peygamber’in kadınlara verdiği değer, onlara iyi muamele edilmesi için erkeklere verdiği öğütler “karı-koca bağlamında” irdelenmeye çalışılacaktır. Lakin evliliğin taraflar üzerinde doğurduğu hak ve sorumlulukları her cepheden tartışmak konunun sınırlarını aşmaktadır. Kocanın mes’ul olduğu bir takım sorumlulukların ifade edilmesinin ardından, kadınların da onlara karşı yükümlülükleri izah edilmeye gayret gösterilecektir. Esasen karı-kocanın birbirine hak ve sorumluluk nazarıyla bakmak yerine; Allah’ın (cc) rızasını umarak ve sevgi paydasında birleşmek suretiyle dünya ve ahiret huzuruna erişebilecekleri, Hz. Peygamber’in hitaplarındaki eğitsel değerler bağlamında ortaya konulmaya çalışılacaktır.

2.4.1. Kocanın Eşine Karşı Sorumlulukları

Veda Hutbesi’nde yer alan kadının kocası üzerindeki hakkına vurgu yapan kısmın diğer bir varyantı da şu şekildedir:

- Hakem b. Muaviye El Kuşeyri babasından naklen diyor ki: Ben ya Rasulellah, bizden birinin karısının kocasının üzerindeki hakkı nedir, diye sordum, Rasulüllah (s.a) buyurdu:

“Yediğinden ona yedirmen, giydiğinden ona giydirmendir. Sakın yüzüne vurma onu kötüleme ve onu evin dışında yalnız bırakma!”⁴³¹

Hadisin her iki rivayetinden anlaşılacağı üzere, ailenin reisi, koruyucusu, gözeticisi ve eğiticisi konumundaki erkeğin, yine bu ailenin yapıcı ve kurucu figürü olan eşinin maddi ve manevi ihtiyaçlarına cevap vermesi gerekmektedir. Bilhassa

⁴³⁰ Ebu Davud, Menâsik, 56/1905; Tirmizi, Rada’, 11; İbn Mâce, Nikâh, 3; Her iki tarafın da haklarını ihtivasi açısından, burada zikrettiğimiz Veda Hutbesi’nin ilgili kısmı, iki alt başlıkta da ortak kullanılacaktır.

⁴³¹ Ebu Davud, Nikâh, 40/2121; İbn Mâce, Nikâh, 3; Ahmet b. Hanbel, IV, 447; V, 3.

nafakasını karşılamak, giyim gibi ihtiyaçlarını gidermek suretiyle mahremini ele muhtaç etmemek, eşi kendisine emanet olan erkeğin hem dini hem de insani bir vazifesidir.

Hz. Peygamber'in de belirttiği gibi erkek, eşinin iâşesini tıpkı kendi ihtiyaçlarını karşılamış gibi, sağlamalıdır. Yalnız rivayette, "*Yediğinden ona yedirmen, giydiğinden ona giydirmendir...*" ifadesinin yer almış olması, zaman ya da mekân bakımından erkeğin kendi giydiği ya da yediğiyle sınırlandırılmalı anlamına gelmemelidir.⁴³² Nitekim her iki eşin fitratlarının farklı olması, ayrıca örf-adet, anane gibi unsurların bu ihtiyaçları etkilediği bir gerçektir. Mesela bazı çiftler giyim-kuşam, yeme-içme meselelerinin cinsi, kalitesi gibi hususlarda birbirlerine uymazlar. Eğer erkek giyimine önem vermeyip, alelade giyiniyorsa, onun giyim ihtiyacı sınırlı olacaktır. Bu durumda nasılsa Hz. Peygamber izin vermiş diyerek eşini de mahrum bırakması makul görünmemektedir. Rivayetteki ifadeyi "en az kendi ihtiyacına harcadığı kadar" şeklinde de anlamak mümkündür. Muhtemelen Hz. Peygamber, kadınların ihmal edilmemesine dikkat çekmek sureyle erkekleri bu noktada eğitmek istemiştir.

Dikkati çeken diğer bir konu da, kadınların kendilerine verilen bu hak sebebiyle kocalarına eziyet edebilme ihtimalidir. Kadının bu hususta eşinin maddi sınırlarını zorlayacak yollara başvurması, aile kurumunu temelden sarsacak bir tavır olabilir. Lakin Hz. Peygamber'in eşinin nafakasını erkeğe yüklerken, kadının maddi durumuna değinmemesi, kadın zengin de olsa fakir de olsa erkek ona bakmakla yükümlüdür, gibi bir izlenim oluşturmaktadır.

Dinin erkeğe yüklemiş olduğu bu göreve, onu teşvik etmek amacıyla Hz. Peygamber, "*Kişinin, sevabını yalnız Allah'tan umarak kendi ailesine yaptığı harcaması da kendisi lehine bir sadakadır.*"⁴³³ buyurmuştur. Böylece erkek, ailesine yaptığı her infakın karşılığını ahirette almakla müjdelenmiştir. Ayrıca erkeğin yaratılıştan gelen özellikleri, maddi ve manevi sorumluluğu onu aile reisi kılmıştır.⁴³⁴ Bu vesileyle Yüce Yaratıcı kurulmasını teşvik ettiği aile kurumundaki fertlerin

⁴³² Bkz. Haydar Hatipoğlu, *Sünen-i İbni Mâce Tercümesi ve Şerhi*, Kahraman Yay. c. V, s. 202-203.

⁴³³ Buhari, İman, 41.

⁴³⁴ Bkz. Hayreddin Karaman, *Günlük Hayatımızda Helaller ve Haramlar*, 24. Baskı, İstanbul: İz Yay. 2010, s. 105.

konumlarını ve rollerini belirlemek suretiyle erkeğe ailenin her türlü mali sorumluluğunu verirken; kadına da eşine saygı ve itaat görevini yüklemiştir.⁴³⁵

Nitekim Allah (cc) şöyle buyurmuştur:

“Erkekler, kadınların koruyup kollayıcılarıdır. Çünkü Allah insanların kimini kiminden üstün kılmıştır. Bir de erkekler kendi mallarından harcamakta (ve ailenin geçimini sağlamakta) dırlar. İyi kadınlar, itaatkârdırlar. Allah’ın (kendilerini) koruması sayesinde onlar da “gayb”ı korurlar. (Evlilik yükümlülüklerini reddederek) başkaldırdıklarını gördüğünüz kadınlara öğüt verin, onları yataklarında yalnız bırakın. (Bunlar fayda vermez de mecbur kalırsanız) onları (hafifçe) dövün. Eğer itaat ederlerse artık onların aleyhine başka bir yol aramayın. Şüphesiz Allah çok yücedir, çok büyüktür.”⁴³⁶

Erkeğin bir diğer sorumluluğu da kadının yüzüne vurmamasıdır. Ayette son çare olarak belirtilmiş olan “dövme” fiilinin şekli konuyu ihtiva eden rivayette de geçtiği üzere, erkeğin iffetsizlik ya da gayri ahlaki üzücü bir hadiseden ötürü en son çare olarak eşine müdahale etmek durumunda kaldığında onun “yüzüne” vurmamasıdır.⁴³⁷ Aksi halde her iki tarafın da sonucuna katlanması zor durumlar vuku bulabilir. Erkek kadını terbiye etmek isterken, onun hayati bir duyu organını (göz, burun gibi) işlevsiz kılabilir yahut kafada bulunan merkezi sinir sistemini hasara uğratabilir. Bu durum ise kadın-erkek hiç kimsenin hak etmediği bir muameledir. Ayrıca ayet ve hadisteki ifadeler, erkeğin kadına kızdığı her anda onu dövebileceği anlamını asla taşımamaktadır. Yapılan aşırılık, mesela iffetsizlik gibi, önce öğüt, ardından yatak ayırma şeklinde küsme⁴³⁸ ve artık kendisine hiçbir şey kâr etmeyen kadınlar için en son çare olarak hafifçe dövülebilir.⁴³⁹ Erkeklerin kendilerine Allah (cc) tarafından verilmiş olan fiziki gücü, eşiyile arasında geçen bir tatsızlıkta kullanması hoş karşılanamayacak bir cahiliye âdetidir. Şayet Hz.

⁴³⁵ Bkz. Salim Öğüt, “Nisa Suresinin 34. Ayeti Bağlamında Aile Kurumunun İki Temeli: İnfak ve İtaat”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 2008, sayı: 11, s. 48.

⁴³⁶ Nisa, 4/34.

⁴³⁷ Bkz. Güler, *Kırk Hadiste Kadın ve Aile*, s. 122.

⁴³⁸ İslam’ın ilk dönemlerinde, erkeklerin birden dörde kadar eş sahibi olmalarını tahayyül ettiğimizde, yatak ayırma fiilinin kadın açısından diğer kadınlara karşı küçük düşmesi anlamına gelebileceği için bu, kendisine büyük bir ceza olmuş olur. Fakat günümüzde daha çok tek eşliliğin olması bu durumu kadın için çok da önemsenecek bir ceza kılmayabilir. Bu açıdan bu maddeyi tarihsel bağlamda değerlendirmekte fayda vardır.

⁴³⁹ Bkz. Karaman, *Günlük Hayatımızda Helaller ve Haramlar*, s. 106.

Peygamber'in bir defa dahi eşini dövdüğü rivayet edilmemiştir ki kendisi bir hadisinde şöyle buyurmuştur:

*“Cariyeyi değnekle dövercesine ne zamana kadar bazılarınız karı-larını değnekle dövecek (yani bu âdeti sürdürecektir) tir? Halbuki döven adamın, dövdüğü karısının yatağına aynı günün sonunda girmesi umulur”*⁴⁴⁰

Ayrıca Yüce Allah (cc) kadınlarla güzellikle geçinmelerini, onlara iyi muamelede bulunmalarını erkeklere tavsiye etmektedir. Beğenmedikleri bir özellikleri olduğunda kocalarının buna sabretmelerini isteyen Yaratıcı, bu takdirde o hoşlanmadıkları şeyi çok hayırlı kılmış olabileceğini belirtirken, kusur ve kabahatlerde affedici olmaya teşvik edici olmaktadır.⁴⁴¹

Erkeğin karısına karşı dikkat etmesi gereken diğer bir husus, ona kaba, çirkin, aşağılayıcı, kırıcı, incitici sözler söyleyip, onun fitraten hassas ve nazik olan kalbini kırmamasıdır. Bilhassa kocanın eşine karşı fiziken çirkin olduğunu dile getirmesi, onun dünyasının başına yıkılması anlamına gelir ki kadınlar bu konuda aşırı hassaslık gösterirler.

Yapılan bir araştırma, genelde kadınlarda olan beğenilme ve bunu özellikle karşı cinsten duyma arzusunun hastalık halini almış şekliyle; özellikle Japonya'da kızların büyük çoğunluğunun “anoreksia” ve “bulimia” hastalıklarına yakalandıklarını tespit etmiştir. Bu ruhsal rahatsızlığa göre bir kız, 40 kilo olduğu halde kendisini 150 kilo hissederek, zayıflamaya çalışmaktadır. Yine Batı kültüründe kadınlar özellikle beğendikleri bir mankenin resimlerini alarak estetik doktorlarından ona benzetilmeyi talep etmektedirler. Kadında cinsel olarak erkeği etkileme, erkek de ise etkilenme eğilimi vardır.⁴⁴² Fakat tüm bu duyguların, eğilimlerin törpülenip, kontrol altına alınması, doğru yöne aktarılması gerekmektedir. Bunun en güzel yolu ise meşru yollardan geçmektedir. Rum suresi 21. ayette Yüce Yaratıcı şöyle buyurmaktadır:

“Kendileri ile huzur bulasınız diye sizin için türünüzden eşler yaratması ve aranızda bir sevgi ve merhamet var etmesi de onun (varlığının ve kudretinin)

⁴⁴⁰ Bkz. Haydar Hatipoğlu, *age.* V, 468.

⁴⁴¹ Nisa, 4/19.

⁴⁴² Bkz. Tarhan, *age.* s. 341.

delillerindedir. Şüphesiz bunda düşünen bir toplum için elbette ibretler vardır.”⁴⁴³
(huzuru aç)

Kadında fitraten var olan beğenilme arzusu, erkekte ise birisini sahiplenme ve koruma içgüdüğü ancak evlilik kurumunun meşru dairesi içerisinde teskin bulacak bir olgudur. Velhasıl bir erkeğin eşine onu beğendiği hissini vermemesi bu duyguyu yaşatmaması, ona ilgisiz davranması, üstüne üstlük onu tahkir etmesi evlilik birliğinin temellerini sarsacak bir sebeptir. Nitekim günümüzde eşinden ilgi göremeyen kadınların, başkası tarafından gördüğü ilgiye kapılıp eşlerini aldattıkları ve bu sebeple çocukların ortada kaldığı nice durumlara şahit olunmaktadır. Yalnız hiç bir gerekçe gayri ahlaki davranışları mubah kılmaz. Burada sadece kadınların bu yönünün dikkate alınıp, kendisiyle birlikte ona giden yolların da haram olduğu “zina”⁴⁴⁴ya, en azından bu nedenle yöneltmemesini belirtme ihtiyacı hissedilmiştir.

Hadisin son kısmında da ifade edildiği üzere erkek, karısına kızıp ona küsüp yatağını ayırabilir fakat onu evden dışarı kovması yanlıştır.⁴⁴⁵ Kendisine her açıdan emanet edilen eşini, hatalı da olsa dışarı bırakması onun şerefine ayaklar altına alıp, kadının zarar görmesine vesile olacak bir tutumdur.

Erkeğin eşine karşı sorumlulukları aslen bu kadarla sınırlı değildir. Tüm ümmete örnek teşkil eden, en güzel eş örneği Hz. Peygamber’in hanımlarına davranışı hak ve sorumluluklarla sınırlı kalmamıştır. Hz. Aişe’nin düğün ve eğlencilere katılması hususunda, kendi aralarında olduğunda, teşvikçi olması,⁴⁴⁶ bir bayram sabahı Habeşlilerin gerçekleştirdiği eğlenceyi seyretmesine izin vermesi⁴⁴⁷ gibi Hz. Peygamber’in çeşitli davranışları, sadece asli ihtiyaçlarını temin etmekle bir erkeğin işinin bitmeyeceğini; kadının ruhi ve bedeni her türlü meseleleriyle bizzat ilgilenmesi gerektiğini gösteren örneklerdir. Hz. Peygamber’in Hz. Aişe ile beraber yemek yerken, eti önce ona ısırtıp sonra onun ısırdığı yerden kendi yemesi,⁴⁴⁸ eşinin kalbine tesir edecek özel durumları ne kadar önemseydiği anlamına gelir. Hz. Aişe: *“Rasulüllah hanımlarıyla baş başa kalınca insanların en yumuşağı, gülme ve*

⁴⁴³ Rum, 30/21.

⁴⁴⁴ “Zinaya yaklaşmayın. Çünkü o, son derece çirkin bir iştir ve çok kötü bir yoldur.” İsrâ, 17/32.

⁴⁴⁵ Bkz. Hatipoğlu, *age.* V, 468.

⁴⁴⁶ İbn Mâce, Nikâh, 20-21.

⁴⁴⁷ Buhari, Salât, 69; Nikâh, 114; Müslim, İdeyn, 17-20; Nesai, İdeyn, 35.

⁴⁴⁸ Müslim, Hayz, 3/14; İbn Mâce, Tahare, 125/643.

*tebessümde en ileri olanı idi.*⁴⁴⁹ demiş ve O'nun eşlerinin yanına geldiğinde, oruçlu bile olsa eşlerini öptüğünü bildirmiştir.⁴⁵⁰ Yine Hz. Aişe Hz. Peygamber'le yaptığı koşuda onu geçtiğini ifade eder.⁴⁵¹ Burada Hz. Peygamber'in eşinin gönlünü hoş tutmak amacıyla bilerek yenildiği tahmin edilmektedir.⁴⁵² Başka bir rivayette ise şöyle geçer: Hz. Aişe (r.a): *“Allah Rasulü hanımlarından birini öptü, sonra abdest tazelemeden namaza çıkıp gitti. Urve dedi ki: “O öptüğü hanım senden başkası değildi değil mi? O da güldü.”*⁴⁵³

Hz. Peygamber, “kristal kâselere” benzettiği hanımlara ve onların nazenin yapılarına dikkat çekmek suretiyle kendilerine ölçülü davranılması gerektiğine işaret etmiştir.⁴⁵⁴ Eşlerine davranış ve tutumuyla ümmetin tüm erkeklerine örnek teşkil eden Hz. Peygamber'in şu veciz sözü konuyu özetler niteliktedir:

*“Sizin en hayırlınız hanımlara karşı en iyi davrananınız ve ailesiyle en iyi geçineninizdir.”*⁴⁵⁵

2.4.2. Kadının Kocasına Karşı Sorumlulukları

Kadınların eşlerine karşı sorumlulukları, kocanın yükümlülükleri kısmında az çok belirtilmiş bulunmaktadır. Burada konu biraz daha açılmak suretiyle ilgili ayet ve hadisler değerlendirmek istenmiştir. Konuyu ihtiva eden ve kimi çevrelerce de eleştiriye tabi olan “secde” hadisini daha iyi anlamak ve Hz. Peygamber'in bu sözü neden söylemiş olabileceğini kavrayabilmek adına öncelikle, Bakara 22. ayetin son kısmında geçen *“...Kadınların, yükümlülükleri kadar meşru hakları vardır. Yalnız erkeklerin kadınlar üzerinde bir derece farkı vardır. Allah mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir.”*⁴⁵⁶ ayeti kerimesinin ne manaya geldiğini ifade etmek faydalı olacaktır.

Verdiği mesaj açısından, Veda Hutbesi'ndeki karşılıklı hak ve sorumlulukların beyanı ile paralellik arz eden bu ayetin farkı “Erkeklerin kadınlar

⁴⁴⁹ Bkz. Canan, *Hz. Peygamber'in Sünnetinde Terbiye*, s. 441.

⁴⁵⁰ Müslim, Siyâm, 62-64.

⁴⁵¹ Ebu Davud, Nikâh, 68; İbn Mâce, Nikâh, 50.

⁴⁵² Bkz. Hatipoğlu, *age.* V, 462.

⁴⁵³ Ebu Davud, Tahâre, 68/179; Tirmizi, Tahâre, 86; İbn Mâce, Tahâre, 69.

⁴⁵⁴ Buhari, Edeb, 90; Müslim, Fedail, 70-72.

⁴⁵⁵ İbn Mâce, Nikâh, 50; Tirmizi, Rada', 11.

⁴⁵⁶ Bakara, 2/228.

üzerinde bir derece farkı...” ifadesidir. İşte bu bir derecelik üstünlüğün ne olduğu ve sebebi, bir önceki konuda zikredilen Nisa 34. ayette açıkça ortaya konmuştur. Nitekim erkekler hanımlarının koruyup kollayıcıları ve dolayısıyla ailenin reisi konumundadır. Bu vasfa ise onlar, ailesinin maddi ve manevi ihtiyaçlarını karşılama yükümlülüğünü taşımaları ve onları korumaları sebebiyle sahip olmuşlardır.

Günümüz sosyal hayatında etkisini bilfiil hissettiren, modern toplumun yansımaları durumundaki bazı gruplar, kadın ve erkeğin eşitliğini savunarak, aile reisliğinin erkeğe verilmesini kadına yapılan bir hakaret olarak nitelendirmekte ve bu hususta İslami kaideleri eleştirmektedirler. Nitekim kadınların özgürleştirilmesi söylemi, öncelikle onun ekonomik özgürlüğünü kazanması vesilesiyle, “erkeğe baş kaldırma”, “eşini tanımama” şeklinde tezahür etmiştir. Kadın hakları teşekkülü adına yapılan bu girişimler ise toplumun minyatürü olan aile kurumunu oldukça zedelemiş durumdadır.

Hâlbuki evin reisinin daha güçlü, ailenin asli ihtiyaçlarını sağlayan erkeğe verilmesi, kadını zelil derecelere sokan, aşağılayan bir durum değildir. Eğer her iki cinsin de fitri özellikleri aynı olsaydı, o vakit bu ikisi arasında hâkimiyet mücadelesi devam eder; aile birliği sarsılıp yok olurdu. İnsanları ve toplumsal hayatı var kılan Yüce Allah (cc) bu hayatın belli bir ahenk ve nizam içinde devamını temin maksadıyla belirli kurallar koymuştur. İnsanların bu kurallara riayetini sağlamak amacıyla onların fitratlarını şekillendirmiştir. Nitekim gözlemler sonucu elde edilen bilgiye göre kadınların genelde güçlü, evinin nafakasını her durumda çıkarabilecek, kararlarının arkasında durabilecek erkekleri; erkeklerin ise evlilik hususunda daha çok itaatkâr ve güvenilir kadınları tercih etmeleri bu tezi doğrular niteliktedir.

İnsanların toplu halde yaşama zorunlulukları, sosyal hayata dair bir takım kuralların oluşmasını gerekli kılmıştır. Beşerî ilişkilerin ve yaşamın devamı noktasında gerekli işlerin düzenli şekilde yürümesi için, yine kişiler kendilerince bir hiyerarşi kurmuşlardır. Amir-memur ilişkisi içerisinde sürdürülen bu düzende bireyler zamanla kendi görevlerini; yapmaları ve yapmamaları gereken şeyleri bilir ve ona göre davranış sergilerler. Nitekim başheksimsiz bir hastane, müdürsüz bir okul nasıl keşmekeşe sürüklenecekse; reissiz bir aile de yıkılmaya mahkûm olabilecektir. Fakat bu sınıflandırmalar insanların birbirlerini hor görmelerini yahut fikir alışverişinde bulunmalarını engelleyecek bir durum teşkil etmez. Erkeğin evin reisi

olması, eşinin yahut çocuklarının fikirlerini önemsiz görme, küçümseme hakkını ona tanımamaktadır. Yüce Yaratıcı insanlara, işlerini yaparken bilenlere danışmalarını emretmiş; kendilerine sorulması hususunda kadınları bundan men etmemiştir.⁴⁵⁷

İnsanoğlu nasıl ki düzenin işleyişi için, amir-memur ilişkisini ihtiva eden bu hiyerarşiyi kabulleniyorsa ve bundan daha mantıklı bir çözüm sunmamışsa; o vakit her ailenin bir reisi olması gerekliliğini; bu reisin ise o ailenin iâşesi, namus, can, mal güvenliğini sağlayan erkeğin olmasından daha tabii bir durum olmayacağını kabullenmesi gerekmektedir.

“İyi kadınlar itaatkâr olandır.”⁴⁵⁸ ayeti kerimesince, itaat etmesi vesilesiyle Allah (cc) nezdinde iyi görülen ve bir nevi övülen kadının, kocasına sergileyeceği bu itaatinin olması gereken derecesini ortaya koyan Hz. Peygamber’in şu veciz sözleri, gayet ilgi çekicidir:

• Kays b. Sa’d anlatıyor: Ben Hira’ya geldiğimde halkının başkumandanlarına secde ettiklerini gördüm. (Kendi kendime) Rasulüllah (s.a) secde edilmeye daha layıktır, dedim ve Peygamber’e (s.a) gelerek, Hira’ya gitmiştim. Onları başkumandanlarına secde ederken gördüm. Ya Rasulallah, sen (hürmet için) secde edilmeye onlardan daha layıksın, dedim. Rasulüllah (s.a) “Söyler misin, sen benim kabrime uğramış olsaydın ona secde eder miydin”, diye sordu, ben de hayır, diye cevap verdim. Bunun üzerine Rasulüllah (s.a):

“Sakin bunu yapmayın! Eğer ben (insanlardan) birinin (diğer) birine (farz-ı muhal) secde etmesini emredek olsaydım, kadınların kocalarına secde etmelerini emredecektim. Çünkü Allah kadınlar üzerinde kocalar için bir hak koymuştur.”⁴⁵⁹

Bu hadiste geçen “secde” kelimesinin zahiri anlamı değil; mecazi anlamı anlaşılmalıdır. Secde sadece Allah’a yapılan, O’ndan başka herhangi bir varlığa yapıldığında ise insanı küfre götüren; iman dairesindeki kişilere yasaklanmış bir fiildir.⁴⁶⁰ Hadisteki ifade tarzının, bu vakte kadar anlatmaya gayret gösterilen sebeplerden ötürü, kocaya teslimiyetin gereğini, ona itaat ve saygının değerini vurgulamak için kullanılan, son derece mübalağalı bir üslup (edebi sanat) olduğu

⁴⁵⁷ Şura, 42/36-37-38-39.

⁴⁵⁸ Nisa, 4/34.

⁴⁵⁹ İbn Mâce, Nikâh, 4; Ebu Davud, Nikâh, 39-40/2140; Tirmizi Rada’, 10; Ahmed b. Hanbel, IV, 381.

⁴⁶⁰ Bkz. Hatipoğlu, *age*. V, 209-2011.

aşikârdır. Bir bakıma bu hadis, İslamiyet'in kadınlara kazandırdığı hakları istismar eden veya kendilerine tanınan hürriyet havasını kötüye kullanma cüretinde bulunan kadınları uyarı özelliği taşımaktadır.⁴⁶¹

Kadınlara verilen itaat mesajını sadece onun sözünden çıkmama, saygı gösterme olarak anlamamak gerekir. Nitekim eşine duyduğu itaati, onun meşru isteklerini yerine getirmek, hizmetinde bulunmak, üzüntüsünü paylaşmak ve onlarla iyi geçinmek olarak değerlendirmekte fayda vardır. Hz. Peygamber, “*Herhangi bir (mü'mine) kadın, kocası kendisinden hoşnut iken ölürse, Cennete girer.*”⁴⁶² demek suretiyle; tıpkı erkeği nafaka teminine teşvik ettiği gibi, kadına da yaptıklarının karşılığını alacağı müjdesini vermiştir.

Kadın “itaat” ve onun ihtiva ettiği “hizmet” gibi kavramlara zorunluluk olarak değil; öncelikle Allah'ın (cc) rızasını kazanmak maksadı güderek bakarsa, doğal olarak yaptıklarından zevk duyacaktır. Ayrıca kendisine gönlünü emanet ettiği eşinin hizmetinde bulunmak, bir kadın için külfet verici bir hal değil; aksine mutluluk vesilesidir.

Eşinin sıkıntısını paylaşıp, ona destek olması, kadınları eşlerinin nazarında değerli kılan bir husustur. Nitekim Psikoloji alanında uzman bazı şahıslar, erkeğin içgüdüsel olarak kadının kahramanı olmak istediğini; bunu hissedememesi durumunda ise onun eşiyile arasında psikolojik duvar ördüğünü savunmaktadırlar.⁴⁶³

Hayatın her türlü zorluklarına beraber katlanan iki kişi arasında örülen bu duvar, çoğu zaman evliliklerin, Allah'ın (cc) ve onun Rasulü'nün hiç sevmediği tek helal olan boşanma ile sonuçlanabilmektedir. O halde bir kadının kocasına karşı hakaret içeren sözler sarfetmesi, ona lanet okuyup, eziyet etmesi, onun aldıklarını beğenmemesi, yaptığı işlere kusur bulmak suretiyle onu küçük düşürmesi, kendisine maddi durumunu hatırlatıp yetersiz olduğunu hissettirmesi, evin içindeki mahrem sırları başkalarına anlatarak bu kutsal emanete hıyanet etmesi,⁴⁶⁴ karı-koca arasındaki bağları zayıflatıcı; aynı zamanda Allah'ın (cc) lütfundan mahrum kalmaya sebep

⁴⁶¹ Bkz. Güler, *Kırk Hadiste Kadın ve Aile*, s. 117.

⁴⁶² İbn Mâce, *Nikâh*, 4.

⁴⁶³ Bkz. Tarhan, *age.* s. 26.

⁴⁶⁴ Tahrim, 66/3-4.

kılıcı davranış şekilleridir. Hz. Peygamber'in kadınları uyaran şu hadisi ibret verici niteliktedir:

*“Kadınlar çocuklarını karınlarında taşıyıcılarıdır, doğuruculardır, çok merhametlidirler. Kocalarına ettikleri eziyetler olmazsa bunların namaz kılanları Cennet'e girer.”*⁴⁶⁵

Ümmehatül Mü'mininden⁴⁶⁶ olan Hz. Hatice bu konuda bize oldukça naif bir emsal teşkil etmektedir. İbn Hişam'ın “es-Sire” adlı eserinde bahsettiği üzere, Hz. Hatice'nin Hz. Peygamber'in vahiy almaya başlaması ile yaşadığı şaşkınlık ve korku anında ona destek olması, eşine daha evlenmeden önceden beri duyduğu sonsuz güveni ve saygıyı yansıtmak suretiyle onun içini rahatlatması; hiç kimsenin kendisine inanmadığı bir zamanda ona inanması, kavminin yalanlayıp alaya aldığı sırada onu doğrulayıp ahlakına şahitlik etmesi, onların ne düşündüğünün önemli olmadığını belirtip, teskin etmesi, oldukça meşakkatli tebliğ sürecinde hem maddi hem manevi destek olması⁴⁶⁷ mü'min kadınlara örneklik edecek üstün bir eş modelliği sunmaktadır.

Kadının kocasına karşı sorumlu olduğu diğer bir husus ise, Veda Hutbesi'nde belirtildiği üzere, eşinin istemediği kişileri ondan izinsiz eve almaması ayrıca hem kendisi hem eşi için dini-hayati öneme haiz olan iffetini, namusunu korumasıdır. Nitekim Hz. Peygamber şöyle der:

*“İnsanı mutlu eden üç şey vardır: Saliha kadın, iyi bir ev, iyi bir binek. İnsanı mutsuz eden üç şey ise, kötü bir kadın, kötü bir ev, kötü bir binektir.”*⁴⁶⁸

2.4.3. Karşılıklı Hak ve Sorumlulukların Ayet ve Hadisler Işığında Eğitsel Açıdan İfade Edilmesi

Evinin geçimini temin için helalinden kazanma yolunu tutan bir erkekle; yuvasına bağlı, çocuklarını iyi bir Müslüman olarak yetiştirme çabasında olan bir kadın, ayrı ayrı yollardan Allah'a (cc) kul olma yarışındadırlar. Nitekim amir olan

⁴⁶⁵ İbn Mâce, Nikâh, 62.

⁴⁶⁶ Ahzab, 33/6.

⁴⁶⁷ Bkz. Haşimi, *age.* s. 192-193.

⁴⁶⁸ İbn Mâce, Nikâh, 5.

adaletle, memur olan itaatle aynı dereceye ulaşır.⁴⁶⁹ Kur'an, aile hayatını karşılıklı anlayış ve olgunlukla yürütülecek insani bir müessese kabul ettiğinden, bu hususta sabrı, ahlaki olgunluğu, adaletli davranmayı, tevekkülü ve Allah'tan (cc) sakınmayı öğütlemektedir.⁴⁷⁰

Karı-koca münasebetlerini salt bir şekilde hak ve sorumluluk bağlamında ele almak, karşılıklı olarak bu benim hakkım, şu senin hakkın diye hak yarısına girmek, yuvanın huzurunu temin ve hayırlı evlatların yetişmesini tesis açısından doğru bir yaklaşım gibi görünmemektedir. Yüce Allah'ın (cc) koymuş olduğu bu hudutlar aile kurumunun sağlıklı şekilde inşası ve devamı için olması gereken esaslardır. Kişi, Allah'ın (cc) eşlere yüklemiş olduğu hak ve sorumlulukların bilincinde olmakla beraber; bu yükümlülükleri evliliğin bağlarını kuvvetleştiren ve devamını sağlayan sevgi, fedakârlık, merhamet gibi duyguların dışında tahayyül edemez. Bilindiği üzere erkek evin dışı, kadın ise evin içi ile mes'uldür. Farz-ı misal, ailenin küçük ve yardıma muhtaç çocukları olsa, anneleri onların ve eşinin her türlü ihtiyaçlarını gidermeye çalışırken yorgun düşse yahut bu işleri yapmasına engel bir durum zuhur etse erkek, "Bu benim görevim değil." diyerek eşine hiç bir şekilde yardımda bulunmayıp bir de ona külfet verici başka işleri kendi emretse; bu durumda karısının ona karşı candan sevgi göstermesi imkânsız olmamakla birlikte çok güçtür. Ayrıca evin her türlü işlerini gören ve çocuklarını büyütürken türlü sıkıntılara katlanan annenin eşi tarafından takdir görmesi onu motive eder ve kocasına karşı daima güler yüzlü olmasını sağlar.

Evlilikte her iki tarafın empati (duygudaşlık) yardımıyla karşılıklı anlayış içinde olmaları, aileyi kuran bu temel iki unsuru küçültmeyeceği gibi, anne-baba bu davranışlarıyla çocuklarına da çok güzel birer örnek teşkil etmiş olurlar. Fıtraten nazik yapılı olan kadının üzüntülü olması halinde, erkeğin onu anladığını ve ona destek olduğunu hissettirmesi; kocanın sıkıntılı anında ise kadının ona sessizce başını dinleyebileceği bir ortamı, zamanı tanıması, evlilikte eşlerin birbirlerine anlayışlı olmalarını sağlayan ve onların sevgilerini perçinleyen bazı ince noktalardır. Nitekim

⁴⁶⁹ Bkz. Nevevi, *Nübüvvet Pınarından Kırk Hadis*, Trc. ve Açıklama: Lütfi Kazancı, 5. Baskı, İstanbul: Marifet Yay. 2006, s. 262.

⁴⁷⁰ Bkz. Ahmet Güneş, "Kur'an ve Sünnette Aile birliğinin Korunması", *AÜİFD*, 2004, sayı: 21, s. 154.

Hız. Peygamber, “*Kadınlar erkeklerin birbirini tamamlayan diğer yarılarıdır.*”⁴⁷¹ derken birisi diğerinin eksiğini tamamlayan ve onun kusurunu hoş gören karı-kocayı kastetmiştir. Yine Yüce Allah’ın (cc) buyurmuş olduğu, “...*Onlar, size örtüdürler, siz de onlara örtüsünüz...*”⁴⁷² ayetinin güçlü bir anlatım üslubuyla, karı-koca arasındaki ilişkinin tabiatını ortaya koyma amacı güttüğü muhtemeledir. “Elbise ve örtü insanı nasıl soğuktan ve sıcaktan korur, kusurlarını örterse; eşler de birbirlerine karşı öyle koruyucu, kollayıcı ve bağlı olmalıdır.” mesajının gayet zengin bir üslupla burada verilmek istendiği aşikârdır.

Karı-koca arasındaki en kuvvetli bağın saygı ve sevgi duygusu olduğu herkesçe kabul edilen bir olgudur. Ancak bu iki kuvvetli duygu kendiliğinden var olmayacağı gibi, onun kendiliğinden hayatiyetini sürdüremeyeceği kabul edilen diğer bir gerçektir. O hâlde hem bu duyguların ortaya çıkışları, hem de sekteye uğramadan var olabilmeleri için sürekli beslenmeleri şarttır. İşte Hız. Peygamber’in vurguladığı üzere, erkeğin infak yükümlülüğü, yani eşi ve çocukları için bütün varını yoğunu severek feda etmesi, kadında ve çocuklarda kocaya ve babaya karşı bir minnet ve şükran duygusunun uyanmasına vesile olacaktır. Bu duygunun ise ona karşı bir hürmet ve saygı hissinin doğmasına imkân vermesi muhtemeldir. Eşinden ve çocuklarından gördüğü bu saygı-sevgi erkeğin, onlara bilmukabele karşılık vermesine ve sıcak bir muhabbetle onları kucaklamasına sebep olabilecektir.⁴⁷³

Her iki cinsin birbirine davranış şekli, kendilerine yapılmasını istemedikleri bir şeyi eşine reva görmemek; isteklerin karşılıklı teminine gayret etmek şeklinde tezahür ederse, sevgi ve saygı perçinleşir. Nitekim İbn Abbas: “*Karım için süslenmeyi severim; onun benim için süslenmesini sevdiğim gibi...*”⁴⁷⁴ derken bunu ifade etmek istemiş; asırlar sonrasına ulaşacak bir sözü sarf ederken, erkek olması itibarıyla bu tarz bir cümle kurmaktan asla utanç duymamıştır.

Hız. Peygamber’in hadisleri değerlendirilirken dikkat edilmesi gereken en önemli unsurun, ilgili konudaki rivayetlerin hepsini göz önünde bulundurma gereği olduğu belirtilmişti. Erkeklerin tek taraflı haklarının ifade edildiği hadisleri okuyup,

⁴⁷¹ Bkz. Suyuti, *Camii’s-Sağır*, Hadis No: 2329.

⁴⁷² Bakara, 2/187.

⁴⁷³ Bkz. Salim Öğüt, “Nisa Suresinin 34. Ayeti Bağlamında Aile Kurumunun İki Temeli: İnfak ve İtaat”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 2008, sayı: 11, s. 50-51.

⁴⁷⁴ Bkz. Mahmud, *age*. s. 109.

kadınları unutmuş; ya da kadınların ön planda tutulduğu hadisleri inceleyip erkeklere haksızlık yapmış demek Hz. Peygamber'e büyük haksızlık olacaktır. Nitekim "secde" hadisinde bin bir türlü güçlüklerle ailesinin nafakasını sağlayan, onları himaye eden kocaya karşı itaati emrederken; "Cennet annelerin ayakları altındadır."⁴⁷⁵ hadisinde erkeklerin asla sahip olamayacakları "annelik" özelliğini övmektedir.

Sonuçta burada Hz. Peygamber'in karı-koca hakkında söylemiş olduğu tüm hadislerden, Allah'ın (cc) rızasını umarak sıkıntılara katlanmayı; kusursuz insan olmayacağı için kusurları örten olmayı; namus kavramının aile için en önemli değer olduğunu; ailenin en önemli görevinin Allah (cc) yolunda hayırlı evlatlar yetiştirmek olduğunu; erkeğin karısına değer verip onu kırıp incitici olmamasını; kadının kocasına itaatkâr olup nankörlük yapmamasını, dolayısıyla bencil olmadan bağımsız olmayı, karşı tarafın hakkını anlayarak ve kendimizi onun yerine koyarak 'biz' duygusuyla davranmayı anlamış bulunmaktayız.

2.5. Hz. Peygamber'in Kadınlara Sabrı Tavsiyesi ve Karşılığında Onları Cennetle Müjdelemesi

- Enes'ten (r.a): Peygamber (sav), çocuğu öldüğü için ağlamakta olan bir kadının yanına geldi ve ona: "*Allah'tan kork ve sabret!*" dedi. Kadın: "Başıma gelen musibete sen aldırış etmezsin ki." dedi. Allah Rasulü (s.a) oradan ayrılıp gittikten sonra (kadına) "O, Allah Rasulü (s.a) idi." dediler. Kadın buna çok üzüldü, ölecekmiş gibi oldu. Hemen O'nun kapısına gitti, kapıcıları göremeyince, şöyle dedi:

"Ey Allah Rasulü! (beni bağışla!) Seni tanıyamadım." (Hz. Peygamber) şöyle buyurdu:

*"(Asıl) sabır, felâketle ilk karşılaşma anında olur."*⁴⁷⁶

- Ebû Saîd (r.a) şöyle demiştir: Kadınlara, Hz. Peygamber'e: "Bize vaaz etmek için bir gün belirle." dediler. (Hz. Peygamber) onlar için bir gün belirledi. O gün kadınlara verdiği vaazda söylediği şeylerden biri de şu idi:

⁴⁷⁵ İbn Mâce, Cihad, 12.

⁴⁷⁶ Buhari, Cenaiz, 7; Ebu Davud, Cenaiz, 23/3124.

“Üç çocuğu ölen bir kadının bu çocukları onun için ateşe karşı bir perde olur.”⁴⁷⁷

Her iki hadis rivayetinin ana temasını oluşturduğu üzere, başa gelen musibetlerden ötürü Allah’tan (cc) başka kimseye şikâyetçi olmamak, yakınmamak, sızlanmamak; nefse ağır gelen ve hoş gitmeyen şeyler karşısında dünya ve ahiret yararını düşünerek, ruhi dengeyi bozmamak maksadıyla insanın kalbinde bulunmakta olan sükûnet ve dayanma gücü anlamına gelen “sabır” kavramı, Kur’an’da yetmişden fazla ayette geçmektedir.⁴⁷⁸ Dünyaya getirilme sebepleri Allah (cc) tarafından: “Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım.”⁴⁷⁹ ve “O, hanginizin daha güzel amel yapacağını sınamak için ölümü ve hayatı yaratandır. O, mutlak güç sahibidir, çok bağışlayandır.”⁴⁸⁰ şeklinde ifade buyrulan insanoğlunun bu kulluk vazifesini idrak edebilmesi için gerekli olan ahlaki faziletlere kaynaklık etmesi sebebiyledir ki Kur’an’da mü’minlere ısrarla sabırlı olmaları tavsiye ve emredilmiştir.⁴⁸¹

Hız. Peygamber, çekmiş olduğu sıkıntılar karşısında Müslümanlara, onların bu zor anlarının geçici olduğunu, bunun karşılığının Allah (cc) tarafından verileceğini bildirmek suretiyle sabrı tavsiye etmiş;⁴⁸² kendisi ise “Sabret! Senin sabrın ancak Allah’ın yardımı iledir. Onlardan yana üzülme. Tuzak kurmalarından dolayı da sıkıntıya düşme!”⁴⁸³ ayeti kerimesine binaen hayatı boyunca sabır konusunda ümmetine örnek teşkil etmiştir.

“Sabredenleri müjdele!”⁴⁸⁴ ayeti kerimesine izafeten incelenen sabır kavramı dört çeşittir:

- a. Kulluk ve ibadette sabır
- b. Günah ve isyandan kaçınma hususunda sabır
- c. Kulluktan uzaklaşmaya vesile olabilecek fazla mal ve dünyalık karşısında sabır

sabır

⁴⁷⁷ Buhari, Cenaiz, 6.

⁴⁷⁸ Bkz. Karaman vd. *age.* s. 567.

⁴⁷⁹ Zariyat, 51/56.

⁴⁸⁰ Mülk, 67/ 2.

⁴⁸¹ Kehf, 18/28.

⁴⁸² Bkz. Âdem Tutar, “Hazret-i Muhammed (s.a) ve Sabır”, *FÜİFD*, 1999, sayı: 4, s. 142.

⁴⁸³ Nahl, 16/22.

⁴⁸⁴ Bakara, 2/155.

d. Meşakkat, sıkıntı ve üzücü hadiseler karşısında sabır.⁴⁸⁵

Konuyu ihtiva eden hadis rivayetleri, Hz. Peygamber'in evladını kaybetmiş olan kadınlara yapmış olduğu tavsiye üzerinedir. İlk rivayette görüldüğü üzere kadın, öncelikle Hz. Peygamber'i tanımayıp sıradan birisi zannetmiş ve onun kendisine söylemiş olduğu ifadeler üzerine acısını anlamadığını düşünerek kendisine sitemde bulunmuş; sonra da inanılmaz derecede pişmanlık yaşamıştır. Burada Hz. Peygamber, söylemiş olduğu "*Allah'tan kork ve sabret.*" ifadesiyle kadını büyük üzüntüsü karşısında teskin etmek isterken, muhtemelen üzüntüsünün isyana dönüşmemesi için de onu uyararak maksadında olmuştur. Hadisin ikinci kısmında "*(Asıl) sabır, felâketle ilk karşılaşma anında olur.*" demek suretiyle acının zirvesinde bulunduğu an, bu derdin Allah (cc) tarafından geldiğini kabullenerek ona sığınmakla geçerli olacağını kastetmek vesilesiyle sabrın tanımını yapmıştır.

Bela geldiği vakit, bir müddet feryat figan ettikten, yakışıksız söz ve düşüncelerle bir sürü günah kazandıktan sonra yapılmış olan sabır, istenilen ve tam manasıyla kabul edilen bir sabır örneği değildir.⁴⁸⁶ İnsanın hayatta en çok sevdiği varlıklardan biri olan evladını kaybetmesi üzerine büyük üzüntüye kapılması olağandır ki sabır, başa gelen felakete üzülmemek anlamını da taşımamaktadır. Nitekim üzülme, dertlenme beşeri bir haldir. Hz. Peygamber dahi Hz. Hatice, Hz. Hamza, oğlu İbrahim gibi çok sevdiği kişiler vefat ettiği vakit derin bir hüznün içine girmiş fakat asla isyan noktasına gelmemiştir. Hz. Peygamber'in oğlu İbrahim'in öldüğü vakit gözyaşı dökmesi bu durumun caiz olduğu göstermektedir:

Enes b. Mâlik (r.a) şöyle demiştir: Hz. Peygamber ile birlikte demir ustası Ebû Seyf'in yanına gittik. (Onun hanımı, Hz. Peygamber'in oğlu İbrahim'in sütanesi olduğundan) Ebû Seyf İbrahim'in sütbabası idi. Hz. Peygamber İbrahim'i kucağına aldı, öptü ve kokladı. (Aradan zaman geçti) Yine onun yanına gittik. İbrahim can çekişiyordu. Hz. Peygamber'in gözlerinden yaşlar süzölmeye başladı. Abdurrahman b. Avf: "Sen Allah'ın Rasülü olduğun halde ağlıyor musun?" dedi. Hz. Peygamber şöyle buyurdu: "*Ey Avf m oğlu! Bu (gözyaşı) merhamettendir.*" Sonra bu

⁴⁸⁵ Bkz. Güler, *Kırk Hadiste Kadın ve Aile*, s. 98.

⁴⁸⁶ Bkz. Nevevi, *age.* s. 248-249.

gözyaşını bir diğeri takip etti. Yani Hz. Peygamber'in gözyaşları arka arkaya akmaya başladı. Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

*“Göz yaş döker, kalp hüznlenir. Ancak biz Rabbimizin razı olmayacağı bir şeyi söylemeyiz. Ey İbrahim! Gerçekten biz senin bizi terk etmen sebebiyle üzgünüz.”*⁴⁸⁷

Yine ikinci rivayette Hz. Peygamber'in kadınlara vaazı sırasında bu ifadeleri kullanması, sabrın sadece kadınlara emredilmesi anlamına gelmese de⁴⁸⁸ kadınların evlatlarına olan sevgisi ve merhameti sebebiyle, böyle bir durumda daha hassas olup tavsiyeye daha muhtaç bulduklarını göstermektedir. Dünyaya getirme aşamasından büyütülmesine kadar neredeyse yirmi dört saatini çocuklarıyla geçirip, her türlü sıkıntılarına seve seve katlanan annelerin evlatlarını kaybetmesi babalarına oranla onların daha çok üzülmelerine, bu durumu içselleştirmelerine vesile olabilmektedir. Babalar daha az üzülmeleri anlamı taşımayan bu ifade, kadınların ruhen ve fiziken daha hassas yapıda yaratılmalarıyla alakalı bir hadisedir. Bu sebeple Hz. Peygamber aslında kadınlara yaptığı bu hitaplarla tüm mü'minleri, evlat acısına sabredip, isyan etmedikleri takdirde cennetle müjdelemiştir.

Biat eden kadınlardan biri anlaşma sırasında Hz. Peygamber'in bizden aldığı sözlerden birisi de şuydu der: *“(Musibetlere karşı) yüz yırtmamak, ahlayıp vahlamamak, yaka yırtmamak, ağıt yakarak saçları dağıtmamak hususunda ona asi gelmemek.”* yine benzer şekilde Ümmü Atiyye'den (r.a) gelen başka bir rivayette biat sırasında aynı şartın koşulduğu ifade edilmektedir.⁴⁸⁹

Konuyla ilgili başka bir rivayette, yine biat sırasında bir kadın Hz. Peygamber'e gelir ve şöyle der: *“Ey Allah Rasulü! Cahiliyye'de bir kadın beni mutlu etmişti (Yani benim bir yakınımın ölümünden sebep ağlamıştı.). Bende gidip ona yardım edeyim, sonra gelip sana biat edeyim.”* der. Hz. Peygamber de bu kadına izin verir.⁴⁹⁰

⁴⁸⁷ Buhari, Cenaiz, 43; Müslim, Fedail, 62; İbn Mâce, Cenaiz, 53; Ebu Davud, Cenaiz, 23/ 3126; İbn Hacer, *Fethu'l Bari*, III, 374.

⁴⁸⁸ İbni Hacer, *Fethu'l Bari*, III, 337.

⁴⁸⁹ Ebu Davud, Cenaiz, 25/3127, 3131; Buhari, Cenaiz, 45; Müslim, Cenaiz, 10; Nesai, Biat, 18.

⁴⁹⁰ Müslim, Cenaiz, 33; Nesai, Biat, 18.

Cahiliye toplumunda ölünün arkasından ağıt yakmanın, yas tutmanın, dövünmenin yaygın adetlerden olduğu bilinen bir tarihi olgudur.⁴⁹¹ Rivayetlerden anlaşıldığı üzere bu tutumlar özellikle kadınlar arasında yaygın ve muteberdir. Hatta bir kadın kendi cenazesini için ağıt yakıp dövünen bir başka yakınına karşı kendini borçlu hissedebilmiştir ki bunu son rivayetten anlamak mümkündür. Hz. Peygamber'in bu davranışları hiç bir şekilde hoş görmediğini yine kadınlara verdiği tavsiyelerden ve biat gibi önemli bir akitte bu durumun düzeltilmesini istemesinden anlayabilmekteyiz. Lakin kendisinden, borçlu hissettiği komşusunun ölüsü için ağlamaya gitmek üzere izin isteyen kadına anlayışlı ve müsamahakâr davranması, O'nun kadınların edindikleri bazı adetleri değiştirmelerinin kolay olmamasından ötürü kendilerine ne kadar hoş görülmesi davrandığının göstergesidir. Ayrıca ilk rivayetimizde de görüldüğü üzere Hz. Peygamber cahilce kendisini tersleyen kadına da anlayış göstermiştir. Ayrıca bu rivayetler doğrultusunda anlamaktayız ki Hz. Peygamber'in tüm uyarılarına rağmen düzelmeyen, topluma yerleşmiş, nahoş bir geleneğe karşı bu husus tevhid-şirk, helal-haram gibi temel bir mesele olmadığı müddetçe kendisinin radikal tavırlar göstermek yerine, duruma eleştiri yapıp, tavsiye ve öğütler vermeyi tercih ettiği anlaşılmaktadır.

Sabrın diğer bir cihetini ihtiva eden bu rivayette ise, sabrı sebebiyle cenneti hak eden kadını Hz. Peygamber anlatıyor:

- Ata b. Ebi Rebah'tan (r.a): İbn Abbas bana dedi ki: "Sana cennetlik bir kadın göstereyim mi?" Evet, dedim. "İşte şu siyah kadın. O, Hz. Peygamber'e gelip dedi ki: 'Ben sara hastalığına tutulup düşünüyorum, üstüm başım açılıyor. Ne olur Allah'a benim için dua et!' Peygamber (s.a) ona şöyle buyurdu: '*İstersen haline sabret de cenneti hak et; istersen sana afiyet vermesi için Allah'a dua edeyim.*' Kadın: 'Ben sabrederim. Ama hiç olmazsa düştüğüm zaman üs tümün açılmaması için Allah'a dua et.'" dedi ve Allah Rasulü (s.a) de onun için dua etti. Kadın hastalığa yakalandığında bir daha üstü açılmadı.⁴⁹²

Sabrın sonunun cennet olduğuna işaret eden bu hadis-i şerif, dayanabileceğine güvenenler için meşakkat ile amelin ruhsattan daha faziletli

⁴⁹¹ İbn Mâce, Cenaiz, 51.

⁴⁹² Buhari, Marda, 6; Müslim, Birr, 14.

olduğuna delil niteliğindedir.⁴⁹³Nitekim sara hastalığı gibi ağır, çaresiz bir rahatsızlığa sabretmek; acı ve ızdıraplara karşı direnmek, cennete girmeye vesile olan salih amellerdendir. Hz. Eyyûb, yakalandığı hastalığa sabretmesi ve şikâyetle bulunmaması üzerine Allah'ın (cc) onun hakkında şu övgü dolu sözleri sarf etmesi şerefine nail olmuştur:

*“Gerçekten biz Eyyûb’u sabreden bir kimse olarak bulduk. O ne güzel bir kuldu! O, Allah’a çok yönelen bir kimse idi.”*⁴⁹⁴

Hz. Peygamber: *“Mü’minin başına gelen müzmin bir hastalık, sıkıntı, üzüntü ve istenmeyen bir hadise, onun bazı günahlarının bağışlanmasına sebep olur.”*⁴⁹⁵ buyurmuştur.

Hz. Peygamber’in kadına sunduğu bu tekliften, hastalıklara karşı tedbir alınmamalı, derman bulunmamalı diye bir hüküm çıkarmak doğru değildir. Hem tehlikelerden korunmak, hem de gelen musibetleri bertaraf etmek, bir mü’minin vazifeleri arasında yer alır.⁴⁹⁶ Netice itibariyle insana bedeni emanet olarak verilmiştir ki hesap günü kendisine iyi bakmamasından dolayı o vücut kişiye hesap sorabilecektir.

sonuç olarak Mü’min bir sıkıntısının giderilmesi için dua ederken, Allah’tan (cc) o durumun hayırlı sonucunu istemelidir. Çünkü kişi istediğı şeyin hayırlı olup olmadığını bilemez. Hz. Peygamber’in sara hastası olan kadın için hastalığa dayanmasını söylemesi, onun şahsına münhasır olabilir. Belki de o kadının iyileşmesi hayırlı olmayacaktı ki bunu bilmemiz mümkün değildir. Özellikle kadınlara özgü bir tavsiye ifadesi içermeyen bu hadisten çıkarılması gereken genel sonuç, öncelikle Allah’tan (cc) geldiğı için sıkıntılara dayanmak, isyanda bulunacak sözler sarf etmemek, bu dünyanın imtihan dünyası olduğunu, hastalıkların günahlara kefarete olduğunu bilmektir. Fakat bize emanet olan bedenimizi hastalıktan korumak için de elimizden geleni yapmak en doğrusudur. Bizce mümkün olan tedbirleri aldıktan sonra geriye tevekkül etmekten ve sonuca razı olup, sabretmekten başka çare kalmıyor.

⁴⁹³ Bkz. Davudoğlu, *age.* VIV, 54.

⁴⁹⁴ Sad, 28/44.

⁴⁹⁵ Buhari, Marda, 1; Tirmizi, Cenaiz, 1.

⁴⁹⁶ Bkz. Nevevi, *age.* s. 250.

2.6. Hz. Peygamber'in Kusur Sebebiyle Taklidi, Lakap Takmayı ve Gıybeti Yasaklamak Suretiyle Kadın-Erkek Her Müslüman'ı Eğitmesi

• Hz. Aişe: Dedim ki: “Ey Allah’ın Rasulü! Safiye’nin kısa oluşu sana yeter.” Şöyle buyurdu: “*Öyle bir kelime söyledin ki eğer o kelime denize karışsa denizi bulanık hale getirir.*” Hz. Aişe der ki: “Ben (Rasulullah’a) yalnızca bir insanın (tahkir gayesiyle) taklidini yapmışım. Bana şöyle buyurdu: ‘*Bana şu su kadar (dünyalık) verilse bile ben, bir başkasını (kusuru sebebiyle) taklit etmem.*’”⁴⁹⁷

Hz. Peygamber’in, sabah namazını kıldıktan sonra Hz. Aişe uyumamış ise onununla sohbet ettiği, bilmediklerini ona öğretmek suretiyle eşinin ilmini artırmayı amaçlamış olabileceği gelen haberler arasındadır.⁴⁹⁸ Hz. Peygamber eğer onun bir kusurunu görür, yanlış bir hareketine şahit olmuşsa onu hemen ikaz eder, o davranışını düzeltmesini isterdi. Fakat rivayette de görüldüğü üzere, konu “gıybet” olmasından münhasır bu defa Hz. Aişe’yi biraz sert şekilde uyardığı anlaşılmaktadır. Çünkü söz konusu bir bilginin yanlış ifadesi yahut eksik uygulanan bir ibadet değil; kasıtsız da olsa, başka bir insanın hakkını ihlaldir.

Konunun ihtiva ettiği “gıybet” kavramının hadislerde mevcut olan tanım gereği, bir Müslüman’ın gıyabında, işittiği takdirde incinebileceği, kırılıp üzüntü duyabileceği her ne durum varsa o özellikleri yahut kusurları ile anılmasıdır.⁴⁹⁹ Bu özellikler ister o Müslüman’ın bedenine, nesebine, yaradılışına dair olsun; ister dinine, elbisesine, eşya ve yiyip içeceklerine dair olsun durum değişmez. Arkadan konuşulduğu vakit söylenmiş olan bu sıfatlar eğer o kimsede gerçekten mevcut ise bu yapılan fiilin adı “gıybet”, eğer o kişi bu denilen şeyleri yapmamışsa bunun adı “iftira” olmaktadır.⁵⁰⁰ Haramlığı hususunda şüpheye mahal vermeyen gıybet, birçok ayette yer almış ve bu fiil hem erkeklere hem de kadınlara kesinkes yasaklanmıştır. Nitekim Hucurat suresi 11. ve 12. ayetler lakap takıp, alay etmek suretiyle gıybet fiilini yapan erkek ve kadınları uyarmak maksadıyla inmiştir:

⁴⁹⁷ Ebu Davud, Edeb, 35/4875; Tirmizi, Kıyamet, 51.

⁴⁹⁸ Buhari, Teheccüd, 24.

⁴⁹⁹ Müslim, Birr, 70; Tirmizi, Birr, 23; Darimi, Rikak, 6; Ahmed b. Hanbel, II, 230, 384, 386.

⁵⁰⁰ Bkz. Necati Yeni-el-Hüseyn Kayapınar, *Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi*, İstanbul: 2003, Şamil Yayınevi, Tarih, XVI, 83.

“Ey iman edenler! Erkekler topluluğu başka bir erkek topluluğu ile alay etmesin. (Çünkü) onlar diğerlerinden hayırlı olabilirler. Kadınlar da kadınları (alaya) almasın. (Çünkü) onlar diğerlerinden hayırlı olabilirler. Kendi kendinizi ayıplamayın ve birbirinizi lakaplarla çağırmayın. İmandan sonra fasıklık ismi ne çirkin olur. Kim tövbe etmezse işte onlar zalimlerin ta kendileridir.”

Erkeklerin ve kadınların ayrı ayrı uyarıldığı bu ayetin nüzul sebebi hakkında çeşitli açıklamalar varid olmuştur. Erkeklerin uyarıldığı kısmın, sahabeden kulağı duymayan bir adamın mescitte Cahiliye devrinde annesine ait bir sıfat ve lakapla çağırılması üzerine indiği rivayet edilmektedir.⁵⁰¹ Kimi kaynaklar ise bu ayetin, Ebu Cehil’in oğlu İkrime’nin Medine’de yürüdüğü bir sırada bir topluluğun “İkrime bu ümmetin Firavunun oğludur.” demesi üzerine, onun bundan rahatsız olması ve Hz. Peygamber’e şikâyetine binaen indiğini rivayet etmektedirler.⁵⁰²

Bu ayette kadınların cins olarak uyarıldığı kısmın nazil olma sebebi ise Hz. Aişe’nin gıybet etme hadisesiyle alakalı birkaç farklı rivayete ilintilendirilmektedir.⁵⁰³ Şöyle ki, kimi müfessirlere göre ayetin kadınlarla ilgili bölümü Hz. Peygamber’in hanımlarından Ümmü Seleme ile alay eden diğer iki eşi Hz. Aişe ve Hz. Hafsa hakkında inmiştir. Buna göre Ümmü Seleme beline beyazca bir kumaş parçası dolamış ve uçlarını arkasından sarkıtmıştır. Bu bez de arkasından sürünmektedir. Durumu gören Hz. Aişe Hz. Hafsa’ya, “Bunun arkasından sürüklediğine bak, sanki bir köpek dilini andırıyor.” demiştir. İşte bahsedilen alay etme meselesi bundan ibarettir.⁵⁰⁴

Diğer bir rivayete göre Hz. Hafsa, Hz. Safiye’ye “Yahudi kızı” demiştir. Bu sözleri duyan Hz. Safiye ağlamış, tam o sırada Hz. Peygamber yanına girmiş ve: “Niye ağlıyorsun?” diye sormuştur. Hz. Safiye: “Hafsa bana ‘Sen Yahudi kızıydın!’ dedi.” dediğinde Hz. Peygamber: “Sen bir peygamber kızıydın. Senin amcan da bir peygamberdir, ayrıca bir peygamberin de nikâhı altındasın. Öyleyse o sana karşı neyi ile iftihar ediyor ki?” diyerek onu teselli etmiştir. Sonra da diğer eşini “Ey

⁵⁰¹ Bkz. Kurtubi, *Camii li-Ahkami'l-Kur'an*, Çev. M. Beşir Eryarsoy, İstanbul: Buruc Yay. 1996, XVI, 259-260; Süleyman Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, İstanbul, Yeni Ufuklar Neşriyat, ts. VIII, 523-524.

⁵⁰² Bkz. Bedreddin Çetiner, *Esbab-ı Nüzul*, Çağrı Yay. II, 826-828; Ali Arslan, *Büyük Kur'an Tefsiri*, İstanbul: Arslan Yay. XIV, 410-413.

⁵⁰³ Bkz. Kurtubi, *age*. XVI, s. 260.

⁵⁰⁴ Bkz. Kurtubi, *age*. XVI, s. 260.

Hafsa! Allah'tan kork!” demek suretiyle uyarmıştır.⁵⁰⁵ Nihayet ilgili hadise üzerine Yüce Allah’ın (cc) bu âyet-i kerimeyi indirdiği rivayet edilmektedir.⁵⁰⁶

Ümmühâtu’l-Mü’min’in arasında zaman zaman Hz. Peygamber gibi bir eşi paylaşamama, onu kıskanma sebebiyle eşleri arasında, aslında her yerde görülen tatsızlıklar olabilmıştır. İnsan fıtratını çok iyi bilen Hz. Peygamber, bu çeşitten yaratılış ve kadınlık gereği haller ve hâdiseleri fazla büyütmemiş ise de ezilen tarafın hakkını korumak adına müdahalede bulunmaktan geri durmamıştır. Rivayette de görüldüğü üzere hem kötü muameleye uğrayan mazlum tarafa gönül alıcı sözler söyleyerek onu takviye ve teselli etmiş; hem de bu yanlış davranışı sergileyen hanımını bundan menetmiştir.⁵⁰⁷ Hatta Hz. Peygamber, ölen bir arkadaşının (kumasının) kusurlarını dahi diğer hanımın ortaya döküp saçmasını yasaklamıştır.⁵⁰⁸ Hz. Peygamber’in, Hucurat suresinin nüzulüne sebebiyet verdikleri rivayet edilen hâdiselerde, eşlerine karşı tutum ve davranışları bu şekildedir.

Hucurat suresi 11. ayetin ilk kısmının meali birçok tefsir kitabında farklılık arz etmektedir. Araştırma “Kadınlarla ilgili hadis rivayetlerindeki eğitsel değerleri ortaya çıkarma” şeklinde olduğundan, temel itibarla mealler arasındaki farklılıklar konuyu aşar niteliktedir. Fakat burada istisnai bir durumun olması mevzuyu ihtiva eden rivayetlerden ikisinin bu ayeti kerimenin nüzul sebebi olarak gösterilmiş olmasıdır. Şimdi kısaca meallerdeki bu farklılığa değinmek yerinde olacaktır.

Ayetin başında geçen “Yâ eyyühellezîne âmenû, lâ yeshar gavmün min gavmin...” cümlesi kimi meallerde: “*Ey iman edenler! Erkekler topluluğu başka bir erkek topluluğu ile alay etmesin.*” şeklinde tercüme edilirken;⁵⁰⁹ diğer meallerde ise: “*Ey iman etmiş olanlar, bir topluluk, diğer bir toplulukla alay etmesin.*” biçiminde ifade edilmiştir. Burada ilk meal tarzında hitap sadece “erkekler topluluğu” lafzı ile erkeklere hasredilmişken; ikinci meal şeklinde “bir topluluk” ifadesiyle hem erkek hem kadına yöneltilmiştir.⁵¹⁰

⁵⁰⁵ Tirmizi, Menakıb, 64.

⁵⁰⁶ Bkz. Kurtubi, *age.* XVI, s. 260.

⁵⁰⁷ Bkz. Canan, *Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi*, XIII, 47-49.

⁵⁰⁸ Ebu Davud, Edeb, 42/4899; Dârimî, Nikâh, 17.

⁵⁰⁹ Bkz. Çağrıcı vd. *age.* V, 46; Kurtubi, *age.* 16, 258.

⁵¹⁰ Bkz. Arslan, *age.* XIV, 14, 410-413; Çetiner, *age.* II, 826-828; Râzi, *age.* 1995, XX, 224-228.

Birinci kısımdaki “gavm” lafzını “erkekler topluluğu” olarak kabul etme durumunda, bu ayette erkek ve kadın gıybet hususunda sırayla, cinsleri anılmak suretiyle uyarılmış denilebilir. Fakat öncelikle hem erkek hem kadını kapsayan “bir topluluk” ifadesi seçilecek olursa, bu durumda ayetin ikinci kısmında kadınların tekrar ve bizzat kadın sigasıyla anılmak üzere uyarılmaları, onların “gıybet” “lakap takma” hususunda daha önde oldukları için, özellikle uyarıldıklarını işaret edebilmektedir. Fakat burada hem erkek hem kadın her ikisinin de “lakap takma” fiilini ayrı ayrı gerçekleştirmelerinden ötürü ki, nüzul sebeplerinde bundan bahsedilmişti, gelen “gavm” kelimesini, sahabenin yaptığı yanlışa binaen “erkek topluluğu” olarak meal etmeleri muhtemeldir.

“Gavm” kelimesi genelde kadın veya çocuk topluluğuna değil de, erkekler topluluğuna verilen ad olarak kullanılmış bir ifadedir. Buna göre kelimenin çoğulu olan “agvam” kadın değil de, erkek topluluğu manasını taşımaktadır.⁵¹¹ Nitekim birçok tefsir âliminin ortak görüşüne binaen de bu kelime “erkek topluluklar” anlamına gelmektedir.⁵¹²

O halde her ne kadar ilgili rivayetlerde “gıybet” etmemeleri gerektiği hususunda muhataplar öncelikle Hz. Aişe ve Hz. Hafsa olsa da bu kötü fiillerin her iki cins tarafından yapıldığı aşikârdır. Bu sebeple de ayet⁵¹³ ve hadislerde⁵¹⁴ kendilerinin bizzat uyarıldıkları görülmektedir.

Nitekim Müslümanlar için lüzumlu olan eğitim, öğretim, ahlaki, sosyal-siyasi tutumlar ve günlük davranışlarla ilgili bölümler yer alan bu konudaki ayet ve hadislerdeki ortak amacın, mü’minleri kadın-erkek bu hususlarda eğitmek olduğu düşünülebilir.⁵¹⁵

Konuyu ihtiva eden hadisin müsebbibi olan Hz. Aişe ve Hz. Hafsa’nın, tavırlarıyla nüzulüne sebebiyet verdikleri düşünülen bu ayette yer alan telkinler ve öğretiler özetle şunlardır:

⁵¹¹ Bkz. Râzi, *age*. s. 20, 225-226.

⁵¹² Bkz. İzzet Derveze, *et-Tefsiru’l-Hadis*, Çev. Mustafa Altınkaya, 2. Baskı, İstanbul: Ekin Yay. 1998, VI, 428-429; Râzi, *age*. 20, 225-226.

⁵¹³ Kalem, 68 /10-11-12-13-14.

⁵¹⁴ Müslim, Birr, 28.

⁵¹⁵ Bkz. Derveze, *age*. VI, 428-429.

1. Zenginlerin ya da toplumun ileri gelenlerinden bazılarının fakir Müslümanlarla ve onların giyim kuşamlarının perişanlıklarıyla alay etmeleri,
2. Cahiliye dönemindeki lakapların devam ettirilmesi,
3. Hz. Peygamber'in hanımlarından bazılarının diğerlerinin boylarının kısalığıyla yahut bazılarının Yahudi oluşlarıyla alay etmeleri,
4. Müslümanlardan bazılarının soy itibariyle Yahudi yahut Nasranî oluşlarını ima etmek için onları bu isimlerle adlandırmaları, bu ayetteki yasaklamaların sebebi olmuştur.

Kendi konumu itibariyle bağımsız olan bu ayet, Müslümanlar için her zaman ve her yerde geçerli olacak eğitim ve öğretim hususlarını kapsamakta ve Müslümanlar arasında kardeşlik ve sevgi birikimini hedeflemektedir. Zaten ayetin ruhu ve hedefi, bizzat erkek olsun kadın olsun tüm Müslümanları genel olarak eğitim ve öğretime tâbi tutmayı amaçlamaktadır. Ayrıca mü'minlerin bu tür davranışlardan menedilmeleri mutlak anlamdadır.⁵¹⁶

Hemen peşi sıra gelen ayette yine kadın-erkek tüm insanlar, mahrem durumları araştırma, gıybet ve su-i zan konusunda uyarılmak suretiyle şu lafızlarla eğitilmektedirler:⁵¹⁷

*“Ey iman edenler! Zannın birçoğundan sakının. Çünkü zannın bir kısmı günahtır. Birbirinizin kusurlarını ve mahremiyetlerini araştırmayın. Birbirinizin gıybetini yapmayın. Herhangi biriniz ölü kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı? İşte bundan tiksindiniz! Allah'a karşı gelmekten sakının. Şüphesiz Allah tövbeyi çok kabul edendir, çok merhamet edendir.”*⁵¹⁸

Mü'minler bu çirkin fiili yapmaktan nehyedilirken, kendilerinin hiçbir şekilde kabullenemeyeceği, tiksindirici bir durum olan ölü bir insanın etinin yenmesiyle gıybet bir tutulmuştur. İnsanoğlunun sosyal hayat içerisinde her an burun buruna olduğu kişileri çekiştirmesi çok sık işlenen bir günah olduğu için, Kur'an'ı Kerim'de, ilgili ayette olduğu üzere tiksindirme gibi yöntemlerle mü'minlere bu fiili önleyici telkinler verilmek istenmiştir.

⁵¹⁶ Bkz. Derveze, *age.* VI, 428-429.

⁵¹⁷ Bkz. Muhammed Ali es-Sabuni, *Safvetü't-Tefasir*, Ter. ve Thrc. Sadreddin Gümüş, Nedim Yılmaz, İstanbul: Yeni Şafak Gazetesi, 1995, VI, 151.

⁵¹⁸ Hucurat, 49/12.

Zina'dan daha şiddetli görülen bu günahın kefareti tövbe, pişmanlık ve bir daha gıybet etmemeye kesin karar verip, hakkı gasp edilmiş kişiden helallik istemektir. Zinadan daha şiddetli olmasının sebebi ise, şudur: Zinanın tövbe neticesinde affa uğraması mümkünken gıybet “kul hakkı” olduğundan bunu işleyen tövbe etse de gıybet edilen kişi hakkını helal etmedikçe Allah (cc) affetmez.⁵¹⁹

Hz. Aişe'nin Hz. Safiye'nin arkasından konuşması neticesinde Hz. Peygamber'in tavrını bildiren ilgili hadis, kinaye yoluyla dahi olsa, bir kimsenin yaratılışında bulunan bir kusuru söylemenin, işaret etmenin gıybet sayıldığı gibi, bir kişinin herhangi bir hareketini taklit etmenin de aynı kategoride sayılacağına delâlet etmektedir. Nevevi'nin açıklamasına göre metinde geçen “keza” kelimesi, ayıplanmanın üst üste iki defa tekrarlandığına delalet ettiğinden, Hz. Aişe'nin Hz. Safiye'nin iki kusurunu birden anlatmak istediği, ancak bunlardan birini diliyle ifade ettiği, diğerine de “işte şu kadar” demek suretiyle eliyle işaret ederken de onun boyunun çok kısa olduğunu söylemek istediği anlaşılmaktadır. Hz. Peygamber, bir cümleden oluşan Hz. Aişe'nin telaffuz ettiği bu kısa ifadenin, aslında cinsleri ve türleriyle birçok yaratıkları içinde bulunduran uçsuz bucaksız denizi bile bulandırabilecek ve onun suyunun karakterini bile bozabilecek kadar manevi bir pislığe ve acılığa sahip olduğunu söyleyerek, bu lafzın kötülüğünü en veciz bir şekilde dile getirmiştir.⁵²⁰

Kibri ve büyüklük taslamayı çirkin gören İslam, insan onuruna dokunan, onun duygu, düşünce ve değerlerini zedeleyen her türlü davranışı reddederken alay etmeyi, kişileri hafife almayı da yasaklamıştır. Zira Yüce Allah (cc) insan psikolojisinin en ince, en ayrıntılı durumlarına varıncaya kadar hepsini göz önünde tutmaktadır.⁵²¹ Nitekim O, bireyler arası ilişkilerde en güzel sözlerin kullanılmasını yaygınlaştırmak üzere şöyle der: “*Kullarıma söyle: (İnsanlara karşı) en güzel sözü söyleyinler.*”⁵²²

Anlaşılabacağı üzere hem ayet hem de hadislerde kesin ve net bir dille yasaklanan “lakap takma”, “küçük görme”, “gıybet ve iftira” etme fiilleri hem

⁵¹⁹ Bkz. Yeni-el-Kayapınar, *age.* XVI, 83-84.

⁵²⁰ Bkz. Yeni-el-Kayapınar, *age.* XVI, 84-85.

⁵²¹ Bkz. Kutub, *Kadın ve Aile*, s. 145.

⁵²² İsrâ, 17/53.

erkeklere hem de kadınlara yasaklanmıştır. Hz. Peygamber, bu fiili gerçekleştiren kişi en sevdiği eşi olan Hz. Aişe olsa dahi onu sert bir üslupla uyarmaktan geri durmamıştır. Bu konuyla ilgili hadis ve ayetler, kötü bir fiili yasaklamanın yanında, insanların edepli bir şekilde yaşamlarını sürdürmelerini, şerefli ve üstün olan toplumda kişilerin haysiyeti, özgürlükleri ve kişilikleri etrafında bir başka dokunulmazlık duvarı örmeyi amaçlamışlardır. Bu duvarı ise, onlara duygularını ve vicdanlarını nasıl temizleyeceklerini, etkileyici ve akıllara hayret verecek bir üslup içinde öğretirken örmüş bulunmaktadır. Nitekim mü'minlerin birbirlerinin kusurlarını araştırması onlara yakışan, onların imanı ile bağdaşan bir durum değildir. Hz. Peygamber'in dediği gibi:

*“Mü'min, mü'mine karşı parçaları birbirine destek olan bir bina gibidir.”*⁵²³

*“Siz mü'minler birbirinizin aynası durumundasınız. Eğer birbirinizde düzeltilmesi gereken bir hata bir yara görürseniz hemen onu giderin.”*⁵²⁴

2.7. Hz. Peygamber'in Kötü Muameleye Dahi Latif Bir Dille Mukabele Edilmesini Öğütlemesi

- Hz. Aişe'de şöyle demiştir: “Rasulullah'ın (s.a) huzuruna beş on kişilik bir Yahudi heyeti girdi. Huzura girince selam vermiş olmak için ‘ölüm üzerinize’ anlamına gelen ‘es-Sâmu aleyküm’ dediler. Ben bu sözü anladım da: ‘Sânı ve Allah'ın laneti sizin üzerinize olsun.’ diye karşıladım. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a) ‘*Yâ Aişe ağır ol! Çünkü Allah her hususta rıfk ve yumuşaklık ile muamele etmeyi sever*’ buyurdu. Ben: ‘Ya Rasulellah! Dediklerini işitmediniz mi? dedim. *Rasulullah (sav): ‘Ben de: ‘Ve aleyküm (Sizin üzerinize de) dedim ya.’* buyurdu.”⁵²⁵

Konuyu ihtiva eden rivayetteki “rıfk” kavramı, arkadaşlarla iyi geçinmek, halkla münasebetlerde doğru hareket etmek, yumuşak davranmak ve günaha girmemek kaydı ile daima her işte en kolay olanı seçmek anlamlarına geldiği gibi onun zıddı ise kabalık ver sertlik manasına gelen “unf” kelimesidir. Şu tarife göre

⁵²³ Müslim, Birr, 17; Buhârî, Edeb, 34.

⁵²⁴ Müslim, Birr, 17; Buhârî, Edeb, 34.

⁵²⁵ Buhari, Edeb, 35; İbn Mâce, Edeb, 9.

özetlenecek olunursa “rıfk” kavramını “Halkla ilişkilerde güzel huylu olmak; yumuşaklıkla muamele etmek” biçiminde yorumlamak münasip görünmektedir.⁵²⁶

Hadis rivayetinde geçen diğer bir ifade ise “lanet etmek” fiilidir. “Dua yoluyla bir şeyin Allah’ın (cc) rahmetinden kovulmasını ve uzaklaştırılmasını istemek”⁵²⁷ anlamına gelen lanet, Türkçede “beddua etmek” olarak da bilinmektedir.

“Güzel ve hoş söz, sadakadır.”⁵²⁸ buyuran Hz. Peygamber, bir mü’minin bu kötü fiili kendisine haksızlık yapan kişiye söylemesini dahi tavsiye etmemiştir. Nitekim O, kendilerine lanet okuyan Yahudilere karşı aynı üslupla karşılık verdiği için Hz. Aişe’yi uyarma ihtiyacı hissetmiştir.

Hz. Peygamber lanetin mü’mine yakışmayan bir fiil olduğunu şu sözlerle beyan etmiştir:

“Mü’min sövüp sayıcı lanet edici, hayâsızca konuşucu ve edepsiz değildir.”⁵²⁹

“Ben lânetçi olarak gönderilmedim.”⁵³⁰

“Birbirinize Allah’ın lanetiyle, gazabıyla ve cehennem ateşiyle lanet etmeyin.”⁵³¹

İnsanoğlunun kendisini muhatabına karşı çaresiz hissettiği ve onun cezalanmasını arzuladığı anlarda bir tür öfkeyi dışa vurum şekli olan kötü söz, lanet, beddua gibi tüm fiiller öncelikle Allah (cc) tarafından hoş görülmemiş, tavsiye edilmemiştir.

“İyilikle kötülük bir olmaz. Kötülüğü en güzel bir şekilde sav. Bir de bakarsın ki, seninle arasında düşmanlık bulunan kimse sanki sıcak bir dost oluvermiştir.”⁵³²

Görüldüğü gibi ayette “kötülüğü kötülükle defet” denmemiş, “kötülüğü iyilikle sav” emri verilmiştir. Çünkü iyilik her zaman ya bu dünyada ya da ahirette kazanan taraf olmuştur. Belki de bu davranış, muhatabın kalbini yumuşatacak, onun iman etmesine yahut doğru yolu bulmasına vesile olabilecektir. “Tatlı dil yılanı

⁵²⁶ Bkz. Hatipoğlu, *age.* IX, 474-475.

⁵²⁷ Bkz. Yenieli-Kayapınar, *age.* XVI, 122-123.

⁵²⁸ Buhari, Edeb, 34.

⁵²⁹ Tirmizi, Birr, 48; Ahmed b. Hanbel, I, 405, 416.

⁵³⁰ Müslim, Birr, 87.

⁵³¹ Tirmizi, Birr, 48; Ahmed b. Hanbel, V, 15; Ebu Davud, Edeb, 45/4096.

⁵³² Fussilet, 41/34.

deliğinden çıkarır.” atasözü de dilin insanlar üzerindeki etkisini bir daha ortaya koymaktadır. Nitekim yumuşak davranma, İslam’ın tebliğcisi ve mü’minlerin eğiticisi konumundaki Hz. Peygamber’e yakışan en güzel vasıftır.

Hz. Ebu Bekir ile ilgili şu hâdise Hz. Peygamber’in bu konudaki hassasiyetini gözler önüne seren başka bir örnektir:

“(Bir gün) Rasulüallah (s.a) sahabeyle birlikte otururken bir adam Hz. Ebu Bekir’e diliyle sataştı ve onu incitti. Hz. Ebû Bekir ise ona karşılık vermedi. Biraz sonra (adam) onu ikinci defa incitti. Hz. Ebu Bekir (yine) sessiz kaldı. Sonra adam Hz. Ebu Bekir’i üçüncü kez rahatsız etti. Bunun üzerine Hz. Ebu Bekir de (ona gereken cevabı vermek suretiyle) ondan intikam aldı. Hz. Ebu Bekir intikam alma yoluna gidince Rasulüallah (s.a) (gitmek üzere) ayağa kalktı. Bunun üzerine Hz. Ebu Bekir: ‘Ey Allah’ın Rasulü, yoksa bana kızdın mı?’ dedi. Rasulüallah (sav): ‘(O adam sana atıp tutmaya başlayınca senin adına ona cevap vermek üzere) gökten bir melek inip onun sana karşı söylediği sözleri yalanlamaya başladı. Sen ona karşılık vermeye başlayınca (araya) bir şeytan çıkıp geldi. Bense şeytanın bulunduğu yerde oturmam’ buyurdu.”⁵³³

Hz. Peygamber’in bu tavrı “*Bir kötülüğün karşılığı, onun gibi bir kötülüktür (ona denk bir cezadır). Ama kim affeder ve arayı düzeltirse onun mükâfatı Allah’a aittir. Şüphesiz O, zalimleri sevmez.*”⁵³⁴ ayetinin vermek istediği mesajı tatbik eder cihettir. Yüce Allah (cc): “*Eğer ceza verecekseniz size yapılanın misliyle cezalandırın. Eğer sabrederseniz, elbette bu, sabredenler için daha hayırlıdır.*”⁵³⁵ ayeti kerimesinde görüldüğü üzere kötülüğe aynıyla karşılık vermeye ruhsat vermekte fakat mü’minlere kötülüğe karşı iyilikle davranmanın yahut sabretmenin mükâfatının bizzat kendi tarafından verileceğini müjdelemektedir. Kullarına karşı son derece merhametli ve lütufkâr olan Yüce Allah (cc) onların da birbirlerine karşı nazik ve yumuşak davranmalarını, kabalık ve sertlikten kaçınmalarını, hoşgörü ile hareket etmelerini tavsiye etmektedir. Nitekim O, Hz. Peygamber’e şöyle seslenmektedir:

⁵³³ Ebu Davud, Edeb, 41/4896.

⁵³⁴ Şura, 42/40.

⁵³⁵ Nahl, 16/126.

*“Allah’ın rahmeti sayesinde sen onlara karşı yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı yürekli olsaydın, onlar senin etrafından dağılıp giderlerdi.”*⁵³⁶

Eğitimin temel prensibini ortaya koyan bu ayet, Hz. Peygamber’in tebliğ konusunda göstermiş olduğu başarının yöntemlerinden birisini bizlere sunmaktadır. Yine yüce Allah (cc): *“Eğer Rabbinden umduğun bir rahmeti istemek için onlardan yüz çevirecek olursan, o zaman onlara yumuşak bir söz söyle.”*⁵³⁷ ayetine binaen her koşulda “rıfk” ile muameleyi Hz. Peygamber’e ve O’nun nazarında mü’minlere emretmektedir.

Hz. Peygamber, malını çalan hırsıza beddua eden Hz. Aişe’ye: *“(Böyle beddua ederek) onun günahını hafifletme!”*⁵³⁸ diye buyurmak suretiyle onu ikaz etmiştir. Keza Hz. Peygamber kendisinde o an hırçınlık bulunan bir deveye binen, bu yüzden onu ileri geri çekiştirmeye başlayan Hz. Aişe’ye hayvanlara dahi yumuşak muamele edilmesi gerektiğini: *“Ey Aişe! Şüphesiz ki yumuşak davranmak bir şeyde bulunursa onu mutlaka süsler; kendisinden uzak kılındığı şeyi de mutlaka lekeler.”*⁵³⁹ ifadeleriyle öğütlemiştir.

Konuya giriş yapılan ilk hadisten ve onu destekleyen diğer hadis rivayetlerinden anlaşıldığı üzere, dünyada amaçlara ulaşmak, arzulanan şeyleri gerçekleştirmek, çevrenin memnuniyet ve rızasını elde etmek, ahirette sevap ve ecir kazanmak için yumuşaklıkla muamele etmek, arkadaşlarla iyi geçinmek ve mutedil davranmak gerekmektedir. Keza Sert davranmak, güçlük çıkarmak yahut kötü bir muameleye hırçınlıkla karşılık vermek müspet sonuçlar elde etmek için geçerli bir yol gibi görünmemektedir. Nitekim Allah (cc) da bu hususta insanlara sabrı ve güzel söz söylemeyi tavsiye etmiş, neticesinde de cenneti vaat etmiştir.

Sonuç olarak anlaşılmaktadır ki her mü’min için en güzel örnek Hz. Peygamber, lanet etmek, kötü söz söylemek, intikam almak gibi fiillerin karşısında durmuştur. Bin bir türlü sıkıntı çekmesine, her çeşit kötü insanla muhatap olmasına rağmen kendisi tek gün dahi kaba konuşmamış; şahsi hislerine kapılarak bir Müslüman’a kötü söz söylememiştir. Hz. Enes O’nun ahlakını şöyle anlatıyor:

⁵³⁶ Ali İmran, 3/159.

⁵³⁷ İsra, 17/28.

⁵³⁸ Ebu Davud, Edeb, 46/4909.

⁵³⁹ Müslim, Birr, 23/78-79; Ahmed b. Hanbel, VI, 58, 116, 125, 171, 206, 222.

“Rasulullah (s.a) kötü konuşan, lanetçi, küfürbaz biri değildi. Birisini ayıplamak istediği zaman, onun hakkında sadece: ‘*Ona ne oluyor, alnı toprağa varasica!*’ demekle yetinirdi.”⁵⁴⁰ O, alnı secdeye kapansın anlamına gelen bu cümleyi sarfetmek suretiyle aslen o kişinin hayrı için dua etmiş bulunuyordu.

Allah (cc) ve Hz. Peygamber’e göre erkek ve kadın olmak üzere her mü’mine yasaklanmış olan bu kötü davranış şekilleri, Yüce Yaraticının, kendi fitratının belirleyici nitelikleri olarak kıldığı nezaket, incelik, hassasiyet, merhamet gibi davranışlara haiz olan kadınlara, özellikle yakışmamaktadır. Evlatlarının terbiyesiyle bizzat ilgilenen annelerin bu hususta daha hassas olmaları, “rıfk” ile hareket etmeyi, Hz. Peygamber’in örneği ışığında onlara anlatmaları en güzel bir hareket olacaktır.

2.8. Hz. Peygamber’in Kadınlara, Gerekli Hususlara Riayet Etmeleri Şartıyla, Mescitlere Gidebileceklerini Belirtmesi

Anlatım sırasında konuyu daha iyi ifade edebilmek adına rivayetlerin benzerleri elenip bazı hususlarda farklılıklar arz edenleri almak ve onları da gruplara ayırmak daha uygun olacaktır. Fakat tüm rivayetler bir bütün şeklinde incelenecektir.

2.8.1. Kadınların Mescide Gitmelerine İzin Verilmesini Emreden Rivayetler

- Ebu Hureyre’den (r.a) rivayet olduğuna göre Rasulullah (s.a) şöyle buyurmuştur: “*Allah’ın kadın kullarını Allah’ın mescidlerinden men etmeyiniz. Ancak onlar süslenmemiş ve koku sürünmemiş olarak mescide gelsinler.*”⁵⁴¹

- Ümmü Atıyye (r.a): “Peygamber (s.a) bize Ramazan ve Kurban bayramlarında **çıkmanızı emrederdi.** (Evlennememiş) genç kızlar, çadırda yaşayan genç bakireler ve aybaşı olmuş kadınlar (hep birlikte) çıkardık. Aybaşı olanlar

⁵⁴⁰ Buhari, Edeb, 38.

⁵⁴¹ Buhari, Cuma, 13; Müslim, Salât, 30; Ebu Davud, Salât, 52/565; Darimi, Salât, 57; Muvatta, Kible, 12; Ahmed b. Hanbel, II, 16, 151, 438, 475, 528; V, 192, 193; VI, 69.

namaza iştirak etmezlerdi. Uzaktan vaaz ve nasihat dinler ve Müslümanların dualarına katılırlardı. Dedim ki: Ey Allah Rasulü! Birimizin cilbabı (dış elbisesi) olmayabilir.” Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

“Kız kardeşi ona kendi cilbabını giydirdin.”⁵⁴²

2.8.2. Kadınların Mescide Gitmelerine İzin Veren Fakat Namazlarını Evde Kılmalarına Teşvik Eden Rivayetler

- İbn Ömer’den (r.a) rivayet olunduğuna göre Hz. Peygamber demiştir ki:

“Kadınlarınızı mescidlerden men etmeyiniz. **Bununla birlikte evlerinde (namaz) kendileri için daha hayırlıdır.**”⁵⁴³

- Abdullah b. Mesud’dan rivayet edildiğine göre Rasulüllah (s.a) şöyle buyurmuştur:

“Kadının özel odasında kıldığı namaz (evin) salonunda kıldığı namazından, (eşyalarının gizlendiği) daha özel odada kıldığı namaz da özel odasında kıldığı namazdan daha efdaldir.”⁵⁴⁴

2.8.3. Hz. Aişe’nin Kadınların Mescide Gitmelerini Hoş Görmediğini Belirten Rivayeti

- Hz. Aişe’nin şöyle dediği rivayet edilmektedir: “Eğer Rasulüllah (s.a) kadınların (süslenme, giyinme ve koku sürünmeden yana) ihdas ettiklerini **görseydi**, İsrail oğullarının kadınlarının men edildiği gibi onları mescide çıkmaktan **men ederdi.**”⁵⁴⁵

Kadınların erkekler gibi mescide gidip namaz kılabilmesi, muhtelif İslam âlimlerince tartışılmış ve tartışılmaya devam eden bir husustur. Konunun baş kısmında farklı noktalarını siyahla vurgulamak suretiyle aktarmış olunan meseleyi

⁵⁴² Buhari, İdeyn, 15-16, 20, Salât, 2, Hayz, 23; Müslim, İdeyn, 1, 18; Tirmizi, Cuma, 36; Nesai, Hayz, 22, İdeyn, 3, 4; İbn Mâce, İkâme, 165; Dârimî, Salât 22; Ahmed b. Hanbel, V, 84, 85.

⁵⁴³ Ebu Davud, Salât, 52/567; Müslim, Salât, 135, 138, 140; İbn Mâce, Mukaddime, 2; Ahmed b. Hanbel, II, 43, 90,140.

⁵⁴⁴ Ebu Davud, Salât, 53/570.

⁵⁴⁵ Buhari, Ezan, 163; Müslim, Salât, 30/144; Tirmizi, Cum’a, 35; Ebu Davud, Salât, 53/569.

teşkil eden hadis rivayetlerine konunun anlatımı sırasında ara ara atıf yapıp neticede toplu bir değerlendirme yapılmaya çalışılacaktır. Zira kadınların mescide gidip gidemeyeceği meselesi ancak bazı noktalarda farklılıklar arz eden tüm rivayetleri beraberce değerlendirmek suretiyle anlaşılabilir. Hz. Peygamber'in bu konudaki tavrı ve uygulamalarının, sahabe hanımlarının mescide gidip gitmediklerinin dikkate alınması bu konuya ışık tutacak hususlardır. Nitekim sahabe, vahyin inişine bizzat şahit olduğundan bu konuda onların tatbikatlarının araştırılması ve öğrenilmesi Hz. Peygamber'in mesajlarını doğru anlama ve uygulama açısından çok büyük öneme haizdir.

Bu meseleyi daha iyi kavrayabilmek adına Hz. Peygamber dönemi uygulamaları araştırıldığında, Hz. Hatice'nin Hz. Peygamber'le beraber Kabe'de ve Kabe dışında namaz kıldığı gelen rivayetlerden öğrenilmektedir. Esasen bu dönemin inanan kadınlarının Hz. Peygamber'le namaz kılmaya, onu dinlemeye, ona sorular sormaya çok istekli oldukları anlaşılmaktadır.⁵⁴⁶ Kadınların bayram namazlarına katıldıklarını⁵⁴⁷ hatta hayızlı iseler uzaktan anlatılanları dinleyip dualara iştirak ettiklerini⁵⁴⁸ yine Hz. Peygamber'in hadislerinden anlamaktayız. Hz. Aişe'nin bize, yatsı namazının geciktiği bir günde mescitte çocukların ve kadınların uyuyakaldığını haber vermesi,⁵⁴⁹ yine sabah namazına elbiselerine bürünmüş şekilde gelen kadınların gelmesini ve namazı kılar kılmaz mescitten ayrılmalarını hatta evlerine döndüklerinde havanın onları kimsenin tanıyamayacağı kadar karanlık olmasını anlatması⁵⁵⁰ bu dönemde sahabe hanımlarının hem de çocuklarıyla beraber namazlara iştirak ettiklerinin birer delilidir.

Hz. Peygamber devri kadınlarının mescide gitme hususundaki tutumlarını daha iyi anlamak için Atike b. Zeyd b. Amr'ın faaliyetlerini görmekte fayda vardır. Hz. Ömer'in evlilik teklifini ancak kendisinin mescide gitmesinin engellememesi ve Hz. Ömer tarafından dövülmemesi şartı ile kabul eder. Hz. Ömer bu şartları

⁵⁴⁶ Bkz. Savaş, *Hz. Muhammed Döneminde Kadın*, 111.

⁵⁴⁷ Buhari, İdeyn, 3, Zekât, 31, 33, Libâs, 57; Müslim, İdeyn, 2, 13; İbn Mâce, İkâmet, 155; Ahmed b. Hanbel, I, 280, 340, 220, 332.

⁵⁴⁸ Buhari, İdeyn, 21.

⁵⁴⁹ Buhari, Ezan, 162; Tirmizi, Cuma, 48.

⁵⁵⁰ Buhari, Ezan, 13, 162-165; Tirmizi, Salât, 2.

istemeyerek kabul eder.⁵⁵¹ Mescide devam hususunda böylesine azimli ve ısrarlı olan bu hanım Hz. Ömer'in katline o an orada olduğu için şahit olmuştur. Hz. Ömer kiskanç bir insan olmasına ve kadınların mescide gitmelerini fitne ve fesat endişesiyle istememesine rağmen, sırf Hz. Peygamber'in emri olduğu için eşini mescitten men etmemiştir.⁵⁵² O'nun ölümünden sonra Zübeyr b. Avvam ile evlenen Atike, diğer eşi tarafından da mescitten men edilmek istenmektedir. Atike ise "*Hz. Peygamber (s.a) 'Allah'ın kullarını Allah'ın mescitlerinden men etmeyiniz' derken sen benim mescide gitmeme nasıl engel olursun.*" der ve cemaate katılmaya devam eder.⁵⁵³

Bu noktada Abdullah b. Ömer'den (r.a) rivayetle gelen şu hadisi vermek yerinde olacaktır:

"Kadınları geceleyin mescitlere çıkmaktan menetmeyin." (İbn Ömer'in) oğlu Bilâl (babasına) dedi ki: "Biz onlara çıksınlar da bunu fitne ve fesada vesile ittihaz etsinler diye müsaade edemeyiz!" Bunun üzerine onu gidip o güne kadar hiç duyulmayan bir şekilde azarladı ve şöyle dedi: Ben sana Allah Rasulü'nden (s.a) haber veriyorum; sen kalkmış "Onları mutlaka menederiz! diyorsun."⁵⁵⁴

Şayet burada İbn Ömer'in (r.a) bu tavrı gösterirken Hz. Peygamber'e karşı gelme amacı güttüğünü düşünmek yerine, İslam'ın kabul edilmesinden sonraki yıllarda fitne ve fesadın artmasını hesaba katarak bu tarz bir tavra büründüğü söylenebilir.

Sahabe uygulamalarını gördükten sonra bu aşamada, İslam âlimlerinin bu husustaki görüşlerine kısaca değinmek faydalı olabilir.

Rivayetleri inceleme noktasında tek bir rivayete bağlı kalınması durumunda kadın, mescide ya kesinlikle "gidemez" veyahut kesinlikle "gidebilir" gibi yargılar ortaya koymak gerekir ki her iki durumda da bakış açısı daraltılabilir ve mü'minleri

⁵⁵¹ Bkz. Savaş, *Hz. Muhammed Devrinde Kadın*, s. 111.

⁵⁵² Bkz. Mahmut Yeşil, "Kadınların Cemaate İştiraki ile ilgili Hadisler Üzerine Bir İnceleme", *SÜİFD*, 2004, sayı: 17, s. 50.

⁵⁵³ Bkz. Savaş, *Raşid Halifeler devrinde Kadın*, s. 24.

⁵⁵⁴ Ebu Davud, *Salât*, 52/568; Müslim, *Salât* 30/138, 139, 140; Tirmizi, *Cuma* 48; Ahmed b. Hanbel, II, 49, 127, 143, 145.

zora koşan yorumlara vesile olunabilir. O sebeple farklı yönleri içinde barındıran tüm rivayetleri birlikte değerlendirirken Hz. Peygamber'in vermek istediği temel mesajı, zaman-mekân ve muhatabın özelliklerini dikkate alarak anlamaya çalışmanın amaca ulaştıracak doğru bir tutum olacağı muhtemeldir.

Kadının “namaz kılmak için mescide gitmesine” ve “namaz kılmak için mescide, gece gitmesine” izin verilmesini, onların eşlerine emreden rivayet şekillerinin klasik şerhlerinde görülmektedir ki bu her iki kullanımda da “gece namazları” kastedilmiştir. Kirmani, fitne ve fesadın daha çok olduğu gecelerde dışarı çıkmak caizse korkunun olmadığı gündüzleri mescide gitmek kendiliğinden caiz olur diye düşünürken, diğer bazı ulema bu görüşe zıt bir yorum sunmaktadır. Onlara göre, kadınlar geceleyin mescide çıkabilir çünkü geceleyin fitne ve fesat ehli fisk-u fücurla yahut uykuyla meşgul oldukları için gece emniyet zamanıdır. Gündüzün ise çıkamazlar; zira fâsıklar her tarafa yayıldığından emniyet yoktur.⁵⁵⁵ Ulema arasında vuku bulan bu tartışmalarda, kadınların genç ve güzel olması, yaşlı olması gibi nedenler de sayılmış, ortaya farklı yorumlar çıkmıştır.

Öncelikle şunu belirtmekte fayda var ki Hz. Peygamber döneminde “mescid” kavramı günümüzün “camii” olgusunu tam anlamıyla karşılamamaktadır. Namaz kılınmakla beraber ilim ve irfan yuvalarına dönüştürülen o günün mescitleri, günümüzdeki “Kur’an kursu ve camii” bütününün verdiği hizmetin temellerini oluşturmakla beraber, o günkü dini eğitimin neredeyse tamamını kapsamaktaydı. Lakin hem o günün mescitte namaz kılmaya istekli kadınları hem de bunun için ortam bu gün pek de mevcut değildir. Zira yaşadığımız şu devirde bir kadının “teravih” dışında vakit namazlarına katılması abesle iştigal eder bir şekle bürünmüşken,⁵⁵⁶ kadınlara özel Kur’an kursları onların dini ilimleri bir nebze olsa da öğrenmelerini sağlamakta ve bu eğitim müesseselerine gitmelerinde ise bir beis görülmemektedir. Fakat bu eğitim kurumlarına kadınlar pek de ihtimam göstermemektedirler. O halde mescit konusunu ele alırken o devrin ve bu zamanın sosyal ve toplumsal yapısı, yaşam şartları ele alınması gereken bir konudur. Mesela

⁵⁵⁵ Bkz. Davudoğlu, *age.* III, 1386-1394.

⁵⁵⁶ Bu durum köy, kasaba yahut küçük şehirlerde böyleyken, mesela Ankara’daki Kocatepe camiinde sabah namazına dahi kadınların katılması gayet olağan karşılanmaktadır. O sebeple bu düşünce de sosyo-kültürel ortamların farklılığına göre kendiliğinden belirlenmiştir.

kadınların gece namaza gitmeleri hususunda Kirmani ve diğer ulemanın ayrılığa düştüğü, “Gece fitne çok olur.” yahut “Gündüz fitne daha çoktur.” meselesi hakkında yorum yaparken, mü’minlerin yaşadıkları ortamın köy mü, kasaba mı, yoksa şehir mi olduğunu göz önünde bulundurmak ve ona göre değerlendirme yapmak daha uygun görünmektedir. Şayet ulemanın bahsettiği “Gece fitne daha az olur.” yargısı günümüz için tasavvur edildiğinde pek de tatminkâr olmamaktadır. İstanbul gibi büyük bir şehri ele alırsak, bir kadının yanında mahremi yahut kendisini koruyabilecek kadar çoğunlukta diğer kadın arkadaşları olmadan camiye gitmek için gece dışarı çıkması ne derece doğrudur? Hatta kendisiyle birlikte birkaç bayan olsa dahi eğer kaldığı semt tehlike arz eden bir yer ise mü’min bir hanımın akşam, yatsı yahut teravih namazı için dışarı çıkması mantıklı mıdır? Fakat bununla birlikte herkesin birbirinden emin olduğu küçük bir köyde yaşayan insanların gerekli tedbirleri alarak bu namazlara iştirak etmelerinde herhangi bir sakınca da olmayabilir. Her iki durum da birbirini kısıtlamamalıdır. Aynı zamanda evin camiye yakınlık ve uzaklığı, kadının yanında kendilerini herhangi bir tehlikeye karşı koruyabilecek kadar kişi olması gibi birçok çevresel faktör bu konudaki hükümleri etkileyebilir. O halde hadisleri anlamaya çalışırken Hz. Peygamber’in bu konuda vermek istediği temel prensibi düşünüp, günümüz şartlarını da göz önünde bulundurmak suretiyle ortaya eğitsel bir değer çıkarmak faydalı olacaktır.

Konuyla ilgili birinci ve ikinci başlıklı rivayetlerde görüldüğü üzere, mutlak manada, mescide gitmek isteyen hanımlara eşlerinin izin vermesi gerektiği ifade edilmektedir. Nevevi bu durumla ilgili şöyle der: “*Bu hadis göstermektedir ki, kadın evinden ancak kocasının izniyle çıkabilir. Çünkü hadis-i şerifte geçen ‘izin verin’ emri kocalara yöneliktir.*”⁵⁵⁷ Burada erkeklere “Eşlerinize izin verin!” emri verilirken; kadınlara da “Eşlerinizden izin almadan bir iş yapmayın!” mesajı iletildiği düşünülebilir.

Birinci grup rivayetlerimizden de anlaşılacağı üzere kadınların mescitlere gidebilmesi, dikkat etmeleri gereken bazı hususları beraberinde getirmiştir. Sahabe hanımlarına ancak süslenmemek, koku sürmemek; erkeklerin dikkatini çekecek

⁵⁵⁷ İbni Hacer, *Fethu'l Bari*, II, 434.

davranışlarda bulunmamak⁵⁵⁸ şartıyla mescitlere gelmeleri emredilmiştir. Ayrıca bu hususta alınan bir takım tedbirler mevcuttur. O devirde Müslümanların oldukça fakir olmaları, tam anlamıyla örtünecek bir elbise bulamamalarına neden olmuş; bu sebeple erkeklerin secdeye vardıkları zaman çok dar ve kısa olan kıyafetleri toplandığı için bazılarının avret mahallerini görmek ihtimali oluşmuştur.⁵⁵⁹ Hz. Peygamber bu durumu önlemek adına kadınlara, erkekler secdeden başlarını kaldırmadıkça başlarını kaldırmamalarını emretmiştir.⁵⁶⁰ Bu durumdan anlaşılacağı üzere fitne sebebi olabilecek bir mesele olan avret yerlerinin görülmesi meselesi Hz. Peygamber tarafından kadınların mescide gelmelerine engel teşkil edilecek bir husus olarak görülmemiş; O, yasaklamak yerine tedbir almayı tercih etmiştir. O halde bu hadisi şerife göre, kadınların mescide gitmeleri ve orada erkeklerin arkasında usulüne göre saf teşkil etmek suretiyle namaz kılmaları caizdir.

Yine Hz. Peygamber'in namazların bitiminden sonra hanımların çıkmasını beklemesi, ardından erkeklerin onlardan sonra çıkması,⁵⁶¹ İbn Ömer'e: "*Şu kapıyı kadınlara bıraksak.*" buyurması,⁵⁶² onların rahatça mescide girip çıkabilmelerini sağlamak ve fitne-fesat ortamı oluşmasını engellemek için alınmış diğer tedbirlerdendir.

Risalet devri hanımlarının dini kültürlerini geliştirmek, ibadetlerini huşu içinde yapmak, namazlarda bulunmakla Hz. Peygamber'in yakın takipçisi olmak adına sosyal bir huzur içerisinde bulunmuş oldukları göze çarpmaktadır. Şayet geceleri dahi mescide gitmelerine izin verilmesi için eşlerinin emrolunmaları; kendilerinin namazları cemaatle kılmaları ve vaazları dinlemeleri adına Hz. Peygamber'in bir takım yapıcı önlemler alması bu huzurun delillerindendir. Hz. Peygamber vefat ettikten sonra bu durumun devam etmediği, O'nun vefatından sonra daha 24 sene geçmesine rağmen Hz. Osman'ın yine abdestinde namazında ihtilâlciler tarafından katledilmesinden anlaşılmaktadır. Takip eden senlerde İslam dünyasını

⁵⁵⁸ Müslim, Salât, 28.

⁵⁵⁹ Bkz. Karapınar, *Anlatım Özellikleri Açısından Sahih Hasen Rivayetler ve Mevzu Haberler*, s. 127; Yeniell-Kayapınar, *age.* III, 332-333.

⁵⁶⁰ Buhari, Salât, 58; Ebu Davud, Salât, 141/851.

⁵⁶¹ Buhari, Ezan, 164-165, 167.

⁵⁶² Ebu Davud, Salât, 17/462 (Nafi dedi ki: "İbn Ömer (r.a) ölünceye kadar bu kapıdan bir daha girmedim." Bu rivayetin bir diğer şeklinde bu sözü İbn. Ömer'in söylediği geçmektedir. Ebu Davud, Salât, 53/571.

saran bu siyasi buhran ahlaki değerleri sarsan çizgilere ulaşmıştır.⁵⁶³ Üçüncü grup rivayette görüldüğü üzere Hz. Aişe'nin bu durumu tespiti üzerine “*Şayet Hz. Peygamber bu durumu görseydi... kadınları mescitten men ederdi.*” sözlerini sarf etmesi kadınların mescitlere gitmemesi gerektiği görüşünü ortaya çıkarmıştır.

Aynı, Buhari şerhinde bu konuyu açıklarken, Hz. Aişe'nin burada kadınların hatalarını görmesi üzerine bu sözü söylemiş olabileceğini belirtirken, özellikle Hz. Aişe, Mısır kadınlarını görmüş olsaydı onlar hakkındaki hükmü ne olurdu diyor ve bu kadınların yapmış olduğu bazı hataları şöyle sıralıyor:

“Mısır kadınlarının elbiseleri envai ipeklilerdendir. Son derece nâdîde çarşafklar içinde lüks vasıtalara binerek iki taraftan yenlerini sarkıtırlar. Nil'deki gemilere erkeklerle karışık kadınlar da biner. Bazıları yanık ve yüksek sesleriyle şarkılar söylerler. Aralarında kadehler tokuştururlar. Kadınlar erkeklere galiptir. Mühim işlerde erkeklere onlar hüküm eder. Bazıları erkeklerle kadınların ahlâkını bozmak için şeriatın asla razı olmayacağı fiil ve hareketlerde bulunurlar. Kadınlardan bir sınıf fahişelik ederler. Bunlar oturarak fesat için fırsat kollarlar. Bir kısmı sokaklarda dolaşarak erkek avlarlar. Bir sınıf kadınlar evlerde ve hamamlarda hırsızlık ederler. Başka bir sınıf büyüçülük eder, düğümler üzerine üfürürler. Bir kısmı pazarlarda erkeklerle birlikte satıcılık eder, yaygara koparırlar. Bir takımları erkek ve kadınlara ücret mukabilinde çeşitli oyunlar kıvırır, şarkılar okur. Bir sınıf da kocalı kadınlarla erkekler arasında aracılık yapmakla meşgul olurlar. Ve daha nice nice şeriat kaidelerinin hâricinde cürümler irtikâp ederler...”⁵⁶⁴

Aynı'nin burada yapmış olduğu tespitler günümüzde de fazlasıyla mevcuttur. Fakat İslam'ın tebliğinden bu İslam âliminin yaşadığı devre kadar ki dönemde sadece 600 yıl geçmesine rağmen kadınlar bu değişime neden uğramış olabilir? Yahut bu fiilleri yapan kişiler sadece kadınlar mıydı, yoksa sadece onların yaptığı mı göze batmaktaydı? İşte bu soruların cevapları aslen bizim için önem taşımaktadır. İslam âleminin fitne ve fesat içine bürünmesi onların dini eğitimi yeterince alamamalarından kaynaklanmış olabilir. “Kadınların eğitimi” bölümünde de bahsedildiği üzere onların yaptıkları yanlışlar sebebiyle sosyal hayattan

⁵⁶³ Bkz. Said Hatiboğlu, *Müslüman Kültürü Üzerine*, s. 53.

⁵⁶⁴ Bkz. Davudoğlu, *age.* III, 1389- 1392.

uzaklaştırılıp, tamamen içe kapanmalarına neden olmak, akıllarının yalan-yanlış dini bilgilerle dolmasına izin vermek ne derece doğrudur ve bu tavır inanan kadınları şimdiki konumundan daha iyi bir seviyeye getirmeye yeter mi?

O devirde mescide giden hanımlarda bazı hatalı hareketler gördüğü tahmin edilen Hz. Aişe'nin bu sözleri söylerken insanların düştüğü fitne ortamına vurgu yapıp onları uyarmak, kendilerine çeki düzen vermelerini sağlamak amacı taşıması muhtemeldir. O'nun bu sözünü açıklayan Nevevi şöyle demektedir: *“Bu ve benzeri hadislerle kadınlar mescide gitmekten men edilemez. Ancak hadislerin ortaya koyduğu bazı şartlar vardır. Bunlar, onların koku sürmemesi, süslenmek, erkeklerle karışık bir şekilde bulunmamak, erkeklerin ilgisini çekecek herhangi bir şey yapmamak, sesi duyulacak takı takmamaları, yolda korkulacak bir şeyin bulunmaması...”*⁵⁶⁵

Eldeki rivayetlere bakıldığında Hz. Peygamber dönemi ile sonrasında kadınların mescide gitmesi hususundaki görüşlerde farklılıklar görülmektedir. Verilerin ortaya koyduğu netice, kadınların mescitlere gidebilmelerinin mümkün olduğudur. O halde baştan izin verilen bir durumun sonradan yasaklanmasını, bazı olumsuz durumların oluşmasına yani zamana ve mekâna bağlı şartların farklı olmasına bağlayabiliriz. Bu olumsuzluklar sebebiyle önlemlerin alınmasıyla şartlar elverişli olduğunda, asli hüküm olan “mescide gidebilecekleri” hükmü tekrar geçerli olabilecektir.

Zira Hz. Peygamber'in men etmediği bir hususu fitne ve fesat endişesiyle yasaklamak o zaman içerisinde doğru gibi görünse de bu hükmü tüm zaman ve mekânlar için genelleştirmek doğru gibi görünmemektedir. Şayet bu yasaklama, kadınların zaten nadiren gittikleri günümüz camilerinden uzaklaşmalarına sebep olacak, cemaat bilincine sahip olamamak, irşad programlarını takip edememek gibi nedenlerle, bir nebze de olsa dini eğitim almalarını engellemek anlamına gelebilecektir.

Sonuç olarak kadınların büyük ölçüde toplumsallaşmış olduğu şu devirde, onları camiden uzak tutmak, diğer ibadetlere katılımlarını engellemek pek de isabetli görünmemektedir. Günümüzde otobüslerde, yollarda, çarşı-pazarda ihtiyacı için

⁵⁶⁵ Bkz. Davudoğlu, *age.* 1389-1392.

gezen ve erkeklerle aynı ortamda bulunmak durumunda olan kadınlara, “Camiye gitmeniz dinimizce yasak!” dememiz pek de mantıklı olmayacaktır. O sebeple Hz. Peygamber’in bu konudaki rivayetlerindeki temel amacı gütmenin faydalı olması muhtemeldir. Bu durumda: “Camilere gidildiğinde, mahremi olmayan birisiyle bir ortamda bulunulduğunda yahut her ne sebeple olursa olsun dışarı çıkıldığında, fitne fesada sebebiyet verecek kıyafetlerin giyilmesi, kokuların sürülmesi, davranışların sergilenmesi ya da kendisine tehlike arz edecek güvensiz bir mekânda bulunulması mü’min bir hanıma yakışmayan, onun zarar görmesine ve günaha girmesine sebep olan tavrılardır.” bilincini yerleştirmek, Hz. Peygamber’in vermek istediği eğitsel mesaja daha uygun görünmektedir. Çünkü O, Cahiliye’de görülen adetleri değiştirmek, kadının bilinçli bir Müslüman olmasını sağlamak adına ne gerekiyorsa yapmıştır. Mü’min bir hanım bu bilinci hissettiği takdirde, ister camiye gitsin, ister okula, ister otobüse binsin, nerede olursa olsun, nasıl davranması gerektiğini kestirecek ve ona göre tavır takınabilecektir.

2.9. Yahudilerin Aksine İslam’da Kadınların Hayızlı Olduklarında Manen ve Madden Temiz Kabul Edilmesi ve Bundan Ötürü Sosyal Hayattan Dışlanmaması

Istilahta küçük ve hasta olmayan bir kadının, doğurganlığının simgesi olarak rahminden düzenli aralıklarla ve belirli sürelerle dışarıya attığı kan manasına gelip, Türkçede, aybaşı hali yahut âdet görmek olarak anılan “hayız”⁵⁶⁶ kavramını ihtiva eden ilgili bazı rivayetlerin ele alınacağı bu bölümde araştırma gereği amaç, bu kavramla ilgili fihhi hükümleri ortaya koymak değildir. Bununla birlikte gaye, Yahudiler gibi diğer bazı dinlerde olduğu üzere kadınların yaşantılarının bir parçası olan bu fitri olgunun onları necis ve mundar kılmadığıdır.

İslam öncesinden gelen ve hatta pek çok yerde günümüze kadar varlığını sürdüren bu inanç sistemleri kadınları hayız dönemlerinde çadırlarından, evlerinden dahi uzaklaştırmışlar, pişirdiklerini yememişlerdir.⁵⁶⁷

⁵⁶⁶ Bkz. Karaman vd. *age.* s. 247.

⁵⁶⁷ Bkz. Yeniçeri, *age.* s. 95.

Adet gören kadınla ilgili Yahudi hukuku ve düzenlemeleri oldukça katıdır. Eski ahit, adet gören kadını pis ve murdar olarak kabul ederken onun sözde murdarlığının başkalarına da geçtiğini belirtir. Tahrif edilmiş bu dine göre kadının dokunduğu her şahıs, her eşya bir gün boyunca kirli kalmaktadır. Eski ahitte yer alan bu bölüm, kadınların hayız dönemlerinde çekmiş oldukları sıkıntıların açık bir delilidir:

“Eğer bir kadının akıntısı ve bedeninde akıntısı kan olursa, yedi gün murdarlığında kalacak ve ona her dokunan akşama kadar murdar olacaktır. Ve murdarlığında üzerinde yattığı her şey murdar olacak: üzerinde oturduğu her şey de murdar olacaktır. Ve onun yatağına dokunan her adam esvabını yıkayacak ve suda yıkanacak ve akşama kadar murdar olacaktır. Ve kadının üzerinde oturmakta olduğu her hangi bir şeye dokunan her adam esvabını yıkayacak ve suda yıkanacak ve akşama kadar murdar olacaktır. Ve kadının oturmuş olduğu yatak yahut her hangi bir döşek üzerinde bir şey olursa adam o şeye dokunduğu zaman akşama kadar murdar olacaktır.”⁵⁶⁸

Yahudilere göre “kirletici” doğasından ötürü hayız gören kadın, bazen kendisiyle kurulacak herhangi bir ilişkiyi önlemek için evinden başka bir yere “sürülmek” suretiyle gönderilirdi. Hayızlı olduğu günler boyunca “murdarlık evi” olarak isimlendirilen bu özel evlere kapatılan kadınlar, Talmud’a göre erkeğin kendisi ile her hangi bir fiziki kontak olma durumu yoksa dahi “uğursuz” olarak kabul edilmekteydi.⁵⁶⁹

“Rabbilerimiz, adet gören bir kadın, iki (erkek) arasından geçerse, eğer kadın âdetinin başındaysa o erkeklerden birini katleder, sonunda ise aralarında tartışmaya neden olduğunu öğretiler.”⁵⁷⁰

Eğer kadının ayaklarının tozundan da olsa murdar olmuşsa kocası, sinagoga girmekten men edilirdi. Hanımı, kızı veya annesi adet gören bir haham sinagoda haham duasını yapamazdı.⁵⁷¹

⁵⁶⁸ Levililer, 15/ 19-23.

⁵⁶⁹ Bkz. Muhammed Reşid, İslam Ve Yahudi-Hristiyan Geleneklerinde Kadın, <http://www.megatr.info/gereksiz-deneme/51610-islam-ve-yahudi-hristiyan-geleneklerinde-kadin-2.html>, ET: 15. 05. 2011.

⁵⁷⁰ Bkz. Reşid, *agm.* bl. “Pis Murdar Kadın?” ay.

Adet olduğunda pis, murdar,⁵⁷² dinsel açıdan kirli⁵⁷³ sayılan kadın, İslam geldikten sonra fitri bir sebepten ötürü maruz kaldığı bu anlamsız muameleden kurtulmuştur. Yahudilerin bu acımasız tutumu sahabeden Enes'in (r.a) rivayetinden de anlaşılmaktadır ki buna göre Yahudiler, kadın hayız olduğu zaman onunla yemek yemez, evlerde onunla beraber oturup kalkmazlardı. Yahudilerin tesirinde kalan bazı kabileler de âdet halindeki kadınlara buna yakın bir şekilde davranırlardı. Hz. Peygamber Medine'ye hicret edince bu durum kendisine vakıa ve soru şekillerinde intikal ettirilmiş ve neticesinde gelen âyetler meseleyi çözüme kavuşturmuştu. Hz. Peygamber'in ashabı bu durumu sorunca Allah (cc) şu âyeti indirdi:⁵⁷⁴

*“Sana kadınların aybaşı hallerini soruyorlar. De ki: O bir rahatsızlıktır. Bu sebeple âdet günlerinde kadınlardan ayrı durun, temizlenmedikçe onlarla cinsel ilişkide bulunmayın...”*⁵⁷⁵

Bunun üzerine Allah Rasulü (s.a) şöyle buyurdu:

“Cinsî ilişkinin dışında onlarla her şey yapın!” Yahudiler bunu duyunca, şöyle dediler: *“Bu adam ne istiyor, dinimizin emirleri hususunda hemen her şeyde bize muhalefet ediyor.”*⁵⁷⁶

Üseyd b. Hudeyr ile Abbâd b. Bişr. Allah Rasulü'ne (s.a) gelerek şöyle dediler: Ey Allah Rasulü! Yahudiler böyle böyle diyorlar. Hanımlarımızla o halde iken cima etmeyecek miyiz? Peygamber'in (s.a) (öfkeden) rengi değişti. Bunun üzerine o ikisi hemen huzurundan çıktılar. Bundan, Allah Rasulü (s.a) o ikisine kırıldığını zannettik. O sırada Peygamber (s.a) hediye olarak süt getirilmişti. Hemen onların ardından süt gönderdi ve içtiler. Bundan Allah Rasulü'nün (s.a) kendilerine gücenmediğini anladılar.⁵⁷⁷

Yahudilerce değil cinsel ilişki, adetken yanlarına dahi yaklaşmalarına izin verilmeyen kadın için Hz. Peygamber'in *“Cinsî ilişkinin dışında onlarla her şey*

⁵⁷¹ Bkz. Reşid, *agm.* bl. “Pis Murdar Kadın?”, ay.

⁵⁷² Yeşaya, 64.

⁵⁷³ Hezekiel, 22.

⁵⁷⁴ İbn Mace, Tahâre, 125/644; Çağrıcı vd. *age.* I, 241.

⁵⁷⁵ Bakara, 2/222.

⁵⁷⁶ İbn Mace, Tahâre, 125/644.

⁵⁷⁷ Müslim, Hayz, 3/16.

yapın!” sözlerini sarf etmesi onları çok kızdırmış ve bu hususta Hz. Peygamber’e kendi dediklerinin hep tersini yapıyor gerekçeleriyle tepki göstermişlerdir.

Bu konuyu açıklığa kavuşturan Bakara 222. ayette geçen ve “rahatsızlık” diye çevrilen eza kelimesi, “aşın olmayan zarar” manasında kullanılmaktadır. Allah Teâlâ kadın kullarına mahsus kıldığı aybaşı halini onlar için az da olsa “zarar ve zararlı” olsun diye takdir buyurmamıştır. Kadınların bu muayyen günü, birleşme kabiliyetini yitiren yumurtaların atılmasını, erkeğin spermi ile birleşecek yeni bir yumurtanın gelmesini beklemek ve aşılama sonrası beslenmesine zemin olmak üzere kadın rahminin hazırlanmasını sağlayan tabii ve gerekli bir oluşumdur. Bu durumda vücudun dengelerinde bazı değişiklikler yaşanmakta, bu da kadının fizyolojisi yanında psikolojisini de etkilemektedir. Eski yumurtanın atılması ve rahmin temizlenmesi kan vasıtasıyla olmaktadır, aybaşı devam ettiği müddetçe rahimden üreme organı yoluyla dışarıya kan atılmaktadır. Bu durumda kadınla cinsel ilişkide bulunulması halinde bundan hem erkeğin hem de kadının çeşitli hastalıklar kapması ve genel olarak rahatsız olmaları, tiksinti duymaları ihtimali insan doğası gereği mümkündür. Hem böyle bir zarara (eza) meydan verilmemesi hem de Allah’ın (cc) buyruğuna uyarak şehvete karşı direnme imtihanı gerçekleşmesi ve irade egzersizi yapılması için “âdet gören kadınla cinsel ilişki” haram kılınmış, bunun dışında kalan ilişkiler serbest bırakılmıştır.⁵⁷⁸

Hayız döneminde fiziken hasta, ruhen hassas olan kadınla cinsel ilişkide bulunulmaması emri, onun murdar, madden ve manen pis, dinsel olarak suçlu olduğunu gösteren bir olgu değildir. Şayet öyle olsaydı kendi iradesi dışında maruz kaldığı bu durumdan ötürü kadın haksızlığa uğratılmış olurdu. Mü’min olan bilir ki Allah’ın adaleti sonsuzdur. Tarihten İslam’ın doğuşuna kadar olan dönemlerde hep aşağılanan, murdar kabul edilen kadının muayyen olan bu dönemlerinde necis olmadığını biz Hz. Peygamber’in hadislerinden ve eşlerine davranışlarından rahatlıkla anlayabilmekteyiz. Nitekim Hz. Peygamber mescitte iken bir gün Hz. Aişe’ye: “*Bana elbise getir!*” der. Bunun üzerine o “Ben namaz kılamıyorum ki!” deyince Hz. Peygamber, “*Hayızlık senin elinde değildir.*” buyurur ve Hz. Aişe

⁵⁷⁸ Bkz. Çağrıcı vd. *age.* I, 241.

bunun üzerine O'na elbiseyi vermekte bir sakınca görmez.⁵⁷⁹ Çünkü Hz. Peygamber'in ifadesinde "Mescide sokulmaması icap eden hayız kanı senin elinde yoktur." demek istediği muhtemeldir.⁵⁸⁰

Yine kadının söz konusu dönemlerde terinin pis olmadığını, Hz. Aişe'nin (r.a) "*Allah Rasulü (s.a) aybaşı iken başını bizden birinin kucağına koyar, Kur'an okurdu.*"⁵⁸¹ sözlerinden idrak edebilmekteyiz. Ayrıca bu halin onun günlük işlerini yapmasına, eşine dokunmasına mani olan bir durum teşkil etmediğini yine Hz. Aişe'den gelen "*Aybaşı iken Allah Rasulü'nün (s.a) başını yıkardım.*"⁵⁸² ve onun başka bir rivayetinde geçen "*...tarardım*"⁵⁸³ sözlerinden öğrenmekteyiz. Hz. Peygamber'in eşini sevindirmek; hayızlı kadınla beraber oturmaktan, birlikte yemek yemekten ve benzeri şeylerden kaçınılmamasının gereğine işaret etmek suretiyle önemli bir örnek teşkil eden, Şurayh b. Mani'nin "*Aybaşı halindeki kadın, kocası ile birlikte yemek yiyebilir mi?*" sorusuna Hz. Aişe'nin verdiği cevap şöyledir:

*"Evet, Allah Rasulü (s.a) beni aybaşı halimdeyken yemeğe çağırırdı. Etli kemiği alır (önce benim ısırمام için) and verirdi. Ben de hemen O'ndan alırdım, biraz koparırdım. (Sonra kemiği geri verdiğimde) Ağzını kemikteki ağzımı koyduğum yere koyarak yemeye başlardı. Sonra su getirtirdi, kendisi içmeden önce benim içmem için bana and verirdi. Alır ve içerdim. Sonra kendisi alır içerdi ve kabın ağzımı koyduğum yerine kendi ağzını koyardı."*⁵⁸⁴

Burada Hz. Aişe sanki "Siz aybaşı halindeki kadınla yemek yer miydi diye soruyorsunuz; bilâkis, yemek yemenin yanı sıra sevgi ve yakınlık ifade eden davranışlarda bulunur, eşinin adet döneminde olmasını buna engel görmezdi." demek istemiştir.

Sonuç olarak Hz. Peygamber'in son derece mütevazı bir eş olduğunun göstergesi olan bu hâdise kadınların hayız günlerinde kendileriyle aynı kaptan hatta ısırıldıkları yerden yemek yenilebilecek kadar temiz olduklarına delalet etmektedir. Aynı zamanda erkeğin eşine karşı yumuşak ve nazik davranmak suretiyle onu mutlu

⁵⁷⁹ Müslim, Hayz, 3/11, 12, 13.

⁵⁸⁰ Bkz. Davudoğlu, *age.* III. 314.

⁵⁸¹ Buhari, Hayz, 3; Müslim, Hayz, 3/15; Nesai, Tahara, 174-5.

⁵⁸² Buhari, Hayz, 2; Müslim, Hayz, 3/8, 10.

⁵⁸³ Müslim, Hayz, 3/6, 9.

⁵⁸⁴ Müslim, Hayz, 3/14; İbn Mace, Tahâre, 125/643.

etmenin öneminin gözler önüne serildiği bu rivayet, İslam'ın kadına verdiği değer, onun tebliğcisinin davranış şekilleri vasıtasıyla tezahürüdür. Bununla birlikte hayız günlerinde kadınlar kesinlikle “pis, murdar” sayılamazlar. Bu dönemde onlar dinlenmeleri, vücutlarının kendisini toparlaması, bir nevi eza çekmemeleri, istirahat etmeleri için namaz kılmaktan, Kur'an okumaktan dahi muaf tutulmuşlardır ki bu muafiyetler onların aşağılanma maksadıyla değil aksine yararları açısından verilmiştir.

2.10. Hz. Peygamber'in Kadınlara İstişare Etmesi

Aile biriminden başlamak suretiyle en üst idari birim olan devlete ve sonra onun da ötesinde, zirvede teşkilatlanmış bir ümmete ve hatta özel kuruluşlara kadar her birim ve kuruluşun “istişare” (danışma) ile yönetilmesi gerektiği Kur'an'ı Kerim'de temel yönetim ilkesi olarak yer almaktadır.⁵⁸⁵ Akıllı, tecrübeli, sağlam fikirli, ihlâslı birine bir konuyu danışmak, görüşünü sormak⁵⁸⁶ anlamına gelen bu kavram hukuki bir terim olarak görülse de “...onların işlerini danışarak yapmalarıdır.”⁵⁸⁷ ayeti kerimesinin tüm mü'minlerin yaptığı herhangi bir iş kastedilmek suretiyle inmiş olduğu düşünülürse, sadece hukuki olaylar için kullanılmadığı da anlaşılmaktadır.

Hz. Peygamber'in vahiyle muhatap olduğu andan itibaren şaşkınlık içerisinde karşılaşmış olduğu bu hâdiseyi eşi Hz. Hatice ile paylaşması, O'nun ise gayet vakur şekilde, Hz. Peygamber'i sakinleştirip, teskin etmesi Hz. Peygamber'in çok önemli bir hususta eşinin sözlerine verdiği ehemmiyetin ilk göstergelerindendir.⁵⁸⁸

Hudeybiye muahedesinin Müslümanlar aleyhine görülen ağır şartları karşısında oluşan muhalefetin Hz. Peygamber'i zor durumda bırakması üzerine O çadırına çekildiğinde çok güngörmüş olan eşi Hz. Ümmü Seleme kendisine bir tavsiyede bulunmuştur. Eşi Hz. Peygamber'e eğer umre ziyareti için getirdikleri kurbanları kendisi kesmeye başlarsa halkın da ona uymakta gecikmeyeceğini ve

⁵⁸⁵ Bkz. Yeniçeri, *age.* s. 62.

⁵⁸⁶ Bkz. Karaman vd. *age.* s. 338.

⁵⁸⁷ Şura, 42/38.

⁵⁸⁸ Bkz. Hamidullah, *İslam Peygamberi Hayatı*, I, 109.

böylece her şeyin düzelmiş olacağını tavsiye etmiştir. Hz. Peygamber bu sözlere itibar etmiş ve gerçekten de sonuç söylendiği şekliyle vuku bulmuştur.⁵⁸⁹

Buraya kadar verilmiş misallerde, hukuki bir kaydı taşımayıp danışma şekliyle vuku bulan Hz. Peygamber'in eşleriyle olan istişaresi, Hz. Aişe'ye yapılmış olan iftira (ifk) hadisinde adli bir araştırma niteliği taşıırken, ıstılah anlamında da istişare kavramını tam anlamıyla karşılamaktadır. Bu olayda O, ashabın ileri gelenlerinden bazı erkeklerin yanında, Ümmü Eymen⁵⁹⁰ ve sözlerine güvenmiş olduğu, Hz. Aişe'nin cariyesi Berire ile istişare etmiştir. Zeynep bint Cahş'la arasında geçen konuşma Hz. Aişe tarafından şöyle rivayet edilir: Rasulüllah, Zeynep bint Cahş'a da benim hâlimden sorup “*Yâ Zeyneb! Âişe hakkında ne bildin ve ne gördün?*” demişti. Zeynep de “*Yâ Rasulellah! Ben kulağımı, gözümü işitmediğim, görmediğim şeyden muhafaza ederim. Vallahi ben Âişe hakkında hayırdan başka bir şey bilmem.*” Bu hususta Hz. Âişe: “*Zeyneb (Peygamber'in kadınları arasında güzelliği ve yanındaki mevki bakımından) bana rekabet eden bir kadındı. Fakat Allah onu takvası sebebiyle (iftiracılara katılmaktan) korudu.*” demiştir.⁵⁹¹

Ayrıca Hz. Peygamber'in kızların evlendirilmesi durumunda onlara danışılmasını hatta dul olanlarla açıkça müzakere edilmesini istediği rivayetler arasındadır.⁵⁹²

Hz. Peygamber'den sonra Hulefa'i Raşidin devrinde de halifelerin istişare ettiği seçkin bir zümre bulunmuştur. Bunların dışında halife Hz. Peygamber'in eşlerinden ve başka kadınlardan da fikirlerini sorup öğrenmiştir. Mesela Hz. Ömer'in Şifa Hatun'un fikirlerine büyük değer verdiği bilinmektedir.⁵⁹³

Genel manada anlatılmaya çalışılan “Hz. Peygamber'in kadınlarla istişaresi” dışında eşlerin de birbiriyle istişare etmesi gerektiği Kur'an'dan öğrenilmektedir. Aile içindeki istişarenin gerekliliğine, çocuğun sütten kesilmesi ile ilgili hükümlerin yer aldığı ayette değinilmiştir. Burada gelen ifade şöyledir:

⁵⁸⁹ Bkz. Yeniçeri, *age*. s. 64.

⁵⁹⁰ Bkz. Ali Aksu, “İfk Olayı Üzerine Bir Değerlendirme”, *ÇÜİFD*, c. VIII, sayı: 1, s. 10.

⁵⁹¹ Buhari, Şehadet, 15.

⁵⁹² Ahmed b. Hanbel, Müsned, II, 229.

⁵⁹³ Bkz. Dikmen, *age*. s. 244.

“...Eğer (anne ve baba) kendi aralarında danışıp anlaşarak (iki yıl dolmadan) çocuğu süttten kesmek isterlerse onlara günah yoktur.”⁵⁹⁴

Ailenin reisi konumundaki kocanın aileyi etkileyecek önemli işlerde kendisinden bazı hususlarda daha bilgili, tecrübeli olan eşine danışması hatta çocuklarının fikirlerini alması bu kurumun yararına olan bir durum olup, erkeğin reisliğine hanel getirici bir hadise değildir. Aksine kendi fikirlerine önem verildiği hissini yaşayan aile fertleri, baba ve koca konumundaki erkeğe daha çok sevgi ve saygı besler; alınan kararları daha çok benimser ve uygulama noktasında daha istekli olurlar. Nitekim karı-koca arasındaki hâkimiyet mücadelesiyle değil; sevgi ve saygı bağlarıyla sağlamlaşacak aile kurumu, gerekli hususlarda başvurulacak istişare olgusuyla daha da güçlenir. O sebeple ailenin yararına bir durumda sırf erkeği üstün görüp kadınlarla istişare yapmamanın mantıklı bir açıklaması ve anlamı yoktur. Nitekim Kur'an, bilen bilmeyenden üstünlüğünü vurgularken cinsiyet ayrımı gözetmemiştir.⁵⁹⁵

Sonuç olarak, görüldüğü üzere Hz. Peygamber'in istişare hususundaki uygulamalarında kıstası, kadın olsun erkek olsun, konu hakkında kişinin bilgi sahibi olması esasıdır. O'na atfedilen “Kadınlara danışınız fakat tersini yapınız.” şeklindeki rivayetin asılsız olması bu açıdan muhtemeldir. Hz. Peygamber'in kadınlarla istişare hususundaki tavrı, kadını, bilgisine ihtiyaç duymak bir yana, bir fikri bile olabileceğine inanmayan, onu insan yerine koymayan, aşağılayan, hor gören kalıplaşmış cahili zihniyeti yıkıp, İslam'ın ona insan olması münasebetiyle verdiği değeri ortaya koyması ve örnek teşkil etmesi açısından oldukça eğitsel bir değere haizdir.

⁵⁹⁴ Bakara, 2/233.

⁵⁹⁵ Zümer, 39/9.

SONUÇ

Çalışma esnasında incelenmiş olan klasik şerhler, hadisleri anlama noktasında bir nevi bakış açımızı daraltmış aynı zamanda hadislerdeki anlatım biçimlerini sınırlandırmıştır. Ret yoluna gidenler de bu dar perspektiften kendilerini ancak ret ile kurtarabileceklerini düşünmüşler lakin onlar da sadece ret yolunu seçmekle bakış açılarını sınırlandırma yolunu seçmişlerdir. Halbuki Hz. Peygamber'in söylemiş olduğu hadislerin bir gerekçesi, öncesi, sonrası ve muhatabı vardır. Ayrıca dil, üslup gibi bir sürü faktör hadislerin anlaşılması için gerekli bazı yönlerdir. Hz. Peygamber bir sözü söylerken mü'minlere yeni birşeyler öğretmek amacıyla bu sözleri söylemiştir. O halde hadisleri eğitsel açıdan incelemenin bizce en doğru seçim olduğunu çalışmamız esnasında görmüş bulunmaktayız.

“Kadınların konu edildiği rivayetlerde ortaya konan değerlerin eğitsel açıdan incelenmesi” adlı bu çalışmamızda görülmüştür ki, İslam öncesi fikirlerine önem verilmeyen, haksızlıklara uğrayan fakat İslam ile değer bulan kadın, İslam'ın doğuşundan uzun yıllar sonra Hz. Peygamber'in bazı hadislerindeki inceliklerin yahut eğitsel değerlerin ortaya konulmamasından ötürü aynı haksız konuma geri dönmüş durumdadır. Kaburga kemiği hadisinde olduğu üzere kadının “eğriliğinden ötürü” kötü, kusurlu kabul edilmesi, “erkeğe secdesi”nin onu aşağılayacağı düşüncesi, “cehennemliklerin çoğunu oluşturması”nın fitri bir olgu olduğunun kabulü, adetliyenecis, pis kabul edilmesi, her ne şart olursa olsun mescitlerde namaz kılamayacağına kanaat getirilmesi gibi bazı hususlar Hz. Peygamber'in yıllarca mücadelesini verip bozduğu düzenin tekrar geri geldiğinin birer kanıtıdır. Halbuki Hz. Peygamber'in hadisleri yorumlanırken onun vermek istediği temel mesaj tüm zamanları kapsar şekilde değerlendirilebilseydi, kadına yönelik sözlerindeki eğitsel değerler anlaşılabilseydi kadın bugün belki daha iyi bir konumda olabilecekti. İslam karşıtı bazı söylemlerin savunduğu üzere İslam'ın kadını küçülttüğü, önemsemediği, değersiz kıldığı, eğitimine karşı çıktığı gibi kimi düşünceler, araştırmaya konu olan bazı hadislerle temellendirilmeye çalışılamayacaktı.

Kadınlarla ilgili bazı hadislerdeki eğitsel değerlerin anlaşılabilmesi maksadıyla birinci ve ikinci bölümlerde kıyaslamaya çalıştığımız İslam öncesi ve sonrası kadının konumunu incelediğimizde görmüş olmaktadır ki vahyin kucağına doğduğu Cahiliye devrinde kadın hak ettiği değeri tam manasıyla elde edememiştir. Kız çocuklarının diri diri toprağa gömülmesi, mirastan pay alamama, eşinin ölmesiyle birlikte kadının kocasının erkek akrabalarından birisine miras kalması, erkek çocuk doğurmazsa aileden sayılmaması gibi bazı uygulamalar kadınların ezilmesine, hor görülüp aşağılanmalarına sebebiyet vermiştir. Bununla birlikte sosyal yaşantıdaki kadının konumu açısından cahiliye dönemiyle İslami dönem karşılaştırdığımızda paralellikler arz eden bazı durumlar da söz konusudur. Bu iki dönem kıyaslandığında kadınların çalışma alanları, aile yaşantısındaki görevleri, sosyal hayat içerisinde katıldıkları faaliyetler birtakım açılardan benzerlik arz eder. Aynı zamanda bu dönemlerde kadınların toplum içerisinde saygı görmelerine, sözlerinin dinlenmesine sebep olacak bazı hususlar da mevcuttur. Nitekim eşit gelir ve seviyedeki insanları kıyasladığımızda, olumlu olumsuz tüm bu gelişmeler, bir kadın ve erkeği haklar ve sorumluluklar bakımından hiç bir zaman İslam'ın adalet terazisindeki gibi denk kılmamıştır.

İslam öncesi devirlerle karşılaştırdığımızda İslam'ın ilk dönemindeki tedrici şekilde gerçekleştirilen müspet değişiklikler, kadına toplumda verilen değer artırılması yönündeki davranışların bizzat Hz. Peygamber tarafından sergilenmesi ve toplumun bireylerinin bu yöndeki tavırlarının desteklenmesi; aksi yöndeki tutumlarının kimi zaman eleştirilmesi, kimi zaman kısıtlanması, kimi zamansa Kur'an ya da Hz. Peygamber tarafından yasaklanması şeklinde tedbirler alınarak sağlanmıştır. Sık sık karşılaşılmayan bir haksızlık olduğunda dahi, rastlanan bu durum, üzerinde durulup düzeltilmeden geçilmemiştir. Toplumda yıllardır kökleşmiş ve İslam'ın temel esaslarına ters düşen adetlerin değiştirilmesinde ise başarıya ulaşılabilmesi, Hz. Peygamber'in ancak vahiyle hareket ettiğini ve görevini titizlikle yaptığını gösteren en güzel örneklerdendir.

İslam'ın ilk dönemlerinde erkeklerin zihinlerinde öyle bir izlenim oluşmuştur ki, eğer kadınlara bir haksızlık yaparlarsa karşılarında öncelikle Allah (cc) ve onun Peygamberi (s.a) yer alacaktır. Nitekim bu düşünceden ötürü, her an bir vahiy inmesi yahut Hz. Peygamber'in ihtarıyla uyarılmaları korkusuyla ihtiyatlı davranmışlar lakin

Hız. Peygamber'in vefatının ardından bazı erkekler kadınlara kötü davranmaya tekrar başlamışlardır.

Çalışma başından sonuna kadar incelendiğinde şöyle bir tablo ile karşılaşılmalıdır: İslam öncesi devirlerde ve Cahiliye'de hor görülen kadın, İslam'ın gelişiyle zaman içerisinde, tedrici olarak hak ettiği değeri bulmuştur. Hız. Peygamber'in vefatının ardından insanların elinde sarılabilecekleri iki şey kalmıştır ki bunlardan ilki Kur'an, ikincisi ise sünnettir. Sünnet, Hız. Peygamber'in sözlerinden, yaptıklarından ve onaylarından oluştuğu ve anlaşıldığı için, tüm bunlara şahit olan sahabe Müslümanlar için büyük öneme haiz olmuştur. Ne var ki sahabenin vefatı, aradan yıllar geçmesi gibi nedenler üzerine sünnetin yanlış algılanmasına sebebiyet veren bazı olgular ortaya çıkmaya başlamıştır. Bununla birlikte zamanla birtakım değışik olayların vuku bulması ve sünnetin bu olaylara çözümler oluşturabilecek nitelikte güncellenmemesi nedeniyle farklı yorumlar söz konusu olabilmıştır. Tüm bunlar karşılaşılan tablonun başıyla sonunu neredeyse aynı konuma getirmiştir.

Netice itibariyle günümüzde kadına karşı yapılan baskıların, onların din adına yani günah olduğu düşüncesiyle eğitimlerine karşı çıkılmasının, kadınlara yeteri kadar değeri verilmemesinin ve onların sözüne itibar edilmemesinin İslam diniyle dolayısıyla Hız. Peygamber'in uygulamalarıyla kesinlikle bağdaşmadığını hadislerden yakalamaya çalıştığımız eğitsel değerlerden anlayabilmekteyiz. Tüm bu muameleler insanların İslam'ı yanlış bilmesinden yahut İslam'ın kendilerine eksik öğretilmesinden kaynaklanmış olabilir. Nitekim araştırma boyunca bahsedildiği üzere Hız. Peygamber kadınların eğitilmesi hususuna bizzat eğilmiş, mesleki faaliyetlerde bulunmalarında teşvikkâr olmuş, o günün şartlarında dahi onların özel taleplerini gerçekleştirmiştir. Kadınlara değeri vermekle yetinmemiş; onların kendilerini geliştirmeleri, iyi bir mü'mine, anne, eş ve toplumsal bir şahsiyet olabilmeleri için hertürlü eğitimlerini sağlamaya çalışmıştır. Sadece tavsiyelerle değil, davranışlarıyla kadınlara önem verdiğini bizzat göstermiş, onların ihtiyaçlarını gözetken, sorunlarına eğilen bir Peygamber örneği teşkil etmiştir ki O'nun bu davranışları İslam'ın ilk dönemindeki kadınlara yönelik siyaseti gözler önüne sermek için yeterlidir.

Çalışma neticesinde yine anlaşılmaktadır ki, bizzat Hz. Peygamber'in uygulamasıyla çelişen çıkarımlar, hadis rivayetlerine dayandırılrsa bile sorgulanmalıdır. İnsanlara sözleriyle söylediğinin zıddını uygulayan bir Peygamber anlayışı inanırları doğal olarak tatmin etmemektedir. Mamafih bu, hadis rivayetlerini ret yolunu açıcı bir olgu da değildir. O halde güvenilir kaynaklarda bulunan rivayetleri anlama noktasında çalışmamız sırasında da uygulamaya çalıştığımız bazı noktaları göz önünde bulundurmakta fayda vardır. Nitekim Kur'an'ı doğru anlamak için gerekli olan, bütünü göz önünde bulundurarak anlamlandırmak prensibi, Sünneti doğru anlamak hususunda da geçerli bir kuraldır. Kadınlarla ilgili rivayetleri toplu olarak değerlendirmeye hatta bazı konularda Kur'an'dan ayetler ışığında eğitsel değerleri ortaya çıkarmaya çalıştığımız bu araştırmayla, bütüncül bir yaklaşım sergilemeye gayret gösterilmiştir.

Hz. Peygamber kadınlarla ilgili herhangi bir Hadis-i şerifi söylerken söylediği söz sadece kadına değil zaman zaman kadının haklarının korunması, ona iyi davranılması açısından, erkeğe de eğitsel bir mesaj iletmektedir. Tüm bu çalışma esnasında hadisler değerlendirilirken onlar bu açıdan ele alınmaya çalışılmıştır. Hz. Peygamber'in uygulamalarına ve kadınlarla alakalı söylemiş olduğu hadislerden çıkarılan eğitsel değerlere binaen şöyle bir sonuç çıkarılabilir ki kadın, İslam dini tarafından dışlanmamış, küçümsenmemiş, ikinci derecede tutulmamış; aksine o eski dönem ve diğer dinlere nazaran İslam'la değer kazanmıştır. Eğitim noktasında ise en az erkeklerin ki kadar kadınların eğitimlerine önem verilmiştir. Hatta bir kadının eğitilmesi bir erkeğin de eğitilmesini kapsamaktadır ki kadın "anne"dir.

BİBLİYOGRAFYA

- Kur'an'ı Kerim**, Açıklamalı Meali, Ankara, TDV Yay. 2009.
- Ağırman, Cemal**, *Kadının Yaratılışı*, 1. Baskı, İstanbul: Rağbet Yay. 2001.
- Ahmed b. Hanbel (v.241?)**, *Müsnedu Ahmed b. Hanbel*, İstanbul, Çağrı Yay. 1981.
- Aktaş, Melahat**, *İslam Toplumunda ve Çağımızda Kadın*, İstanbul: Ölçü Yay. 1985.
- Alagaş, Mehmet**, *Kadının Onuru*, 12. Baskı, İzmir: İnsan Dergisi Yay. 2009.
- Arslan, Ali**, *Büyük Kur'an Tefsiri*, İstanbul: Arslan Yay. XIV.
- Ateş, Ali Osman**, *Hadis Temelli Kalıp Yargılarda Kadın*, 2. Baskı, İstanbul: Beyan Yay. 2006.
- Ateş, Süleyman**, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, İstanbul, Yeni Ufuklar Neşriyat, ts. VIII.
- Aydın, Şevki**, *İslam'da İnsan Modeli ve Hz. Peygamber Örneği (Kutlu Doğum Haftası: 1993)*, "Ben Ancak Muallim Olarak Gönderildim! Diyen Peygamber", Ankara: TDV Yay. 1995.
- Birekul, Mehmet Emin**, *Peygamber Günlerinde Kadın*, 1. Baskı, Konya: Yediveren Kitap, 2004.
- Bilmen, Ömer Nasuhi**, *Kur'an'ı Kerim'in Türkçe Meali Alisi ve Tefsiri*, İstanbul: Akpınar Yay. 1992.
- Bolelli, Nussreddin**, *Kadınların Hadis İlmindeki Yeri*, İstanbul: İrfan Yay. 1998.
- Canan, İbrahim**, *Kütüb-ü Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*, Ed: Ahmet Hikmet Ünalmiş, İstanbul: Akçağ Yay. 1988.

_____, *Hız. Peygamber'in Sünnetinde Terbiye*, 2. Baskı, İzmir: Işık Akademi Yay. 2010.

Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Tarihi*, Ankara: DİB Yay. 1998, c. I

Çağatay, Neşet, *İslam Dönemine Dek Arap Tarihi*, Baskısı yok, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay.1989.

Çakan, İsmail Lütfi, *Müslüman Kimliği*, 2. Baskı, İstanbul: Nesil Yay. 2003.

_____, *Hadis Usulü*, 9. Baskı, İstanbul: MÜİF Vakfı Yay. 2001.

_____, *Hadislerde Görülen İhtilaflar ve Çözüm Yolları*, İstanbul: İslami İlimler Araştırma Vakfı, 1982.

Çeleğen, Nuriye, *Peygamberimiz Kadınlara Nasıl Davranırdı?*, İstanbul: Nesil Yay. 2009.

Çetiner, Bedreddin, *Esbab-ı Nüzul*, İstanbul: Çağrı Yay. II.

Davudoğlu, Ahmed, *Sahih-i Müslim ve Şerhi*, İstanbul, Sönmez Yayınevi, 1983.

Derveze, İzzet, *et-Tefsiru'l-Hadis*, Çev. Mustafa Altınkaya, 2. Baskı, İstanbul: Ekin Yay. 1998, c. VI.

Dikmen, Mehmet, *İslam Hukukuna Göre Aile'de ve Toplumda Kadın*, İstanbul: Cihan Yay. 2010.

Ebu Davud, Süleyman b. Eşas (v. 275/888), *Sünenü Ebi Davud*, İstanbul, Çağrı Yay. 1981.

Ebu Gudde, Abdulfettah, *Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed ve Öğretim Metodu*, Çev. Enbiya Yıldırım, İstanbul: Yasin Yayınevi, 2001.

Ebu'l A'la el-Mevdudi, *Hicab*, Çev. Harun Ünal, 2. Baskı, İstanbul: Ağaç Yay. 2004.

ed-Darimi, Behram b. Abdissamed et-Temimi (v. 255/868), *Sünen'i-Darimi*, İstanbul, Çağrı Yay. 1981.

el-Buhari, (v. 256, ö. 870) **Muhammed b. İsmail Edebu'l Müfred**, Ed: Muhammed Nasıruddin el- Elbani, Çev. Rauf Pehlivan, İstanbul: Motif Yay. 2005.

_____, *el-Camiu's-Sahih el-Mektebetü'l-İslami*, İstanbul, Çağrı Yay. 1979.

el-Kardavi, Yusuf, Hz. *Peygamber ve İlim*, Çev. Dilaver Selvi, yy. Şule Yay. 1991.

el-Maliki, Abdülmelik b. Habib, *Kitabu Edebi'n- Nisa*, thk. Abdulmecid Türki, Daru'l Ğarbi'l- İslami, trc: Seyfullah Erdoğan, Ankara: 2002, www.rahmet.org, ET: 11. 03. 2011.

en-Nesai, Ebu Abdurrahman Ahmed b. Şuayb (v. 303), *Sunenu Nesai*, İstanbul, Çağrı Yay. 1981.

en-Nevevi, Muhyiddin (v. 676, ö. 1277) *Nübüvvet Pınarından Kırk Hadis*, Trc. ve Açıklama: Lütfi Kazancı, 5. Baskı, İstanbul: Marifet Yay. 2006.

Erul, Bünyamin, *Sahabe'nin Sünnet Anlayışı*, Ankara: Diyanet Vakfı Yay.1999.

er-Râzi, Fahrüddin, Ebu Abdullah Fahreddin Muhammed b. Ömer, *Tefsir-i Kebir-Mefatihü'l Gayb*, Çev. Suat Yıldırım-Lütfullah Cebeci-Sadık Kılıç-Sadık Doğru, Ankara: Akçağ Yay. 1989.

es-Sabuni, Muhammed Ali, *Safvetü't-Tefasir*, Ter. ve Thc. Sadreddin Gümüş-Nedim Yılmaz, İstanbul: Yeni Şafak Gazetesi, 1995.

et-Tirmizi, Muhiddin b. İsa b. Sevre (v. 279), *es-Sünen-i et-Tirmizi*, İstanbul, Çağrı Yay. 1981.

Fadlullah, Muhammed Hüseyin, *İslami Açından Kadın Sorunu*, Çev. Ali Kaya, 3. Baskı, İstanbul: Ağaç Yay. 2005.

Gazali, Ebu Hamid Hucet'ül İslam Muhammed b. Muhammed (ö. 505/1111), *Bâtuniliğin İç Yüzü*, Çev. Avni İlhan, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 1993.

Gözütok, Şakir, *İlk Dönem İslam Eğitim Tarihi*, 1. Baskı, Ankara: Fecr Yay. 2002.

Güler, Zekeriya, *Hadis Günlüğü*, 3. Baskı, Konya: Nükte Yayınevi, 2006.

_____, *Kırk Hadiste Kadın ve Aile*, 3. Baskı, Konya: 2005, s. 17.

Hamidullah, Muhammed, *İslam Peygamberi*, Çev. Salih Tuğ, 5. Baskı, İstanbul: İrfan Yay. 1990, c. II.

_____, *İslam Peygamberi Hayatı*, Çev. M. Said Mutlu, İstanbul, İrfan Yay. 1966.

Hatiboğlu, Mehmed Said, *Müslüman Kültürü Üzerine*, 1. Baskı, Ankara: Kitabiyat, 2004.

Hatipoğlu, Haydar, *Süneni İbn Mace Tercemesi ve Şerhi*, Kahraman Yay.1983.

Hidayet Şefkatli, Tuksal, *Kadın Karşıtı Söylemin İslam Geleneğindeki İzdüşümleri*, Ankara, Kitabiyat Yay. 2001.

İbn Hacer el-Askalani, Ebu'l-Fazl Şhabeddin Ahmed, *el-İsabe fi Temyizi's-Sahabe*, Beyrut: Daru'l Kütübi'l İlmiyye, ts. IV, VII, VIII.

_____, *Fethu'l-Bari bi Şerhi Sahih-i Buhari*, Çev. Salih Uçan, İstanbul: Polen Yay. 2006.

İbn Kesir, *Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, Çev. Bekir Karlığa-Bedrettin Çetiner, İstanbul: Çağrı Yay. 1994, c. III.

İbn Mace, Ebu Abdullah Muhammed b. Yezir el-Kazvini (v.275), *Sünenü İbn Mâce*, Çağrı Yay. İstanbul,1981.

Karaman, Fikret, Karagöz, İsmail vd. *Dini Kavramlar Sözlüğü*, Ankara: DİB Yay. 2006.

Karaman, Hayreddin-Çağrı, Mustafa-Dönmez, İbrahim Kâfi-Gümüş, Sadreddin, *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, Ankara: DİB Yay. 2007.

Karaman, Hayrettin, *İslam'ın Işığında Günün Meseleleri*, İstanbul: İz Yayıncılık, 2003, c. III, s. 303.

Karapınar, Fikret, *Anlatım Özellikleri Açısından Sahih Hasen Rivayetler ve Mevzu Haberler*, 1. Baskı, Konya: Adal Ofset, 2009.

Kırbaçoğlu, Hayri, *Alternatif Hadis Metodolojisi*, 2. Baskı, Ankara: Kitabiyat, 2004.

Kurtubi, *Camiu li-Ahkami'l-Kur'an*, Çev. M. Beşir Eryarsoy, İstanbul: Buruc Yay. 1996.

Kutup, Seyyid, *Kur'an'ın Gölgesinde Kadın*, Çev. Mustafa Nuhoglu, 5. Baskı, İstanbul: Ravza Yay. ts.

_____, *Kadın ve Aile*, Çev. Halit Yılmaz, 2. Baskı İstanbul: İhtar Yay. 1997.

Kitab-ı Mukaddes, Eski ve Yeni Ahid, İstanbul: İstanbul Matbaası, 1972.

Mahmud, Abdulhalim Müslüman Kadının Şahsiyeti Kültür ve Daveti, Çev. Veysel Bulut-Mustafa Nuhoglu, 2. Baskı, İstanbul: Ravza Yay. 2001.

Malik b. Enes (v. 179, ö. 795), *Muvatta*, İstanbul, Çağrı Yay. 1992.

Mutlu, İsmail-Döğen, Şaban-Hatip, Abdülaziz, *Câmiüs- Sağır Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*, 4. Baskı, İstanbul: Yeni Asya Yay. 2008.

Müslim, Ebu'l-Huseyn b. Haccac el-Kuşeyri en-Neysaburi, (261/874), *Sahih-u Müslim*, İstanbul, Çağrı Yay. 1981.

N. M. Shaikh, *İslam Toplumunda Kadın*, Çev. Ali Zengin, İstanbul: Fikir Yay. 1983.

Okiç, M. Tayyib, *İslamiyet'te Kadın Öğretimi*, Ankara: DİB Yay. 1978.

Öztürk, Levent, *Hz. Peygamber Döneminde Sağlık Hizmetlerinde Kadınların Yeri*, İstanbul: Ayışığı Kitapları, 2001.

Rahman, Fazlur, *İslami Yenilenme Makaleler I*, Çev. Adil Çiftçi, Baskısı yok, Ankara: Ankara Okulu Yay. 2004.

Rahman, Afzalur, *Siret Ansiklopedisi*, Çev. Heyet, İstanbul: İnkılap Yay. 1988, c. I.

Reşid Rıza, Muhammed, *İslam'da Kadının Hukuku*, 2. Baskı, Malatya: Nida Yay. 2008.

Sarıçam, İbrahim, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, Ankara: DİB Vakfı Yay. 2001.

Savaş, Rıza, *Hz. Muhammed Devrinde Kadın*, 3. Baskı, İstanbul: Ravza Yay. 1991.

_____, *Raşid Halifeler Devrinde Kadın*, İstanbul, Ravza Yay. 1996.

Serahsi, Şemsü'l Eimme Ebu Sehl Ebu Bekir Muhammed b. Ahmed, *Mebcut*, Editör, Mustafa Cevat Akşit, ter. S. Duman, O. Güman, tsh, H. Döndüren-F. Atar, İstanbul: Gümüşev Yay. 2008, c. XVI.

Sıbai, Mustafa, *el-Mer'e Beyne'l-Fıkh ve'l Kanun*, Çev. İhsan Toksarı, İstanbul: Nida Yayınevi, 1969.

Sofuoğlu, Mehmet, *Sahih-i Buhari Tercümesi*, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2008.

Tarhan, Nevzat, *Kadın Psikolojisi*, 51. Baskı, İstanbul: Nesil Yayınevi, 2010.

Topaloğlu, Bekir, *İslam'da Kadın*, 20. Baskı, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2008.

Ünal, İ. Hakkı, *Ebu Hanife'nin Hadis Anlayışı ve Hanefi Mezhebinin Hadis Metodu*, Ankara: DİB Yay. 2010.

Wedud-Muhsin, Amina, *Kur'an ve Kadın*, Çev. Nazife Şişman, İstanbul: İz Yay. 2005.

Yeniçeri, Celal, *İslam Ailesi ve Ev İdaresi*, 1. Baskı, İstanbul: Çamlıca Yay. 2009.

Yeniél, Necati-Kayapınar, Hüseyin, *Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi*, İstanbul, Şamil Yayınevi, Tarih,1988.

Zerkeşi, Bedruddin, *Hz.Aişe'nin Sahabaya Yönelttiği Eleştiriler*, Çev. Bünyamin Erul, İstanbul, KitabiyatYay. 2002.

DERGİ VE MAKALELER

Acar, İsmail, “İslam Ceza Hukukunda Kadının Şahitliği”, *İslamiyat*, Nisan-Haziran 2000, c. III, sayı: 2.

Akdemir, Salih, “Tarih Boyunca ve Kur'an'ı Kerim'de Kadın”, *İAD*, 1997, c. X, sayı 4.

Aksu, Ali, “İfk Olayı Üzerine Bir Değerlendirme”, *ÇÜİFD*, c. VIII, sayı: 1, s. 10. ss.1-21.

Altıntaş, Ramazan, “Cahiliye Arap Toplumunda Kadın”, *DİD*, 2001, sayı: 1.

Bozkurt, Nebi, “Sünnette Dügün”, *Mehir Dergisi*, 1999, sayı: 3.

Aktaş, Cihan, “Kadının Toplumsallaşması ve Fitne”, *İAD*, c. V, sayı: 4, Ekim 1991.

Ali Kapar, Mehmet, “Hz. Peygamberin Gerçekleştirdiği Toplum Yapısı ve Özellikleri”, *DİD (Özel Sayı)*, 2003.

Apak, Âdem, “Ezvac-ı Tahirattan Ümmü Habibe”, *DİD*, Ankara: DİB Yay. 2009, c. XXXXV, sayı: 2.

Avcı, Seyit, “Peygamber Eşlerinin Faziletleri”, *DİD*, 2009, c. XXXXV, sayı: 2.

Aycan, İrfan, “İslam Toplumunda Eğlence Sektörünün Ortaya Çıkışı”, *AÜİFD (Yılda Bir)*, c. XXXVIII, ss.155-193.

Azimli, Mehmet, “Kadınların İdareciliği Konusundaki Rivayete Tarihsel Bağlamda Eleştirel Bir Yaklaşım”, *İAD*, 2002, c. XV, sayı: 3.

- Bayındır, Abdulaziz**, “Kadın, Kur’an mesajı”, *İAD*, 1999, c. II, sayı: 13-14-15.
- Bilgiz, Musa**, “Kur’an’da İlim Kavramı”, *DİD*, Ankara: DİB Yay. 2010, c. XXXXVI, sayı 1.
- Bulaç, Ali**, “Makasidü’ş- Şeria Bağlamında Kadının Şahitliği Konusu”, *İslami Araştırmalar*, 1991, c. V, sayı, 4.
- Cirit, Hasan**, “Hz. Peygamber’in Ziyaret Ettiği Hanım Sahabi: Rübeyyi’ Bint Mu’avviz”, *DİD*, 2009, c. XXXXV, sayı: 2.
- Coşkun, Selçuk**, “Yetişkin Eğitimi Bağlamında Hz. Peygamber’in Kadınları Eğitim Siyaseti”, *AÜİFD*, 2006.
- Çakın, Kamil**, “Kadınlar İle İlgili Bir Hadis ve Değerlendirilmesi”, *İAD*, Ankara, Mayıs 1998, c. I, sayı: 1.
- Demir, Fahri**, “İslam ve Kadın”, *DİD*, 1994, c. XXX, sayı: 3.
- Demirel, Harun Reşit**, “Hz. Aişe ve Siyaset”, *YYÜİFD*, 2000, sayı: 3, s. 128-137.
- _____, “Bazı Fiten, Melahim ve Siyasi Hadislerin Gaybi Haberler Açısından Değerlendirilmesi”, *YYÜİFD*, 2000, sayı: 3.
- Eren, Mehmet**, “Kadınların Hadis İlmine Katkıları”, *AÜİFD*, 2003, sayı: 1, s. 86.
- Erul, Bünyamin**, “Hadiste Eleştirel Yaklaşımın Öncüsü Olarak Hz. Aişe”, *İslamiyat*, 2000, c. III, sayı: 2.
- Eskicioğlu, Osman**, “İslam’da Kadının yeri”, *DEÜİFD*, 1994, sayı: 8.
- Günaltay, M. Şemseddin**, “İslam’dan Önce Araplar Arasında Kadının Durumu, Aile ve Türlü Nikâh Şekilleri”, *Marife Dergisi*, 2002, sayı 3.
- Güneş, Ahmet**, “Kur’an ve Sünnette Aile birliğinin Korunması”, *AÜİFD*, 2004, sayı: 21, s. 154.
- Gürler, Kadir**, “Kadının Yöneticiliği Meselesi”, *DA*, 2001, c. IV, sayı: 11.

Hamidullah, Muhammed, “İslam Hukuku Ana Kaynakları Açısından Kitabı Mukaddes”, Çev. İbrahim Canan, *AÜİFD*, 1979, sayı: 111.

_____, “Allah’ın Elçisi (s.a) ve Sahabe Devrinde Yazı Sanatı”, Çev. Hasan Çağlar, *İAD*, 1998, c. II, sayı: 7.

Hatiboğlu, Said, “Hz. Aişe’nin Hadis Tenkitçiliği”, *AÜİFD*, 1973, c. XIV.

_____, “İslam’ın Kadına Bakışı”, *İA*, Ekim 1991, c. V, sayı: 4.

_____, “Kadına Dinin Verdiğini Fazla Bulanlar”, *İslamiyat*, 2000, c. III, sayı: 2.

Hekimoğlu, Muhammet, “Raşid Halifeler Döneminde Şiir”, *Nüsha: ŞAD*, 2001, c. I, sayı: 1.

Kahraman, Abdullah, “Kadın Fakihlerin Öncüsü Hz. Aişe”, *DİD*, 2009, c. XXXXV, sayı: 2.

Karapınar, Fikret, “Rivayetlerde İşâri Yorum”, *HTD*, 2007, c. V, sayı: 2.

_____, “Die Beziehung Zwischen Frauen Und Moscheen In Der Zeit Des Propheten Und In Historischeen Perspective”, Bochum: 2010.

Kayadibi, Fahrettin, “İslam Dininin Eğitim ve Öğretime Verdiği Önem”, *İÜİFD*, İstanbul: 2002, sayı: 4.

Koç, Ayten, “Hz. Zeyneb bint Cahş’ın Hayatı”, *DİD*, 2009, c. XXXXV, sayı: 2.

Mahmudoğlu, Yakup, “Namazlarda Kadının İmametini”, *İslam Hukuku Araştırmalar Dergisi*, 2008, sayı: 11.

Okumuşlar, Muhiddin, “Hadislerin Anlaşılmasında Eğitsel Yorumun Önemi”, *HTD*, 2007, c. V, sayı: 2.

Okuyan, Mehmet, “Kadına Yönelik Şiddete Kur’an’ın Bakışı”, *OMÜİFD*, Samsun, 2007, sayı: 23.

Öğüt, Salim, “Nisa Suresinin 34. Ayeti Bağlamında Aile Kurumunun İki Temeli: İnfak ve İtaat”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 2008.

Özafşar, Mehmet Emin, “Hadis Tarihinde kadın Gerçeği Üzerine”, *İslami Araştırmalar*, 2000, c. XIII, sayı: 2.

Öztürk, Levent, “Hz. Peygamber Döneminde Cenazeler ve Kabirler: Baki’ a Uçan Vucud-i Cavidaniler”, *İstem*, 2004, yıl: 2, sayı: 4.

Palabıyık, Hanefi, “Cahiliye Dönemi ve İslam’ın İlk Yıllarında Okuma Yazma Faaliyetleri”, *AÜİFD*, 2007, sayı: 27.

Pazarbaşı, Erdoğan, “Kur’an’a Göre Halifelik ve Toplumsal Süreklilik”, *Bilimname: Düşünce Platformu*, 2003/1, c. I, sayı: 1.

Sabuncu, Ömer, “Hz. Peygamber’in İlk hanımı Hz. Hatice’nin Hayatı ve Kişiliği”, *DİD*, 2009, c. XXXXV, sayı: 2.

Toksarı, Ali, “Hz. Peygamber Devrinde Kadın”, *DİD*, 1993, c. XXIX, sayı: 4, ss. 67-80.

Tunç, Betül, “Kur’an’ı Kerim’de Anne kavramından hareketle Eğitimde Anne-Çocuk ilişkisi”, *DEAD*, 1998, c. V, sayı: 5.

Tutar, Adem, “Hazret-i Muhammed (s.a) ve Sabır”, *FÜİFD*, 1999, sayı: 4.

Tütüncü, Mehmet, “Kur’an ve Hadislerde Eğitim Esasları”, *DEÜİFD*, c. XX, sayı: 4.

Uraler, Aynur, “Hz. Peygamber’in Ailesinden Bir Hanım: Halası Safiyye Bint Abdilmuttalib”, *DİD*, 2009, c. XXXXV, sayı 2.

Varol, Bahaüddin, “Hulefa-i Raşidin Dönemi Eğitim ve Öğretim Faaliyetlerine Genel Bir Bakış (I)”, *SÜİFD*, 2000, sayı: 10, ss. 479-504.

_____, “Raşid Halifeler Dönemi Toplumsal Değişme Üzerine Bazı Değerlendirmeler”, *İstem*, 2005, sayı: 6.

Yeşil, Mahmut, “Kadınların Cemaate İştiraki ile ilgili Hadisler Üzerine Bir İnceleme”, *SÜİFD*, 2004, sayı: 17.

Yıldırım, Kadri, “Yakın Çevresini Oluşturan Kadın Şairlerin Hz. Peygamber Hakkındaki Şiirleri Üzerine Analitik Bir İnceleme”, *DİD*, 2009, c. XIV, sayı: 1.

Yıldırım, Kadri, “Yakın Çevresini Oluşturan Kadın Şairlerin Hz. Peygamber Hakkındaki Şiirleri Üzerine Analitik Bir İnceleme”, *DİD*, 2009, c. XIV, sayı: 1.

Yıldırım, Mehmet Sait, Kur’an Açısından Kadının Şahitliği ve Mirastaki Konumu, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, *SÜSBE*, Konya: 2007.

Yıldırım, Suzan, “Hz. Peygamber’in Hanımı Ümmü Seleme”, *DİD*, 2009, c. XXXXV, sayı: 2.

İNTERNET KAYNAKLARI

Reşid, Muhammed, *İslam ve Yahudi-Hıristiyan Geleneklerinde Kadın*, <http://www.megatr.info/gereksiz-deneme/51610-islam-ve-yahudi-hristiyan-geleneklerinde-kadin-2.html>, ET: 15. 05. 2011.

Çelik, Mustafa, *Fıkhu’s Sahabe*, “Hz. Aişe”, <http://www.darulkitap.com/oku/>, ET: 19. 04. 2011.

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı:	Hatice AKKAYA			
Doğum Yeri:	Devrek/Zonguldak			
Doğum Tarihi:	23.04. 1985			
Medeni Durumu:	Evli			
Öğrenim Durumu	Lisans			
Derece	Okulun Adı	Program	Yer	Yıl
İlköğretim	Karşıyaka 100. Yıl İlköğretim Okulu	İlköğretim	Zonguldak	1996
Ortaöğretim	İ.H.L.	Ortaöğretim	Zonguldak	1999
Lise	Anadolu İ.H.L	Lise	Karabük	2003
Lisans	Ankara Üni.	İlahiyat Fakültesi	Ankara	2008
Yüksek Lisans	Selçuk Üniv.	İlahiyat	Konya	2011
Becerileri:	-			
İlgi Alanları:	-			
İş Deneyimi:	Kuran Kursu Öğreticisi			
Aldığı Ödüller:	-			
Hakkımda bilgi almak için önerebileceğim şahıslar:	Muhiddin OKUMUŞLAR Fikret KARAPINAR			
Tel:	-			
E-Posta:	haticedeyirmenci@hotmail.com			
Adres	Çorum/Alaca			